X' *VU* ***fii)***

N. IORGA

MEMORII

(AGONIA REGALĂ ŞI REGENȚA)

EDITURA „NAŢIONALA" S. CIORNEI

28 Mart 1925.

După amiază, la Cameră, arăt lui Argetoianu şi lui Maniu, care îmi pare preocupat, cât de greu îmi vine ca, la Inaugurarea, mâne, a noului nostru club să văd toată galeria şefilor partidului conservator. Maniu nu se simte în stare a face să se înlăture această demonstraţie, pe când Argetoianu vrea numai să se păstreze portretul lui Take Ionescu.

*

Se vorbeşte de o embolie la plămâni, intervenită în starea Regelui, bolnav de flebită. Seara, se asigură că, afară» de o uşoară ridicare de temperatură, starea Regelui nu s'a înrăutăţit.

Seara, conferinţa d-nei Jindra Huskova, despre muzica cehoslovacă.

*

„îndreptarea" anunţă sosirea „mai multor membri ai familiei Iorga, după ce „au împărţit mai multe geamantane de decoraţii". Ce lume abjectă!....

In tratativele de fuziune, averescanii prezentau lucrul ca încheiat cu dânşii. Au reuşit să-l scârbească pe Maniu.

29 Mart

Inaugurarea clubului din Bucureşti. In portrete, la care am ţinut să adaug pe aj lui Kogălniceanu, qa şi în figurile prezente numai amintirile vechiului conservatism. M. Cantacuzino vorbeşte cu multă prietenie pentru mine. Răspund relevând rolul tradiţiei şi amintind momentul când, în 1906, am propus politica „ţărănească" la care a,zi vin ultimii conservatori. Dr. Toma Ionescu recunoaşte serviciile ce le-am putut aduce în Apus. Câteva ceasuri de comunicativă căldură.

Regele e mai bine. Embolia s'a resorbit. Nu e exclusă primejdia de revenire. Ne înscriem la Palat cu Argetoianu.

30 Mart.

Ceaiu la Gheorghe Meitani, pentru profesorul francez Duguit, care vine de la Iaşi. Recunoaşte că oraşul e murdar, dar adaugă că „pentru străini e interesant şi pitoresc". In odaia de lucru scândurile poartă urmele salutului făcut de ordonanţa lui Mackensen, care a stat aici, pe când Chiselev a stat în casa bunicului Meitanilor.

31 Mart

Se arată la Cameră, de Leonte Moldoveanu, bucurie pentru mai bună stare a Regelui. Adaug că avem aceleaşi sentimente, dar le-am avut şi în împrejurări când nu le-au avut aceia cari ori au întrebuinţat ori au compromis Coroana.

Se aduce legea bisericească şi, după ce Cosma se luptă cu Papa, iau cuvântul, amintind lui Lăpedatul că ideile conducătoare sunt ale mele, pe când moravurile liberale se vor recunoaşte în modul de aplicare. Lăpedatu pretinde că ideile se află în nu ştiu ce program liberal. Aceasta aduce explicaţii neplăcute.

*

La cursul lui Carcopino, limpede, precis şi elegant, multă „lume ibună": o domnişoară din protipendadă îi verifică datele dintr'o carte nemţească!

*

Ministeriul de Instrucţie propune o federaţie posibilă a Societăţilor culturale.

w

Duca mă asigură că el nu caută a învia pe Averescu. Ii atrag atenţia asupra ingratitudinii presumtivului şi asupra primejdiei de a trezi din nou această popularitate.

l-iu. April.

Lăpedatu revine în discuţia penibilă a vechilor legături dintre noi.

2 April.

Sănătatea Regelui ar rămânea foarte îngrijorătoare. D- Cantacuzino se teme de o infecţie a sângelui.

3 April.

La Prinţul Carol.
Regele e mai bine, de şi primejdia nu e încă exclusă.

Vorbim de Expoziția de la Paris, cu privire la care intențiile lui se potrivesc pe deplin cu vederile mele. Eli a stăruit să nu se dea un caracter modern prea exagerat.

In materie de politică, se bucură de fuziunea noastră.

Nu vorbeşte de Averescu. Aminteşte vizita lui Mussolini, care i-a spus că în chestia Basarabiei n'a dat „son dernier mot"; momentul va veni când va putea vorbi într'un sens sau în altul. Laudă pe Argetoianu, „om plăcut şi cu pricepere politică".

Prinţul e ^igur pe dânsul, sănătos şi vesel.

Argetoianu îmi spune că Regele începe a-şi consulta, fiul.

Seara, Argetoianu vine la mine. Maniu s'a plâns că: vreau să-1 „nimicesc", că ai lui nu-i permit să lase şefia. Argetoianu revine la ideia „prezidenției de onoare" şi ajunge la propunerea lui Maniu cu „doi preşedinţi". O judec ridicolă şi scăzătoare de prestigiu, dar îi dau o scrisoare către Maniu prin care, în interesul armoniei în partid,, în ofer şi acestea. Pare satisfăcut.

La Academie, vestea morţii lui Poni, adormit blând la: Iaşi.

4 ***April***

Discuţia la Cameră a legii judecătoreşti a lui Mârzescu.

Maniu mi-a dat scrisoarea în care acceptă propunerea mea şi o face cu bucurie. Ardelenii sunt foarte mulţămiţi.

6 i

Şedinţă de comitet la club. Maniu comandă şi impune. O oarecare jenă pentru mine, care nu pot rămânea.

Insultele liberale contra mea cresc.

8 April

Şedinţă de efect la Cameră, unde se discută alegerea de la Reghin. Averescanii au umplut tribunele. Liberalii şi-au mobilizat toate forţele. M. Popovici atacă prea teoretic întâiu, apoi absolut probant. Ţărăniştii stau de ghiaţă, vădit favorabili lui Goga. Ii conduce Lupu, care se ia la harţă cu Vaida. Răspunsul lui Goga jigneşte şi pe naţionali şi pe mine personal.

9 April .

Aceiaşi atitudine a lui Goga. Când amintesc generalului Averescu în ce condiţii l-au debarcat liberalii după interpelarea lui Marghiloman, el se ridică şi întinde o lungă discuţie, molcuţă şi încurcată, care exasperează în rândul întâiu pe amicii săi. Ţărăniştii, lăudaţi de „Viitorul", fac şi mai departe pe „copiii cuminţi".

10 April

Camera se închide în strigătele lui Madgearu contra lui Stelian Popescu, „stricătorul fuziunii".

11 April

Cu Maniu şi ajutând Argetoianu, redactez, după cererea

celui d'intâiu, declarația prin care, criticând opera îndeplinită de un Parlament fără legalitate şi rezervându-ni a construi altfel societatea noastră, ni declarăm" intenția de pleca de la „starea de fapt" actuală — aceasta o cere Mainiu, — păstrând — cuvântul voieşte el să-l evite — numai „ceia ce e necesar pentru liniştita desvoltare â împrejurărilor şi pentru transmisiunea normală a puterilor".

Rămâne ca un ziar să aducă la cunoştinţă textul acestei înțelegeri.

12 April.

Serbare la „Universul" pentru introducerea noilor maşini. Vorbeşte Urlățianu, preşedintele Consiliului de administrație. Crede necesar să răspundă Al. Constantinescu., In asistență tot liberali. Iau atunci cuvântul, vorbind de independența ziarului, de necesitatea, totuşi, a unei direcții, care trebuie să consiste în repudiarea demagogiei ca şi a terorismului şi conrupției de sus.

*

Liberalii par desgustați de nulitatea lui Averescu, pe deplin dovedită. Totuşi, în foaia lor vorbesc de un regim al nostru ca „puțin probabil", şi care ni s'ar putea admite numai „din eroare".

Maniu vine la mine pentru a-mi vorbi de colonizării de Macedoneni în Cadrilater (Grecii îi scot de acasă) şi de necesitatea unei mari întruniri, urmată de altele, săptămânale, în Bucureşti şi în provincie, pentru a protesta contra împărțirii la partizani a averii Statului.

Partidul maghiar a propus lui Maniu să-i cedeze voturile româneşti din Ciuc Refuzăm această propunere.

15 April.

Ni se înfățişează un trimes al lui Janovics, directorul Teatrului maghiar din Cluj, ca să-mi spuie că, pentru anume cereri refuzate, Siguranța din Cluj a expulzat, în ajunul Paştilor, pe doi actori unguri, vinovați că ar fi cântat nu ştiu ce cântece. Nu va fi teatru maghiar de sărbători. Ii scriu lui Tătăreseu.

18 April

Se revocă ordinul de expulzare, şi oamenii mulțămesc. Dai* se păstrează interdicția de a juca, pronunțată fără cercetare.

19-22 April.

Paşti zgomotoase. Se bea enorm. Nu mai răzbesc cârciumarii. Lux şi desfrâu în petreceri. Nu pot avea nicio linişte.

*

La Sofia comuniştii fac să explodeze, la înmormântarea unui ofițer asasinat, ecrazită în biserica Sf. Nedelia, ucigând sute de oameni, între cari patrusprezece generali. Mulți răniți. In ajun Regele fusese atacat în împrejurimi şi pierduse pe doi dintre întovărăşitorii săi. O represiune cumplită e îri curs.

27 April.

Caillaux e ministru de Finanțe în Cabinetul Painleve, alături de Briand. <

Brandsch îmi scrie că, în Şcoala tinerilor cu termen redus din Ploieşti, Saşii sunt maltrataţi, fiind puşi să joace rolul Germanilor în ocupaţie, cari săvârşesc lucruri urâte.

*

Un colonel cu ochii în lacrămi se plânge că-1 refuză de la înaintare Comitetul de Inspectori.

Profesorul Noack din Colonia vine să cerceteze viaţa în mănăstiri. Ii amintesc de patimile noastre, de femeile silite să salute pe sub-ofiţerii germani, de preoţii târâţi pentru negligenţa de a-i saluta pe aceia pe străzile Vălenilor. Se plânge că şi la dânşii, la Colonia, trebuie să, salute pe Englezi. „Ce ţie nu-ţi place altuia nu-i face", îi spun teologului.

Maniu trece pe la mine. Arată îngrijorat şi de alegerea preşedintelui Hindenburg şi de înarmarea permisă Bulgariei. A şi spus-o la „Adevărul", unde Lupu are aceleaşi idei.

28 April.

Avenol, secretarul Ligii Naţiunilor, petrece un ceas în cercul prietenilor miei. Doreşte să fie informat asupra vieţii noastre politice.

29 April.

Halippa a fost pălmuit în judeţul Soroca de o brută, căpitanul de jandarmi Popescu.

Pentru a dezarma pe ţărănişti, liberalii împing la o întrebare în Cameră pe Valjean. O face în formă dubitativă. Tătăreseu recunoaşte faptul, anunţă suspendarea vinovatului, dar „explică" fapta lui şi nu promite sancţiuni. Nu găseşte un cuvânt cald pentru cel jignit. Aceasta o fac eu. Ţărăniştii au lipsit, pregătind ceva pentru mâne.

30 April

Halippa vorbeşte duios la Cameră. In lipsa mea, după o declaraţie, ţărăniştii părăsesc Camera pe trei zile, cerând satisfacţie. Au fost susţinuţi călduros de ai noştri. Maniu cere o mai strânsă solidarizare: propun să ne raliem la o moţiune, sau să o aducem noi.

l-iu Maiu.

Perfectă ordine, cu toată teama de demonstraţii socialiste. Manifeste s'au împărţit noaptea în toată ţara.

*

La Regina. Vorbesc de noua mea carte franceză despre Istoria statelor balcanice, adăugind că e dictată. Ea spune cu nu poate dicta, din cauza caracterului intim, sentimental al lucrurilor pe care le scrie, „Jurnalul" ei. L-ar da să~l copie cineva, care însă ar trebui să fie de o discreţie „idioată". O întreb dacă a fost muljămită de cartea mea despre dânsa, şi o afirmă; discutăm posibilitatea unei ediţii franceze.

Politică îi spun că nu fac cu dânsa, fiindcă mi-a spus că se refuză. De fapt, arată a nu şti care e conducerea partidului nostru, vorbind *ds>* trei şefi. Totuşi, spun eu, cu Maniu vorbeşte în acest domeniu. — Ah! la Sovata. — Deci a-

tund e momentul politicei. Şi ea îmi spune cât o plictiseşte că Maniu vorbeşte de reaua guvernare a ţării numai fiindcă nu e el la cârmă. E ca o pictură rău făcută. Regele e bine: a trecut prin mari încercări.

Pare slăbită şi îngrijorată.

Dimineaţa a fost la mine scriitorul englez Clinton Logio. A stat ani întregi prin Bulgaria şi vorbeşte bulgăreşte. Convins că nu poţi să pricepi un popor fără a-i şti limba, ar vrea să o înveţe pe a noastră; deocamdată vrea să se caute la Călimăneşti. El a scris partea modernă din Istoria Bulgariei în colecţia Gleichen şi recunoaşte ca a putut să fie parţial. Are un aier jenat şi evaziv. Mă întreb care poate fi scopul vizitei sale la Bucureşti.

2 Maiu.

Deputatul italian Ferrucio Lantini, fost director la „Giornale di Genova". Vine pentru un lung interview.

*

Apoi d-rul Angelescu îmi arată o scrisoare trimeasă Guvernului de Legaţia Angliei, în care e vorba de pregătiri comuniste, de centrele de la Cernăuţi şi Sibiiu, de milioanele intrate pentru a pregăti acţiunea. I. Brătianu a intervenit pe lângă Stere, care i-a răspuns cu patos că n'a trădat niciodată şi că nu-i pasă dacă primul ministru va face greşeala „istorică" de a-l asasina....

După amiază, la Cameră, Tătăreseu ceteşte explicaţiile neruşinate ale pălmuitorului lui Halippa. Iau cuvântul pentru a răspunde frazelor de patriotism în care se înfăşură crasul interes de partid. I. Brătianu declară că, dacă odată a iertat pe Stere, acum îl va urmări.

Vorbesc la legea administrativă, arătându-i zădărnicia.

Aflu că Stere va da lămuriri în „Adevărul".

3 Maiu.

La Sighişoara, unde primarul mă primeşte la gară cu un foarte bun discurs românesc.

înainte de dejun, excursie la castelul în ruine al contelui Haller (într'o aripă o şcoală de tesătorie). Apoi, prin Ibaşfalău, spre Birtalam, cu splendidele ziduri, cu biserica veche din secolele XIII—XIV (sculpturi, altar cu frumoase zugrăveli, fresce în clopotniţă).

Conferinţă despre adevărata cultură românească şi săsească în Ardeal. Contra modernismului lui Blaga şi al noii şcoli săseşti, contra „pangermanismului imposibil", contra teoriilor exclusie de rasă; pentru influenţa mediului natural şi a vecinătăţii, pentru literatura populară şi cea învecinată. Pe această bază ne putem înţelege.

Vizita la Gimnaziu, unde directorul Wolf mă întâmpină cu un discurs despre „înrădăcinarea" şcolii săseşti, care va rezista oricării furtuni; va ţinea samă însă de interesele patriei, cum scrie şi pe faţadă. Promit că, întru

cât pot, voiu înlătura o asemenea furtună, fiind convins de alipirea sufletească a lor cu țara.

Seara, fanfara gimnaziului săsesc îmi dă un concert supt ferești.

Mare masă seara, cu Români și Sași împreună.

Invitația mi-a venit de la directorul Liceului românesc, Petrescu-Zoița.

Conduc pe Chapuisat de la „Journal de Geneve" la biserica Văcărești.

Dejun la Legația polonă cu profesorul Zieiinski și fiica lui

La Cameră Maniu îmi cere să văd pe Lupu.

Soția mea l-a primit, amintindu-i toate greșelile față de mine. Eu evit orice amintiri din trecut. El cere lupta fără condiții contra Guvernului: o acord. O declarație, cum i-o spuneam lui Maniu Sâmbăta, va fi cetită de mine în ședința următoare. Lupu arată că n'are legături cu comuniștii: banii îi vin prin Banca Românească unui anume „K.". Pe Rădici îl judecă dezorientat; n'au vorbit împreună de republică. îmi spune nu știu ce despre cineva care ar fi în Serbia factor principal, de și secret, și care i-a pomenit de prigonirea celor „două sute de șefi" ai celor „un milion" de Români din Valea Timocului. Secret mare, primejdie de moarte pentru destăinuitori, etc. Multe lucruri curioase în conversația lui.

Maniu vine seara cu dorințele lui Mihalache în ce privește declarația și colaborarea de opoziție. Acceptabile. Se luptă grozav să nu se facă o confuzie de partid, pe care și eu voiesc s'o evit. «

4 *Maiu.*

Maniu se plânge de vorba Reginei, mai dăunăzi, că numai Brătianu are autoritatea necesară pentru a guverna.

S'au adaus mici puncte la declarația pe care în numele partidelor unite pentru un front de opoziție am fost însărcinat s'o redactez.

Mania, care mi le aduce, îmi prezintă și condițiile înțelegerii: nicio confundare a organizațiilor, nicio schimbare de program, niciun angajament pentru viitorul guvern.

La Cameră nu se știe nimic despre ce se va petrece. Lupu, căruia îi strâng mâna, face o figură indiferentă. Se vorbia — și serios —, un moment, să nu se ție ședință din lipsa deputaților majorității. De fapt erau foarte; puțini; au venit însă în grup, probabil după lecția făcută.

Lupu vorbește cald. Are mișcări dibace și accente calde. Nu e întrerupt. Majoritatea e jenată de postura în care a fost pusă. El lasă a se înțelege la sfârșit că o declarație se va face în numele întregii opoziții leale.

O cetesc răspicat, fără să se amestece obișnuitele strigăte cu aplausele entusiaste ale minorității.

I. Brătianu ia cuvântul: de la bancă întâiu, apoi la tribună. Arguții copilărești și intrigi naive.

Ii răspund. Majoritatea strigă pentru a căpăta pauza necesară ca să-și refacă moralul. O rásping cu toată energia și trec la tribună. Gâi±)ovieeanu, care prezidează, — de fapt un nemulțămit — nu acordă pauza.

Spun limpede ce cred de această guvernare, față de care am păstrat expectativa pentru a o lăsa să-și facă probele și

pentru a se putea pregăti o succesiune serioasă. I. Brătianu își face obișnuita figură de despreț pe care însă adesea» o uită. Când vorbesc de „simbdașii" din celelalte provincii, Goga îndemnat vizibil de șeful său, pretinde că de el e vorba și-mi aruncă 'injurii. Când îi întind paharul cu apă, se ră~ pede la ceasornicul stenografilor ca să mi-1 arunce în cap. Când Buzdugan intervine, el își caută revolverul în buzular. Felicit pe primul ministru că e apărat astfel. Majoritatea îmi strigă: „Stere, Stere", ca și cum situația acestuia, cum li-o spun, m'ar privi pe mine.

I. Brătianu crede potrivit să răspundă din nou. Se lovește de vanitatea mea și de lipsa mea de creștere și de dominație; nu uită să-mi arunce în obraz cele „patru luni de călătorii", apoi, pur și simplu, fuge.

Ia ieșire, Duca, al cărui rol fusese de a încerca să arate că am insultat, vorbind de dosiții războiului, familiile liberale care și-au trimes copiii pe front, măi abordează ca să, mă asigure că vor pleca numai după întreaga legislatură făcută.

A doua conferință a lui Chapuisat a fost de un caracter popular, foarte vioaie. Face oarecare morală democrației noastre de aparență.

La sindicatul Presei conferința lui Zieiinski a fost rostită cu glas slab înaintea unui auditoriu restrâns.

5 Maiu.

Liniște la Cameră. Vorbește I. Lăpedatu. Vintilă Brătianu își bate joc de toți și mă silește să-1 pun Ia locuî (ui.

7 Maiu.

Ca și ieri, Derussi vine la mine și îmi aduce dovada că, supt Marghiloman, într'o adresă din 1918, girantul Legației noastre de la Paris își râdea de stăruințile propagandiștilor români de acolo.

Atașatul militar suedez îmi cere lămuriri pentru ridicarea lângă Tighinea a unui monument lui Carol al Xll-lea.

După amiază interpelarea lui Em. Antonescu, asupra vânzării perimetrelor petrolifere.

Desvolt interpelarea mea în politica externă. Ai noștri par a o găsi prea blândă. Duca răspunde într'un înalt stil diplomatic. Răspunsul mieu e mai dur. El, Duca, adaugă că poate guvernul viitor va fi al altora.

8 Maiu.

La Cameră se deșiră tândăleala lamentabilă a lui Averescu la legea administrativă. Și ai lui sunt jenați. I. Brătianu a reapărut. Zâmbește satisfăcut, el știe de ce. Și, la urmă, spune, în particular, unui deputat, că mi-a asigurat o noapte de insomnie...

9 Maiu.

La Cameră vorbește, cu multă inteligență și într'o formă vie, deputatul ardelean Aurel Lazăr.

In culoare, intriga lucrează. V. Sasu a fost chemat ca

să puie la calc pe Stere, pe ţărăniştii disidenţi, pe cine se poate. Prin Buzdugan mi se cere să îngăduia ca Stere să vorbească la legea în discuţie: îi declar că n'am niciun motiv de a mă amesteca în viaţa internă a unui partid care nu este al mieu.

Zvonuri rele despre sănătatea Regelui: cele mai exagerate se dovedesc absolut false.

La Legaţia cehoslovacă, unde averescanii sunt în corpore, Duca-i aduce pe Beneş lui Averescu. Negulescu, trimes odată la serbările de gimnastică din Praga, face curte ministrului cehoslovac. Mă informez de ce Lupu, bine cunoscut lui Beneş, n'a fost invitat; mi se asigură că a fost. Cer Iui Beneş, arătându-i starea relaţiilor noastre cu guvernul, să afle timp pentru un ceaiu la mine, având să întâlnească; pe membrii opoziţiei. îmi promite răspunsul mâne, la 9. L Brătianu face din Florica lui centrul negocierilor conferinţii Micii înţelegeri.

Hiotu mă asigură că Regele e bine: îl scot mâne din pat, şi în curând pleacă la Sinaia.

Pompeo Aloisi îmi vorbeşte de o invitaţie a mea Ia Roma, zăbovită din cauza luptei care s'a deschis.

10 Maiu.

Beneş nu poate veni. E complect confiscat. Cel mult lasă a se vedea posibilitatea unei treceri pe la mine mâne seară.

Nimeni din opoziţie nu asistă la paradă şi la recepţia de la Externe.

11 Maiu.

Directorul Presei sârbeşti şi un redactor de la „Tribuna" din Roma, vin la mine. Li spun deschis ce lucru serios ar trebui să fie relaţiile ţărilor lor cu noi.

*

Un artist armean îmi arată sistemul lui de propagandă pentru ţara lui: cântecele armeneşti executate de corurile ţărilor unde vine.

Moartea lui Marghiloman, lăsând un testament, în care se ocupă de Jockey-Club. Altfel, duios. Vaida merge la gară să primească sicriul. Maniu va participa Ia ceremonia funebră. Speră în alipirea unora din cei rămaşi fără şef.

„Viitorul", „Lupta" au un ton dur faţă de răposatul. Şi „Universul". La Cameră, ziua, nu se spune nimic. Seara, nu se ţine şedinţă „în semn de doliu". Obişnuită zăpăceală.

Maniu pregătise un memoriu pentru Rege. Ii arăt inutilitatea. Ce se poate face, e numai comunicarea, din partea tuturora, a documentelor situaţiei schimbate.

Argetoianu se întoarce din Veneţia şi Elveţia, după câteva zile petrecute la Craiova. E foarte mulţămit de cele petrecute în lipsa lui.

După hezitări, Guvernul îngăduie, fără manifestaţie, întrunirea noastră de Duminecă.

*

Saşii sunt, îmi spune H. O. Roth, foarte îngrijoraţi de clauza care permite, „după dorinţa populaţiei", să li se statifice şcolile. Angelescu explică această clauză aşa: dacă populaţia s'ar plânge că dările şcolare sunt prea grele.

12 Maiu.

Argetoianu cere o întrevedere la Cameră cu mine şi cu Maniu. Pare îngrijorat. Rămâne, în partid, „soldat devotat", dar nu trage, dacă nu ştie de ce e vorba. Vrea fuziunea cu ţărăniştii şi guvern cu ei. E gata să discute şi compunerea Ministeriului. Maniu îi arată imposibilitatea ultimei cereri. Are şi puncte de program. Ii arătăm că sunt şi ale noastre. Pare a fi atribuind fiecăruia din noi rostul: lui Maniu pertractarea, mie răsturnarea, lui organizarea.

li Maiu.

Luptă cu Vintilă Brătianu pentru a şe evita înlăturarea interpelării lui Em. Antonescu în chestia petrolului. Guvernul cedează. Interpelare, convingĂtoare în parte, în chestia societăţii „Cugir", pentru armament, contra lui Tancred Constantinescu.

15 Maiu.

La Blaj, pentru ziua de 3—15 Maiu 1848. Sunt găzduit la Boilă, nepotul lui Maniu. La biserică liberalii: Duca, Moşoiu, câţiva deputaţi apar solemn la mijlocul serviciului. Mitropolitul vorbeşte transparent de biruinţa spiritului asupra materiei, glorificând pe umilii călugări şi dascăli cari rac fala naţiei. Miniştrii nu par de loc încântaţi. La ieşire, Duca îmi întinde mâna. Ii spun: — Prietenului de ieri, da, nu omului de azi, — Prietenului de mâne. — In opoziţie.

Cuvântări în Câmpul Libertăţii. Cuvintele retorice ale lui Duca au puţin ecou. Moşoiu ceteşte textul care i s'a dat. De sus plouă fiţuici antisemite; de altfel în biserică studenţii clujeni au venit cu steagul negru şi crucea bârligată. Un student cere lupta cu „Jidanii" şi ceteşte moţiunea care pretinde achitarea odraslei lui Zelea. Miniştrii, derutaţi, consternaţi şi neputincioşi. Rugat de comitet, vorbesc mulţimii, extraordinar de caldă.

La dejun cer să fiu între ai miei, în faţa Mitropolitului. Se vorbeşte pentru Rege, pentru miniştri, cald aplaudaţi de ai lor Coltor mă face să-i răspund. Şi ai liberalilor sunt priiîşi în vârtejul simţirilor.

Exerciţii ale şcolilor. Mitropolitul împarte premii. La sfârşit mi se cere din nou a vorbi, şi sunt dus pe /braţe la gazdă. Aici, masă cu amicii lui Maniu, cari îmi c^r un scurt „expozeu".

La Cameră, a fost, în lipsa mea, o şedinţă teribilă. Prelungirea sesiunii până la 15 Iunie a fost primită cu urlete şi strigăte de „Veşnica pomenire". Nu s'a putut măcar auzi cetirea decretului.

16 Maiu.

Şedinţă tot aşa de sălbatecă. E voriba de provocarea la duel, scandaloasă, a lui Lupu de Popescu de la Zguriţa. Generalul Mărdăreseu declară, Ja o întrebare a mea, că ofiţerul avea dreptul s'o facă şi e vinovat numai de insubordonanţă faţă de superiorul său, care --şi se dovedeşte că nu e adevărat —, din motive de oportunitate, i-o interzisese. Citez cazul lui Averescu şi Harţei, cari, în 1908, n'au provocat pe Marghiloman, care aşa de greu îi acuzase.

Averescu ia cuvântul, învinuindu-mă de rea credinţă. Majoritatea vrea să mă împiedece de a vorbi. Izbutesc a o face, apelând personal la Gârboviceanu, care prezidează. Arăt că pentru „debarcarea" lui Averescu am mărturia lui I. Brătianu însuşi şi a lui Stavri Brătianu.

*

. înainte, M. Popovici se plângea că am îngăduit ca, la întrunirea de mâne, să vorbească Stere în lipsa mea. Ii spun că mi-a cerut-o Lupu, în numele Basarabenilqr, şi i-am răspuns că e o silă de conştiinţă şi că nu consimt la relaţii cu Stere; nu pot fi de faţă la întrunire. Aşa i-am scris lui Lupu.

17 Maiu.

Marea întrunire a opoziţiei la Bucureşti. Toată sala „Dacia", curtea, strada sunt pline. Vorbeşte Mihalache şi Lupu, foarte cald şi zgomotos aplaudaţi. In sală şi comunişti, dintre cari doi caută să se amestece. La ieşire, armata, care cântă din trâmbiţi ca să acopere glasurile — toate străzile sunt pline de patrule —„ ni taie calea fără să ni. arăte cum trebuie să se facă retragerea. Trupa înaintează cu

puştile întinse, fără baionete, dar simulând încărcarea. Abia pot afla adăpost într'o trăsură. Mulţimea o ia spre Cameră, fără a se deda la vreo dezordine.

*

Seara, masă la maiorul Angelescu, cu prieteni din fostul partid naţional român. Se vorbeşte de Averescu, care mi-a trimes martori pe generalii Văleanu şi Lambru. Cineva spune că odată el împărţia problema rurală aşa: moşii mari pentru export, moşii mici pentru consumaţia internă. Odată, ieşind de la dânsul Take Ionescu şi Hiotu, dupăi o discuţie despre politica externă, cel d'intâiu a spus celui de al doilea: **Qiie voulez-vous? Cest ţa.**

18 Maiu

Martorii miei, Argetoianu şi M. Popovici, declară, de acord cu a lui Averescu, că nu e loc de satisfacţie prin arme.

La Cameră un imens scandal. Nu-i e îngăduit lui Vaida să vorbească de abuzurile cu armata la întrunirea de ieri.

19 Maiu

Ministrul Italiei la mine, Mussolini mă invită la Florenţa pentru o conferinţă în Expoziţia Cărţii: întreb data. La Roma ar fi să merg toamna sau în Ianuar.

*

La Cameră vorbeşte Vaida, destul de blând. Răspunde

dârz, după instrueţiile lui L Brătianu, Duca. Intervin, spuind că am fost trataţi ca nişte câni şi nu ni se pot cere mulţămiri şi gesturi de politeţă. Duea-şi repetă declaraţia casantă.

Se încep „trimeterile la Comisie" şi expulzările pentru deputaţii cari au făcut „tumult". E exclus Buzdugan. Se cer trei şedinţi pe zi, toate plătite. Argetoianu, care, ca şi M. Popovici, se învoise cu Duca pentru, oarecare descordare, e iritat de întreruperi şi scapă vorba că aceasta e o „cameră de bordel". E trimes la Comisie şi el.

20" Maiu.

Dimineaţa, se explică D. R. Ioaniţescu. Notele stenografilor dovedesc că majoritatea e aceia care a făcut „tumultul". Camera râde, şi totuşi el va fi izgonit, ca şi alţi cinci dintre ai noştri. Arăt ce a făcut Buzdugan în 1916.

21 Maiu.

Congresul Ligii Culturale la Timişoara.

Generalul comandant, prefectul Coste, reprezintanţii societăţilor culturale româneşti şi ale Şvabilor sunt deosebit de prietenoşi. Răspund, arătând că aduc o solie de pace (se strigă: „Jos ura").

Corurile bănăţene, cu compozitori ţărani, se iau la întrecere cu acela din Sălişte.

22 Maiu.

La masa comună, deputatul Krăuter vorbeşte într'o românească perfectă. Primarul toastează şi în numele minoritarilor, cari reprezintă cea mai mare parte a populaţiei oraşului.

Conferinţa mea despre Unitatea românească în literatură.

23 Maiu.

La Lipova vizitez biserica făcută din moschee, înălţată, cu turnuri catolice, din epoca iezuită. Apoi la Cetatea Şoimusului, cu ornamentele din epoca Huniazilor, şi la Măria-Radna.

24 Maiu.

întrunire la Craiova, cu foarte mulţi săteni, nu prea înţelegători. Se încearcă o intrigă din partea vechiului grup takist.

25 Maiu.

La Cameră, Vaida vorbeşte corosiv la legea administrativă, neîncetat întrerupt de Goga.

Deschiderea sesiunii Academiei. Pârvan vorbeşte, în raportul secretarului, de politiciani „cu carapace de pachiderme".

Păcat!

*

Seara vizita soţilor Pittard.

26 Maiu.

Dimineaţa, la Cameră Leonte Moldovean, raportor al legii administrative, atacă fără rost pe Saşi. Protestăm nu numai noi, şi, într'o excelentă limbă, Sasul Hedrich,

dar şi Tripon, care spune că, Ia el, la Bistriţa, Români şi Saşi au dus solidar lupta contra tiraniei ungureşti.

După-amiază, discurs, foarte bine studiat, al lui, Maniu. Se angajează prea mult în ce priveşte limba naţionalităţilor. Se lasă atras la o declaraţie, pe care încerc a o corectat contra Constituţiei. Acuză pe I. Brătianu, care asistă, înfloritor, că nu recunoaşte „Alba Iulia" ca baza de drept. Acesta câştigă un succes cetind din discursul său la Senat în această privinţă.

*

A doua lecţie a lui Pittard, tot aşa de clară şi de sinu patică.

*

Pe străzi se vinde suplimentul „Universului" cu achitarea asasinului Codreanu. Studenţii manifestă, şi publicul împreună cu dânşii. O psihoză, din care nu lipseşte ridicolul.

27 Maiu.

Discuţii pe articole a legii. Liberalii se plâng de obstrucţie. Trei şedinţe pe zi, care ne storc.

*

Seara, masă dată lui Pittard, care vorbeşte duios de relaţiile lui, încă de acum douăzeci de ani, cu ţara.

28 Maiu.

Aceleaşi discuţii la Cameră iau tot timpul.

*

Dimineaţa, deschiderea congresului de Istorie. Vorbeşte

Prinţul, foarte clar şi bine. Rolul rriieu e cam jenat faţă de unele pretenţii pe care nu vreau să le împiedec.

29 Maiu.

La Cameră lămuresc prin interpelare acuzaţiile de bolşevism, de revoluţionalism, aduse de liberali. Răspunsul provocator al lui Vintilă Brătianu mă sileşte a reveni mai aspru

*

Seara,. opoziţia e ameninţată în termeni vulgari de ministrul Chirculescu.

30 Maiu.

Aceleaşi discuţii la legea administrativă. Şi Moşoiu e aruncat în luptă. Se pregăteşte schimbarea regulamentului.

*

Vaida îmi spune cum, la Ragusa, traistele femeilor îl făceau să creadă că are Romănce în faţa lui. Cutare prieten i se mărturisia Morlac; bunicul lui vorbia încă limba „valahă".

31 Maiu.

Adunare la „Dacia" a deputaţilor excluşi. Destulă lume.

*

Sunt împiedecat de un prieten să interpelez în chestia muniţiilor stricate de ferrochimica.

*

Zi fără şedinţă la Cameră.

l-iu Iunie.

La Cameră se ceteşte propunerea de schimbarea regulamentului pentru a înăbuşi discuţia la articole.

Hiotu îmi cere ştiri despre situaţia politică, în legăturăj cu cererea mea de audienţă.

2 Iunie.

La Văleni cu soţii Pittard; seara, plecarea lor.

3 Iunie.

Vorbesc contra schimbării regulamentului. Lupu ocupă tribuna un ceas cu o cuvântare caldă, pe când Averescu se închină din nou Guvernului.

După amiazi, primirea la Academie a preotului N. Popescu. Vorbeşte foarte chibzuit despre Onciul, cu aprecieri curagioase despre alţii. Ii răspund. Asistă Patriarhul şi Mitropolitul Pimen.

*

Apoi la Comisia pentru regulament. Declar că nu recunoaştem nici obstrucţia, nici caracterul legal al propunerii. Observaţia mea aduce înrăirea textului de prigonire. Ne retragem protestând.

*

Seara se cetesc procesele-verbale din Comisiune. Spânişteanu, fost ţărănist, aşezându-se între membrii acestui partid, provoacă scandal. Cuvântarea lui Agârbiceanu stârneşte râs. Vaida vrea să iau cuvântul. Mârzescu face să

se ceară închiderea discuţiei. De aici cea mai cumplită scenă de luptă sălbatecă.

h- Iunie.

Se închide pur şi simplu discuţia la legea administrativă, de şi nu e măcar la ordinea zilei, ca să se poată constate „obstrucţia". Declar că acest gest e o „escrocherie" şi cer să fiu chemat la ordine, ceia ce Orleanu nu cutează să facă.

După amiază excluderea lui Filipescu şi a lui Boeu; pe Lupu nu-l pot înlătura. Deputaţii nu votează decât în mic număr, şi votul e nul.

Seara, banchetul lui Pherekyde, păzit de armată din cauza farsei făcute de ai noştri, cari au spus că „se va petrece ceva".

Regele mă va primi săptămâna viitoare, „dacă îi permit medicii".

5 Iunie.

Se aduce în discuţie convenţia cu Banca Naţională. Foarte bun discurs al lui Madgearu.

6 Iunie.

Discurs competent al lui Ioaniţescu la acelaşi proiect. Duca intervine. Ii atrag atenţia că a uitat să anunţe Camerii serbarea aniversării Regelui Italiei. Pare jenat.

După amiazi, Maniu răspunde lui Mârzescu, care-i spusese că mijloacele pe care le întrebuinţează în discuţie sunt luate de la Budapesta. Aspră critică liniştită a regimului. Răspunsul lui Mârzescu e brutal.

Chestia Stere fiind adusă de întreruperile majorităţii. Maniu ceteşte declaraţia, aranjată de mine, în care, ţiind samă de meritele lui, el, personal, dezaprobă acţiunea lui Stere în timpul războiului.

Apoi, în cinci minute, în mijlocul aplauselor cu care întovărăşim „spectacolul ilegal şi ridicol", se votează suta de articole ale legii administrative.

7 Iunie.

Te-deum la biserica italiană pentru douăzeci şi cinci de ani de domnie a regelui Italiei. Dintre miniştri/numai Duca.
Nici şefii opoziţiei. Slujbă impunătoare a arhiepiscopului Cisar. Averescu vine târziu, plecându-se adânc către Hiotu.

*

Ministrul Franciei, de Billy, pe care îl cunosc cu acest prilej, pare, la început, să aibă prevenţii contra mea. Vorbim de Grecia de unde vine. I se pare că regina Sofia era a timidă, fără influenţa ce se crede. Regele Constantin nu se bucura de încredere nici la Germani. Era foarte puţin recunoscător faţă de Venizelos, care nu l-ar îi jignit cât credeam eu. Atitudinea ministrului României, Filodor, corespunzând instrucţiilor lui, era nesigură, dar corectă. Recunoaşte şi el neajunsul provocat de lipsa de înţelegere între ministrul Franciei, Deville, şi amiralul Dartiges.
La urmă, cineva, foarte bine informat, dela Palat îmi spune, cu cele mai mari precauţiuni, că liberalii fac sforţări desperate pentru a-l aduce pe Averescu. Al. Constantinescu a vorbit acolo, la Palat, două ceasuri despre caracterul eterogen al partidului nostru şi nevoia de a face un nou Ministeriu, în care ar întră şi liberalii.

*

După amiază, Hiotu la mine. îmi spune ca audienţele se reiau. Va fi primit Mitropolitul. Averescu e înscris mal de

mult. Sunt şi miniştri străini, ca al Turciei. Despre situaţie se fereşte să vorbească, dar ascultă istoria falsurilor parlamentare. A anunţat pe Regele că-i voiu ceti un memoriu.

8 Iunie.

I. Brătianu a vorbit la Bacău, calificând opoziţia de câni cari îi atacă automobilul. A omorât speranţele averescanilor, spunând că el va face alegerile comunale.

9 Iunie.

La Cameră discuţia asupra Băncii Naţionale. Deputaţii lipsesc; majoritatea e rugată să voteze, căci este în număr.
Trecătoare. apariţie a lui I. Brătianu, întâmpinat de strigătul: „Vizirul!".

*

La Academie discursul de recepţie al lui Balş, clar şi, la sfârşit, cald. Răspunde Lăpedatu.

*

Miniştrii se ceartă care să-şi treacă proiectele. Biruie Angelescu, ameninţând, că, altfel, se retrage.

10 Iunie.

Continuă legea Băncii Naţionale. Sunt adus a vorbi după-amiază, pentru precizarea punctului nostru de vedere. Raportorul, profesorul Dimitrescu, director la Banca Naţională, e timid.
Seara, ni se aduc la Cameră funcţionarii comerciali pentru a ne „sili" să votăm repausul dominical.

Iunie.

Vintilă Brătianu răspunde Ia criticile noastre prin injurii. Vechilul său i-a vorbit de... „zăpăceala mea" Răsping glumele de Zeligşor ale ministrului.

După-amiază reuşesc a trece la Academie prin Brătescu-Voineşti alegerea ca membră de onoare a d-rei Văcărescu şi, direct, a d-nei de Noailles.

Bianu vorbeşte mişcat de deficitul Academiei, care a pierdut la expropriere 90o/o din avutul ei şi are azi un budget de patru milioane faţă de un milion cinci sute de mii aur înainte de războiu. Se va da drumul funcţionarilor, la nevoie se va întrerupe serviciul.

12 Iunie.

Ridicule scene la Cameră între majoritari.

Argetoianu ridică întrebarea dacă la legea aviaţiei a fost întrebată şi cea militară. Tancred Constantinescu răspunde: a fost **ministrul.** Duca adauge că ştie **sensul** întrebării.

De fapt, e suggerată de Prinţ. Aseară, la banchetul de la Clubul Automobiliştilor, Argetoianu a întrebat pe Mârzescu de ce e trist. Prinţul a observat că, **are de ce.** Mârzescu şi-a arătat faţă de Argetoianu regretul că Regina a început să publice în „Excelsior" memoriile ei.

Aduc la Cameră mizeriile Academiei. Duca promite îndreptare.

13 Iunie .

închiderea prin surprindere a Parlamentului. De teama unor manifestaţii ostile, I. Brătianu face să se anunţe Ia Cameră că vine cu legea electorală, pentru ca să apară apoi cu decretul de închiderea sesiunii, la cetirea căruia uită; iscălitura regală.

Legea electorală s'a depus la Senat, unde Costăchescu ceteşte declaraţia opoziţiei că e gata să permită trecerea proiectului în douăzeci şi patru de ceasuri. I. Brătianu răspunde că „mentalitatea" sa cere o îndelungată discuţie.

Seara, masă la „Flora". Nu mi se spusese că au intenţia de a serbători „Neamul Românesc". Clubul bucureştean al fuziunii şi-a trimes toţi agenţii electorali. Deplorabilă privelişte... Maniu vorbeşte lung, une ori mişcat, despre serviciile pe care foaia mea le-a adus spiritului românesc. Răspund arătând că n'a fost în intenţia mea o asemenea sărbătoare, şi afirm sensul luptei ce ducem contra materialismului. Lupu îşi arată dorinţa unui Ministeriu comun. Mihalache adauge că ei nu deslipesc de Stere, pe care caută să ni-l bage pe gât. Pune alături „cazul Argetoianu" cu „cazul Stere". Argetoianu, chemat prea târziu, are stăpânirea de sine care se cere pentru a strânge mâna lui Mihalache; el vorbeşte de omogeneitatea la iesle a liberalilor. Cicio Pop vine cu vechi reforme naţionale. Şi Vaida mă uneşte, în amintirile lui, cu Stere....

In acest timp liberalii presintă, la Suzana, un spectacol evident superior ca organizaţie.

li Iunie.

Slujbă la Mitropolie pentru Eminescu. Odioasă colecţie

autentică de „mitocani" bucureşteni. In strane Goldiş şi Moşoiu, preşedintele Comitetului pentru ridicarea monumentului.

La cimitir. O cruce de lemn pe mormântul lui Macedonschi. Vechiul bust înegrit al lui August Treiboniu Laurian. Mormântul lui Chendi bine împrejmuit; al lui Iosif — o sărăcie.

Văd întâia oară pe al lui Eminescu însuşi. Nobil, se ridică teiul de-asupra marmurei cu versurile lui şi în mijlocul florilor. Prezente vre-o douăzeci de persoane. Patriarhul nu vrea să vorbească. Moşoiu, care vorbeşte solemn plimbându-se, zice: Emil în loc de Mihail. De la o şcoală fetiţe încearcă a dramatiza satira a treia. Penibil!

Seara comemoraţia lui Eminescu la Teatrul Naţional. Puţină lume. Sunt rugat a ţinea conferinţa despre sensul operei poetului. Declamă frumos d-na Giurgea, Ciprian şi Nottara.

15 Iunie.

La Sinaia pentru audienţa la Rege. Mă întovărăşeşte Popovici.

La Pelişor, Denize, d-rul Mamulea, colonelul Rădescu, un aghiotant basarabean şi două doamne.

Regina nu pare prea bucuroasă că mă vede. La masă, stând la stânga ei, nu caută convorbirea. Conversaţia atinge subiecte de artă, între altele albumul Preziosi, cumpărat cu 50.000 de lei de Argetoianu. Regele puţin slăbit, dar vesel, ia parte foarte activă la discuţie. Regina vorbeşte de articolul ei din „Excelsior". A atins vârsta de cincizeci de ani, a carii serbătorire Brătianu a găsit-o nepotrivită la o femeie.

După masă, spun Regelui că am o misiune faţă de dânsul. Trecem în biuroul de jos.

încep aşa: „De şi trăiesc supt presidenţia de Re-

publică a d-lui I. Brătianu, să-mi fie permis a-mi aminti că monarhia există şi să mă adresez Regelui". Regele protestă energic că Monarhia este şi va fi, că ea ştie ce se petrece. Apoi se arată mulţămit de legătura mea cu Argetoianu. Se bucură şi de aceia cu Ardelenii. Maniu e un om cuminte, chibzuit şi care îşi păstrează demnitatea în toate împrejurările; Vaida e însă pornit. Recunoaşte şi valoarea altor oameni de frunte la Ardeleni. Nu dezaprobă nici pactul cu ţărăniştii. l-l explic: unire pentru răsturnarea regimului. Restul depinde de viitor. Tot e mai bine că sunt cu noi. — Da, era mai rău cu alţii. — Cu aventura lui Averescu, spun eu. Pe Lupu îl judecă plăcut în relaţiile personale, dai* îndată cucerit de atmosfera întrunirilor: vorbeşte de steagul roşu, supt care, fiind la guvern, a stat.

Oricum, el, Regele, nu admite dezordinea. Ii spun că nici n'a fost, că, atâta vreme cât hotărăşte, voinţa mea, nu va fi. Dar nu putem suporta sfidări, nefiind Ţiganii, robii nimănuia. Regele revine. Nu va da puterea unor extremişti. Cât va fi el Suveran, Stere, asupra căruia păstrează vechile opinii, nu va fi ministru. — Cine cere?, îi răspund. Decât să cedez străzii, mă voiu adresa primului şef de gară. — Care se chiamă Averescu? — Nu!

Caut să-i spun ce este în ţară. Nemulţămire. Nicio administraţie. Lumea se ţine prin ea singură. Din zece oameni, nouă cred că Regele „depinde de Brătianu". Neagă energic. Apărarea naţională e compromisă de Ferro-Chimica. Se distrug şi muniţii bune. O spun Polonii, de pielea cărora e vorba. Să întrebe pe ataşatul lor militar. Totul pentru generalul Iliescu. — E inteligent, zice Regele. — I-ar putea ajunge o singură Turtucaie.

— Nu poţi schimba Guvernul, revine Regele, fără o lege electorală. Am partea mea în depunerea ei. —< Dar o pot vota şi alţii. II asigur că, neputându-se cere o schimbare de regim acum, asupra plecării lui în străinătate, nu vom

discuta, la toamnă, Mesagiul şi nimic alta, cerând absolut legea electorală.

Dacă Regele prelungeşte acest regim, liberalii vor pierde şi ce bază mai au şi nu vor putea fi întrebuinţaţi la altă succesiune, ceia ce n'ar fi în interesul terii. Apoi eu nu pot reţinea la infinit pe ţărănişti, nici pe Ardeleni, cari au mai dărâmat o ţară. Regele apasă că nu sunt „constructivi"; răspund că vor ajunge a fi. Nici chiar elementele doritoare de putere de aici nu vor putea fi până la sfârşit dominate. Cât despre mine, sunt cu mâna pe pălărie, gata să mă închid la lucrul mieu, dar, de la un capăt al terii la altul să meargă Regele, şi nu va afla pe un om care să-i aducă atâtea servicii dezinteresate. Poate să puie Regele în comparaţie oboseala lui Averescu cu ce-i pot aduce?

Se teme de agitaţia antisemită. Ating scenele de la Focşani. Guvernul e acela care lucrează pentru aceste scandaluri, ca să-şi aibă bande în opoziţie.

Regele îmi vorbeşte foarte pe larg de aviaţie. N'a trecut legea care o dădea unui consorţiu francez. Se va face alt contract pentru acela al aviaţiei militare cu Anglia. Maiorul care a murit încercând aeroplanul avea ordin să n'o facă. Firma, e gata să se înţeleagă cu noi. Motorul e bun.

Crede că, până nu se vor înţelege Aliaţii cu Germania, America nu. va da împrumut nimănui.

Orice Guvern va avea la îndemână, în administraţie, aceleaşi instrumente inferioare. — Da, dar pot fi mai bine dirijate.

La plecare îi cer să pot comunica un răspuns al lui. In picioare, de trei ori, indignat, afirmă că n'a promis nimic lui Averescu, că n'are niciun angajament cu el, că ieri în audienţă nici nu s'a atins acest punct. Observ că nu Regele, dar omul pătrunzător şi fin poate să judece reala valoare a lui Averescu.

Las Regelui şi raportul despre starea catastrofală a Academiei. Promite a interveni.

16 Iunie.

Comedia din Focşani, povestită de ziare, întrece orice închipuire. 2.200 de căruţe după „martirul neamului", junele Zeîea Codreanu, călare pe un cal alb şi cu buzduganul în mână. Câmpul de lângă Focşani e botezat al Libertăţii. Se jură credinţă „eroului". Muzica militară îi cântă. „Universul" face cea mai largă reclamă vicleimului. Se primesc telegrame de la generali şi episcopi. Se improvizează o zestre întreagă cu semnul crucii bârligate.

Ziua, a fost Maniu la mine ca să afle ce am vorbit cu Regele, în care continuă să n'aibă încredere. E sigur că pătrunde toată psihologia Regelui şi a lui Brătianu. Ar fi vorba acuma de un Ministeriu Prezan sau Titulescu. Ii spun ce cred despre asemenea încercări. Maniu face calcule reci cu o siguranţă care mă îngrijorează. Se desvăluie unele funduri de conştiinţă care mi se par neliniştitoare.

Apoi Argetoianu. Ii pare foarte serioasă anarhia antisemită. Să nu aducă apă la moara lui Averescu. Dar, adaugă, pentru restabilirea ordinii, tot la el, Argetoianu, s'ar adresa Regele.

17-18 Iunie,

Maniu a fost la Rege, care se declară foarte mulţămit de audienţa mea. Hiotu confirmă. A asigurat, din nou, cu tărie că n'are niciun angajament cu Averescu.

*

Discuţii la club, foarte neplăcute, pe chestii de persoane. Se decide retragerea candidaturii improvizate pentru alege-

rea din Chişinău, unde ţărăniştii înţeleg să păstreze pentru singurul lor partid candidatura bătrânului Alexandri.

19 Iunie.

înmormântare regală) a lui Saligng.

*

Conferinţă la Fundaţie a filologului francez Milliardet, despre trubaduri. Cu toată înăbuşitoare căldură, foarte mult public.

20 Iunie.

La Sinaia, parastasul pentru Take Ionescu. Lume multă, amestecată. Foarte frumoase discursuri. Destui plâng. Prea mult element de bisericuţă. Caut să strămut demonstraţia pe un teren de mare partid şi de actualitate.

*

In acest timp, la Deva, între Al. Constantinescu şi Moşoiu, I. Brătianu ne califică de „câni turbaţi".

21 Iunie.

Argetoianu vine foarte mulţămit de audienţa de la Sinaia. I-a spus Regele, clar: „Nu mă gândesc la Averescu. Hotărârea mea e luată. Eşti om inteligent şi pricepi". Şi de ţărănişti ar fi fost mulţămit. Mihalache i-a vorbit „ca un conservator". Lupu îi pare simpatic. Despre mine socoate că din ce în ce mai mult întru în rolul pe care trebuie'să-1 am. De aiurea mi s'a raportat că după plecarea mea la masă s'ar fi spus că „din ce în ce mai mult mă afirm în ţară şi în străinătate". Maniu i-a. părut puţin cam „pedant". Regele s'a interesat de problemele unui viitor guvern: armată, etc.

l-ar fi cerut să numească undeva în Ardeal un prefect şi, în comitatele cu mulţi Unguri, chiar un minoritar.

*

Polizu-Micşuneşti îmi cere părerea asupra eventualei publicări, în timpul războiului, a notelor ce a luat din conversaţiile cu N. Filipescu, I. Brătianu era zdrobit după Turtucaia şi se cerea remontat. Filipescu ar fi fost de o cruzime grezavă faţă de primul ministru.

*

La 6, la Legaţia Franceză, unde vin chimiştii de la congres. Se vorbeşte de cazul lui Guernut, a cărui conferinţă de la Sindicatul Presei a fost împiedecată de antisemiţi. Explic lui de Billy că Guvernul îşi alesese rău medicul (cu Costaforu şi Miile) şi momentul. Prefectul de poliţie pretinde că Lupu şi ceilalţi luaseră ei garanţia că vor ţinea linişte, că nu s'a făcut apel la dânsul şi că Hotineanu, comisarul regal, era acolo pentru că e „stare de asediu". Observ că tot prestigiul „stării de asediu" se duce astfel.

Seara, banchetul chimiştilor la Athenee Palace. Petroliştii au dat 300.000 de lei. „Masa de onoare" e plină mai mult de politiciani. Lângă mine un Danez care-şi are două sute de studenţi şi şase asistenţi.

Văd pe Ştirbei. Se apără că Prezan ar fi intrat în calculul său ca şef de guvern. El mă întreabă dacă Regele

n'ar fi fost mai impresionat de o singură audienţă: a mea. Vechea obiecţie a „omogerieităţii".

Regele a insistat că el a silit pe Brătianu să vie cu proiectul legii electorale, că acesta a fost silit să-1 improvizeze şi că proiectul va fi transformat în chipul cel mai radical.

27 Iunie.

La Braşov pentru serbările jubilare ale liceului. Primire cu muzică şi călăreţi. De fapt era vorba de aceia a Mitropolitului Bălan, care vine îndată după aceasta. Se cântă germanul Gaudeamus, dar se vând şapei cu vipusea albastră, cum se purta de mult. Vechi elevi, Vaida, Popovici, apar cu dânsele pe cap.

La „Târgul Săcuilor", adecă Odorheiul, în care avem vre-o zece familii româneşti şi o bisericuţă moştenită de la „Greci". Trei poliţişti cusuţi în aur, cu enorme cizme roşii, reprezintă administraţia. Un agent sanitar se plânge că moare de foame la uşa străinilor. De la bisericile celorlalţi iese o burghezime înstărită şi disciplinată. Armata, două regimente, face bună impresie.

29 Iunie.

La Hârtop, lângă Folticeni, se desveleşte un monument al căzuţilor în războiu. Admirabilă catapeteasmă de la jumătatea secolului trecut.

Primire călduroasă, adesea supt arcuri de triumf, la sătenii din Neamţ. Ce popor bun şi cuviincios! La Boroaia mii de săteni. Li vorbesc de posibilitatea unor alegeri comunale, care, dacă vor fi pierdute de noi, liberalii se instalează pe încă patru ani.

La Brusturi răsare un „profet" cu icoane de gât, care aţâţă contra calendarului nou şi a sărbătorilor. Şi la Târgul Neamţului curtea e plină de ţărani, cari aşteaptă un cuvânt de îndemn.

De aici înainte, la fiecare sat jandarmii păzesc pe câţiva ţărani intimidaţi. Şeful ţărănist, Măcărescu, a fost silit, în lot drumul spre Folticeni, a se legitima.

La Piatra o mie de delegaţi ţărani aşteaptă de ceasuri întregi, în perfectă ordine, să li se vorbească. Una din cele mai frumoase adunări ţărăneşti pe care le-am avut vre-o dată.

Seara> la masă comună cu ţărăniştii, afirm hotărârea mea de a menţinea legătura cu cei din stângă.

30 Iunie.

Bună întâmpinare şi în judeţul Bacău.

l-iu Iulie.

Admirabile sămănături de la Focşani în jos. Cu toate ploile straşnice, se seceră de zor.

2 Iulie.

Maniu şi Argetoianu la mine. Cel d'intâiu păstrează părerea că Regele e cel mai incapabil de a se hotărî dintre Suverani. Urmează comunicându-mi neînţelegeri de persoane de prin provincie. Lămuririle lui Argetoianu sunt de acelaşi fel.

3 Iulie.

Aflu că Maniu consideră pe Cihodariu şi Xeni ca secretari mai mult de formă şi că un tânăr Lugoşianu face pe secretarul politic, contrasemnând toate actele „singurul prepreşedinte al partidului". Fac lui M. Popovici oarecare observaţii. Dar ce bine ar fi dacă în relaţiile noastre ar domni buna credinţă!

I. Brătianu a vorbit la Brăila, şi după dânsul Vintilă. Ambii anunţă o lungă guvernare. Al. Constantinescu câştigă presa la Făgăraş, oferindu-i un adăpost în casa Brâncoveanului.

5 Iulie.

Chirculescu ne compară la Piteşti cu banditii Munteanu şi Tomescu, cari trec dintr'un judeţ în altul.

6 Iulie.

La Chişinău Alexandri a reuşit contra unui averescan susţinut de Guvern.

10 Iulie.

Pe drumul la băile Vulcana, cei doi bandiţi au prădat şaisprezece căruţe în şir. Intre alţii a fost despoiat şi Mihalache.

*

I. Brătianu se mişcă necontenit. Cum au fost ploi distrugătoare, merge prin ţinutul Făgăraşului cu ajutoare.

11 Iulie.

Ţara nu se preocupă decât de isprăvile următoare ale bandiţilor Munteanu şi Tomescu, cari pradă caravane de trăsuri, dau lovituri în amiază mare şi cutreieră şoselele, ca la chef, cântând din mandolină. NiH e ruşine nimănui.

16 Iulie.

Delegaţii din Piteşti îmi arată un act neştiut de mine prin care se ordonă organizaţiilor a lucra alături cu ţără-

niştii la alegerile pentru Camerele Agricole şi supt un semn care uneşte secerea cu coasa. Ordinul e iscălit de Maniu singur. Ordinul trimis organizaţiilor ţărăniste numai de Madgearu.

Dulce loaialitate!

In toate partidele, fiecare îşi face de cap.

31 Iulie.

Vizita lui Argetoianu. Crede în oarecare succes al nostru la alegerile pentru Camerele Agricole. A vizitat pe Maniu la Bădăcin. Veche locuinţă pitorească, dar absolut goală. Pe masă un dicţionar enciclopedic, ediţie mică.

*

La cursurile de vară un grup de studenţi; profesori francezi, de nuanţă catolică, pe cari-i conduc doi clerici: Bottinelli şi d-rul Gasque.

l-iu August.

Unul din studenţii francezi vorbeşte despre caracterul provinciilor Franciei. Se cântă frumos cântece din fiecare.

*

Seara, conferinţa lui Caracostea despre Eminescu arată că bucăţi ca **Mortua est** şi **împărat şi proletar** au fost scrise în prima lor formă când poetul avea abia şaisprezece ani

2-4 *August.*

In urma unui atac contra lui Cuza, tulburări antisemite la Iaşi şi la Focşani. Un student, Urziceanu, a tras patru

stndaluT UPra m0rarUlUi GrtoSPan, Sfâpânul Evreu,ui cu

De la Piatra-Neamţ aflu că Măcărescu a declarat că nu primeşte semnul „d-lui Maniu". Partizanii miei îl denunţă într'un manifest tipărit că e vândut liberalilor. Tot mai mult îmi pare imposibil să guvernez ţara cu astfel de oameni.

5 August.

Vizita profesorului american Andrews.

6 August.

Emoţionantă ceremonie de înmormântare a soldaţilor căzuţi în luptele de la Tabla Butii.

8-10 August.

Mizerii cu semnul electoral şi cu condiţiile materiale in care se scoate vechea mea foaie.

11 August.

Mârzescu ar fi spus că liberalii nu vor pierde decât patruzeci din ceva peste şaptezeci de mandate. La Orheiu ţărăniştii refuză lista comună cu noi.

cuSno *2 T* ' 6 o ***** dC Piept, 3 lui ^ **Canta-**
boZ. ! 3 56 C0" tinUa 9flitatia 13 * **-nuntă**
botezul a vreo şaizea cte Cornelii masculini şi feminini Guvernul opreşte prin starea de asediu această noua corn - cane.

13 August.

Scrisoare amicală a lui Argetoianu despre incidentele din partid. Şi el vrea o lămurire definitivă.

15 August.

închiderea cursurilor. Vorbeşte foarte frumos Cehul Iaroslav Muller şi mai ales Ungurul Bathory, care pomeneşte şi despre „dedalul" în care se află naţia lui şi cerul luminos de de-asupra, spre care se uită.

La Buzău şi Râmnieul-Sărat, cu un grup de cursişti.

Botezurile antisemite se fac în acest judeţ, la Costeşti.

17 August.

Vizită la mănăstirea lui Mihai Cantacuzino. Hotărăsc spălarea picturilor. Apoi la Băbeni, în apropiere, unde este o bisericuţă cu fresce frumoase.

In gara Focşani aflu că mii de oameni au plecat prin porumburi ca să asiste la botezul Corneliilor. Au fost şi ciocniri cu trupa: câţiva bătuţi. Zelea tatăl anunţă apropiata lui venire la putere, „decretele" ce va da, „podurile peste Nistru" pentru gonirea Evreilor!

17-19 August.

La Popii Diei („Pochidia"), moşia lui Gh. Taşcă. Ţinut despădurit, crăpat, cu case barbare de împroprietăriţi, cu izlazuri pline de scai şi porumbrele.

Excursie la curata mănăstioară Adam.

Văd bisericuţa din Sălceni. In 1919 curtea Jurjeştilor, părăsită de ultimul arendaş, a fost prădată şi făcută una cu pământul.

— Şi autoritatea?, întreb — E, administraţia la tară?!

20 August

La Văleni găsesc frumosul mieu salcâm de la poartă curăţit de coajă cu briceagul.. O femeie spune: „nu mai e milă pe lume".

21 August

La alegeri ţăranii sunt răspinşi cu grămada. Vin să se plângă la mine. Au un frumos suflet vibrant.

Cu toată sila, lista ţărănistă-naţională a lui Munteanu-Râmnic bate în Prahova pe a guvernului. Averescanii au... 14 voturi.

Se anunţă pe toamnă partidul antisemit al lui Goga.

Goldiş demisionează din prezidenţia „Asociaţiei".

25 August

Mare succes al opoziţiei unite, chiar în Bucovina. Saşii au dat guvernului un succes la Braşov şi Năsăud. Averescanii şi antisemiţii iese la Iaşi.

30 August.

Goldiş a fost reales la Reghin preşedinte al „Asociaţiei".

3 *Septembre.*

De dimineaţă Argetoianu. Regele a sosit la Sinaia. El şi

Regina sunt foarte afectaţi de atitudinea lui I. Brătianu, care pleacă din ţară două zile înainte de sosirea lor şi fără a cere măcar concediu. Ei doresc o schimbare. Hiotu vine să se informeze. Ni se cere să lăsăm pe liberali a vota legea electorală, budgetul şi câteva „legi mici". In vacanţa din Decembre s'ar retrage. Argetoianu crede că s'ar da şi garanţii. Budgetul tot cere trei luni pentru a fi făcut. Noi l-am putea rectifica. „Legile mici" s'ar putea schimba.

Regele i se pare iarăşi obosit la picior, Regina, care a făcut o cură pentru aceasta, slăbită. Prinţul ar fi foarte bine dispus pentru noi.

In acel moment vine şi Maniu. Nu-i place înţelegerea pe care o vrea Argetoianu. Regele ar fi nesigur; ascultă pe cine îi vorbeşte mai pe urmă. Odată, In Februar 1920, el, Maniu, a oprit formarea Ministeriului Averescu, viitorii miniştri fiind în odaia de alături. —I-ai văzut? — Mi s'a spus. Tăzlăoanu a promis răsbunarea, distrugerea unui „om mare" (Maniu). Ii spun că e de dorit să iubească puţintel pe omul pe care va avea a-l servi; eu nu pot judeca aşa de! aspru psihologia cuiva faţă de care am sentimente.

Maniu crede că a slăbi acţiunea faţă de guvern ar fi o mare greşală. Să nu primim puterea din mila lor.

Ţărăniştii cer să se ia angajamente pentru guvernare. Lupu i-a anunţat-o lui Maniu. Nu admit fuziune, Stere dorind să fie în comitetul de conducere, ci colaborare. Argetoianu o vrea: Ei cer patru Ministerii: pentru Mihalache- (Agricultura), Iunian (Justiţia), Madgearu (Comerţul), Lupu (Internele), ceia ce e imposibil.

Maniu doreşte să nu zvonim ce legături vom avea cu dânşii (de sigur că e sfătuit de foştii tachişti). Nici Regele n'ar vrea un guvern comun (mie însă nu mi-a spus aşa). Argetoianu m'a înştiinţat că aceasta e intrigă liberală. A adaus că Mârzescu e furios pe „prostul" de Constantinescu, care a băgat partidul în ultimele alegeri. Toţi miniştrii se

recunosc uzaţi. Unii se arată bucuroşi că s'a isprăvit cu Averescu. Săveanu se plânge că i-am încurcat în chestia serbătorii Regelui. Stelian Popescu nu vrea să strângă fonduri pentru aşezământul Ferdinand I, de la bănci. Argetoianu crede că el ar apleca spre liberali.

11 Septembre.

Ianculescu îmi scrie din Paris că Legaţia noastră e păzită de agenţi şi cavaleria aşteaptă în stradă. Comuniştii au vrut să-i smulgă Legiunea de pe piept. Mutre ca! în 1793. Se strigă contra Poloniei şi a României. „L'Humanite" dă articole cu fotografii şi desemnuri despre procesul comuniştilor de la Tatar-Bunar. Se reproduce şi un articol imprudent al lui Mihalache. In acelaşi timp sunt înştiinţat de marile progrese pe care le fac, printr'o proipagandă neobosită, Ungurii în opinia publică franceză.

Inaugurarea Expoziţiei de la Chişinău. Au lucrat pentru dânsa generalul Rudeanu, profesorul Cardaş şi chiar deputaţii ţărănişti. Mare pază militară în jurul Regelui, care apoi circulă aproape singur. Prinţul Pavel al Greciei apare în uniformă de amiral grec.

li Septembre.

In Doţohoiu ţeranii vin cu miile să asculte pe agitatorii antisemiţi, cari li promit şi „pădurile Jidanilor"

Prefectul supraveghiază mascarada. Satele sunt în căutarea unui mântuitor. Când li se arată adevărul studenţilor ispitiţi, ei răspund: „De ce nu ni-au spus profesorii noştri aşa?".

15 Septembre.

Alianţa liberalilor cu antisemiţii dă roade. Judeţul Vasluiu a fost luat la rând de „propagandă". Lângă Băceşti se strânseseră ţeranii. Doi ofiţeri în rezervă din Iaşi şi un student i-au îndemnat să atace târgul. Armata a tras; un sătean a murit.

Guvernul dezaprobă, iar „studenţii", făcând responsabili pe „Jidani", exploatează încă un mort.

18 Septembre.

Lupu şi Iunian la mine. Cel d'intâiu vrea să mă aducă să consimt a sta în faţa lui Stere cu ocazia unor negocieri între două comisiuni de cinci asupra viitoarelor noastre relaţii, dat fiind că la ei guvernul se socoate acum căzut. Se vede bine că Basarabenii, cu Halippa în frunte, o cer. Lupu pare plictisit de această insistenţă. Nu crede pe Stere personal tare în Basarabia, dar grupul nu vrea săi se despartă de dânsul. Rectifică părerea mea că la Orheiu ar fi fost mai puţini partizani ţărănişti, manifestaţi prin voturi albe, decât naţionali: ar fi fost 10.000. La Chişinău şi la Cetatea-Albă liberalii au ieşit prin escrocherii, închizând samavolnic votarea încă de dimineaţă. Răspund că pot face concesii politice, dar de conştiinţă, nu. Ajunge că ignorez pe Stere. El însuşi e prea inteligent ca să se mulţămească numai cu un gest din partea unui om despre care ştie că-i refuză stima sa.

Lupu pretinde că Maniu 1-a sondat prin doi trimişi neautorizaţi pe cine ar vrea ţărăniştii în fruntea guvernului. Li s'a răspuns că numai eu aş putea să dau prestigiul necesar. Ii arăt că n'am nicio pasiune de a lua locul ce mi se oferă.

întrebat asupra programului şi alcătuirii Ministeriului, răs-

pund că nu programul face împrejurările, ci împrejurările programul, direcţia singură interesând. Eu primesc orice program, care poate fi inutil, dar nu poate fi rău, când cunosc oamenii. Pentru locuri să negocieze cu aceia cari au condidaturi la care ţin: mie oricine urmează linia pe care o o voiesc îmi e mai bun prieten decât un aderent care ar refuza concursul său loaial, deplin.

22 Septembre.

Maniu vine pentru a-mi spune că şi lui ţărăniştii (Iunian şi Madgearu; acesta în lipsa lui Mihalache) i-au vorbit de nevoia, pe care el n'o recunoaşte, a unui nou pact. I se pare lui Maniu că Regele n'ar vrea întovărăşirea de guvern şi i-ar fi dat a înţelege şi lui Mihalache. Oricum, Maniu nu pare prea bucuros de o asemenea legătură şi, fără a fi contra ei, îi vede marile greutăţi. (Lupu ar voi Internele sau Externele; eu îi spun că nici pe dânsul, Maniu, nu l-aş vedea bucuros acolo, fiind prea blând.)

îmi spune cum, simplu subloicotenent, el a fost numit ministru de Războiu al Comitetului Român din Ungaria. A mers la ministru în Viena, cu Isopeseu-Grecul, după ce a luat în stăpânire regimentul 34 românesc, înlăturându-se colonelul. Ministrul l-a rugat să aştepte până „se va orienta". S'a întors, spuind că nu dispune de situaţie şi i-a dat patru odăi în Ministeriu pentru a comanda. Românii au străbătut Ringul în perfectă ordine, pe când celelalte trupe se bolşevizaseră şi oraşul era îngrozit. Din ordinul iui Maniu, regimentele din Praga au susţinut revoluţia cehă.

23 Septembre.

Cumnatul mieu, colonelul Seichter, îmi povesteşte viaţa la Pola a lui Franz-Ferdinand. Soţia lui era, grozav de zgârcită. Şoferul era plătit şi de general şi de amiral; un vas îi aducea zilnic din Trieste carnea trimisă din Viena. Muzica îi stătea la ordine de la 2 lai 11 seara. Un violonist care se desfăcuse la gât a primit înştiinţarea că Alteţei Sale Imperiale nu-i plac oamenii **halb-nackt.** Sofia Chotek era o femeie foarte înaltă, cu faţa rotundă rumenă, cu ochii tari albaştri. Ea domina printr'o splendidă inteligentă. Ajunsese de-i cetia lui Franz-Ferdinand ce voia ea din corespondenta primită.

27 Septembre.

Cihodariu îmi. spune că pretenţiile ţărăniste par a fi numai o încercare. Maniu le amână.

*

Pelivan mă asigură că ţărăniştii basarabeni sunt în mare parte republicani declaraţi şi ne prezintă ca fiind o parte din naţional-liberali. N'ar dori nicio colaborare, din cauza „deosebirii de concepţii". De peste Nistru s'ar fi prezintat la alegeri semnul secerii. Mulţi ţărani au dezaprobat. Mişcarea ar fi asemenea cu vechea idolatrie a lui „Inochentie".

7 Octombre.

Argetoianu îmi arată că, după ce Maniui a discutat fără rezultat „zece ceasuri" cu Mihalache, care se întreba la urmă „ce i-a spus", el, Argetoianu, a început conversaţii cu o delegaţie ţărănistă, compusă din Rădueanu şi Madgearu. S'au lămurit asupra programului. Ei cer să pomenească numai ca o dorinţă, şi dacă îngăduie Coroana, pe lângă care se va stărui, să se revadă opera de împroprietărire. Ca Ministere, cer trei din cele principale şi încă unul, şi, anume, din primele, Agricultura. Argetoianu a spus care sunt cele trei pe care ni le rezervăm. Cu Lupu s'a discutat Ministeriul de Interne, pe care îl cerea, dar tot mai slab: Argetoianu a obiectat că Regele nu l-ar voi şi că lumea l-a

crezut „nebun", cum îşi dădea aierul. EI crede ca i s'ar putea face un Ministeriu... al Cooperaţiei. A oferit ţărăniştilor o treime din deputaţi. Prefecţii n'ar admite să se împartă, pentru că ţărăniştii n'ar avea pe cine să puie după umplerea quantumului de parlamentari, dar, dacă au puteri superioare undeva, li s'ar recunoaşte. Şi Stere a venit la dânsul, oferind „pe tavă" partidul său în schimb pentru restituirea legalităţii şi nu ştiu ce alte cereri de suprafaţă. De fapt venise pentru „împăcarea" cu mine, ca să fie pe lângă rostul mieu „o jumătate din ce are Maniu". Ii dau\ răspunsul obişnuit, pe când Argetoianu îi spusese că, fiind îndeplinite celelalte condiţii, „atâta să rămâie".

A vorbit cu Hiotu despre cum vede Regele relaţiile cu ţărăniştii, şi acesta, ca de la dânsul, a spus că Regele ar voi fuziunea, nu colaborarea. Bănuiesc că formula poate să vie şi de la persoane femenine, cărora li s'a făcut lecţia.

Argetoianu crede că Maniu va sfârşi admiţând şi el colaborarea. !

Sunt rugat să fac declaraţia de cetit la Cameră, unde la deschidere nu va asista nimeni dintre noi.

11 Octombre.

Alegerile pentru Biserică. Liberalii procedează cinic, cu voturi cerute pe faţă pentru prefect, cu preoţii agenţi electorali, cu lume care se bate la poarta lăcaşurilor, cu afişe pe stâlpii lor, cu jandarmi cari întind puşca în faţa alegăgătorilor. Şi în Prahova au candidat pe prefect

17 Octombre.

Seara, Argetoianu la mine. Maniu ar fi contra înţelegerii cu ţărăniştii. Ii spun formula mea: n?ai bine în opoziţie cu ei decât la putere fără ei.

18 Odombre.

Maniu vine la mine. îşi expune nedumerirea. Mă invită la Comitet, unde îi spun că simţul mieu de demnitate mă împiedecă de a merge.

Şedinţa lor continuă îndelung. Popovici, Cicio Pop se opun hotărât la încheierea colaboraţiei de guvern. Maniu ar fi avut o atitudine nehotărâtă.

*

La Cameră, cetesc declaraţia comună, redactată de mine. Ardelenii au introdus o clauză în care se admite să vorbim la legile esenţiale, în interesul Statului. Majoritatea urlă, dar e curioasă să afle ce vine mai departe. Guvernul nu bănuia ce atitudine vom lua. Pe banca ministerială Vintilă Brătianu râde. Duca pare abătut.

*

Ioaniţescu interpelează asupra patentei falsificări a listelor electorale pentru comună.

*

După şedinţă discutăm: Maniu, Argetoianu şi eu asupra situaţiei. Propun să i se lase lui Argetoianu, care cunoaşte oamenii, grija negocierilor ulterioare. El pare a refuza. Deosebirea de vederi se accentuiază când vine vorba de ordinea în care se vor succeda cele două acte: întregirea cu Stere şi Iunian, faţă de alţi doi ai noştri, a Comitetului comun de acţiune parlamentară, ceia ce ar fi după Maniu o „reabilitate" a lui Stere, şi decizia asupra proporţiei reprezentanţilor în Parlament. Ţărăniştii, prin hotărârea lor

publicată — Stere a adus alta de la Chişinău —, afirmând că au mai multă popularitate, cer jumătatea. Maniu crede că Stere, odată „reabilitat", va ridica alte pretenţii, ca aceia de a mă vedea luând parte la discuţii, ceia ce, fireşte, îmi e imposibil Argetoianu e sigur că ţărăniştii vor numai o dovadă de sinceritate. I se pare că ei i-ar admite prbporţia de patru pe şase. Vede motivul opunerii lui Maniu în atitudinea lui Stelian Popescu, Xeni, etc, cari ameninţă cu retragerea N'ar fi un motiv să ne ifacem de râs printr'o ruptură şi, ce e mai grav, provocată de noi. Ştie pe Steliaiî Popescu într'un rost mult mai modest decât cel de astăzi şi a aflat că vrea să scoată o foaie de seară, şi cu banii liberali. Din partea mea, declar hotărât că, în* cazul de neînţelegere cu ţărăniştii, n'aş putea juca un rol activ în campania pentru o putere pe care n'am lua-o singuri decât pentru a cădea foarte răpede.

Rămâne ca, Luni, Maniu, înainte de a pleca, să facă o nouă încercare de a smulge ţărăniştilor o concesie, după care Argetoianu să încheie ce poate încheia. La plecare, Maniu are grija să spuie că-i pare bine că **şi noi** vrem legătura cu ţărăniştii...

Deputaţi basarabeni, dintre cari unul a fost arestat la alegerile pentru Camerele Agricole, îmi spun lucruri grozave. Cum s'a făcut ziua, fără să fi votat, s'a găsit urna plină. Judecătorul care ordonase arestarea, un Rus, spunea limpede că el arată Basarabenilor cari au vrut Unirea ce e jandarmul român pe lângă cel rus, că e gata să execute cele mai straşnice ordine, numai să desgujste lumea, să distrugă ţara .„L-aş fi denunţat, dar el ar fi fost în stare să-mi înscenze un proces de înaltă trădare!"

*

La întors aflu o telegramă din Ploeşti, care îmi denunţă

ticăloşii de la alegerile eparhiale; Un preot, Şova, e bătut în biserică de primar şi jandarm, rănit, şi i se refuză ajutorul medical.

*

O femeie de pe Valea Teleajenului îmi spune că la dânşii doi jandarmi luptau în biserică în contra alegerii candidatului neplăcut. Ea a sfătuit lumea să plece şi să conteste ce s'a făcut pe urma lor.

/ 21 Octombre.

Şi săteni din Predealul-Sărari îrni povestesc cum, la alegerea eparhială, au fost bătuţi de jandarmi.

*

In trenul spre Bucureşti, Grigore Filipescu, care a făcut să-i alerge un cal la Pesta,— a ajuns al cincilea —, spune că i s'au aruncat insulte prin presă.

în cafenele nu se poate cânta ceva românesc; pretutindeni ura contra noastră e mare.

La Bucureşti nu s'a ajuns la niciun rezultat cu ţărăniştii. „Universul" aminteşte cum voribiarn acum doi ani — în cu totul altă situaţie —, de dânşii. M. Popovici îmi aminteşte marea popularitate a naţionalilor. Maniu arată că; ţărăniştii vor să facă din comitetul de şase o instanţă suverană. Trebuie să-i poată reduce la mai puţin. Argetoianu a cedat prea uşor. La adunarea pentru Ilfov ţărăniştii au fost pretenţioşi şi nedibaci.

23 Odombre.

După ce am arătat în ce condiţii am scris scrisoarea reprodusă de „Universul", Argetoianu afirmă existenţa, contestată de Maniu, a comisiei de conducere parlamentară adăugită cu Stere.

24 *Octombre.*

Bogos îmi spune că, la alegerile pentru Camerele Agricole, la Orheiu ţăranii au spart geamurile sălii unde trebuia; **Sjă;** se puie urna şi au îngrozit pe judecător, că s'a tras cu mitraliera, că la Cahul prefectul a fost ameninţat cu moartea, îmi arată ce chin avea la Guvern să lucreze cu Aver rescu, care vedea numai detaliile şi amânai orice hotărâre.

Stelian Popeseu vine pentru lămuriri: atunci apar şi Argetoianu şi Filipescu. Nu poate găsi o replică la argumentarea imperioasei necesităţi în care ne găsim de a lucra cu ţărăniştii, pe cari Argetoianu speră să-i aducă la condiţii mai acceptabile.

Regele, căruia îi cerusem o audienţă — ar fi jignit că nu ne-am interesat până acum de sănătatea lui — mă amână până la sosirea în Bucureşti. Totuşi azi primeşte pe un American la Sinaia.

25 Octombre.

La Chişinău. In gară chiar se observă rivalitatea dintre Halippa, care m'a invitat, şi Pelivan.

Conferinţa, despre împrejurările răpirii din 1812, se face înaintea unui mare public, care aşteaptă de două ceasuri.

întrunirea politică, fără Ciugureanu şi Bogos, arată cât de restrâns e cercul partizanilor lui Pelivan. Mulţi Evrei, cari, cu şăpcile pe cap, fumează, copii de şcoală.

La Halippa, înainte de plecare. îmi spune în drum, că paritatea pe care o cer ei e morală, nu numierică;. II asigur

că nu prin înţelegere se poate ajunge) la colaborare, ci prin colaboraţie la înţelegere.

*

La Iaşi conducătorii partidului nostru îmi spun că prin sate sunt întâmpinaţi adesea cu întrebarea: „dar ce e cu îidanii?". Sătenii se lasă însă convinşi.

26 Octombre.

Ceaiu la Palat pentru congresul femeilor minoritare. Atmosferă de ură contra noastră: unele femei sunt chiar necuviincioase. Averescu apare surâzător. Goga merge pe la Maniu să-i ofere alianţa în interesul ordinii! Multe minoritare sunt în frumosul lor costum naţional. O contesă Bethlem vorbeşte perfect româneşte şi spune că e o datorie a ei.

*

Argetoianu crede că Regele nici n'a aflat de cererea mea de audienţă.

28 Octombre.

Maniu acceptă forma unei întrebări scrise, făcută ţărăniştilor pentru ca să arate care sunt condiţiile lor, în cazul unei chemări a lor şi a noastră la putere, pentru colaborare la Guvern.

*

înmormântarea lui Stelian. O frumoasă figură de ceară pe catafalcul acoperit cu flori de toamnă. Câteva slugi singure în imentul hali al palatului de la Şosea. Puţini din asistenţi se încumetă să intre în lăcaşul rezervei şi al mândriei reţinute. I. Brătianu, fratele lui, Vintilă, se simt foarte je-

nați. AL Constantinescu apare mai târziu, cu o jovialitate pretențioasă. După dorința răposatului, niciun discurs. Mârzescu va ținea pe al său la Consiliul Magistraturii.

*

La Cameră relevez că noi am ales odată pe Stelian, iar ai lui nu, şi că mândria a fost caracterul unei vieți ca din alte vremuri decât cele de azi. Majoritatea înghite. Palide cuvinte ale lui Săveanu şi ale preşedintelui.

29 Octombre.

Hiotu la mine pentru audiență. Ii arăt limpede situația, cu privire la care îmi cere lămuriri.

'*Lq.* Cameră se ceteşte răspunsul la Mesagiu, încredințat lui Iamandi de la Iaşi. Opoziția iese la cetirea lui.

*

La întoarcere proiectul Fundației Ferdinand. Voiau să-1 treacă pe tăcutele. Ieau cuvântul pentru a arăta ce e „aceasta bucată de budget" aruncată Regelui, a cărui aniversară au ignorat-o.

*

De ziua Reginei, la Sinaia se joacă de Prinți o piesă făcută de Nicolae al Greciei.

*

Vorbesc cu Argetoianu despre zăbava audienței mele. E de

părere că ar trebui să spun că renunț la dânsa, El pare din nou îngrijorat că Averescu ar putea fi chemat din nou la Guvern. Critică şi el atitudinea puțin amicală a Palatului.

***30** Octombre.*

La masă d-na Brevee-Copyn, Olandeză, recomandată de Boerescu de la Externe. E complect câştigată de Unguri şi scrie la „Gazeta de Rotterdam", despre „ororile" pe care ie săvârşim față de Unguri. Ai noştri o amenință cu expulzarea.

*

Pentru întâia oară nu primesc mulțămire pentru felicitările adresate Reginei.

*

Argetoianu îmi spune că singura condiție pentru „ a face" cu țărăniştii, e să primesc pe Stere cu toate onorurile...

Un luxos club antisemit se instalează în fața Palatului.

31 Octombre.

Țărăniştii răspund. Ei refuză de fapt orice supremație a naționalilor, în credința că „acordul" dintre noi cere chemarea la putere a ambelor partide. Amintesc de nevoia programului minimal şi a guvernului parlamentar.

l-iu Novembre.

învestitura Patriarhului. Cuvântarea lui, care-şi aminteşte

trecutul „de dascăl de sat", e foarte impresionantă şi adânc cuminte. Regele răspunde vibrant. In asistenţă reprezintanţii tuturor religiilor.

*

După-amiază, vizita profesorului francez Blondei, de la înaltele Studii Economice. Ia note despre expropriere.

*

Seara, concert religios a lui Chiriac, fin şi puternic.

*

Masă la Palat. Protocolul cel nou mă trimete la un colţ al mesei, între doi episcopi.

Princesa Moştenitoare vorbeşte lung cu trei episcopi greci, busnaţi şi oacheşi ca nişte Mauri. Tânărul episcop rutean din Polonia are o supţire faţă blondă, şireată. Foarte impozant patriarhul bătrân, care e Antonie al Chievului, pribeag la Carlovăţ. Largă barbă albă desfăşurată, mari ochi limpezi.

Regele îmi vorbeşte de Ravena, care l-a numit, de Aquileia, la care s'a oprit în cale. II poftesc să vadă obiectele preistorice găsite la Văleni. Regina, căreia îi vorbesc despre aceleaşi obiecte şi despre numărul din „Universul Literar" pe care aş vrea să-1 consacru aniversării sale, e foarte amabilă. îşi aminteşte bine de moscheia Cahrie din Constantinopol.

Maniu îmi comunică o conversaţie cu Stere, care va fi reluată Vineri. I-a spus limpede că nu poate conta pe relaţiile personale cu mine, nici pe un loc de ministru, la care deocamdată nu-l sufere opinia publică. A părut că primeşte aceste lămuriri. De el, spune Maniu, atârnă totul. Stăruie să am cu dânsul măcar „relaţii politice".

La sfârşit Regele şi Brătianu stau mult timp de vorbă. Figura primului ministru e luminată de acelaşi zâmbet, în care e trufie, şiretenie şi dispreţ.

2 Noembre.

La Regele. De la început vine vorba de situaţia politică. Apăsat, alegându-şi cuvintele şi găsindu-le ca şi cum de mult s'ar fi pregătit la aceasta, el spune că Lupu, care a avut o audienţă ieri, s'a purtat „ca un mieluşel", a fost deosebit de dulce, dar că e regretabil că, întâlnind un grup de trei oameni, e gata să facă tocmai contrariul. Ii pun întrebarea cum consideră legăturile noastre cu ţărăniştii şi el răspunde că i-ar fi imposibil să dea indicaţii, rolul său fiind să constate situaţiile, nu să le îndrumeze. Când se va prezintă cazul de a decide, va face ce va crede mai bine în interesul ţării. De la guvernul viitor el va cere însă: garanţia ordinii, păstrarea continuităţii şi o mână tare. Pentru aceasta va trebui să i se dea garanţie. — Maiestatea Voastră are atunci pe d. Averescu. Regele răspunde că nu discută persoane. — Sau pe d. Brătianu. Regele spune că Guvernul s'a uzat; el n'are interes ca uzura să fie aşa de mare încât să ajungă neutilizabil un partid important. Va decide când liberalii se vor retrage. — Dar dacă nu vor? ... — Poate să fie după moartea noastră. — Sper că nu.

Vorbesc cu privire la mâna tare. — Dar dacă garanţiile înşeală? Dar dacă mâna tare cade în alegeri? Dar mâna taare nu e şi o mână violentă? — Poate fi şi în mănuşă, dar la nevoie să o poată scoate. — Mâna tare a avut-o d. Averescu, dar ce i-a rămas n'o înlocuieşte.

Ii vorbesc deschis: un partid popular nu trebuie adus la desperare, ci câştigat.— E cazul partidului ţărănesc. — Da. Lucrăm pentru a-l câştiga. Şi defectele noastre ne vor ajuta

să o facem: încetineala lui Maniu, intransigenţa mea în chestie de persoane, obiceiul lui Argetoianu de a scormoni în suflete.

Regele spune că el doreşte două singure partide şi, bucurându-se că ieri au fost toţi fruntaşii ţării, i-ar plăcea să nu rămâie între un partid şi altul şanţul de astăzi, care nu se poate trece. Ii obiectez că vina e numai a cui n'avea măcar o biruinţă electorală ca scuză pentru insolenţa sa„ ci se răzima numai pe graţia regală. Regele apasă asupra **a**-firmaţiei sale că „s'au făcut greşeli".

Vorbesc apoi de descoperirile de la Văleni, unde îl învit, de scopul Fundaţiei Ferdinand. Regele aminteşte discursul său de la Timişoara, pentru naţionalităţi, aşa de uşor de câştigat. Regretă că episcopul calvin n'a stat ieri până la capăt. învinuieşte de prea mare intransigenţă confesională pe Mitropolitul de la Sibiiu. Lui Frenţiu i-a făcut mustrări pentru anume atitudini. Laudă cultura lui Nicolescu de la Lugoj.

La plecare îi declar că, atâta vreme cât voiu avea în partidul mieu un loc care îmi permite să afirm drepturile Vechiului Regat, nu se va răspinge nicio colaboraţie onestă şi nu se va pierde nimic din grija unor principii pe care şi eu le împărtăşesc.

In partidul ţărănesc Regele vede o singură voinţă, a lui Stere, dar nu admite omul şi scopurile lui. „Sunt pete care nu se pot spăla."

Admir vasta lectură a Regelui, în curent cu scrierile cele mai noi în domeniul istoriei.

*

Vizita lui Focillon.

Seara, la masă d. şi d-na Shotwell

Argetoianu se arată mulţămit de rezultat. Numai să ne întărim. Ştirbei, pe care îl crede că visează preşidenţia Consiliului, a făcut ca Regele să-1 trimeată Ia Stere pentru a-i cere o profesie de credinţă dinastică şi asigurări în chestia exproprierii.

3 Noembre.

Convorbire cu Mihalache la Cameră. Declară că nu Stere decide la ei, că el a rămas adesea în minoritate. Ai lui nu vreau declaraţia publică a inferiorităţii lor. Propune înţelegerea organizaţiilor, ca la alegerile din urmă: unde nu se înţeleg, să fie o luptă fără duşmănie. Deocamdată ar voi în Ministeriu unul până la trei reprezintanţi. După rezultatul alegerilor s'ar împărţi Ministeriile importante, ei având Internele sau Externele. Ar dori discuţii în comitet, nu separat. Ne înţelegem să negociem răpede pe această bază.

5 Novembre.

Duca încearcă a-riii dovedi că n'a fost niciodată serios vorba de un guvern Averescu...

7 8 Novembre.

La Galaţi.

La masa comună a fuzionaţilor relevez puţina temeinicie a celor trei mustrări cuprinse în formula: ordine, continuitate şi mâna tare.

*

Am văzut pe Maniu. El pare dispus să se grăbească negocierile ţărăniste. Nu se învoieşte cu asigurarea ce li-am dat că fără dânşii nu primim guvernul.

11 Novembre.

In discuţia cu Focillon sunt contra unei catedre franceze

de istoria artei în Franţa cu un profesor român. Aş dori o reciprocitate, care nu mi se oferă.

13 Novembre.

Vizita la Cameră a Polonilor. Preşedintele Orleanu li vorbeşte de „micul lor Stat" de pe vremuri, de ţara noastră, adăpost al „tuturor nenorociţilor". I. Brătianu are însă cuvinte cu miez, reci. După mine Lupu ţine un aprins discurs de întrunire publică. La sfârşit Averescu, aşa cum era de aşteptat. Polonii vorbesc lung, cu căldură, anunţând direcţiei planuri de viitor.

Cum, arătându-li paraclisul de la Mitropolia, fac unele glume, oficiosul liberal spune că am declarat că vreau să închid la Văcăreşti pe membrii Guvernului.

Seara, la mine, discuţii între Maniu şi Mihalache. Izbutesc a-i face să admită guvernarea împreună, proporţia de parlamentari şi prefecţi decişi de organizaţie. Mihalache admite să cadă condiţia participării la guvern a lui Stere, dar nu primeşte ca d-rul Lupu să fie principial exclus de la Interne. Rămâne ca mâni, la şase, să se aleagă încă un reprezintant al fiecărui partid în delegaţia comună, care apoi să înceapă discuţia decisivă.

li Novembre.

Primirea Polonilor la M. Cantacuzino. Vin însoţitorii lor liberali, cari împiedecă pe oaspeţi de a lăsa măcar cărţi de vizită la noi.

Presa liberală mă acopere de injurii.

Seara, recepţie la Legaţia Polonă. Guvernul din Varşovia a căzut. Romanistul Strowski îmi explică motivul: prea marea grabă cu zlotul, incapacitatea de acţiune a unei Bănci Naţionale improvizate, scumpetea produselor industriale, de pe urma lefilor mari şi a interdicţiei legale de a lucra peste opt oare, marile deficite bugetare.

Averescu spune unei doamne că va veni la putere „dacă îl lasă d. lorga". L Brătianu a apărut magnific în culoar şi apoi a întors spatele adunării.

15 Novembre.

La Râmnicul-Sărat. Imensa adunare ţărănească. Oamenii ne urmează pe stradă. Poliţia salută; armata, pusă pentru a ne păzi, râde. Ea pare mai curând a face parte din cortegiu.

17 Novembre.

Cu ocazia reprezintării a două din piesele mele a trebuit să punem pază de partizani politici faţă de studenţii adunaţi să facă manifestaţie contra „Teatrului lui Blank" şi a „filosemiţilor".

La Cameră Vintilă Brătianu, îndemnat să dea lista „studenţilor" cu schimb, îmi spune fără rost lucruri desagreabile.

19 Novembre.

La masă la Oromolu, guvernatorul Băncii Naţionale. Spune că, îl Iulie 1917, când biruinţa, întoarcerea păreau sigure, Brătianu voia să se despartă de Take Ionescu, Regele făgăduise acestuia, în schimbul adeziunii la expropriere, guvernul. Dar Ştirbei a apărut ca să-i ceară să-1 deslege de cuvânt pe Regele, fiindcă e vorba de un guvern pur li-

beral. Take Ioneseu ar fi răspuns: „Dites au Roi que je peux etre cocu, mais ne veux pas etre trompe". In toiul discuţiilor despre împroprietărire, Regele i-ar fi spus lui Take Ioneseu că partidul conservator trebuie să cedeze, căci altfel se poate întâmpla un 1864 şi i s'ar fi răspuns că după 1864 a venit 1866...

*

Oromolu consideră ca total greşită politica financiară şi economică a lui Vintilă Brătianu.

*

Ideia alegerilor comunale ar fi fost părăsită, de liberali.

22 Novembre.

La Turda, pentru deschiderea solemnă a Ateneului local. Ţăranii au fost opriţi prin sate supt pretext de îmţproprietărire, şcolile consemnate, primarul e bolnav, prefectul subprefectul, deputatul, plecaţi la vânătoare.

Totuşi foarte multă lume şi foarte bună. Vorbesc despre creşterea tineretului. Ceia ce mi se anunţase: manifestări antisemite dacă voiu atinge patima zilei, nu s'a întâmplat. La masa comună, oameni de mai multe partide. Recomand refacerea, faţă de ţerani şi faţă de naţionalităţi, a solidarităţii româneşti.

In aceiaşi zi, la Cluj, o manifestaţie antisemită absurdă. S'au promis decrete-legi, ca să desfiinţeze Liga Naţiunilor, care împiedecă pe Unguri de a-şi da Regele pe care-l vor, şi împărţirea prăvăliilor evreieşti.

Mi se ia din mâni în forma cea mai puţin amabilă „Universul Literar". Comunic lui Stelian Popescu că incidentul, „care lasă ambele noastre conştiinţi satisfăcute", nu schimbă raporturile noastre politice. In schimb, „Universul" tace asupra adunării de la Turda.

23 Novembre.

Negocierile cu ţărăniştii sunt întrerupte pentru trecătoare motive personale. Dar punctele de program s'au fixat. Dacă vrea Regele, se vor face şi modificări constituţionale pentru a se desfiinţa excepţiile la expropriere. Rămân discuţiile asupra proporţiei în adunări şi Ministeriu. Memoriul lui Mihalache e vag; al nostru adauge la principiul discuţiei locale: „ţinându-se samă" de două treimi naţionale, ceia ce trebuie pentru a putea face evenuale concesii. Maniu ar fi foarte conciliant, Madgearu (foarte înţelegător, Lupu, care se resimte de boala lui şi e bănuit de legături cu liberalii, dificil.

*

Căderea Ministeriului Painleve.

*

S'au făcut manifestaţii contra scriitorului francez Barbusse. Au fost bătăi pe stradă.

24 Novembre.

întâlnesc pe Mihalache la Cameră. Ii pun în vedere că legătura cu Averescu, de care se vorbeşte, ar fi un dezastru pentru dânşii şi că se impun concesii şi din partea lor. El se plânge că Argetoianu are aierul de a fi ajuns la o înţelegere cu Regele. Neagă întâiu că s'a făcut o înţelegere programatică. Apoi vine la proporţia mandatelor. Ii

arăt că pentru cine urmăreşte, cum spun ei, realizarea unui program de mare importantă ca şi alţii îl admit şi că avem şi noi o stângă, căreia eu însumi îi aparţin. Ii cer ca o ultimă discuţie să se facă la mine, ca actul ce s'ar redacta să ţie samă de cele hotărâte şi să poată deschide perspective de viitor.

25 Novembre.

Maniu şi Argetoianu îmi aduc un act de la ţărănişti, în care, după o introducţie ideologică, ei cer Ministeriul de alegeri din ambele partide şi prefecţi „neutri" pentru cazul când organizaţiile nu s'ar înţelege. Li se va răspunde prietenos că e imposibil. Argetoianu pare a spune că Regele l-a asigurat cum că nu ar admite, o influenţă egală a ţărăniştilor în noul Guvern, pe care ni-1 ar asigura.

Averescu a avut un congres, puţin cercetat, pe care-I termină cu somaţia ca Regele să-1 aducă la Guvern.

27 Novembre.

Maniu şi Argetoianu îmi aduc vestea că Madgearu propune altă soluţie: jumătate din locuri ţărăniştilor în Vechiul Regat, Basarabia fiind în lotul lor, Ardealul şi Bucovina în al naţionalilor, cu posibilităţile de compensaţii în aceste provineitLj

28 Novembre.

Hiotu vine la mine. Spune că Regele s'a simţit atins de discursul de la Galaţi şi că a prezintat dorinţa lui de continuitate numai în liniile generale. Ii arăt că simt aversiunea — el protestă — pe care o inspir la Curte, că

Regele poate uşor să scape de serviciile mele, făcând un Guvern Maniu, dar că, după oricâte greşeli, el va găsi încă în mine pe „omul de la Iaşi". întreb dacă Regele şi Regina n'ar voi să vie mâne la Văleni, tinde Comisia Monumentelor Istorice se duce pentru a vedea lucrările făcute. Aflu că Stere va fi primit la oarele 4 de Rege.

*

Către seară, adunare la Argetoianu cu ţărăniştii. Stere n'a admis ca ai lui să vie la mine, unde ştie că nu poate veni el. Rea atmosferă de năcaz şi de harţă. La fiecare moment izbucneşte dorinţa de a se contrazice şi chiar jigni.

D-rul Dimitrescu-Brăila prezintă propunerea Madgearu, care se răspinge. Discuţii se întind asupra situaţiei respective pretutindeni. Lupu strigă că organizaţii n'am decât eu în câteva judeţe. In zădar intervin, făcând să se observe că Regele, designând un guvern, vrea politica sau măcar metoda acelora cari trebuie să afle în Cameră pe ce să se sprijine. Relevez şi ridiculul ruperii tratativelor, primejdia din partea adversarilor. Ţărăniştii cer să întrebe, asupra răspunsului redactat de Argetoianu, delegaţia lor permanentă, pentru ca apoi totul să se termine Luni. Aparte, Lupu şi Madgearu caută a-mi da asigurări.

31 Novembre:

Lipsa lui Mihalache face să nu se poată ţinea şedinţa finală a delegaţiei pentru pactul cu ţărăniştii. Ei par dispuşi să cedeze în ultimul moment. Nici Lupu nu asistă la şedinţa Camerei.

l-iu Decembre.

Iarnă grea, venită pe neaşteptate.

Unii ţărănişti, Madgearu, Mirto, nu se arată intransigenţL Se convoacă din nou delegaţia lor. Un comunicat la ziare ni cere precizări şi pentru Ministeriu.

*

La Cameră, se discută cu Pistiner şi Sandor legea învăţământului particular înaintea băncilor în care număr numai 119 majoritari. Discuţia se face ca la cafenea. Cer să se aducă papuci şi cafele. E un scandal.

Deputatul Conciatu comemorează unirea cu Ardealul şi se asociază, de pe banca ministerială, Săveanu.

2 Decembre.

La Cameră, Madgearu desvăluieşte nereguli ale lui Tancred Constantinescu. Cum îl întreb pe acesta în ce chip se poate face răpede o mare avere, acest îmbogăţit mă insultă, făcându-mă calomniator şi nebun.

Mirto îmi propune o nouă bază de înţelegere cu ţărăniştii: Bucovina pe jumătate şi Externele lui Lupu. Li arăt că nu poate fi vorba **acum** de a distribui Ministeriile.

3 Decembre.

Interpelare biruitoare a lui Madgearu contra lui Vintilă Brătianu, care, cu amândouă manile în buzunar, vorbeşte., pe alocuri insultător. Foarte bun şi răspunsul lui Madgearu.

Seara, la M. Cantacuzino. Xeni se degajează de notiţa din „Universul", în care, In chip insultător, se anunţă ruperea negocierilor.

Mirto învederează la Cameră că această Adunare nu poate vota al cincilea budget. Aduce înainte părerile lui I. Brătianu, lui Stolojan, lui Maiorescu. Vintilă Brătianu îi întoarce spatele sau aruncă obişnuitele insulte. O atmosferă infectă...

*

Trupa maghiară joacă la Teatrul Popular piesa mea „Fatalitate învinsă", înaintea unui mic, dar călduros public de muncitori. Mi se spune că fruntaşii coloniei nu se interesează de cultură, nici chiar de biserică.

Vintilă Brătianu refuză în comisia bugetară cheltuielile de drum pentru directorii şcolilor din Paris şi Roma, creşterea subvenţiei pentru Comisia Istorică şi pentru o şcoală de misionare. Denunţ la Cameră faptul. Majoritatea contestă refuzul.

7 Decembre.

Adunarea eparhială. Mulţi din „aleşi" lipsesc. Şedinţa se ţine într'o secţiune a Camerei. Destule mutre de agenţi electorali. Obiceiul de a vorbi în picioare îl dau eu, arătând că numai pentru bunul mers al discuţiei nu vorbim despre fraudele săvârşite. Dinu Brătianu se ia la harţă cu opoziţia pe chestia samavolniciilor de la Câmpulung-Muscel. Izbutesc a face ca neplăcută discuţie a validărilor să fie zăbovită pe după-amiază. Se aleg delegaţii la congres. Patriarhul a propus pe şefii de partide, şi pe Mihalache, de şi acesta n'a reuşit, din cauza fraudelor; el e de faţă, foarte nervos: vrea să vorbească. Sunt ales aproape cu unanimitate.

După-amiază, Vintilă Brătianu încearcă din nou un atac în chestia subvenţiilor la instituţiile pe care le conduc. îmi e uşor să-i dovedesc zădărnicia învinuirilor. Mai târziu, Ia discuţia budgetului, el se supără iar când îi spun că în tranşee soldaţii se lăcomiau la cârmoji pe cari nici cânii nu i-ar fi mâncat.

Seara vorbesc la legea învăţământului particular. Ca de obiceiu Camera e aproape goală.

8 Decembre.

Discurs şoptit de Averescu ia budget. Ţărăniştii îl ascultă, Madgearu îl susţine.

9 Decembre.

Studenţii se agită din nou, opresc cursurile la Medicină, fac zgomot la Academia Comercială. Mutre suspecte prin culoarele Universităţii. Fac în linişte cursul mieu.

*

La Cameră, Tătăreseu vorbeşte despre Tatar-Bunar. Liniştită critică instructivă a budgetului, de I. Lăpedatu.

10 Decembre.

Interpelarea lui Mihalache la alegerile parţiale. Se aduc înainte sălhătăcii şi falsificări. Scene zgomotoase. Se încearcă a se acoperi călcările de lege. Un învăţător muscelean a fost scos înainte ca să insulte pe interpelator.

*

Studenţii au fost lăsaţi să-şi facă te-deumul la Mihai-Vodă şi să demonstreze la Palatul Regal, ţiindu-se discursuri la Clubul antisemit din faţă. La Cluj a fost bătut şi umplut de sânge Costaforu.

13 Decembre.

Mare întrunire la Bârlad. Pentru a susţinea candidatura ţărănistului Partenie (de fapt candidatul şi şeful local sunt mari proprietari şi intelectuali rafinaţi). Enorm de mulţi ţărani.

De aici la Vasluiu, pentru a lua contact şi cu ţăranii de acolo.

li Decembre.

La Cameră, continuă a se discuta budgetul. Ştefan Ioan mă chiamă la ordine de două ori pentru că mi s'a părut curioasă prezidarea lui.

15 Decembre.

Vorbesc la budget. Majoritatea cearcă să mă înfăţişeze ca duşmanul studenţilor, cari au huiduit pe profesorul Trancu şi au ghiontit pe profesorul Vlădescu de la Medicină. Somaţi să se arate, întrerupătorii nu cutează. Raportorul, Lalescu, atacă gestiunea financiară a lui Titulescu. Reacţionează Averescu, pe care îl susţin. Să nu fi fost o întrerupere jignitoare din partea unui amic al nostru, Averescu voia să vie să-mi întindă mâna.

16 Decembre.

Discurs al lui Vintilă Brătianu la budget.

Reiau, Universitatea fiind supt pază de soldaţi, cursurile la Institutul Sud-Est-European,

17 Decembre.

Interpelarea mea cu privire la valută. In răspunsul său,

Vintilă Brătianu caută a face din mine şi un filosemit şi un adversar al Evreilor.

18 Decembre.

Averescu stăruie pentru împăcare, întrebuințând pe Manoilescu. Dacă aş consimți să fac anume declarații spontane cu privire la onestitatea lui personală în Cameră, el ar veni tot acolo să-mi strângă mâna. Răspund că prefer să-mi facă o întrebare publică, ai carii termeni îi dictez.

Din noustăruinți ca lucrul sase petreacă la Cameră. Refuz. Maniu, consultat, pune în vedere că orice asociație cu Averescu l-ar aduce pe acesta cu siguranță la guvern. N'am putut vedea ziua pe Argetoianu, fără a cărui consultare am declarat că nu fac nimic. Mi se spune că Averescu a venit de la Rege foarte bucuros, că a declarat că-i pare rău de situația sa de şef de partid, că ține demisii tipărite la dispoziția oricui.

*

Seara, vine Argetoianu. Aprobă procedeul scrisorilor. îşi explică gestul lui Averescu prin speranțe date de Regele, ca acelea care i se dădeau lui atunci când s'a rupt de general, că ar putea fi un fel de **homo regius.** Mă asigură că, odată ajuns, generalul e capabil de toate uitările.

*

La Cameră, Spânişteanu, în legătură şi cu cei de la „Cuvântul", e pus să atace pe Madgearu, care, îndemnat de Argetoianu şi de mine, ridicase chestia generalilor Holban şi Broşteanu, cari au serbătorit pe C. Bacalbaşa ca antisemit. Madgearu vorbeşte inimos, arătând că şi Consiliul de miniştri, căruia aceasta i s'a spus, a luat măsuri pentru ca asemenea cazuri să nu se repete.

19 Decembre.

„Universul", ziar al amicilor noştri, ne califică de „infami" şi „criminali", cari dezarmăm moral armata.

Mă sfătuiesc cu Maniu şi Argetoianu. Se decide ca primul să cetească la Cameră o declarație contra acțiunii generalilor, pe care o redactează Argetoianu, iar Maniu o modifică, scăzând partea care mă priveşte şi cruțând pe Stelian Popescu.

Maniu e ascultat. Al. Constantinescu răspunde, dezaprobând pe general, dar lăsând la îndoială ce am şti să facem noi la guvern după ce au făcut ei. Pe Maniu îl califică de şef unic al partidului. Atinge certele noastre „în familie". Maniu apără tradiția națională a partidelor noastre. Când mă ridic să arăt ce am făcut noi şi la guvern — căci Constantinescu, jenat, declarase că la atâta se referă—, Camera urlă sălbatec.

Am reuşit noi la alegerile de senator în Iaşi, de deputat în Caliaera. La Bârlad am învins pe averescani.

Generalul vine, în nădejdea gestului mieu: scrisoarea o refuzase însă, supt cuvânt că nu poate cere el certificate de onestitate personală.

Țărăniştii au mâni adunarea lor pentru colaborare. îmi anunță condiții neschimbate, pentru care vor cere răspuns în termen scurt.

21 Decembre.

La Oradea-Mare. întâmpinare la gară de notarul Gheorghe Popa, de Lazăr, de un student şi de reprezintantul so-

cietătii ungureşti „Szigetlegi". Conferinţă, la Primărie, despre „înfrăţirea prin literatură".

Urmează reprezintarea, de trupa ungurească din Cluj, a „Fatalităţii învinse".

La masa comună vorbeşte, foarte elocvent, fruntaşul maghiar Adorjan.

24 *Decembre.*

La Bucureşti aflu că generalul Angelescu a plecat la Veneţia ca să readucă pe prinţul Carol.

*

Generalul Holbau e mutat la Institutul Geografic, generalul Toroceanu murind chiar acum. Comandamentul Capitalei îl are generalul I. Popescu, zis Sanitarul, prieten al lui Al Constantinescu.

26 *Decembre.*

Argetoianu şi Gr. Filipescu la mine în chestia Prinţului.

Faţă de atâtea greutăţi care se ridică, neavând încredere în hotărârea Coroanei, nici într'un partid care în mare parte nu mă vrea şi nu mă iubeşte, (căci aflu că Maniu a trebuit să mă impuie ca un provizorat la împărţirea conducerii, majoritatea fiind contra mea, cum e şi acum, în momentul când Maniu ar fi dispus să-mi dea conducerea, căci Ardelenii sunt la capătul rezistenţii, gata să accepte pe Titulescu sau chiar pe Oromolu), declar că voiu sta cât mai mult timp în străinătate.

O situaţie de desperat, din toate punctele de vedere.

Mai târziu Mihai Popovici îmi dă unele asigurări. N'ar

fi vorba de susţinerea unui Ministeriu Titulescu.

29 *Decembre.*

Zvon că s'ar fi întors Prinţul, care ar fi fost supărat şi de cercetări începute fără voia lui cu privire la avioane.

„Adevărul" aduce vestea că Regele ar pregăti o lovitură care ar mira partidele.

„Lupta", vorbind de certele de la Paris între studenţii români şi evrei, aruncă răspunderea pe sub-directorul şcolii mele, Ianculescu, consul al României, contra căruia lucrează băieţii liberali de la Legaţie.

*

Titulescu cere izgonirea de la Washington al lui Anton Bibescu, care l-ar fi deservit în chestia datoriilor americane.

31 *Decembre.*

Chemat la Sinaia, aflu că e vorba de un Consiliu de Coroană. Tren special la 8 şi jumătate. Mihalache vine deosebit, în trenul obişnuit, cu Stere, care îl catehizează, plătind poliţa lui Ştirbei.

La gară un automobil mă aşteaptă: e ceasul mieu de audienţă.

Aflu pe Maniu, pe Vaida. Suntem pentru amânarea hotărârii în chestia Prinţului, care a trimes din Veneţia un act de renunţare.

Cer să văd pe Regina. Mi se răspunde întâiu că e prea emoţionată pentru a primi. Colonelul Rădescu; mă asigură că de fapt n'a primit pe nimeni de două zile. Maniu observă că nu trebuie „să mă expun". Colonelul revine şi mă introduce. Regina e liniştită şi plină de hotărâre. Scopul stă-

minților mele nu-l pot atinge, de şi am invocat intervenția mea din 1918.

La Regele, căruia lacrămi îi lunecă pe obrazul slab; strângându-mi mâna, își fevarsă durerea. Nu vorbeşte decât inima lui adânc rănită. Şi el refuză intervenția mea.

După mine, audiența lui Mihalache. Se arată încântat de soluția noastră, pe care zice că o împărtăşeşte.

La „Caraiman" presa petrece. Plata e în sama guvernului, căci nu se poate zice că nu se lucrează cu toată discreția cuvenită.

La 4, aşteptăm la castelul Peleş sosirea Regelui, care întârzie mai mult de un ceas. Miniştri şi sub-miniştri, unul din aceştia din urmă în cea mai neglijată ținută de stradă. .Mihalache apare transformat. Constatând că hotărârea Regelui e irevocabilă, declară că o va aproba. Stere e la îndemână pentru a întări această de a doua atitudine. Generalul Mărdărescu, întrebat de mine, declară că Prințul n'a avut niciun amestec în administrație, că; a stat până mai dăunăzi în corespondentă cu Ministeriul, fiind consultat în toate hotărârile ce s'au luat.

Vine Regele. I. Brătianu i se pleacă până la pământ. Trecem în sala de Consiliu. Brătianu i se aşează la dreapta; Regele oferă locul din stânga lui Averescu ca fiind „ce! mai vechiu preşedinte de Consiliu". Averescu surâde, pe când Brătianu își cufundă în mâni fața întunecată. Mareşalul Palatului pofteşte pe Maniu la dreapta Patriarhului, pe mine la stânga. Evident, prefer să iau locul la dreapta ceva mai departe. Maniu găseşte că e natural.

Regele începe cu lacrămile în glas, împiedecându-se. Hotărârea sa e definitivă. Ia o bucată de hârtie şi ceteşte de pe ea acelaşi lucru. Apoi trece la declarația din Veneția, 12 Decembre, a fiului său.

Se dă cuvântul „celui mai tânăr". Mihalache răspunde, ca pe de rost, că, odată ce Regele a dispus, partidul său n'are nimic de obiectat. Regele întreabă care, dintre mine şi Maniu, e mai tânăr. El, cu câteva luni. Maniu cere să se amâne Consiliul (la redactare, pe urmă, îndreaptă: să se amâne hotărârea), Arăt în ce dilemă ne pune pe noi hotărârea nezguduită a Regelui. Regele obiectează că aşa a fost hotărârea Prințului. Amintesc revenirea de la Bistrița. Arăt însuşirile celui prigonit. Aduc înainte exemplul istoric al regențelor, dezastroase pentru țară şi dinastie.

Vaida vorbeşte cald, cam familiar. Când aminteşte de viațaVce va duce de acuma Prințul, Regele îl întrerupe: aceasta priveşte pe tată, nu pe Rege. Brătianu râde; miniştrii se cotesc. Vaida urmează, cerând grație pentru propriul fiu acelui care este răspânditorul grațiilor.

Prezan nu dă voie nimănui să iubească mai mult decât dânsul pe Prinț, pe care de copil l-a cunoscut. Dar, fost aghiotant, se supune deciziei Regelui.

Mitropolitul vorbeşte blând biisericeşte şi e ascultat cu interes. La urmă o întoarce brusc, şi acel care lăudase iertările se declară „sluga supusă şi credincioasă" a Regelui.

Averescu declară că aşa trebuia făcut din 1918, cum a cerut el. Cere să i se ia Prințului drepturile de tată. Cum Regele vorbeşte cu Brătianu, necontenit întors spre urechea lui, întrebarea se repetă. Regele 11 asigură în sfârşit că aşa se va face. Averescu se declară satisfăcut.

I. Brătianu e solemn şi teatral. Ca şi la declararea războiului, Regele a ridicat răspunderea până la tron. Cine se opune n'are patriotism. Guvernul va executa cu toată energia. Pumnul cade pe masă. „Trăiască Regele."

Constantinescu aplaudă. Din colțul lui, Cipăianu repetă gestul.

Regele se ridică. Fără a-i cere cuvântul, Brătianu anunță că, pentru a împiedeca tulburări, se va chema încă de Luni Parlamentul ca să confirme. Constantinescu adauge că imediat se va redacta comunicatul.

Regele ne trece în revistă, strângându-ni manile. Ajuns la mine, îi spun: „ce mare greşală s'a făcut". Contestă profeția mea, care nu se va îndeplini mai mult decât a lui Carp, cu care nu vrea să mă compare. — De ce? Era un om sincer, dar el nu iubia, şi eu pe Prinț îl iubesc.

Regele iese. Ca să i se facă loc, a trebuit luat de mânecă Orleanu, căruia, reprezentant al Parlamentului, nici nu i s'a dat cuvântul.

„E prima piatră la edificiul Republicii", spune Maniu, care a declarat că Regele e gata să puie pe hârtie consecințile, care fatal vor decurge din act act. „Mihai nu va domni niciodată."

In tren Stere şi Ştirbei sunt laolaltă.

*

La Ploieşti, unde mă opresc pentru noapte, aflu că agenții liberali vorbesc pretutindeni de afaceri pe sama Prințului. Aceşti oameni nu pot face nimic fără a stropi cu balele calomniei.

l-iu Ianuar.

La Vălenii-de-Munte. In lipsa mea, la Bucureşti, Maniu adună delegaţia permanentă. Se prezintă tot felul de i-poteze în ce priveşte motivele hotărârii Prinţului.

2 Ianuar.

Argetoianu vine la mine pentru a se hotărî atitudinea noastră.

La început, în mânia şi revolta mea, declarasem că nu voiu veni Luni la Cameră. La Ploieşti încă am scris articolul de dezaprobare, ieşit Sâmbătă: „un om mai puţin", care trezeşte pretudindeni o duioasă simpatie, pentru acela, căruia, de indivizi de o imoralitate patentă şi scandaloasă, i s'a luat tot. Arăt că nu mă pot împiedecai de a vorbi. In zădar in-sistă şi Maniu. Li declar că voiu face-o în numele meu sin-gur, fără a-i angaja.

Venise la mine Dinu Cesianu, rămas credincios prieten al Prinţului. Vorbeşte de posibilitatea de a toişca garnizona Bu-cureştilor. II disuadez de la un astfel de act. Cum Arge-toianu soseşte, discuţia urmează cu participarea lui. Voisem să vorbesc şi Principesei, care se teme însă a primi pe cineva. Are o caldă scrisoare de la soţul ei. Ea nu se gân-deşte la divorţ.

Cine n*a venit la mine, până la isterici, cari vorbiau de crime?

k lanuar.

Regele ne chiamă din nou pentru a ni cere să nu ne o-punem actelor care vin din acela al renunţării. Declar Iui Hiotu că, dacă mi se cere să părăsesc punctul mieu de vedere, prefer să nu merg în audienţă.

La Palat, Hiotu îmi vorbeşte mie şi lui Maniu, care nu acceptă Regenţa fără a i se discuta valoarea juridică, despre întrevederile lui cu Prinţul. I-a adus nişte puncte redactate, în limba franceză, de Rege. Timp* de trei zile a fost o adevărată luptă. Nu odată Prinţul a părut mişcat. A amânat hotărârea. Au fost şi lacrămi, mai ales când era vorba de fiul său.

Sunt decis să nu ajut pe Rege în conversaţia noastră. El începe spuind că e capabil să respecte şi o altă părere decât a lui, mai ales când vine din conştiinţă. — Şi din Inimă, adaug. îmi vorbeşte întâiu de schimbarea statutului Casei regale. Mă întreabă ce cred. — E o consecinţă indiferentă, care derivă mecanic dintr'un act pe care din fundul conştiinţii mele îl dezaprob. Urmează cu Regenţa. — Ce crezi? — E o consecinţă indiferentă, care derivă mecanic dintr'un act pe care din fundul conştiinţii mele îl dezaprob. — Crezi că e mai bine acum decât mai târziu? — Mai bine acum. — De ce? — Zilele noastre sunt în mâna lui Dumnezeu. — O ştiu, şi de aceia o fac.

O lungă, penibilă tăcere. Stau neclintit şi-1 privesc. După sforţări fizice, el îmi spune: De aceia am dorit să te văd.

Mă îndrept spre uşă. Un strigăt de desnădejde mă rechiamă: — Iorga! — Maiestate?

Revine la chinuitorul act de acuzaţie.

Apoi, cu o sforţare de regiditate voluntară, Regele spune: Lumea mă crede mai slab decât sunt. — Nu ştiu, dar sunt sigur că Maiestatea Voastră se crede mai tare decât este. — Eu am făcut-o, eu singur. — Supt influenţa a doi oameni, cărora niciodată nu li voiu întinde mâna pentru partea ce au avut în acest act. — Nu! nu! — O ţară întreagă o ştie şi o spune. De azi înainte ţară şi dinastie sunt la dispoziţia unei bande de politiciani răufăcători. — Sunt oamenii în cari am pus încrederea mea. — Şi o ţară întreagă se întreabă de ce nu li retrageţi această încredere până nu e prea târziu.

Am ieşit.

In urma mea, sumbru, vine Brătianu. Averescu m'a precedat.

*

După-amiază enormă îmbulzire la Cameră. Trupă, poliţie, agenţi. Luptă pentru intrare. Incinta e invadată.

Aflu că se va lucra separat la Cameră şi la Senat, apoi ambele Adunări reunite vor avea să se ocupe de — ce?

Orleanu prezidează. Se ceteşte de Brătianu, întins la tribună, noul act de renunţare. Puţină emoţie simulată la vorbitorul sec, cu intonaţii de maiestate teatrală. Zece minute de lucru în comisiune. Şedinţa se deschide cu Dan ca raportor, după vehementul discurs al lui I. Th. Florescu.

Cetesc declaraţia care constată irevocabila hotărâre a Regelui şi denunţă toată vina guvernului, Maniu şi Argetoianu, după o întrevedere cu ţărăniştii, aveau o alta, scurtă, redactată de cel de-al doilea. Refuz să retrag declaraţia mea. Cer să o asculte şi la Senat, unde totuşi, în mijlocul insultelor şi în faţa obiecţiunii lui A1. Constantinescu că e un act pur personal, îi dă cetire Buţureanu. Maniu a stăruit să pun: „nu se poate", în loc de „e greu". Mai pe urmă, faţă de dinasticismul etalat de ţărănişti, vrea să adaug cuvintele despre Rege.

Mihalache ceteşte o declaraţie mai dinastică şi mai supusă, mult mai cruţătoare faţă de Guvern. Cinci inşi au redactat-o; între ei de sigur mai ales Stere, care e de faţă, şi

îi surprind piezişa privire către mine. lunian se opusese numirii regenţei.

Averescu îngână o plată adeziune, plină de lucruri ridicule, ca aceia că suntem, „nu la răspântie, ci la o cotitură". Majoritatea, îl aplaudă. Goga lipseşte. Generalul cu ai lui votează, pe când toată opoziţia reală stă la locurile ei, neclintită.

Brătianu strigă răspunderea pe care în fine şi-o ia.

Lungă zăbavă. Apare proiectul de regenţă înaintea Parlamentului reunit. Raportor Disescu.

Cum Maniu nu vrea să părăsească punctul de vedere că decizia e prematură, îl îndemnăm să vorbească. Discurs scurt şi slab. Călduros, dar dezordonat, şi de o teatralitate ieftenă, vorbeşte de toate, spre satisfacerea presei şi a tribunelor, Lupu. Brătianu apare din nou pentru, a cere unire şi înălţare, ceia ce provoacă hohote de râs.

Lumea se scurge nedumerită, fără înţelegerea urmărilor. Trupa coboară Dealul Mitropoliei. Se ridică steagurile pentru Bobotează. Vor asista Regele, Regina, Se anunţă pentru 9 un bal la Palat. Pe vremea de primăvară Calea Victoriei e obstruată de enorma mulţime care se plimbă. N'avem nici instinctul moral, nici simţul tragic.

La Cameră s'a strigat însă: „Jos Ştirbei".

5 lanuar.

Mă pregătesc de plecare. In ultimul moment o doamnă din protipendadă apare să mă întrebe dacă merg să caut pe Prinţ.

*

La Club, vorbesc membrilor partidului, arătând, cu scopul plecării mele, dorinţa de înţelegere cu ţărăniştii şi decizia de a nu primi puterea ca o pomană de la liberali.

Maniu, într'o lungă şi frumoasă cuvântare, subliniază aceleaşi idei, cu apăsare asupra posibilităţii unei guvernări fără ţărănişti, pe cari „Adevărul" îi prezintă ca favoriţi ai Regelui...

***6** lanuar.*

In tren Alexandru Lahovary, ministru la Roma. Pare a duce Prinţului un mesagiu.

9 lanuar.

Prima lecţie la Sorbona despre călătorii francezi în secolul al XV4ea.

10 lanuar.

Seara la societatea „Amis de la Roumanie", prezidată de Louis Marin, unul din şefii Dreptei. Aminteşte că odată s'au adus în Lorena ţărani argeşeni pentru a se iniţia în felul de lucru de aici. Asistă Diamandi, care îmi spune că n'a ieşit câteva zile de jena lucrurilor petrecute la Bucureşti, asupra cărora nici vizitându-1 nu i-am dat lămuriri.

12 lanuar

întâia lecţie din cursul despre Societatea românească, oglindită în teatru.

*

Seara, d-rul Ioneseu-Şişeşti îmi vorbeşte de soldaţii hrăniţi în războiu cu grăunte de porumb, apoi cu mazăre gărgăriţată. Căutau iarbă bună la gust şi o mâncau. Regina a stat în mijlocul primejdiei aproape supt tunul nemţesc şi „primia pe mâna ei balele tificilor".

13 Ianuar.

. Aulard îrni cere să intru în Liga pentru libertăţile publice.

.*

„Cuvântul", pentru splendidele articole ale lui Crainic şi Cezar Petreseu, e confiscat, ca şi „Lupta".

Pherekyde ar fi' declarat că aceia ce s'a făcut cu Prinţul e o „mare greşală".

15 Ianuar.

Valul de acuzaţii contra Prinţului se revarsă mai departe la Bucureşti. Cutare general vorbeşte neînfrânat în public.

17 Ianuar.

Profesorul Ţiţeica începe aici, la Paris, lecţii de geometrie.

*

Un tânăr Chaptal, dintre cei veniţi în România cu Bottinelli, vorbeşte precis şi foarte clar despre România.

*

La recepţia noului rector Lapie, Godet, fost bibliotecar al regelui Carol, vorbeşte cald de „atitudinea morală" a lui, unită totuşi cu oarecare „strâmtime de spirit". Crede că Morlin, fostul preceptor al prinţului Carol, nu i-a putut da decât preocupaţii etice.

13 Ianuar.

întâlnesc pe amiralul francez Lacaze, care îmi spune că, preşedinte al unei Companii franceze de navigaţie pe Dunăre, a întâmpinat împotrivirea Brătienilor.

19 Ianuar.

La o recepţie ziaristul Gauvain cere lămuriri despre cele întâmplate la noi: nu-şi poate explica renunţarea Prinţului.

21 Ianuar.

Mârzescu e aici. Foarte bolnav de ficat — probabil canceros — îi e interzis să şi iasă de la otel, necum să se ducă, aşa cum voia, la Vichg.

Ghica, ginerele lui Diamandi, asigură că Prinţul a făcut bine, comandând fokkerele, care sunt excelente. Rezultatele rele de la început erau datorite întrebuinţării unei esenţe nepotrivite. Francezilor, cari protestă că s'a luat din Olanda o marcă nemţească, li-a obiectat că fabricile lor lucrează zilnic pentru Soviete. Noul contract încheiat cu Franţa e dezastros. Se prevede un tip ca tipul 61 al aviaţiei franceze şi caietul de sarcini al acesteia, dar tipul francez e 81 şi nu există niciun caiet de sarcini. Şi acestea sunt singurele garanţii pentru noi. Ofiţerii trimişi pentru primire vor fi terorizaţi de la Bucureşti.

22 Ianuar.

Mitilineu, amicul lui Marghiloman, lasă a se înţelege că nu-l încântă legătura, nouă, cu Averescu. Ar dori unirea opoziţiei.

Seara, mare demonstrație comunistă contra României.

24 *Ianuar.*

Profesorul Lot spune că Denis regăsia în cafenelele din Belgrad capete romane ca la Nîmes, patria sa.

25 *Ianuar.*

Titulescu vine să-mi explice, cu dosare, că înțelegerea cu America ne încarcă mai puțin de cât orice nație cu datorii analoge — afară de Italia, care nu poate plăti enorma ei dc torie. In Anglia a smuls, după, dorința lui Vintilă Brătianu, pe care-1 susține oarecum, fără a-i atribui un merit în actele încheiate, milioanele cerute pentru distrugerea conductei şi a căpătat reducerea întregii datorii la un sfert, iar, pe lângă aceasta, ajutor la alte convenții, precum la aceia care priveşte despăgubirea față de Ungaria şi Austria pentru bunuri de Stat. Restul e o polemică împotriva lui Anton Bibescu şi a ziarului „Cuvântul". Explicații inutile şi penibile. Se plânge că serviciile lui nu sunt prețuite nici cât un „discurs la Giurgiu", atunci când el a crutat milioane țării. Crede că poate vorbi de „vidul" care se face în jurul lui. Se leapădă de solidaritatea cu liberalii şi mai ales cu Duca. Nu vorbim de situația politică şi de rolul ce şi-ar rezerva într'însa.

Ştiri din țară îmi fac cunoscut căi e imposibilă înțelegerea cu țărăniştii, în ciuda negocierilor lui Argetoianu cu Stere. Țărăniştii se plâng că naționalii îl vreau pe acesta în coadă; dar nu-1 vreau de loc! Naționalii mă, denunță că vreau să-i duc „la porci" şi cer „să miroase a parfum". Maniu e con-

vins că Ia el se va adresa Regele; tot aşa şi țărăniştii. Iar eu sunt sigur că Regele va păstra pe Brătianu.

Telegramă că se fac alegerile comunale, şi să vin. Obosit, cam bolnav, dar mai ales desgustat, nici nu mă gândesc.

26 *Ianuar.*

Stelian Popescu îmi spune că a fost la Prințul Carol, care i-ar fi scris o scrisoare duioasă, spunând că e pă^ răsit de toți. L-a primit pe Stelian Popescu, dar a refuzat orice explicații.

27 *Ianuar.*

Conferința mea la Societatea Națiunilor.

Painleve fiind reținut la Eliseu, prezidenția o are leaderul Stângii la Cameră, profesorul francez Berthelemg. Toată imensa sală a Institutului oceanografie e ticsită. Ideia unei educări către împăciuire a noilor generații „balcanice" e îndelung aplaudată.

28 *Ianuar.*

La un prânz, de Maillg, fost şef al aviației franceze Ia noi în timpul războiului, păstrează admirație pentru soldatul nostru țăran, inteligent, supus. Intr'un sat unde căzuse cu maşina şi unde un sub-ofițer francez, luat drept German, fusese rău bătut în ajun, o fetiță de doisprezece ani, alergând să-i servească de interpretă, l-a scăpat astfel. La plecarea misiunilor, generalul Grigorescu i-a spus că Germanii vin pe la Galați să li taie drumul. Berthelot n'o ştia. A urmat cunoscuta explicație cu Regele, care a amenințat pe Germani cu reluarea ostilităților. Fusese vorba de o trecere prin Austria, cu umilința a două carantine. El asamănă pe Averescu, a cărui pregătire la Mărăşti îi pare

a fi fost excelentă, cu Sarrail în ce priveşte tendinţile politice.

Vorbind de falsificările' de bani francezi săvârşite la Pesta, i se pare Iui de Mailly că în timpul războiului umblau şi mărci germane falsificate,

Se glumeşte pe socoteala pactului de la Locarno, aclamat de stânga, dar care nu împiedecă înarmările.

29 lanuar.

Se răspândeşte zvonul că I. Brătianu ar fi fost lovit de apoplexie. După „Le Temps" n'ar fi decât o congestie. Mi se spune că a mai avut una, anul trecut, care s'a ţinut ascunsă.

Mârzescu are o tumoare la ficat. Pherekyde a murit.

G. Valentin Bibescu asigură că „prinţul Carol" va domni.

30 lanuar.

Boala lui Brătianu se desminte.

31 lanuar.

O telegramă în „Times" ar anunţa colaborarea. N'am primit nimic.

Prinţul Carol ar fi bolnav de pneumonie.

Conferinţă lui Bottinelli despre şansele de unire ale Bisericii noastre cu Roma. Ne acuză de ireligiozitate, de formalism, de laicism, de naţionalism şi aduce în sprijin pe Ghibu, pe nu ştiu ce redactor d'inainte de războiu al „Bisericii Ortodoxe", pe un senator preot din Piteşti şi un egumen de la Sinaia, „fiu de Evreu convertit", pe Mitropolitul Pimen, care de Anul Nou doreşte Unirea...

Nimic despre Biserica unită. Dar cere o Facultate catolică franceză la Bucureşti.

, *l-iu Februar.*

Roques vorbeşte de comitetul economic cu care lucrează pentru a pregăti activitatea guvernului (legea chiriilor, etc): ar avea o activitate foarte reală.

*

întreb pe Prinţul Carol, bolnav la Milano, de sănătatea lui. îmi răspunde îndată, foarte drăguţ.

2 Februar.

Din ce în ce mai stăruitoare veşti că, pe vechea bază, pe care o declarasem singura acceptabilă pentru ţărănişti, se face acordul cu partidul naţional. Averescu stăruie pentru atitudine comună de abţinere la alegerile comunale.

3 Februar.

Conferinţă despre minorităţile în România la Institutul Carnegie.

*

Din ţară vestea că din cauza mizeriilor şi a mandatelor parlamentare înţelegerea nu se poate face. Călătoriile lai Stere şi boala d-rului Lupu sunt bine venite pentru aceasta.

5 Februar.

Comunicaţie la Academia de Inscripţii despre lucrările Comisiei Monumentelor Istorice şi Comisiei Istorice a României.

^ Seara, la serbarea de Sf. Sava a Sârbilor. Perfectă ordine m marea, mulţime ce asistă. Vorbeşte un delegat al lui Hernot, rectorul Lapie, ministrul Spalaicovici, care mă invită

pe estradă. Fără să fie vorbitor, acesta impresionează prin adânca lui emoţie. Un preot rus, care oficiază, ni dă să sărutăm pânea stropită cu vin pe care a binecuvântat-o. Se împarte colivă celor de faţă. Partea artistică vădeşte, odată cu frumuseţa cântecului şi danţului, remarcabile talente, bine pregătite şi disciplinate.

6 Februar.

La d-na fimile Picot. Soţul ei s'a stins puţină vreme după pierderea fiului James, de o boală de intestine, după operaţia făcută de un fiu al său. Casa e un muzeu de artă; părţi însemnate din bibliotecă se mai păstrează. Vedem copiariul scrisorilor lui către d-na Hortense Cornu, despre care aflăm că era însăşi fiica naturală a lui Napoleon I.

D-na Picot tânăra se plânge de legea moştenirilor, care se pregăteşte. Se teme de o bruscă luare în stăpânire a Franciei de bolşevici.

7 Februar.

Decanul Brunot e dispus să vie la noi, dacă ar fi invitat. Istoricul Holleaux spune că a fost în România în tinereţa lui.

9 Februar.

Spalaicovici spune că a fost martor la Petersburg al perfectei laşităţi a ofiţerilor faţă de soldaţii bolşevizaţi: un amiral în genunchi îşi cerea viaţa. El, ca Sârb, a intervenit. Diamandi pretinde că Raşal n'a fost ucis de Ruşi, ci de Francezi, cari găsiau că-l ţinem prea bine, şi aruncat în Prut. De aceia el, Diamandi, a fost condamnat la moarte de bolşevici. Raşal făcuse să se crape ochii ofiţerilor de la Kronstadt; apoi soldaţii, în genunchi, li cereau iertare.

10 Februar.

Masă la Diehl. Intre alţii, ministrul Franciei la Montevideo, îmi vorbeşte de mare prosperitate a Uruguagului. Imense cantităţi de mărfuri vin din năuntru. Alături Paraguagul e pustiu. Germanii vin pretutindeni ca o armată, cu inginerii în cap. Italienii, odată o plebe, prind a se organiza. Bolşevismul găseşte teren, în Chili, chiar în Peru, clasa indigenă fiind strivită. In Argentina bogăţia generală suprimă orice avânt.

11 Februar.

La dejun la Theodore Reinach. Se discută folk-lore portughez, greu de prins, ca şi al nostru.

Apoi la Desjardins, mic cerc pentru „căutarea adevărului" prin discuţii, cu auditoriu plătitor. Nepot al lui Picot, cu care samănă. Asistă Eisenmann şi Halecki, Vorbim de sensul protecţiei minorităţilor. Eisenmann nu prea crede în viitorul lor. Un Polon observă că li s'a făcut mai mult rău prin clauza de tratat care a stârnit un anume naţionalism.

Seara, conferinţa mea la „Amicii Universităţii", despre Curente Occidentale în arta Sud-Estului European.

12 Februar.

Lupta pentru alegerile comunale începe. Primarii şi notarii sunt puşi să fugă pentru a nu primi candidaturile opoziţiei şi a nu da certificate de identitate. Opoziţia declară că va lupta la cuţite,

li Februar.

Veste că 3.000 de Consilii Comunale ale liberalilor au fost proclamate alese, împiedecând punerea listelor opoziţiei.

16 Februar.

Seara la Bemont, cu Abel Lefrane şi istoricul Merriman. Economistul Rist e contra sistemului actual în finanţele Franciì. Prevede lipsa de bani în Tezaur şi inflaţie monetară.

18 Februar.

Seara, la Collinet, cineva de la un Ministeriu vorbeşte de proiectele de legi financiare. Camera a votat câteva articole, numai fiincică socialiştii s'au obţinut, fiindcă Herriot şi-a mânat radicalii, iar centrul s'a lăsat atras de perspectiva formării unei majorităţi şi fără dânşii. Prevede că Senatul va vota ansamblul. Deci Camera, aducând înainte că şi-a făcut datoria de a protesta, va urma. Daumer, autorul proiectului, e sigur că va răzbi la sfârşit.

19 Februar.

Plecare spre Danemarca. Drum trist în noapte de la Aachen şi Colonia spre Hamburg. Germanii îşi dau osteneala de a fi amabili.

20 Februar.

La Hamburg, vastă gară goală şi tăcută, mers mecanic al trenurilor. Pe o mare foarte liniştită ne îmbarcăm la Warnemunde pentru Gjedser prin ferry-boat.

Seara la Copenhaga, unde mă întâmpină consulul general al României, un energic director de fabrică, şi, alături ide dânsul, ministrul Poloniei, cu secretarul său francez. E şi un fizician român care lucrează la profesorul Pohr, premiat cu premiul Nobel. Ziariştii se interesează de situaţia din România, însemnând tot ce li se spune, şi declaraţia mea că sunt „o vulpe bătrână".

22 Februar.

La ministrul de Externe, Moltke. Figură distinsă de veciu militar: îl jenează piciorul. Vorbeşte de relaţiile cu Germanii. N'a încheiat un pact pentru tratamentul minorităţilor. Nici nu-l vrea. A fost numai un schimb de vederi. I se pare că prescripţiile din tratate, provocând plângeri la Geneva şi discuţii interioare, fac mai mult rău naţionalităţilor. Conservator, el constată că ţăranul, îndată ce-şi are pământ supt picioare, caută, păstrându-şi aspectul de până atunci, a se valorifica mai mult, ca elementul care posedă.

De acolo la „ministrul" de Instrucţie, Nina Bang. Figură încă simpatică, supt părul alb al unei femei care a trebuit să fie frumoasă. Socialistă zeloasă, stăpâneşte adunările populare. Soţului ei, mort de mult, îi fusese o tovarăşă de lucru. Lucrează făţiş'pentru partizanii ei, răspunzând celor cari o critică: „Eu sunt azi ministru şi fac cum cred; n'aveţi decât să faceţi altfel". Regretă că radicalii din Cameră nu-i îngăduie realizarea integrală a proiectelor ei. Adversarii critică pe „studenta" fără cunoştinţi şi fără orizont. Ascultă mai mult decât vorbeşte. Se scuză că, răguşită, nu va putea veni la conferinţă. Titlul de „probleme balcanice" ii face, greşit, a bănui politică.

*

Dejun cu elevele lui Sandfeld, care locuieşte lângă oraş, la Holte, în vila numită româneşte „Vatra". Are un fiu care învaţă limbile slave la Praga; altul e zugrav de firme. Are treizeci şi cinci de mii de lei pe lună. Pregăteşte o sintaxă franceză. La masă servitoarea stă lângă domnişoara casei.

înainte de întâia conferinţă Sandfeld compară, amabil, activitatea mea cu a unui vast copac, adânc înrădăcinat

însă în pământul lui. A constatat bucuria pe care o simte orice tânăr Român, când i se rosteşte numele mieu. Adauge cuvinte româneşti.

*

Seara, vin să mă vadă Stensgard de la Aarhus şi Nilsson, care a fost şi el la Văleni.

*

Cu consulul, la Primărie, admirabilă clădire de artă, cu spirit practic, datorită unei colaborări dezinteresate. „Primărul", **burgmestenil** pentru şcoli e un bătrân vioiu şi vesel, de opinii conservatoare între socialişti: nu e pentru învăţământul de partid pe eare-l dau sindicatele; zâmbeşte la menţiunea numelui „ministresei". Frumoasele tapiţerii sunt lucrate de doamnele daneze la Palatul Regal.

II vedem şi pe bătrânul prefect, foarte demn, care a început ca lucrător.

*

La Parlament, azi, Marţi, puţini deputaţi, căci se ia vacanţa săptămânală de Vineri seara până Marţi. Preşedintele, de aparenţă foarte blajină, nu vorbeşte decât, foarte puţin, nemţeşte. îmi arată sala de şedinţe, cu bibliotecă şi pupitrele pline de cărţi, care samănă! a loc de adunare pentru academicieni. Trei bătrâne doamne deputate. Un simpatic deputat tânăr, care a fost şi pe la noi, e soţul unei Turcoaice. Sala Senatului are un aier şi mai intim. Camere pentru şedinţile de partid; colţuri pe culoare pentru discuţii. Două restaurante: la unul deputaţii pot să-şi aducă oaspeţii,

Dejunez cu preşedintele. Apoi asistăm la şedinţă. Un deputat vorbeşte îndelung, obositor, de preţul cărnii. In bănci se cetesc jurnale. Stenografele, sprijinite pe uşa laterală, cochetează. Mare atenţie la ziarişti. Câteva paşnice figuri în loje. Oratorul are voie să spuie cât îi place. Rari şedinţe mai vioaie. Certe, niciodată. Regele, care asistă la deschiderea anului universitar, nu-şi ceteşte Mesagiul.

*

A doua conferinţă, despre problemele din Balcani, partea istorică.

*

O telegramă din Viena anunţă că Brătianu a înştiinţat pe Regele că-i ţine la dispoziţie demisia. Pare a fi fost bătut în alegeri. E bolnav. La consulat, lipsesc ştirile.

*

La Bibliotecă, găsesc opera de informaţie artistică asupra Turciei lui Soliman cel Măreţ pe care a dat-o Danezul Lorix.

24 *Februar.*

Nu mă opresc la Stockholm. Pâcleanu, ministrul nostru, n'a organizat conferinţa promisă. Mă invitase telegrafic la balul său, adăugând că are pe prinţii regali. îmi oferă un bun dejun, un prânz, pe care le refuz. Voiu face ambele Gonferinţi la Upsala. Dar la gară buna şi simpatica figură de vechiu prieten al lui Westrin.

La Upsala mă întâmpină Psilander, puţin slăbit, foarte nervos, intoxicat de ţigări şi cafele, cu ochii de poet pierdut în vag; citând pe Eminescu, pe care l-a tradus şi despre cafe, ca şi despre Alecsandri, a făcut un întreg curs încă inedit.

Scara, întâia conferinţă, în sala cea mare a Universităţii,, despre Carol al Xll-lea la Bender. Mă introduce profesorul Staaff, a cărui soţie e Pariziană. Destulă lume, de şi influenţa reţine pe mulţi în pat. Ascultători foarte atenţi sonsibili la glume.

Apoi prânz la rectorul Stavenon, profesorul de Istorie modernă. Găseşte cuvinte calde pentru a mă saluta. Promit elevi români acestei admirabile Universităţi. La'otel, pe masă,, trandafiri roşi cu panglică tricoloră de la d-na Pierşson,, soţia unui profesor, care e născută Mirea. Mica femeie brună era foarte mişcată la conferinţă; într'o limbă amestecată cu termeni suedezi, îmi spune că, acum trei ani, şi-a dus bărbatul, un vestit arheolog, în ţară, pe care n'o poate uita.

Frumoasă zi cu soare peste zăpada imaculată, în oraşul cu casele de lemn (la otel, înştiinţări pentru caz de incendiu), cu studenţimea clasată pe „naţii", cu străzile străbătute pe skyuri.

23 Februar.

La Bibliotecă găsesc Liturghiile lui Dosoftei, precum şi un frumos manuscript al lui Teofilact, cu vulturul muntean în frontispiciu, dat de Nicolae Milescu amicului său suedez Sparvenfelt.

A sosit şi Pâcleanu, puţintel jenat. Şi el crede în demisia lui Brătianu. îmi aduce ziarele, care constată înfrângerea Guvernului în toate marile oraşe, cu toată violenţa şi frauda. La Bucureşti, opoziţia a mers în masă la Primărie, a gonit pe dr. Costinescu şi a bătut pe ajutorul de primar Temistocle Alexandrescu.

*

Dejun la arhiepiscopul Nathan Sonderblom. Nu e de faţă Neander, care stă în parohia lui. Asistă şi capelanul şi ataşatul de Legaţie românesc, fiul lui Iuniu Lecca. La sfârşit

arhiepiscopul spune cuvinte amabile. Ii răspund, atingând posibilitatea de colaborare între Bisericile care nu se pot uni. El a organizat Adunarea bisericească „ecumenică" din vară. In casa lui, desemnuri de tipuri turceşti făcute Ia Bender de Axei Sparre.

Vizită la Psilander, care-mi arată lucrările lui despre Români. Apoi la Gustavianum. Conferinţa mea despre săpături preistorice la noi, despre caracterul preistoric al artei populare balcanice şi identitatea ei cu cea suedeză. Staaff spune cuvinte amicale la despărţire.

La Stockholm Westrin îmi spune că a păstrat toate scrisorile mele, că le-a recitit. Ce suflet bun!

26 Februar.

Prin Malmo spre Sassnitz. Seara la Hamburg, de unde plec spre Colonia şi Paris.

27 Februar.

La Geneva, unde mă întâmpină soţii Pittard. Aflu că Brătianu se îndărătniceşte a nu pleca. Al. Constantinescu declară că nu noi, „ciurucul", trebuie să moştenim, ci ţărăniştii. Stere dă „Adevărului" programul său de guvern. Ne acceptă, tolerant, ca nişte colaboratori în subordine. Şi Maniu, Argetoianu mă chemau să revin imediat... pentru această porcărie!

l-iu Mart.

întâia conferinţă despre Romaniile în Sud-Estul Europei, precedată de conferirea diplomei de doctor **honoris causa.** Decanul Martin e deosebit de mişcător în simplele cuvinte simţite, pe care le spune, apăsând asupra legitimităţii sintezelor sprijinite pe o lungă muncă de amănunte. Foarte mult public.

Seara, la Pittard, puţin obosit de muîtele-i îndatoriri. Aceiaşi caldă, veche prietenie. La masă rădică un pahar pentru „cele şapte vieţi din pieptul de aramă al Românului", adăugind a opta: a amicului. Stăruiesc asupra acesteia, de unde vin celelalte, şi spun că, atunci când sufletele se confundă, patriile, cât de depărtate, se apropie.

2 Mart

Conferinţă făcută studenţilor despre Patriarhul Fotie. Foarte bine primită.

*

După masă la Coppet. Părăsirea şi umezeala se întind asupra castelului d-nei de Stael, ale carii gravuri şi scrisori mucezesc.

Seara la Chapuisat. Multă lume aleasă.

3 Mart

Vizita Şcolii de menaj şi a Şcolii de studii sociale.

La amiazi, la sir Eric Drummond. Vorbim de cartea mea engleză (Mac Cabe, spune el, are un stil al lui, care nu e însă neplăcut), de înţelegerea franco-turcă (el crede că Jouvenei începuse a se înţelege la Londra), de conflictele pentru locurile în Consiliul Societăţilor Naţiunilor (el crede că neînţelegerile s'au uzat), de jena Ungurilor de a veni la Adunare (cine poate împiedeca, spune el, un Stat de a-şi trimete reprezintantii?). Apoi de Germania, pe care, printr'o scurtă şedere la Berlin, o crede preocupată mai mult de chestii economice. Are mari aşteptări în ce priveşte conferinţa financiară, care se pregăteşte.

Dejun la dânsul. D-na Drummond, născută Norfolk,, păstrează blândeţa limpezitor ei ochi albaştri. Sunt invitaţi delegaţi şi funcţionari ai Societăţii Naţiunilor. Este şi Serruys,. care doria o întâlnire, pe care n'am putut-o avea.

*

Pe cale, un Georgian îmi vorbeşte de suferinţile ţării lui. Biserica se mai luptă, naţia e mai strivită de cât supt Ţari. La Paris, Racovschi caută să distrugă Agenţia diplomatică, încă recunoscută.

Seara, prânz oferit de Comnen. Profesori şi membri ai Guvernului, ziarişti. Mi se vorbeşte iarăşi de ajutorul de dat Georgiei.

Comnen ceteşte un discurs de prietenie. Maurioud, şeful guvernului genevez, răspunde în bune cuvinte de simpatie. Sunt adus a mulţămi, cu sentimentele ce se închipuie. Foarte frumos încheie rectorul Werner.

5 Mart

La Genova.

7 Mart

La Rappallo, Bagnara, preşedintele Camerei de Comerţ italo-române, povesteşte cum, din simplu copil de lucrător, a ajuns marele fabricant de lemne, de vagoane, care este astăzi.

10 Mart

La Siena.

La Nazione dă din Viena o telegramă, care mă face preşedinte al Consiliului român...

*

Seara la Florenţa.

11 Mart

Recepţie, de ajutorul de primar, la Municipio. De faţă şi sculptorul Romanelli, Pernice, Morselili, preşedintele Entelui Toscan pentru literatură şi cultură, Battisiti, profesorul de limbi romanice, au făcut tot ce se poate pentru o mai plăcută şedere a mea aici.

La 5, conferinţa mea despre „romanitatea în Balcani", cu foarte largă participare de public.

12 Mart.

Dejun la consulul României, Rossi, om de o mare cultură şi cu idei sănătoase în ce priveşte defectele culturii moderne, pe care le exprimă cu distincţie şi vervă.

După amiază, cu Pernice la Fiesole.

Seara, la 9, înaintea unui public şi mai numeros, a doua conferinţă. Caldă demonstraţie a studenţilor. Se pune la cale o excursie de intelectuali florentini în România.

Apoi, o vizită la ex-regina Sofia a Greciei.

13 Mart.

Noaptea, la Ravena.

U Mart.

La Veneţia.

Găsesc aici o scrisoare care îmi spune că în ţară s'ar fi ajuns la ideia nebună a unui Ministeriu Stere.

15 Mart.

Zi liniştită în oraşul atâtor amintiri.

Seara la teatrul Goldoni văd pe bătrânul artist Zago, care-şi serbează jubileul, jucând în „Accidentul" marelui comic din veacul al XVII-lea. E de un adevăr uimitor. Sala îl aclamă. Se arată decoraţia cu care-l l-a onorat Regele.

19 Mart.

Sosire în ţară. La graniţă, „Viitorul" cu o îrumoasă coroană de injurii. Iarăşi planurile unui Ministeriu preponderat de Stere. A fost şi acela al unui Guvern Meissner... Cele d'intâiu cuvinte ce spun ziarelor arată profundul mieu dezgust. De altfel, pretutindeni lumea pare că se părăseşte într'un marasm.

*;

La gară toţi prietenii, cu Maniu, Argetoianu şi Vaida. Pe lângă ei prea mulţi agenţi electorali scontând puterea, care foarte probabil nu-mi va reveni nici acum, nici vre-odată.

Argetoianu vine după amiază. Regele a fost foarte mânios pe mine pentru ultima audienţă. Când l-a văzut, acum mai bine de o lună, i-a spus că „nimeni nu i-a mai vorbit aşa", că am plecat fără a-i da mâna. Argetoianu i-a răspuns că eu sunt „un grand honnete homme" şi că: „Votre Majeste aurait gagne si on lui avait parleplus souvent ainsi". Venind la Rege pentru Jockeg Club, Regele l-a reţinut, dăunăzi, pentru a se plânge de Stere: „II est bien votre ami Stere". .— „II est le mien autant qu'il est celui âe Votre Majeste". Ş| a spus că i-a vorbit ca un proconsul basarabean de azi care ar fi să ajungă dictatorul de mâne. I-a expus toate teoriile lui revoluţionare. L-a înspăimântat. Totuşi, când Săulescu a venit la Regele, el l-a întrebat de ce nu face politică alături de ţărănişti pentru a-i transforma. Acelaşi lucru aflu că i l-a spus lui Bănescu. Cihodariu mă asigură că Regele i-a recomandat să nu ne lăsăm încălecaţi de ţărănişti, noi cari am putea guverna singuri. Ce harababură!

20 Mart.

Vine la mine Maniu, care ar fi declarat lui Cihodariu că, dacă vrea Regele, el se dă înlături în ^profitul mieu. Crede că Ştirbei dă sfaturi bune Regelui şi deci trebuie menajat. Doreşte unirea cu ţărăniştii, dar e dispus şi pentru o guvernare numai a noastră, * pe care Argetoianu nu o vrea, căci aşa am fi la discreţia Curţii şi a lui Brătianu. N'are încredere în hotărârile Regelui, dar nu le crede îndreptate contra noastră.

Argetoianu ceruse să. se mai facă o intervenţie pe lângă ţărănişti. Am promis să chem la dejun pe Mirto şi Măcărescu, cari m'au primit la gară, pentru a încerca şi o întâlnire, seara, cu Mihalache. Maniu îmi cere să nu-1 caut pe acesta pentru a nu încuraja pretenţii care nu se opresc la aproape paritatea mandatelor şi prefecturilor, ci cer şi Ministeriul de Interne pentru Lupu, care, la întâia obiecţie ce i s'a făcut, a plecat furios.

Cei doi fruntaşi ţărănişti doresc înţelegerea şi se declară adversari ai despotismului sterist.

Vaida şi M. Popovici vin pe urmă: nu vorbim politică.

La Cameră, care discută legea electorală, nu vreau să vin.

Guvernul a fixat ziua de 27 Mart ca sfârşit al Parlamentului său. Al. Constantinescu, vorbind şi de plecarea guvernului, a prezis, întrerupând lăudăroşiile lui Vintilă Brătianu pentru „opera" înfăptuită, că în mai puţin de şase luni partidul va guverna din nou.

Hiotu vine la 5. Confirmă că Regele a fost foarte supărat. Mai ales că i-am insultat miniştrii... De atunci pare a se fi îmbunat. Laudă pe Rege, care în acest timp ar fi un erou şi un cavaler. Nu crede în posibilitatea unui Guvern Averescu. Pentru prezidarea unui Guvern naţional, se va adresa, crede el, partidului însuşi. A fost însărcinat să mai împrăştie din iluziile ţărăniştilor. A şi vorbit lui Mihalache, care n'a înţeles dintr'odată.

21 Mart

Mi se spune totuşi că la Ministerii se găteşte totul pentru Averescu.

22 Mart

Argetoianu la mine.

Ştirbei a lucrat din nou pe lângă Rege. Se formează planul unui Ministeriu Ştitfbei cu ţărăniştii şi transfugii. Dacă Regele zice da, totul e aranjat. Dacă nu, ţărăniştii ni cad în braţe.

*

Răducanu a venit ca să-mi propună pe Lupu ca ministru de Interne, după alegeri. Ii spun că, atâta timp cât nu discut drepturile mele în guvernarea viitoare, nu mă pot gândi la ale altora!

23 Mart

Gr. Filipescu îmi spune căldura cu care a fost primită foaia lui, „Epoca". Neveste de ofiţeri veniau să aducă 500 de lei în numele soţilor săi. Regele ar fi râs pe socoteala partidului cu doi şefi, între cari n'ar şti să aleagă. Un foarte influent liberal ar fi schimbat la o bancă, pentru o bursă de studentă, 2.000 de lei, în 2.000 de franci elveţieni, pe cari tot acolo i-a schimbat pentru 85.000 de lei.

*

Mai mulţi prieteni, cari nu ştiu nimic asupra situaţiei. Li cer a face să se adune delegaţia permanentă, care decide ea cui îi revine sarcina formării Ministeriului;, dacă Regele ni s'ar adresa nouă. Am nevoie de o situaţie clară.

După amiază. Argetoianu mă înştiinţează că Guvernul pleacă Vineri. Maniu va forma Cabinetul. îmi cere „să nu fiu nervos". El a dorit altfel. Voia, şi cu ţărăniştii, un Guvern tare. In acesta va întră dacă se va pune alternativa

cu Averescu. Crede că ar fi mai bine să iau ca pretext neînțelegerea cu țărăniștii, pentru a nu ieși ca învins. Refuz să maschez o înfrângere. Propun să, se arate delegației această perspectivă a Guvernului pentru ca, de acolo, cu aceiași motivare, să-mi vie decizia, pe care numai astfel aș putea-o primi. Nu voiu colabora, dar ai miei au dreptul la anume situații.

Regele ar fi acordat lui Brătianu un mesagiu de disolvare în care „se pune în genunchi" înaintea operei liberale.

*

Seara, îmi retrag propunerea de mai sus, după chibzuirea cu amicii miei cei mai de aproape.

25 Mart

Xeni își arată mirarea pentru nemulțămirea mea.

*

Lui M. Cantacuzino, foarte amabil ca în totdeauna, îi arăt care e situația, și el îmi spune că ea îl miră. Vorbind cu dânsul, găsesc soluția ca puterea să fie încredințată unei a treia persoane, care ar putea fi el. — In acest caz ați colabora? Așa, ca președinte al uneia din Adunări? — Poate că aș merge și până acolo. El declară că va căuta să prezinte și altora această ideie.

După amiază, Argetoianu cu Filipescu. Cel d'intâiu mă conjură să „nu aduc pe Averescu". îmi cere să-i fac concesia dorită, pe care sunt silit să o refuz foarte neted. — Dar am chemat delegația! — Nu-i recunosc hotărârea, pe care, de altfel, e liberă să o ia. — îmi cere să pun în scris cele trei propuneri: ori Maniu face guvernul fără alt demers, și nu-l voiu susținea, dar nu-l voiu combate, și aceasta va avea urmări asupra relațiilor noastre personale, ori îmi aduce, public, ca motiv, o hotărâre pe care ar fi luat-o Regele, și atunci, rămânând aceiași situație, relațiile noastre personale nu sunt atinse, sau o a treia persoană. — El adauge: din partid, căci altfel vine Știrbei.

A vorbit cu Hiotu. Și-a verificat impresiile; nu admite ca M. Cantacuzino să vorbească Regelui, — eu nu vreau să merg pentru a nu primi o nouă ofensă —, și va încerca la Maniu.

*

Spre seară, M. Popovici. Apeluri desperate pentru a mă aduce la un act pe care nu-l poate defini altfel decât: să recomand pe Maniu. — După ce v'am servit un an, cum puteți avea această îndrăzneală? Iese fără niciun rezultat.

*

Lui Maniu, întors de la Brașov și care îmi cere o întrevedere, îi răspund la telefon că sunt bolnav. La toți el li spune că e „înțeles cu mine" și ce mai rămâne se va) aranja răpede.

Cita Davila recunoaște „porcăria". Caută soluții în situația dată. Mă întreabă dacă, proclamat singur șef al partidului, aș recomanda pentru Guvern pe Maniu. — Știind ce sentimente îmi poartă Regele, da. O soluție care nu va îi acceptată.

Filipescu, cu Argetoianu, îmi spune indignat, că tele-

gratna care mă chema de la Paris, era ca să-mi anunţe că va fi un Guvern Maniu.

Ce greţărie, tot acest Fanar, de Curte şi de partid!

*

Soluţia Davilla a fost acceptată, după oarecare discuţii. Mi se cere să ajut efectiv şi să nu împiedec pe Maniu în Ardeal.

26 Mart.

Primele vizite la „şef".

Ciugureanu şi Bogos îmi cer, arătându-şi nemulţămirea pentru pretenţia de Ministeriu basarabean a slabului Pelivan, să li se dea la fiecare dintre ei un număr de trei! judeţe, pentru alegeri. Vor fi siliţi a lucra cu ţărăniştii.

*

Maniu a avut o lungă audientă la Regina.

*

La Ministerii, ultimul jaf; la Cameră Ştefan Ioan strecoară ultimele proiecte.

*

Miniştrii îşi dau un banchet, la care, o clipă, se înfăţişează bolnavul I. Brătianu.

27 Mart.

La Principesa Elena.

O femeie superioară prin nesfârşita ei bunătate şi printr'o înaltă nobleţă de sentimente. îmi spune ce a văzut la Belgrad: un rege necontenit activ, o ţară regenerată, „spitale ca la Berlin, un Institut bacteriologic, că la Londra", acum doi ani era cu totul altfel. De ce nu s'ar ridica şi aceastâ ţară a noastră? In familia ei lozinca e: „religie, datorie, patriotism" supt acelaşi steag. Se scria şi pe păreţi: „întâia datorie a prinţilor e să facă a se uita că sunt prinţi". Vorbeşte de sforţările ei de a face ca la „Mărcuţa" prostituatele minore să fie îndreptate. A găsit şi o fată vândută la opt ani de părinţi. Se dase adevărate celule de închisoare pentru fiinţe obişnuite cu luxul: a făcut să se schimbe. Infirmiriile erau murdare. Intenţiile ei erau luate în râs. Se încearcă a se pune o protejată în locul directoarei numite de ea.

Delegaţia se adună mâni pentru a lua act de acordul mieu cu Maniu.

După amiazi şedinţa de închidere a Parlamentului. I. Brătianu, încă bolnav, silit a-şi feri respiraţia, ţine un discurs scurt şi demn. Mesagiul regal îi apără opera, dar nu chiar aşa de cald. Vorbeşte de cei cari l-au în.cunjurat la încoronare (aluzie la Maniu, care n'a fost). Un discurs al şefului pentru majorităţi, scuzându-se de absenţa sa din Parlament, determinată de preocupaţii continue de om de Stat.

*

Generalul Anghelescu, care a fost întâiu la Maniu, ca preşedinte al Partidului Naţional, şi a fost trimes de dânsul la mine, se apără că Regele ar avea o preferinţă între noi doi. îmi anunţă audienţa la 4.

In astă seară se văd preşedinţii celor două Camere.

*

La 6 la Maniu, care voise să vie el la mine. Jenat, în cameră de otel goală, cu câteva reviste în colţ şi un urât bust al lui Take Ioneseu. Nu ating partea gingaşă a relaţiilor noastre reciproce, îmi cere să vorbesc cu Regele, recomandându-mi a îi dulce cu dânsul, despre programul guvernării. II conving că el singur are această calitate. Ii spun că Ministeriul îl face el, ţinând ori iba samă de recomandatiile noastre, că acelaşi lucru e cu prefecţii, dar listele pentru Parlament le face partidul. Acceptă. îmi cere să nu mă amestec în Ardeal şi să nu schimlb organizaţiile.

*

Seara, Argetoianu. E mâhnit că am crezut cum că el ar putea să-1 prefere pe Maniu. Dar nu trebuia să vie Averescu. II rog să între în Ministeriu. Spune că nu se va ocupa de administraţia unui regim la ordinele lui Stirbei-Brătianu. Şeful fostului guvern e diabolic de dibaciu: părând că luptă cu Maniu, îl impune. Regele se simte liber când e mai prins de meşteşugul dominatorului său.

Eu spuneam că „sunt mai Rege decât Regele, căci eu nu sunt sluga nimănui, pe când el nu e stăpânul nimănui".

Argetoianu are lacrămile în ochi când îi vorbesc de princesa Elena şi de marea ei pietate.

*

Mirto îmi spune că ai lui părăsesc Internele şi vreau namai, ca o aparenţă de satisfacţie, ceva mai mult la prefec-

turi şi la mandate. Doreşte să văd mâne la 11 pe Mihalache.

Aflu că delegaţia ţărănistă a hotărât în sensul arătat de Mirto: o capitulare complectă. Din nou se vorbia, seara, despre un Guvern Averescu. Sforţări teribile se cheltuiesc în acest moment. Maniu a avut ieri o audienţă la Regina, căreia i-a prezintat cifre pentru a îndreptăţi pretenţia partidului său. Regina a plâns vorbind de fiul ei.

28 Mart.

Zi zbuciumată, în cursul căreia mi se aduc tot felul de ştiri. La delegaţie, Maniu spune că soluţia singurului preşedinte rămâne „fără obiect", dacă el nu ia guvernul. Aplausele lipsesc.

*

La 4, audienţa la Rege. Rece şi protocolar, spuind o lecţie învăţată. Criza fiind deschisă, doreşte să se concerteze cu mine ca reprezintant al Partidului Naţional. Guvernul a fost răsturnat de o coaliţie şi e logic ca ea să ieie puterea. Ii arăt că misiunea mea e strict mărgenită: să arăt că, prin reprezintarea sa în Parlament, ca şi prin întinderea sa în ţară, partidul mieu e cel mai îndreptăţit la succesiune şi că, dacă Regele îi face onoarea de a se gândi la dânsul, el recomandă pe Maniu pentru formarea Mînisteriului. — îmi veţi prezintă o listă. — Când? —' Mâne, la aceiaşi oară, la 4. Pune însă condiţia să fie de o direcţie unitară şi să ofere o perfectă bună înţelegere.

Observ că aceasta e în contrazicere cu ideia Ministeriului de coaliţie. — în ce priveşte relaţiile noastre cu alte partide, ele variază după partid. Cu partidul ţărănesc .suntem în aceleaşi legături ca mai înainte, de şi n'avem o înţelegere. Cât priveşte partidul poporului, el s'a desfăcut, fără să ne

întrebe, din legătura de la alegeri. Regele îmi mulţămeşte, cu aceiaşi atitudine maşinală, pentru o audienţa care a fost... „Precisă", zic eu. „Precisă", confirmă el. Cu acelaşi aier cald şi puţin batjocoritor, el mă întreabă de călătorie şi de conferinţi, care au fost bine primite. — Am fost bine primit eu, iar conferinţile le pot şti cum au fost aceia cari le-au ascultat. Face ca şi cum s'ar interesa de moartea lui Toma Ioneseu, pe care îl preţuieşte ca hirurg. Atât. Audienţa a durat zece minute.

Exact acelaşi lucru i se oferă şi lui Mihalache, probabil şi lui Averescu, despre care se spune că va scoate un număr din „îndreptarea" în care va arăta că are sarcina de a forma Ministeriul şi că eîn stare să dea pe acela de coaliţie.

La Toma Ioneseu. D-rul Demetrescu-Brăila, Plesnilă nu vreau să audă de o colaborare cu ţărăniştii. Ne gândim la două liste. Maniu, care a văzut pe Mihalache, cu care am avut şi eu o întâlnire, în care a cerut ceva mai mult decât vechile condiţii (mi-a spus că Stere nu-i stă la inimă), dar care nu s'a înţeles cu el, acceptă ideia.

*

Seara, Argetoianu aduce vestea că i s'a comunicat o lovitură militară care s'ar pregăti pentru oarele 2 din noapte, cu arestările de miniştri şi alte persoane, a căror listă s'ar putea da. Ofiţeri superiori, dar nu generali, sunt în frunte. De fapt, administraţiile, palatele, gara, poşta sunt păzite. Chemăm pe generalul Nicoleanu. Ştie şi el. Şeful e un colonel Partenie, de la Statul Major al Corpului II. Sunt două regimente infectate. S'a luat măsura ca gărzile să se schimbe ziua şi cu ordin în scris. Guvernul nu e amestecat, de şi se vorbia de Mărdăreseu. Poate fi un mijloc de a evidenţia nevoia unui guvern Averescu. Discuţii cu Maniu şi Argetoianu asupra listei ministeriale.

Mihalache la mine. Ii propun, după ce-mi spune că părăseşte pretenţia Ministeriului de Interne, să facem şi o listă comună sau s'o anunţăm Regelui în termin de douăzeci şi patru de oare, adăugând că un Ministeriu Averescu ar ridica ţara împotriva lui. Pleacă la Maniu, cu acealstă propunere, spusă în scris.

Maniu vine, cu totul câştigat pentru Ministeriul comun cu ţărăniştii, faţă de care Vaida continuă a face rezerve.

Se redactează lista provizorie a partidului, în care, din vechii miei amici, întră Taşcă şi Buţureanu, dar nu şi Cihodariu, pentru care cer Direcţia Căilor Ferate; Toni e dorit de toţi ca subsecretar de Stat şi capăt promisiune pentru Ifrim. Se face şi lista cu ţărăniştii, cari rezervă numele. Au părăsit şi Instrucţia, dar vor Externele.

*

La 4, la Regele. Zăboveşte câtva timp apariţia lui. Vorbesc de frumoasa bibliotecă. Apoi îi prezint lista noastră, cu explicaţii, după ce l-am întrebat dacă le doreşte. In ce priveşte lista comună cu ţărăniştii, îi arăt ce avantagii ar oferi o bază mai largă. Spun că pot vorbi orecum în afară de partide, ca unul care am făcut sacrificiul, despre care mi s'a spus că el, Regele, îl voise. Regele obiectează că n'a arătat nicio preferinţă, ceia ce ar fi rău pentru însuşi partidul în chestiune; greşala s'a făcut altă dată şi cu liberalii şi cu conservatorii şi a avut rele urmări. — De altfel nici nu sunt aşa de bătrân, încât să nu pot crede că va veni o vreme când voiu avea onoarea, care mi s'a refuzat până acum, de a servi pe Maiestatea Voastră. Ii învederez/ că o chemare a lui Averescu, fie şi cu elemente de cârpeală, ar provoca nemulţămirile cele mai mari, mai legitime, şi ar duce, cu elementele pe care nu le putem domina, la scenele cele mai... — Violente. — Da, violente, care s'au văzut în România- Insist asupra concesiilor făcute la Interne şi Instrucţie de ţărănişti. Aici Regele îmi vor-

beşte de Stere, revoluționar ireductibil, care l-a speriat, spuind că, om foarte inteligent (şi Regele recunoaşte aceasta, ca şi cultura lui, despre care adaug: „în sensul rusesc"), şi Regele o repetă, ştie unde trebuie să se oprească, de unde vine, că mai are o parte de program. Din nou spune că omul mai are o calitate: că nu poate fi cumpărat. — Decât prin vanitate. — Nici... — Doch! — Cât voiu fi eu Rege, nu pot primi ca ministru pe un om care a trădat țara lui. Adauge că i-a spus lui Stere şi aceia că sunt în partid bolşevici legați cu Moscova, dacă nu de fapt, măcar prin ideologie. Ii arăt că socot chestia de persoane capabilă de a fi evitată prin aceia că țărăniştii vor propune două persoane, între care s'ar alege. El cere să fie lăsat a „ubernaehten"....

La urmă îi spun Regelui aceste cuvinte: „Cum mâne Maiestatea Voastră poate va avea pe d. Maniu, țin să-i spun că în aceste trei luni am adus Maiestății Voastre, într'un domeniu pe care nu vreau să-1 numesc, servicii esențiale. Ceia ce arată că un om de caracter poate combate şi o părere a Regelui său fărăj a înceta să-i fie devotat".

Cu ochii în lacrămi, şi el, răspunde: Orice mi s^ar fi spus de tine, niciodată nu m'am îndoit şi nu mă voiu îndoi de devotamentul tău personal față de mine. — Multămesc.

Acasă mă aşteaptă Maniu şi Argetoianu. Cel d'intâiu îmi cere să-i pun în scris şi această audiență. Ii răspund că am obiceiul de a nu face plăcere de două ori aceluiaşi om în acelaşi domeniu.

*

Seara, Maniu convoacă delegația permanentă şi îi face declarații ca şi cum nimic nu s'ar fi schimbat. Atrag atenția lui M. Popovici asupra caracterului inadmisibil al acestui gest.

30 Mart

Maniu mă întreabă, pe la 9, îngrozit, dacă am fost chemat şi eu la Palat, unde i se spune că merge Averescu.

De fapt acestuia i se încredințează puterea, cu ajutorul fugarilor de la Ardeleni, Goldiş, Lupaş, I. Lăpedatu.

*

încă de-aseară s'a prins la telefon comunicarea de la Iaşi a listei ministeriale. Seara, Derussi a fost poftit la Al. Constantinescu, unde i s'a făcut de acesta, de Goga, de Mitropolitul Bălan farsa de a bea în sănătatea partidului național ajuns la putere. Regele ar fi trimis şampanie lui Constantinescu. încă de la 8 dimineața Averescu era la Cotroceni.

Cred că hotărârea Regelui, care ieri îmi părea sincer, a fost determinată de atitudinea lui Mihalache, care n'a prezintat lista lui, pretinzând că are numai o vagă înțelegere cu noi. Pe de altă parte, Lupu strigă că n'am prezintat eu lista comună. El a avut o întâlnire cu Duca.

După, dezastru explicații neplăcute între partizani, şi la mine acasă, unde vin Maniu şi Argetoianu, care spune că a fost „escrocat" şi o va declara; în ultimul moment avea asigurări de la Ştirbei şi de la Hiotu, cel d'intâiu felicitând, acum, la telefon, pe cel de-al doilea că Regele a avut curajul de a alege soluția cea mai rea. Potârcă de la Craiova protestă vehement contra conducerii partidului. Ioanițescu îşi anunță trecerea Ia țărănişti.

După amiază, îngroparea lui Toma Ioneseu. Nu vine nici Maniu, nici Argetoianu. Davilla îmi spune că de-seară par-

tidul se va strânge în jurul mieu, că se va face fuziunea cu ţărăniştii, etc.

31 Mart

Aflu din ziare că Maniu a dat explicaţii la o adunare a Clubului, despre care n'am avut nicio ştire. Scriu o scrisoare prin care spun că nu mai pot admite această situaţie şi că pretind adunarea pentru 11 April a Congresului, ca să lămurească.

Am scris şi lui Argetoianu, care soseşte. îmi spune că Maniu, Vaida şi M. Popovici îmi oferă conducerea unică a partidului, cu un răgaz scurt pentru a nu se da unor Ardeleni pretext pentru deserţiuni. Mi se cere şi o scrisoare către Maniu, prin care declar că primesc propunerea şi ajpreciez sacrificiul pe eare-l face la rândul lui. Mi se cere să iau parte la adunarea.de azi, la 6, a delegaţiei permanente şi să vorbesc.

*

Mihalache vine la mine, contestă că n'ar fi vorbit Regelui de lista comună, dar a cerut un ceas pentru a o complecta. Explică hotărârea alor lui, cari voiesc a lupta singuri. Atâta ajung a-l convinge că e bine să facă: a lăsa o portiţă pentru înţelegeri locale.

După amiazi, Maniu îmi cere să se adune întâiu, pentru „secţia ardeleană", „Comitetul de o sută". Aceasta ar fi la 8; la 11 sunt sinoadele ortodoxe şi adunarea la această dată a Congresului ar părea că încearcă să excludă pe ortodocşi. Propune data de 18. Se informează cu oarecare aprehensiune despre ce mi-a spus Argetoianu. îmi pare din nou că scrisorile devin necesare.

*

Delegaţia permanentă se va aduna deci fără mine. Ea exclude" pe cei trei miniştri ardeleni, şi, cum sinoadele sunt pentru" 11, Congresul va fi la 18.

*

Tachiştii îşi reiau numele şi organizaţia.

l-iu April

La Vălenii-de-Munte. Unii cred că vreau „să trec la Averescu..".

2-8 April

In Ardeal, situaţia se consolidează pentru naţionali. Mult mai puţine deserţiuni de cum se credea.

Goga începe să confisce ziarele.

9 April

Ţărăniştii îndreaptă către Ardeleni un apel în care declară că numai ei şi liberalii, partide de clasă, pot exista. Plecarea tachiştilor ar ajuta anumite apropieri.

Vechii miei prieteni îmi cer voia să' încheie alianţe electorale cu cine cred ei mai bine.

Tachiştii n'ar fi primiţi de averescani, ne mai fiind locuri Ei declară că, făcând politica tachistă, nu vor ieşi din partidul naţional decât atunci când vor voi ei. Xeni mi-o spune acasă la mine cu violenţă.

Filipescu şi alţii dintre vechii conservatori dezaprobă asemenea conspiraţii.

*

Certe în Guvern. Văzându-se puţina aderenţă a trinităţii: Goldiş—I. Lăpedatu—Lupaş, avereseanii regretă ce li-au dat. I. Lăpedatu nu s'ar putea impune la Ministeriul lui, unde ar îi în conflict cu Garoflidşi Manoilescu, I se pune un Comitet de conducere. E vorba şi de zăbava alegerilor, Guvernul nefiind pregătit.

*

Mussolini a fost rănit la nas de o Irlandeză nebună. Totuşi el merge la Tripoli.

11 April.

Aflu ce s'a petrecut la Cluj. Maniu şi-a regăsit soldaţii, foarte entuziaşti şi foarte regionalişti. Deci nu înţelege să cedeze şefia unui partid pe care îl consideră ca fiind al Ardelenilor săi. Dau o declaraţie pentru Congres, mutat la 18, prin care mă retrag de la „co-prezidenţia" neefectivă şi ridicolă.

13 April

Taşcă a fost la Cluj şi confirmă aceste ştiri. Maniu i-a spus că a voit sincer să „demisioneze", că ar voi-o şi acum, dar nu-1 lasă ai lui. Impresia lui Taşcă e că „noi suntem consideraţi ca simple anexe". Argetoianu pretinde că va aduce pe ţărănişti la fuziune supt un- comitet de cinci sau şase, poate fără Stere. In acel caz, fireşte, declaraţia mea n'are loc. E vorba ca, Joi, să fie eliminaţi, prin „delegaţie", tachiştii, cari spun făţiş prin „Universul"* că ei nu merg cu ţărăniştii. Introduc în declaraţia mea un pasagiu prin care las perspectiva deschisă către aceştia din urmă, cari, intrând în Ardeal foarte dârz, declară că n'au nevoie de nimeni.

li April.

Ţărăniştii din Covurluiu, cu Spiridon Popescu, cumnatul lui Stere, trec la averescani.

*

Halippa şi Cazacliu au fost arestaţi la Soroca şi retrimeşi cu jandarmi călări înapoi.

16 April

Prietenii miei mai de aproape îmi cer să particip la Congres. Refuz. Dar li dau voie să spuie că retrag scrisoarea mea dacă mi se încredinţează alegerile în Vechiu Regat.

17 April.

Ei se întorc cu vestea că Maniu e greu bolnav. Cedez la cererea de a prezida singur congresul. Argetoianu nu mai speră în fuziunea cu ţărăniştii.

*

Maniu fiind rău bolnav de gripă, sunt chemat la Bucureşti de prietenii miei personali cu cari ieri discutasem situaţia arătând că mi-ar fi imposibil să asist la Congres într'o situaţie ridicolă.

18 April

Aflu că în delegaţia permanentă s'a cetit un raport al „secretarului" Lugoşianu, care raport îmi este total necunoscut. S'a fixat şi un simulacru de ordine de zi, absolut neacceptabil.

Aceste două puncte vor trebui părăsite.

Congresul se ține cu participarea mea. Puțini Ardeleni, poate din cauza greutăților drumului. Tachiștii, dintre cari au plecat Stelian Popescu, Xeni, Demetrescu-Brăila, ocupă locurile din față. Mulți prieteni de-ai miei mai vechi, și țărani, cari vor unirea cu țărăniștii. După cuvântarea mea, raportul. Apoi la moțiune vorbesc Angelescu, A. Vlad, Brătianu din Bucovina, Pelivan și un student. Perfectă liniște.

La Congres vor veni 60 organizații și 775 de membri.

*

După-amiază ne ocupăm cu presă. Ziarele se vor contopi. Davilla înoiește încercarea de a mă face să reiau relațiile personale cu Stere. Declar că n'avem a ne amesteca — el propune o moțiune pentru Stere — într'un partid pe care îl luăm „cum e". Promit numai „relații politice normale". Așa se votează.

I. Brătianu, la congresul liberal, a declarat că niciun Guvern nu va trăi fără voia lui și că partidul național s'a disoîvat.

19 April

M. Cantacuzino salvează ziarele dând 100.000 lei.

20 April

Brătianu ar îi vrut să fie vizitat de Maniu. Acesta a refuzat, dar a trimes pe Vaida. Lui Vaida Brătianu i-a spus, ca răspuns la asigurările lui că partidul luji e de ordine, cum că-1 va ajuta cât timp.... va apăra Constituția.

Ieri, Hiotu la mine. I-am spus ce se colportează despre reaua sănătate a Regelui. Asigură că nu e adevărat, de și, de la lanuar, sănătatea lui slăbia; șederea la Scroviște i-a făcut bine; Hiotu l-a întovărășit într'o plimbare la pădure. Trimet cărți Regelui, iar, ca politică, nu-i pot ură decât să-1 lumineze Dumnezeu.

21 April

La Medicină, „se bat Jidanii".

*

Leul e în cea mai mare scădere. „Viitorul" dă vina pe Guvern.

*

Seara, la Club, unde îndemn la încredere.

Țărăniștii ar dori numai cartel. Ei cred într'un mare succes electoral. Pentru fuziune cer să se admită numele lor. Lupu, Iunian, Bogdan-Duică luptă de moarte contra alianței.

22 April

Ii cer lui Mihalache răspuns la propunerea de „colaborare sau fuziune". El răspunde acceptând ideia de „fuziune sau colaborare".

23 April

Mihalache la mine. Fuziunea* e imposibilă: el nu e decât președintele unei delegații cu puteri restrânse; în ce privește succesiunea Guvernului, e autorizat, dar atât. Colaborare, da. Dar Davilla i-a propus să se fixeze listele cu superarbitri, dintre cari cel din Ardeal să fie național, și cel din Regat țărănist. Ii spun că nu se poate. El ridică obiecții personale: M. Cantacuzino n'ar putea candida la

Ialomiţa, nici la Ilfov, unde nu-l vrea Lupu, nici la Prahova. Argetoianu, om inteligent, s'ar ţinea de o parte. Ii arăt că superarbitracjiul său ar mută viaţa noastră politică în Ardeal. Ii cer să fie mai mult „omul terii" decât „al partidului" şi să nu se gândească numai la lupta electorală, ci şi la posibilităţile de guvern. Oricum, să puie în scris ultimele condiţii, ca să nu mai fie „târguieli de bazar".

Davilla pleacă la delegaţie. Rămăsesem înţeleşi că Mihalache va da răspunsul până la 4 şi de aceia chemasem delegaţia noastră la 5. Apoi anunţă că nu poate răspunde, până la 7—8. II aştept până peste 9. Răspunsul lui face din fuziune o chestie de viitor, care ar putea să rezulte din lupta împreună în colaborare: semnul lor, lista lor de bază oriunde afară de Ardeal; superarbitru Mihalache în Regat şi celelalte părţi neardelene, Maniu în Ardeal. Răspunsul până mâne la 10.

La Delegaţie, arăt situaţia. Argetoianu, jignit de excepţia făcută pentru dânsul, îşi arată amărăciunea. Taşcă e contra propunerilor. Generalul Gârleşteanu semnalează urmările ce ar avea primirea lor. Filipescu e pentru primire, dat fiind că lumea cere colaborarea. Davilla, într'un lung discurs, cată a dovedi că neaceeptahilăi e numai forma şi că noi nu avem o clasă socială la bază ca liberalii şi ţărăniştii. Mă declar împotriva acestei păreri. Şi Gh. Pop, Em. Antonescu, Lascu se pronunţă contra condiţiilor. Trimet totuşi să întrebe şi pe Maniu. El e pentru o amânare. Ideia o susţine şi Mironescu şi Vaida. Se decide să se dea lui Mihalache o scrisoare care îi cere să se examineze proporţia reală de puteri. O vor duce Davilla, Aurel Lazăr şi Taşcă. La plecare Cicio Pop e vehement contra înţelegerii.

24 *April*

Taşcă îmi aduce răspunsul că s'a scos partea privitoare

la listele de bază şi la separarea Vechiului Regat ca parte ţărănistă, primindu-se, în acelaşi timp, ca punct de plecare înţelegerile locale. Mi se cere o scrisoare pentru Mihalache, şi o dau bucuros.

Rămâne admiterea celor patru „capete de listă", plus un loc la Senat, pe care le cer ţărăniştii în Ardeal, şi anume în scris, şi cu semnătura lui Vaida. După două ceasuri Taşcă-mi anunţă că nu se dau. Şi totul e rupt.

La 2, la Club. Arăt că noile condiţii sunt acceptabile şi amintesc negocierile rupte, în dauna ţării, cu liberalii, la 1922, pentru cinci locuri. Contra înţelegerii vorbesc: Dobrescu, Gh. Pop; se găteşte şi Em. Antonescu. Davilla lipseşte, Ioaniţescu e călduros pentru înţelegere, pe care o vrea şi Argetoianu. Cicio Pop continuă atitudinea de aseară, fără a vorbi. Ardelenii cer să se negocieze întâiu asupra judeţelor de dincolo. Refuz această încercare de a da vina pe noi. „Ni îngrijim noi pielea." Nu admit măcar o nouă adunare a delegaţiei. Dacă Ardelenii nu vor, nu se va face. Mecanic, la oarele 9, se va comunica presei.

Stăruinţile lui Davilla şi Ioaniţescu răzbesc. îndemnat şi de Aurel Lazăr, Maniu cedează. Vaida nu poate fi găsit. E bănuit că tratează cu Guvernul.

25 April

Soseşte Ettore Pais, marele istoric italian. Trenul lui s'a ciocnit la Caransebeş cu unul de marfă, care avea luminile stanse. Doi morţi. Şi el a fost lovit în tâmplă.

Durazzo, ministrul Italiei, se formalizează că figurez în liga „contra dictaturii" a lui Aulard. Crede că ţărăniştii, cu programul lor ascuns, sunt periculoşi. E vădit influenţat de Guvern.

Davilla mă asigură că, nereuşind Guvernul în alegeri, se

va instala dictatura, cu Prezan, Mirceseu şi alţi ofiţeri în frunte.

*

Seara mi se dă asigurarea că, nu fără voia lui Maniu, s'ar fi discutat de Stelian Popescu, în ultimele zile ale lui Mart, cu Al. Constantinescu, pentru un Ministeriu cu şase tachişth Vaida ar fi dorit-o.

26 April

Foarte frumoasă conferinţă, plină de tinereţă, a lui Pais.

*

Dejun la Legaţia italiană.

Vaida vine să-mi povestească discuţiile lui cu Goga, care-i oferia treizeci de locuri în Ardeal şi „fuziunea", dacă Ardelenii părăsesc pe cei din Vechiul Regat.

*

Taşcă îmi spune că ţărăniştii înţeleg să facă mici corecturi la lista lor — şi atât. Davilla şi-a asigurat ambele capete de listă la Vlaşca. încolo toţi transfugii noştri sunt puşi în cap. Pe mine Lupu mă trimite să candidez la Galaţi...

Recomand să se aştepte toate rezultatele discuţiilor locale înaintea de a lucra Comisiunea.

27 Mart

Prigonirea alor miei continuă. M'am gândit un moment să fac a se rupe, măcar în ce priveşte pe aceştia, acordurile. Aştept să se termine întreaga comedie.

Maniu vine să mă vadă. Nu pare prea indignat de ceia ce se întâmplă.

Stelian Popescu destăinuieşte toate negociaţiile oculte, dezonorante, pe care, fără ştiinţa mea, membri ai partidului, — cine nu! — le purtau cu toată lumea.

Lungi, desgustătoare negocieri de interese personale pentru listele de Parlament. Se pare că ajungem la un rezultat.

Din partea lui, Guvernul îşi urmează târguielile.

2-4 Maiu

Tovărăşia de alegeri s'a terminat cu ruina amicilor miei.

La 4 Maiu a apărut ultimul număr din „Neamul Românesc" cotidian. „România" Ardelenii o continuă şi mă insulta cu un articolaş de regret ipocrit.

Pretutindeni dezertări şi înşelăciune. Niciodată această societate politică n'a căzut aşa de jos.

5 Maiu.

Necroloage reci pentru dispariţia „Neamului" cotidian.

Pe iubiţii miei tovarăşi fuzionaţi nu-i mai văd de mult.

6 Maiu.

La Palat, după masa diplomaţilor. Puţini liberali. E foarte nemulţămit d-rul Angelescu, oprit în propaganda sa electorală. Regele îmi vorbeşte de ajutorul ce dă cursurilor şi şcolilor de la Văleni, de Pais, pe care l-a primit foarte bine, conducându-l până jos, etc.

7 Maiu.

Conferinţa lui Pais la Academie.

încep a veni daruri pentru ziare: 15.000 lei lunar de Argetoianu, 10.000 de la Mironescu. Seara, ne sfătuim asupra apariţiei lui săptămânale.

In judeţe se sechestrează automobilele. Dicescu a fost dus pe jos cu jandarmi.

8 Maiu.

Pavlovici, secretarul Legaţiei Sârbeşti, povesteşte despre refugiaţii ruşi din Serbia, vre-o 50.000. La Vârşeţ au şi gimnaziu rusesc. Mulţi profesori distinşi vorbesc la Universitate. Opera, prin Ruşi, a ajuns cea d'intâiu în Balcani. Căsătorii ruso-sârbeşti nu se fac. Viaţa e grea: cutare general vinde gazete pe stradă.

Despre refugiaţii sârbi de odinioară. El, Pavlovici, a fost funcţionar la Căile Ferate. Strângea ştiri din ziare. Şefii nu erau mulţămiţi: îi cerea să gâcească influenţa grindinii asupra transporturilor. Birocraţia franceză îl privia chiorâş. Paşici l-a descoperit şi l-a scăpat din aceste încercări.

Pavlovici nu poate înţelege cum Regele, văzând popularitatea mea în ţară şi în afară, îmi poate da cu piciorul, cum o face.

10 Maiu.

Revista la Cotroceni. Multă lume aleargă şi acolo. S'au făcut economii mari. Nimic din vechiul entuziasm.

11 Maiu.

Noi migraţiuni la Guvern: tachiştii din Roman, din Piatra, etc.

13 Maiu.

Guvernul a renunţat să participe la expoziţia din Philadelphia. Clădirea rămâne pe jumătate făcută. Banii îi trebuiau pentru alegeri.

*

Se anunţă un împrumut italian de 200.000 lire.

14 Maiu.

Mihalache vine la mine. Ii arăt indignarea mea pentru felul cum au fost trataţi amicii miei în cartel şi pentru atitudinea d-rului Lupu, care a făcut din Mihalache un „vicar permanent" al lui, eu fiind numai „vicarul provizoriu" al lui Maniu. Partidele au ajuns numai simple adunări de ambiţioşi: nu se mai poate numi „ţărănesc" partidul care scoate înainte latifundiari, profesori de Universitate, prinţi. Refuz să iscălesc o adresă către Rege, pe care, ca şef al armatei, ţărăniştii îl fac responsabil pentru batjocura electorală.

*

Vin apoi Mironescu şi Davilla. Acesta din urmă, acuzat că *2* vrut să tragă asupra jandarmilor cari închid satele, vorbeşte despre sălbătăciile electorale, neruşinate.

Mişcarea antisemită câştigă teren şi în oraşe. In Ardeal ţăranii sunt juraţi în biserici de acest nou fascism.

15 Maiu.

Am ştiri, din cel mai bun izvor, că Regele se căieşte că nu m'a ascultat în lanuar.

16 Maiu.

Refuz să iau parte la întrunirea de la „Dacia" a d-rului Lupu. Nu pot să ajung şi agent electoral.

Clinton Logio se întoarce din Bulgaria. A fost la Constantinopol. Acolo nu mai sunt fesuri şi iaşmace; doar femeile au rămas puţintel timide. Merg la cinematograf şi la teatre ca altă lume. Dar ura e mare împotriva regimului, căruia, nefiind capi pentru rezistenţă, i se supun în tot ce vrea. Preferă orice dominaţie acesteia.

In Bulgaria plata despăgubirilor a încurcat Finanţele. Lumea de la ţară e sărăcită. Dacă ar continua aşa în doi, trei ani, ţăranii ar ataca oraşele şi ar măcelări pe intelectuali.

Se teme de un atac bolşevic la noi şi deploră reaua stare a finanţelor publice.

*

Urgia electorală urmează şi se înteţeşte. Prinţul Nicolae a fost întors înapoi cu automobilul în margenea Bucureştilor.

Regele pleacă pentru o săptămână pe Dunăre.

18 Maiu.

Nimeni nu călătoreşte decât cu ausweisul de la prefect.

Goga a răspuns d-rului Angelescu, care se plângea de ingerinţi: „ce vrei, d-le doctor, dacă Regele ni-a ordonat să biruim în alegeri?".

23 Maiu.

La Văleni. Afişe mari cu „Regele şi generalul Averescu

Vau dat pământ", cu acelaşi Averescu în trei ipostase: elev la Şcoala de meserii, absolvent al Şcolii din Bistriţa, şef de guvern. Toată valea e plină de soldaţi.

Un inginer îmi spune că s'a mâncat nu numai fondul pentru expoziţia de la Philadelphia, dar şi cel pentru reparaţia Căilor Ferate.

*

In gară un beţiv cu decoraţia de tinichea a generalului.

La Ploieşti doi delegaţi ţărani, păziţi de jandarm, care-i duce la concentrare, de şi sunt trecuţi de vârstă, se roagă se intervin să nu-i bată.

Un puternic curent ţărănist ar bântui ţara.

25 Maiu.

In Bucureşti alegeri relativ liniştite. Fiul lui Zelea cutreieră secţiile în fruntea studenţilor.

26 Maiu.

Taşcă se întoarce de la Râmnicul-Sărat, stâlcit, cu două răni la cap. A fost atacat la intrarea sălii de vot, cu îngăduirea ofiţerilor. Alegerea a fost un scandal. Răspunderea o are şeful averescan de acolo, Brăescu.

*

La Galaţi am foarte multe voturi. La Sibiiu iese lista noastră.

*

La Club se denunţă sălbătăciile comise, Miercuri, din ordinul formal al Guvernului. Ofiţerii l-au ascultat fără rezistenţă. Magistraţii n'ar. fi fost mai independenţi.

28 Maiu.

Alegerea la Senat, unde sunt „cap de listă". Adversari P. P. Negulescu şi Vintilă Brătianu, al cărui chip, înfrumuseţat se vede pretutindeni.

*

Cihodariu a fost oprit de jandarmi la secţiile rurale. Mă adresez ministrului de Războiu, care declară că jandarmii sunt ai Internelor. Eu observ căr el are totuşi grija onoarei celor cari poartă uniforma armatei. Dă un ofiţer în civil, care constată alături de Cihodariu abuzurile.

29 Maiu.

Guvernul mă îiitrece cu o mie de voturi şi în oraş. In-judeţ e o batjocură. In toată ţara se pare că numai două locuri, Alba şi Tulcea, au fost luate de cartel. Vintilă Brătianu are jumătate din ce am eu.

Apar listele definitive, care dau cartelului 77 de locuri la Cameră.

31 Maiu.

Supt pretext de a discuta o nouă plângere la Rege, Madgearu îmi oferă fuziunea, pe care ar şi fi discutat-o ai lui. Vorbeşte de Basarabia. La Tighinea i s'au furat unsprezece urne. Noaptea, cum le păzia, au intrat doi agenţi provocatori. Recurgând la ofiţer, soldaţii l-au gonit şi pe dânsul, zvârlindu-l de pe scări. A trebuit să facă apel la simţul lor de legalitate ca să cheme pe judecător. Lumea a ajuns a ne urî pe noi, cei din Bucureşti. Ţăranul Codreanu n'a vrut să candideze, pentru că „de şapte ani înşelăm lumea". Cutare preoteasă, ruinată de administraţie, refuză a vorbi româneşte. Pelivan nu mai cutează să vină la Orheiu. Basarabenii strigă că supt Ruşi era respect de ordine şi de lege.

l-iu Iunie.

Argetoianu îmi spune că alegerile au fixat în Ardeal centrul de gravitate al partidului (adaug: electoral şi provizor), că el vrea să facă o politică reală şi că o să cheme telegrafic pe Maniu. E contra înţelegerii cu ţărăniştii

i Iunie.

Averescu vine la Academie cu Goga şi Goldiş şi oferă cinci milioane pentru lucrările ei.

5 Iunie.

Hiotu îmi aduce de la Rege pentru „fondul Ferdinand" 30.000 lei şi un automobil.

*

Argetoianu anunţă în „Adevărul" lupta pentru desfiinţarea „într'un fel sau altul" a „monstrului bicefal".

9 Iunie.

Vizita lui Maniu. Ii arăt greşelile ce a făcut partidul lui prin legătura cu liberalii şi fuziunea cu tachiştii, de unde a rezultat legătura mea cu o parte din partidul poporului. El face necontenit deosebirea între „ai noştri" şi „ai dumitale". Nu e vorba de congres, dar el vrea să se adune delegaţia. Declară că n'are nimic cu liberalii. Eu îi arăt soarta celor ce s'au băgat la ei: Nădejde, Panu. Şi el e pentru restrângerea discuţiei la Cameră. La plecare îi arăt nevoia reorganizării şi în Ardeal, succesul de acum fiind mai mult de rasă.

Maniu nu e contra înţelegerii cu ţărăniştii pentru fuziune.

dar, ca şi mine, e contra unei colaborări, parlamentare sau altfel.

10 Iunie.

Camera de Comerţ din Bucureşti, care acordase un milion pentru „fondul Ferdinand" de la Văleni, declară, prin preşedintele ei, d-rul Cerchez, că a înţeles fondul oficial... încă o intrigă.

12 Iunie.

Sadoveanu i se oferă «colaborator lui Goga.

13 Iunie.

Şedinţă regală pentru recepţia lui Racoviţă la Academie. Discurs frumos şi mişcător al acestuia. Imediat Racoviţă e ales preşedinte. Bianu, care stătea la îndoială să primească, a avut cinci voturi; Babeş, ridicat de pe boală şi afectat, fiindcă avea nevoie de diurna de senator, cam tot atâta.

Regele a mulţămit bine la un discurs stângaciu, improvizat de Pârvan, în lipsa lui Negruzzi, venit prea târziu. După discurs a venit la mine ca să-mi spuie ce mulţămit a fost de Reşiţa: de regiune, de atitudinea muncitorilor, de străinii cari i-au vorbit româneşte. îmi promite să intervie la Camera de Comerţ pentru milionul „fondului".

11 Iunie.

Şedinţa la Academie pentru aniversara de şaizeci de ani a Regelui. Vorbesc, pentru cele trei secţiuni: Bianu, Marinescu şi eu.

Seara, serbătoarea lui Bianu, care vorbeşte emoţionat de copilăria lui la coarnele plugului, de învăţătura lui prin Ion Ghica şi D. Sturdza.

15 Iunie.

La Academie se discută comemorarea unei jumătăţi de veac de la războiul de Independenţă.

Se votează un bust al lui Sturdza în incintă şi, alături de placheta lui Franz-Joseph, aceia a intrării Regelui în Bucureşti la 1918.

*

Seara, banchetul dat de Rege Academiei. Sunt la stânga lui. Foarte amabil, vorbeşte, cu obişnuita lui competenţă de cetitor zelos, despre subiectele ştiinţifice cele mai variate.

19 Iunie.

Vine Maniu, mai în vervă ca de obiceiu. Se simte sprijinit de ţăranii săi ardeleni, cari plângând sărutau hainele „Măriei Sale". E pornit contra Regelui. Când „să prindă pasărea cu căciula", el intervine, şi totul se strică. Nu atribuie Reginei niciun amestec. El nu tratează cu liberalii; caută numai pe „oamenii cari pot să-1 ajute". E rezervat faţă de ţărănişti, cu cari vrea să se înţeleagă numai cu privire Ia absenţa de la şedinfa de deschidere a Camerei. Ii cer ca, la delegaţia permanentă, să se fixeze în ziua de 25 — data pe care o voieşte el — numai lucruri privitoare Ia activitatea parlamentară, restul putând trezi nemulţămiri, care nu s'ar putea potoli. Maniu se desvinovăţeşte pentru starea în care se află, electoral, Vechiul Regat, spuind că asupra lui s'au făcut presiuni în numele mieu.

La Cluj, Regele a oprit automobilul ca să întrebe ce sunt steagurile negre la Clubul Naţional. A ascultat cu indiferenţă răspunsul. Seara, şi-ar fi bătut joc înaintea tuturor de noi toţi , i

20 Iunie.

Comunic lui I. Brătianu, prin d-rul Anton Ioneseu şi Gh. Brătianu, că aş fi dispus să colaborez la răsturnarea guvernului Averescu, dacă el îşi iea angajamentul public că nu doreşte succesiunea şi cel particular că înţelege a păstra în viitorul Guvern, prin mine, supremaţia Vechiului Regat.

23 Iunie.

Argetoianu, acuzându-mă că din cauza mea nimerţi nu vrea să se lege de partid, vrea pe Maniu şef, el însuşi având să se îngrijească de Vechiul Regat, şi alianţa cu liberali.

25 Iunie.

Deschiderea Camerei lui Averescu. Mesagiu în care se uneşte uscăciunea generalului cu rezerva Regelui. Să fie o influenţă a lui I. Brătianu? Mi-a răspuns prin fiul său că propunerile sunt foarte serioase şi vor trebui discutate în Septembre.

*

Delegaţia permanentă se adună. De fapt e un mic congres. Ia parte la el cine vrea. Sosit târziu, ascult, nevăzut, din odaia de alături, strigăte contra ţărăniştilor, un sfat de orientare spre Guvern, opunerea lui Davilla la războiul cu „aliaţii" din stânga şi o cerere formală ca eu să fiu îmbălsămat „şef de onoare".

Când văd că Maniu consimte ca şi celelalte două chestiuni să fie discutate — unii zic după amiază — în cursul sesiunii parlamentare, apar. Mulţămesc pentru sinceritate, arăt că s'a călcat ordinea de zi şi că Adunarea nu se poate substitui unui Congres. Iar Congresul, ca să se adune, are nevoie de un statut. Până atunci să se înţeleagă în provincii. Iar, la centru, decât un şef cu două păreri, mai bine doi cu una singură. Fac pe Maniu să declare că între noi nu e motiv de a rupe pactul. Cu ţărăniştii, între cari sunt oameni cari au scopul şi mijloacele noastre, nu se poate primi • hotărârea, mai ales că, de fapt, până la isprăvirea validărilor, suntem totuşi „aliaţi". A li izbi uşa în nas nu e nici elegant, nici practic. Cum Maniu voia să continue discuţia, reuşesc să-l fac a o închide.

*

Din Cameră, din tribune, Regele s'a ales cu pasionate aplause.

*

Am văzut ieri pe d-rul Gaster, filologul, acum rabin la Londra, Vine pentru vânzarea bibliotecii lui. Vorbeşte de tradiţia samariteană, pe care a găsit-o în texte arameene şi care explică pe Isus fără intervenţia spiritului Indiei.

*

Am văzut noua Cameră, cu grandioasa ieşire a lui Zelea Codreanu, cu strecurările timide de salutări ale fripturiştilor, cu zăpăceala celor noi, în mare parte tineri.

27 Iunie.

La Blaj, pentru Congresul Ligei Culturale.

Foarte frumoasă slujbă la Mitropolie, cu păstrarea vechilor rituri solemne. Mitropolitul ţine o lungă predică, puţin cam vagă. Asistă cei opt foşti elevi ai şcolilor de aici, cari şi-au dat cuvântul, acum cinzeci de ani, să serbeze totdeauna, orice ar fi, ziua revoluţionară de 3/15 Maiu.

Ședință de deschiderea Congresului Ligii. Vorbesc de datoria Blajului, cu nerecunoștința părăsit, de a păstra tineretului ceva din vechea sărăcie sănăatoasă. Urmează salutările societăților. Mitropolitul iea cuvâptul ca să spuie, masiv și tragic, povestea mizeriilor de supt Unguri și a celor de supt regimul românesc, hotărât fiind a cerși și a trăi pe „rândul satului", iar școlile să și le țină.

La masa comună, toast al mieu pentru Regele, care, întregitor de țară și împroprietăritor ai țăranilor, trebuie să fie' acum „purificatorul", și pentru „stăpânul de aici", Vodă al tovărășiei de sate, Mitropolitul.

Vizitez „Institutul Recunoștinții", din jertfa foștilor elevi. Se gătește biserica și cripta episcopilor. In față, splendidă priveliște a Văii Târnavelor.

La 6, conferința mea despre punctul de vedere ardelean în Istoria Românilor. Cer tratarea organic-unitară, nu regionalist-mecanică.

28 Iunie.

La nouă deschiderea congresului. Niciodată discuțiile n'au n'au fost mai reale și mai de folos, ca de data aceasta.

Masă prelungită, în „Sala Vlădicilor" la Mitropolie.

Vizită a expoziției bibliotecii Cipariu. Splendide lucruri: manuscrise cu miniaturi, românești, slavone, grecești, persane, vechi tipărituri, uneltele de odinioară ale tipografiei, clișee de ilustrații, icoane. Așezământul e îngrijit cu iubire de bibliotecarul Lupeanu-Melin.

29 Iunie.

La Cetatea-de-Baltă. Mișcătoare primire țărănească. La fiecare pas calde cuvântări pline de miez: un preot bătrân, un țăran... Din pridvorul școlii, o expoziție de lucru de mână și de viață țărănească (o femeie își leagănă copilul, de toată frumuseța). Vorbind poporului, îi cer un mănunehiu de flori

stropit de lacrămi pentru mormântul lui Ștefan-Vodă, odată stăpânul acestor locuri. Acolo și un fiu de Rege a îngenunchiat, acela pe care soarta rea ni l-a luat și ni-l poate da soartă bună. Un imens strigăt se desface din mulțime. Pe tânărul scriitor blond, Cârlogea, țăranii îl cred „feciorul Craiului", pe care li l-am adus.

Vestea trece din om în om.

Vizita castelului contelui Haller. Bibilioteca, arhivele mi se prezintă înadins ca după devastare. Haller acuză pe un ofițer de jandarmi că ar fi •• luat două care pline. Nu arată partea locuită din casă de familia lui.

Masă cu țăranii, cari cântă versuri de la alegere, cu cei trei cari și-au trădat partidul „pe friptură și pe bani" și cu „Maniu, Iorga și Carol" înlocuit cu: ai lor, cari fac dreptate poporului. Extraordinară pasiune în puternicele glasuri.

Prin sate. La Boian mai ales, caldă întâmpinare. Și Sașii, cari serbează Sîmpietrul, defilează, cu fanfară, în aplause.

Tot lungul drumului aclamații pentru Liga și pentru partid.

Seara, vine un ziarist grec de la „Eleutheros Typos", cu care vorbim de regimul Paiigalos. El îl crede încă asigurat.

La Cameră, Vaida mi-a cerut imperios să optez pentru Galați, — și am refuzat.

*

S'a iscălit convenția cu Franța.

2 *Iulie.*

Camera îşi continuă scandaloasele validări,
întâlnesc pe Argetoianu, care şi-# reunit prietenii pentru dorita lămurire. Tot aşa şi cu M. Popovici.

*

La Academie, Iacob Negruzzi povesteşte drumul său de şase zile la Berlin ca elev de liceu. A văzut acolo pe Frederic Wiilhelm al IV-lea şi pe Franz-Joseph tânăr intrând la Berlin, supţirel şi admirat de femei, între regele prusian gros, şi solidul lui frate Wilhelm. Povesteşte cu elan şi vervă la peste optzeci de ani.

4 *Iulie.*

O deputăţie de Ardeleni vine să-mi ceară să optez pentru Covurluiu. Refuz.

*

M'am plâns lui Iunian de purtările alor lui cu partidul mieu şi în special cu amicii miei şi cu mine.

7 *Iulie.*

Maniu stăruie pentru ca să las locul din Sibiiu generalului Boieriu. încă odată refuz. Lungă explicaţie penibilă, în care-i spun ce urmăreşte el în adevăr şi îi cer să-mi dea voie ca şi eu să apăr ţara în care m'am născut şi pe amicii miei.

*

După amiază întru întâia oară în incinta Camerei, foarte

populată, care se ridică în picioare când vorbeşte Goga, cu aiere de Cezar.

8 *Iulie.*

Pentru că nu se îndreaptă calculele greşite ale alegerilor din Bihor şi Ialomiţa, Maniu îmi cere să nu se mai ia parte la lucrările Camerii.

Propunerea, făcută şi ţărăniştilor, nu e primită de aceştia.

9 *Iulie.*

Mai ieri Lupu şi astăzi Davilla sunt loviţi în Cameră.

*

Bogdan-Duică şi Emil Panaitescu atacă prin „Cuvântul" pe Stere. II văd pe acesta la Cameră, elegant în costumul de vară, destul de încunjurat şi cu o mască de perfectă impasibilitate. Basarabenii cer satisfacţie pentru dânsul.

10 *Iulie.*

Se alege preşedinte P. P. Negulescu, în locul preşedintelui de vrâstă Meissner. Lung discurs, cuprinzând şi un apel la colaboraţie. Arăt, în tăcerea Camerei, de câte ori, în folosul liberalilor, a pierdut ocazia generalul Averescu.

11 *Iulie.*

Averescu spune că mi-ar fi răspuns el, dacă nu plecam îndată.

Liberalii strigă că i-am făcut oferte generalului.

17 *Iulie.*

Vizita la Văleni a societăţii cehoslovace â „Amicilor României", condusă de avocatul Bohacek. Se arată uimiţi de frumuseţa danturilor noastre.

18 Iulie.

Manoilescu, subsecretar la Finanţe, face o fierbinte laudă a fascismului la noi.

21 Iulie.

Vestea că d-rul I. Cantacuzino a fost greu rănit la picior într'o gară din Elveţia.

Moartea fiziologului Atanasiu.

l-iu August.

Amicii miei îmi cer învierea vechiului nostru partid.

Li răspund că nu e niciun motiv. In Vechiul Regat ţărăniştii trec printr'o criză. Tachiştii nu există. Guvernul e urât. Se caută raportul cu alegătorii. Faţada de partizani declaraţi nu e esenţială. Ca direcţie avem de luptat cu liberalii: ei vor şi pot să ni facă rău. Sunt neacceptabili şi ca program şi ca mijloace şi ca disciplină. Cine vrea -«poate pleca la ei. Noi rămânem: partidul fuzionat e şi casa noastră. Faţa de Guvern n'am niciun angajament. N'am discutat politică cu Manoilescu. N'am interese personale de, satisfăcut, Din partidul poporului utilizabili sunt Garoflid şi, Mitillneu, ca energie creatoare Manoilescu. I-am putea ajuta, în criza supremă, să nu cadă în folosul liberalilor. Cei ce au păcătuit, aceia au să se gândească la telul cum s'ar putea drege raporturile.

2 August.

„Lupta" spune că aş fi recomandat alor miei să meargă cu Guvernul, iar „Viitorul" mă şi prezintă „fripturist".

8 August

Profesorul sârb Miodrag Ibrovac soseşte, cu soţia sa, pentru un curs despre cultura poporului său.

10 August.

Ministrul Serbiei, Ciolac Antici, vărul lui Ibrovac, descrie pe Rădici ca pe idolul Croaţilor, faţă de cari întrebuinţează mijloacele religiei, debutând prin „Isus, Măria". E beţiv şi fără cuvânt. Regele l-a introdus în Ministeriu, sperând să-1 îmblânzească.

Vorbim de posibilitatea legării de relaţii intelectuale între cele două popoare, de o convenţie pentru împrumutul de profesori.

17 August.

Cu cursiştii, drum spre Cetatea-Albă prin locuri curioase şi admirabile. La miezul nopţii, primire cu muzică. Sunt găzduit la preotul-profesor Tăureanu, fost senator în Parlamentul Unirii şi vice-preşedinte al Partidului naţional.

18 August.

Vizita liceului şi a cetăţii, într'adevăr măreaţă. E bine întreţinută, sprijinită cu ziduri nouă. Ofiţerii armatei şi flotilei ne întâmpină. Fostul mieu elev Avachian, profesor de istorie aici, îmi arată şi biserica grecească şi cea armenească, aceasta cu foarte frumoase lucrări în metal şi interesante lespezi de mormânt.

Apoi la Şaba, unde regăsesc doi Elveţieni francezi, cari au luat parte la un congres al Ligii în Galaţi şi pe d-şoara Anselme, care a fost la cel din Timişoara. Fratele ei a scris despre trecutul coloniei.

La Volintirovca, unde e o secţie a Ligii, maiorul, admi-

nistratorul sunt Ardeleni. Preoţii se plâng de schimbarea calendarului. Acesta, apoi voia, dată de Goga, de a face fiecare ce vrea au distrus orice ordine religioasă, orice respect faţă de cler. O foastă misionară îmi arată că la Sculeni Pastile s'au serbat, nu de două, ci de trei ori.

Festival al cursiştilor.

Mi se spune că lumea se teme de ţărănişti, ca împărţitori de pământuri. Există simpatii pentru naţionali, dar ele slăbesc, din cauza lipsei de hotărâre la centru. Administraţia noastră e inutil complicată. Tot aşa fiscul. Se regretă vremea când satele procedau înseşi la încasări şi ţineau samă de împrejurările fiecăruia.

20 August.

Picturile spălate la mănăstirea din Râmnicul-Sărat sunt o adevărată revelaţie.

22 August.

Madgearu şi Ioaniţescu la mine. Ioaniţescu îmi aduce scrisoarea lui Maniu şi cu dânsa cartelul încheiat cu ţărăniştii pentru alegerile parţiale din Septembre.

Madgearu vrea să ştie ce cred eu de fuziunea cu ai lui, pe care o vrea cu toată hotărârea. Ii răspund: un program minim, respectarea drepturilor câştigate de amicii miei, instituirea unei conduceri cu preşedinţi de provincii şi un preşedinte comun ales pe un an cu atribuţii strict fixate. Aşa, având eu Vechiul Regat, aş accepta şi pe Maniu, dar fără angajament formal în favoarea lui.

Mi se obiectează că Ardelenii nu voiesc fuziunea decât cu întronarea lai Maniu şi mi se cere să admit organizarea pornind de la celulă, baza ţărănească. Declar că n'o pot accepta, dar mă voiu supune majorităţii, rămânând în partid: voiu dovedi însă ce greşală s'a făcut majorându-mă pentru a mă înlătura.

Maniu mi-a scris că nici el, nici alţii n'au discutat vre-o fuziune eu liberalii.

Madgearu crede că, din cauza neînţelegerii dintre miniştri, guvernul lui Averescu nu poate dura decât până în primăvară.

Am convingerea — şi li-o spun — că fuziunea nu se va face, într'o atmosferă de ambiţii exagerate.

Vorbim de "Regele, Madgearu îmi spune că, după ce cu mine îşi bătuse joc de dânsul, şi-a bătut joc şi de mine în faţa lui, pe care îl copleşia cu amabilităţile.

23 August.

La amiazi, un redactor de la „Universul", speriat de hotărârea lui Maniu de a fuziona cu ţărăniştii, îmi cere un interview şi i-1 dau larg, arătând continuă sacrificare a Vechiului Regat de către Ardeleni. Aflu că preotul Man cere făţiş unirea cu liberalii.

*

Seara, Cihodariu îmi arată „România", care dă asupra mea pactui electoral cu ţărăniştii, Maniu fiind „bolnav".

Rectific imediat.

26 August.

Aurel Dobrescu desminte în „Universul" explicaţiile mele cu privire la vinovăţia înlăturării în alegeri a membrilor din Regat ai partidului. Sunt silit la noi explicaţii.

29 August.

La Grozeşti.

Admirabil sat de munte, cu o grijă de biserică fără păreche (jumătate din sat sunt Unguri cu biserică deosebită). Vizitez şi Bogdăneştii vecini şi mănăstirea Caşinului, reparată de Comisiunea noastră.

l-iu 'Septembre.

Vizita la Văleni a principesei Elena, cu d-na Plagino şi • maiorul Mardare.

*

Maniu îmi scrie ca şi cum n'ar fi fost nimic. Crede în putinţa, în necesitatea înţelegerii cu ţărăniştii. A luat contact cu dânşii şi s'a ajuns la o înţelegere ca pentru dânsul personal. A zăbovit — din cauza alegerilor parţiale, el ducându-se în Bihor pentru candidatura lui Lascu — pactul. Crede că sunt şi eu înţeles. Vrea răspuns telegrafic.

Răspunsul e acesta: cred necesar, ca, la 15, să se voteze statutul, de delegaţia permanentă. Decizia faţă de propunerea ţărănistă o poate lua numai Congresul.

5 Septembre.

Mă vizitează, condus de Vasile Stoica, Ardelean desgheţat, care vorbeşte bine franţuzeşte, vechiul mieu coleg de studii american Herbert Adams Gibbons. Bună figură de om gras, cu păr rar alb şi cu ochii zâmbitori. Vorbeşte destul de greu franţuzeşte. Vine de la Florica, unde Brătianu, care l-a găzduit o noapte, i-a făcut un solemn discurs despre Basarabia, unde Americanul se duce pentru studii (abia a făcut ca, în comisia cartografică americană, Basarabia să nu fie trecută la Rusia; a obţinut să se claseze ca teritoriu discutat).

Povesteşte râzând de Liga Naţiunilor, despre rapoartele secrete ce au privitor la Germani. Cei 100.000 de soldaţi cari li s'au permis sunt de fapt ofiţeri — ultimele manevre au dovedit-o —, soldaţii se formează, ca ansamblu şi disciplină, în societăţile de gimnastică. La 1931 Germania, spune el, va avea o armată mai tare decât în 1914.

7 Septembre.

Cihodariu îmi scrie că, la întrunirea din Bucureşti pentru susţinerea candidaturii lui Halippa, erau numai ţărănişti. A vorbit şi o comunistă. Mihalache ar fi fost „impecabil ca fond şi ea formă". Lupu şi-a râs de program. Stere, împiedecat de doctor de a vorbi, şi-a scuzat absenţa prin Mihalache.

*

La Ialomiţa a reuşit Răducanu, tolerat şi de Guvern; în Bihor a căzut Lascu faţă de Sadoveanu.

8 Septembre.

Veste din Viena că bunul mieu prieten Bogrea, care fusese operat, e în starea gravă.

9 Septembre.

O telegramă din Viena anunţă încetarea din viaţă a lui Bogrea. Sufletul care mă înţelegea mai mult nu mai este.

11 Septembre.

Seichter povesteşte din războiu. In Galiţia Ruşii, mânaţi cu mitralierele din urmă, formau ziduri de trupuri moarte, în care bătea artileria austriacă. Spionagiu pe toată linia. Unităţile mergeau între dealuri unde focuri li semnalau înaintarea. O chelneriţă ascundea în pivniţă un întreg aparat telegrafic de comunicare cu Ruşii.

12 Septembre.

Cihodariu la mine, stăruind pentru refacerea vechiului partid. Insistenţă ca ei să susţie* în cazul fuziunii, pe care

n'o cred posibilă, candidatura mea la şefie. Ii spun că n'o doresc cu astfel de oameni, şi astfel de moravuri.

13 Septembre.

Averescu ar dori să ştie ce vreau. Propunerile lui sunt prezintate de Papacostea. Li-a spus: — Trataţi cu Iorga? — Nu. Dar dorim să ne înţelegem cu dânsul. — Luaţi sama: e un om care odată spune una şi altă dată alta.

*

Argetoianu mă anunţă că nu e contra ţărăniştilor, dar vrea un program convenabil. La 1-iu Octombre se aşează la Bucureşti.

*

Mi se anunţă pentru 20 înmormântarea lui Bogrea la Cluj.

19 Septembre.

La Cluj.

Dureroase ceasuri ale înmormântării lui Bogrea. Vorbesc, foarte mişcaţi înaintea greoiului cosciug care-l închide cu totul şi pentru totdeauna, Silviu Dragomir, ca decan, şi Bănescu, în numele studenţilor. In numele Academiei, Bogdan-Duică, acela care ieri îl ataca aşa de crud. Mulţi Unguri; Bitag vorbeşte în numele lor. La bisericile ungureşti trag clopotele ca pentru o pierdere a lor. Atât de mare era prestigiul ce-şi câştigase acest om incomparabil.

Averescu, care şi-a aranjat o mare primire la Roma, a făcut cu Mussolini un tratat care ne asigură numai de un sprijin „politico-diplomatic", dacă am fi atacaţi. Nimic despre Basarabia şi despre hotarele ţării. Averescu a avut o rea inspiraţie de a provoca o scrisoare a lui Mussolini, care, vorbind de protocolul din Paris privitor la Basarabia, pe care Italia nu l-a ratificat, declară că n'ar putea face aceasta decât dacă i-ar permite-o politica „generală" a ţării sale. iar Averescu ia act că ratificarea e o chestie de „timp şi de oportunitate".

Liberalii ca şi ţărăniştii deschid campanie pe această temă. Brătianu s'a dus şi la Regele.

Şi Averescu trimisese pe Papacostea cu vestea că a biruit... Acesta se plângea chiar că Ştirbei, pe care l-a întâlnit, nu se bucură destul.

22 Septembre.

Pornire generală contra tratatului cu Italia. Liberalii speră să revie astfel în fruntea mişcării politice.

Regele e bolnav. I se face o operaţie de hemoroizi.

*

Maniu declară fuziunea făcută şi, pe de altă parte, îmi scrie că au fost numai conversaţii particulare între dânsul şi Mihalache şi doreşte a vorbi cu mine. La 26 se va discuta.

Ii răspund aşa:

„Precum v'am comunicat prin telegramă, delegaţia permanentă n'are chemare de a discuta fuziunea. Ea revine congresului, iar, pentru ca să avem Congresul, trebuie statutul, conform cu care să-l alcătuim. De aceasta şi numai de aceasta se poate ocupa, la 26, delegaţia. Ori ce alta s'ar face, n'ar fi decât un schimb de vedere între prieteni, la care, evident, prezenţa mea ar fi superfluă, precum, de altfel, cu multă dreptate, aţi judecat-o până acum.

Loaialitate şi legalitate sunt principiile de care mă conduc şi, sunt sigur, ne conducem amândoi. In afară de ele nu

poate fi decât intriga şi abuzul, pe care le urâm de o potrivă şi cărora niciunul, nici altul nu ne^am putea supune.

Venirea la Bucureşti înainte de 26 mi-e imposibilă, având zilnic datorii faţă de şcoala pe care am întemeiat-o şi o conduc aici". <

*

Cihodariu şi Taşcă au venit să mă consulte. Li spun care e hotărârea mea. Primul ar vrea o desfacere imediată. Celălalt admite că e mai bine să aşteptăm rezultatele, neapărat haotice, ale fuziunii.

23 Septembre.

Printr'un redactor al „Ţărănismului", Maniu şi Mihalache îmi trimet două scrisori şi pactul.

Maniu îmi cere răspuns la scrisoarea lui şi atât. Mihalache mă asigură de stima lui şi alor lui: se scuză că nu el şi ai lui au vrut să fie Maniu preşedinte al partidului fuzionat şi nici chiar Maniu însuşi, ci aceia de cari mi-a vorbit Madgearu.

Actul recunoaşte situaţia de la 1924, ca şi când noi nu am fi trecut pe acolo. Aceasta înseamnă însă eliminarea noastră. Maniu, preşedinte, îşi rezervă Ardealul şi Banatul, dă lui Vaida Bucovina, lăsând ţărăniştilor Basarabia şi, fără a o spune, şi Vechiul Regat. Preşedintele execută numai hotărârea comitetelor reunite. Sovietism în toată forma. Şi bietul om primeşte....

Nu dau niciun răspuns, ci iscălesc plicul.

Foii ungureşti din Timişoara Maniu i-a declarat că eu eram pentru fuziune, dar îmi pare rău de şefie şi că totuşi se va trece peste supărarea mea personală.

26 Septembre.

Mi-e scârbă să povestesc scenele de ipocrizie care s'au

petrecut la delegaţia permanentă, pregătită prin votul premergător de la Braşov, pentru împlinirea fuziunii. Toţi tachiştii sunt gata s'o aclame. Argetoianu, care prevede după această „prostie", douăzeci de ani de opoziţie, nu vrea să-şi supere prietenii, dar, „nesentimental", se desparte de mine, ca de unul „cu care nti poate face politică".

Asigură că Regele i-a spus, la capătul audienţei în care îi cerea să facă prefect în Ardeal pe nu ştiu cine: „Da, Argetoianu, nu Iorga! nu Iorga!". Apoi: „Dar să nu mă spui, fiindcă voiu zice că nu e adevărat". — Mai că aş crede.

28 Septembre.

Prin Lugoşianu, Maniu îmi anunţă Congresul, întrebându-mă dacă iscălesc.

Aflu de la Munteanu-Râmnic ce s'a petrecut. Argetoianu a cerut ironic votarea statutului. Totul s'a făcut în câteva minute. Cu „statutul" în mână au decis Congresul. Apoi au votat fuziunea. Fără niciun aplaus. Argetoianu a stabilit că astfel de căsătorii de raţiune durează mai mult.

Am răspuns:

„Văleni, 28 Septembre 1926.

Scumpe Domnule Maniu,

Domnul Lugoşianu, care funcţionează ca „secretar politic" al partidului naţional fără să-1 fi numit nimeni în formele legale, îmi comunică un brulion de convocare a „Congresului general". De oare ce delegaţia permanentă n'a ţinut samă de cererea mea de a se vota un statut, care nu poate fi acela al desfiintatului partid naţional român, cum pare a crede neautorizatul „secretar politic", Congresul nu se poate convoca.

Orice adunare care şi-ar da acest titlu nu poate repre-

zinta partidul, şi hotărârile ei sunt pentru mine nule şi neavenite.

Toţi oamenii cu simţul legalităţii şi loaialităţii vor fi alături de mine ca şi aceia cari, oricât ar dori o concentrare democratică, nu pot iscăli propunerile partidului ţărănesc, pe care atât de uşor le-a primit o parte din delegaţia permanentă, de şi n'avea căderea să se ocupe de ele.

Primiţi, scumpe d-le Maniu, încredinţarea sentimentelor care corespund acelora pe care mi le-aţi păstrat totdeauna.

N. Iorga,

Preşedinte al partidului naţional".

*

Cer organizaţiilor să-mi arate punctul lor de vedere.

l-iu Octombre.

Argetoianu a chemat pe Cusin ca să se explice. Din nou afirmă că, în scena povestită mai sus, Regele nu m'a vrut. S'a despărţit de mine, la plecarea în străinătate, în cele mai bune relaţii. întors, a fost vizitat la Sinaia de Maniu, care i-a cerut părerea asupra fuziunii. A amânat-o ca să vadă împrejurările. Acuma o primeşte fiindcă nu se poate altfel. Doreşte însă relaţii personale.

Maniu rezervă naţionaliştilor două judeţe: Râmnicul-Sărat pentru Taşcă, Dorohoiul pentru mine. — Dar dacă d-l Iorga nu primeşte?.... — N'are decât să plece.

Se plânge că nu l-am cercetat la Cluj pentru a-i cere părerea...

Brătianu a cercat pe ai noştri, I s'a spus că ei rămân legaţi de mine. Răspunde că mă vrea şi pe mine, în fuziune sau altfel. De şi nu vin la dânsul, el ar veni la mine, dar „l-am dat afară" şi se teme...

Averescu a dictat lui Papacostea, şi Cihodariu-mi aduce nota, cele ce urmează: După cuvinte dezagreabile pentru

Argetoianu, mulţămeşte pentru felul cum am tratat chestia cu Italia, doreşte să mă vadă undeva. Ar veni el singur, dacă aceasta n'ar putea da loc la interpretări. Ii răspund că ar putea veni cu Regele la Aşezământ, sau şi singur fără Regele, pentru a se informa cu privire la Fundaţia oficială. Ca răspuns la mesagiul amabjil, îi trimet „Istoria Românilor", cu această dedicaţie, datată:„Biruitorului de la Mărăşti această Istorie a ţării în care a înscris o pagină de glorie".

2 Octombre.

La Iaşi Cananău merge cu fuziunea, rugându-se lui Maniu, să mă facă a reveni... Amicii miei s'au abţinut. Profesorul Dragomirescu a adunat pe ai săi şi a răspins fuziunea.

*

Regina, cu princesa Ileana şi prinţul Nicolae, pleacă în America, lăsând în urmă un mesagiu. La Cotroceni se fac transformări. Pe Regele, abia operat, îl duc pe Dunăre,, ca să-1 instaleze apoi la Constanţa.

Regele a adus în ţară pe nepoţii săi Hohenzollern.

5 Octombre.

Averescu îmi răspunde cu o dedicaţie amabilă pe fotografia lui şi alta pe o carte.

6 Octombre

Argetoianu îşi dă sama abia acum că ţărăniştii au călcat de a doua zi acordul. Neadmiţând declaraţia lui Mihalache că preşedinţia e numai provizorie şi nu ştiu mai ce alte pretenţii, el se retrage din partid.

*

Regina ar îi văzut, după „Universul", la Paris, pe prințul Carol

*

Din Craiova mi se anunță că toată organizația e contra fuziunii. Din Cernăuți și din Caliacra telegrame de adeziune. »

7 Octombre.

Urmează scrisorile și telegramele de aprobare.
Toți vechii miei amici sunt la datoria lor.

9 Octombre.

In fața unui număr din ei, pe lângă cari și.câțiva foști aderenți ai lui Argetoianu, cetesc apelul către țară și programul. Ii asigur că nu mă gândesc a-i închina nimănui, dar că sunt gata a sta de vorbă cu oameni onești.

10 Octombre.

Congresul „fuziunii". In mijlocul insultelor la adresa mea, „România" bate toba pentru marele eveniment.

li Octombre.

Cihodariu îmi spune la gară, aspru, pomenind „cercul de admiratori", că partidul se destramă dacă nu se face o colaborare cu cineva.

15 Octombre.

La Congresul Bisericesc. Discuții obiective supt excelenta prezidare a Patriarhului. Mă opun la încercarea lui Lupaș de a preface mănăstirile în școli de infirmiere, la proiectul de a clădi catedrala pe locul halelor Bibescu, la fixarea sediului eposcopiei din Cetatea-Albă la Istnafl,

. * .

Seara, adunare cu prietenii. Li spun că n'am intenția de a deveni „staroste.-.de cerșitori". Decidem asupra noului statut al partidului.

16 Octombre.

Dimineața și după amiază la Congres. Chestia dacă noua Facultate de Teologie trebuie să fie la Iași sau Chișinău. Episcopul Puiu răspinge violent Chișinăul, și Lupaș răspunde cu vehemență. Arăt că nu suntem aici pentru a asista la un scandal și că orașul care vrea Facultatea trebuie să unească religiozitatea cu naționalismul, dar și religiozitatea cu naționalismul. Patriarhul încheie în cuvinte frumoase. Dorește ca o asemenea înțelegere să fie și în luptele politice. Răspund în numele Congresului, lăudându-i tactul și spiritul de dreptate și arăt că viața politică a și profitat de această atmosferă: dovadă reconciliarea mea cu Vintilă Brătianu.

*

La amiazi la dejun la princesa Elena. Participă regina Sofia, prințul Cristofor, o soră a regelui Constantin, Măria, văduva unui Mare Duce, asasinat, remăritată cu amiralul Ioanid, princesa Irina și prințul Pavel.

*

Seara, cineva-mi aduce ziarele care vorbesc de apropiata întoarcere a Prințului.

Princesa Elena mi-a spus că Regele e foarte slab, îngrijitor de slab.

Copilul regal a intrat, în momentul conversaţiei. Voinic şi vioiu, cu păr des, creţ, blond, pe faţa rotundă, cu ochii mici şi şireţi, e foarte drăguţ. Ştie englezeşte şi româneşte, dar nu vrea să vorbească. Se lasâ sărutat. Iar când îi dau două icoane, spune, după cerere: **mulţumesc.**

Pais îmi scrie că la Roma au sosit rapoarte din Florenţa cum că am făcut acolo propagandă antifascistă! Ridicul... Aminteşte pe Rabindranath Tagore, care, primit de Statul italian, a batjocurit apoi regimul. Poate s'a înşelat asupra intenţiilor mele... „Crede că invitaţia la Roma va fi menţinută."

Răspund, arătând că am fost la Florenţa două zile, că n'am văzut decât fascişti, că am primit un redactor fascist, că, fără a fi dator, ca un străin, am făcut lauda lui Mussolini. Cum se poate crede că ar fi vorbit, în ţară prietenă, contra guvernului ei, un om politic, şef de partid, care era să fie şef de Guvern? Dacă am fost invitat, am zis: mulţămesc; dacă se va da crezare unor asemenea pâri, mă voiu înclina şi voiu zice iar: mulţămesc.

Comunic scrisoarea lui Al. Lahovarg, ministru la Roma, care vorbeşte ministrului Italiei.

17 Octombre.

La Turnul-Măgurele pentru inaugurarea Ateneului local. Sătenii îmi iese înainte cu preoţii şi învăţătorii. La Alexandria primire cu şcolile şi muzică. La Turnu, întâmpinare de primar şi slujbă în marea şi frumoasa biserică.

18 Octombre.

Denize la mine. Vorbim de Rege. I se pare vioiu şi sprinten, dar, de la tragedia Prinţului, **parchemine.**

Alţii îmi spun că scade zi de zi.

Invitând la Haţeg, în numele Comisiei Monumentelor Istorice, pe princesa Elena, mi se spune, după o lungă aşteptare, că a fost chemată la Sinaia, de Regele, „mai curând de cum se credea".

Seara, pleacă familia grecească.

19 Octombre.

La Simeria, unde mă întâmpină ministrul Grozea, odată la Comunicaţii, iar acum, pentru a face loc lui Meissner, rămas fără atribuţii reale. E nemulţămit de situaţie şi pare dispus la o legătură mai strânsă cu mine.

Mă întovărăşesc: Balş, Drăghiceanu şi Meteş.

Se văd înainte de amiază bisericile din Sângiorz, din Streiu şi din Ostrov.

La masă de la Haţeg iau parte şi unii naţionali, cari îmi spun cuvinte bune, şi răspunsul mieu e primit cu prietenie.

După amiază la Peştiana, de unde ne întoarcem la Deva, unde Grozea are o splendidă locuinţă. Omul e din toate punctele de vedere remarcabil.

20 Octombre. •

La Gura Sadului, unde aflăm continuarea peste patru secole, parţială, a picturii, aşa de originale, din Sud-Vestul Ardealului.

Aceiaşi bună primire la Brad, unde, iarăşi, îndemn să se reducă politica la singurele proporţii la care are drept. Lumea pare a fi de aceiaşi opinie. Grozea arată public că s'ar putea să fim politiceşte laolaltă.

După masă vizită la Crişcior şi Ribiţa. Aici ca şi la Peştiana, vechea pictură a fost rasă sau acoperită cu var.

21 Octombre.

Aflu în tren moartea d-rului Babeş, căruia Vineri seara îi strângeam mâna la Academie. L-a luat un atac de anghina de piept.

22 Octombre.

înmormântarea lui Babeş. Patriarhul găseşte ca de obiceiu cuvinte simple, potrivite şi frumoase. Pe când celelalte discursuri se deşiră în culoarul cel mare al Facultăţii de Medicină, se vorbeşte, se cetesc ziare.

*

Guvernul desminte întoarcerea Prinţului.

2b Octombre.

Adunare politică la Galaţi, şi cu ţărani. Unul, Traian Ichim, din Tutova, a venit pe banii lui de-a dreptul de la plug, după ce a aflat din ziare că se ţine întrunirea. încheie discursul său* aşa: „iar cei cari s'au dus la Satana, cu Dracul să rămâie!".

.27 Octombre.

Mareşalul Angelescu mă asigură că Regele „n'are nimic'" afară de o colită veche, pentru care a fost pus vre-o zece zile la regim şi în pat, ceia ce-i face bine.

In chestia prinţului Carol, nu sunt decât zvonuri.

.28 Octombre.

Doctorul Gomoiu spune că Regele continuă a fi în foarte rea stare, Diaree, lipsă de alimentaţie, gemete. .

30 Octombre.

Adunare politică la Focşani.

Conferinţa pentru Societatea studenţilor putneni despre Vrancea adună foarte multă lume. Antisemitismul, atacat şi în cursul conferinţii, pare în scădere.

3 Novembre.

Argetoianu îmi scrie: „Urmăriam acelaş scop: ne-am putea regăsi". Averescu să vie la mine. Răspund pe o carte de vizită că: „oricând, cu cea mai mare plăcere, sunt la dispoziţia amicului mieu personal, d. C. Argetoianu, pentru orice alta decât chestiuni politice".

*

Regele e într'o stare de sănătate foarte tristă: „o fantomă", străveziu.

* • . •

Seara, masa Academiei pentru de Martonne, care răspunde simplu şi ironic la valul de discursuri căzute asupra lui.

La „fuziunea cercurilor de studii", Maniu declară că menţinerea de către mine a partidului naţional e o „glumă", că toate s'au făcut legal, cu voia mea... Explică ţărănismul lui prin „doctrina claselor producătoare", iar naţionalismul prin chemarea la conducere a naţiei întregi şi prin recunoaşte-

rea altor drepturi naționale. Asigură că manile lui sunt „vrednice, cinstite şi tari".

k Novembre.

Sosirea ducelui de Spoleto.

Un ofițer superior de la Curte îmi spune că starea Regelui e foarte rea: pare un manechin pe care flutură hainele. Azi, pentru primirea prințului italian, era doar rqai sprinten.

Taşcă îmi spune că a aflat un plan brătienist-averescan pentru a mă scoate din partid: să-mi ofere un loc în Regență...

5 Novembre.

Recepție la Legația italiană pentru ducele de Spoleto.

Averescu vine către mine. Fac şi eu câțiva paşi către dânsul. „Avem un teren neutru." „Nu, unul pe care-l iubim şi unul şi altul". Ii arăt bucuria pentru această-vizită. Averescu îmi spune că ea pregăteşte vizita în primăvară a Regelui. „Durează până atunci?" Averescu asigură că Regele n'are nici cancer, nici ciroză a ficatului, că a abuzat numai de mâncare după cura de la Vichg, că acuma creşte din nou în greutate. Aduc vorba de prințul Carol. Dar nu s'a schimbat nimic în atitudinea lui? „Nimic." „Păcat", spun eu, „ce însuşiri distinse! Şi dumneavoastră toți ați greşit în noaptea aceia. Şi d-ta în particular ai fost foarte dur". „Dar ştii d-ta ce am spus înainte?" „Ai fost pentru amânare?" „Da, şi am designat ca să încerce a-l întoarce, n'âi crede pe cine...." „Eu l-aş mai fi adus odată înapoi". „Pe princesa Măria, Mignon... Dar dumneata eşti sentimental". „Mi se pare că dumneata ai dat în viață mai multe dovezi de centimentalite". „Greşeala dumitale e că eşti sentimental". „Crezi d-ta?" Ii cer să spuie sincer dacă e vorba că Regina să între în Regență. „Sincer, nu." Apoi,

cum altă lume şe apropie, încheiu spuindu-i: „Dar avem vreme destulă ca să vorbim aiurea de acestea".

In tot timpul, pe fața lui acelaşi neliniştitor zâmbet.

Argetoianu e în sală. Vine la mine. „Deci fără politică... Eu nu mai fac politică, dar trebuie să vin la d-ta să-ți explic ce a fost". „De altfel", îi răspund, „nici cu cellalt n'am vorbit politică." Ii dau Vineri dimineața.

Am fost prezintat şi prințului italian, foarte înalt şi drept. Fața mamei lui, Elena de Orleans. Câteva cuvinte banale despre „Storia dei Romeni", cartea mea, pe care a foiletat-o.

*

Seara, audiție muzicală la Palat pentru oaspete.

Obositor ca totdeauna. Ceva muzică vocală mai, înviorează. Regele e foarte schimbat: sprineenele par foarte groase şi negre, barba mare înfoiată. Se ține însă drept şi are înfățişare elegantă. După concert vorbeşte vioiu cu cineva, îndelung. Princesa Elena şi Irina fac onorurile. înainte de oarele 11, din cauza oboselii Regelui, adunarea se împrăştie.

Mă duce acasă un şofer străin. Vreau să-i plătesc. „Ați făcut atâtea pentru țară; de ce să nu fac şi eu ceva pentru dumneavoastră?"

7 Novembre.

La Craiova. întrunire cu delegații, nu prea mulți. Arăt că naționalismul mieu s'a dovedit în riscurile războiului, ca țărănismul în 1907, pe când adversarii miei de azi erau ori aiurea ori nesimțitori. Cei de față sunt adânc mişcați.

într'o conferință iau apărarea „Semănătorului" contra detractorilor lui.

Seara, la banchet, răspunzând toasturilor, arăt cât de mult s'a schimbat țara, şi prin influența ideilor noastre. Aceasta

trebuie să-i facă optimişti. S'au realizat atâtea puncte de programele noastre! Dar e bine ca acei ce au emis ideile să şi lucreze. Cred că şi protivnicii noştri se vor convinge că e bine a se face şi această încercare. Nu vom muri fără a ni fi dat partea.

8 Novembre.

La un regiment, unde nuvelistul Dongorozi, noul director al Teatrului din Craiova, introduce reprezintaţii educative. Asistă şi doi generali.

9 Novembre.

Punerea pietrei de temelie a Palatului Ligei. Vorbesc frumos: Patriarhul, primarul Anibal Teodorescu, Mitilineu şi Goldiş. Princesa Elena a prezidat serbarea.

10 Novembre.

Vizită în Ardeal la Băieşti, Nucşoara, Sălaşul-de-sus, Râul Alb şi Petroşani.

11 Novembre.

Cu princesa Elena la Inidoara, Sarmisagethuza şi Orlea, cu frescele (frumoase, lângă casa contelui Kendeffij, unde e adăpostită în taină fiica arhiduceluii Frederic venită pentru o reclamaţie de moşie.

li Novembre.

Deschiderea Camerei. Opoziţia se abţine. Dintre minoritari numai Sandor, în jachetă neagră,

Regele apare. De fapt foarte slab, puţin palid, dar vioiu, sigur de sine, cu ochiul clar. Ceteşte hotărât un lung Mesagiu, bine făcut. E vorba de călătoria Reginei şi de „marele popor american", de tratatul cu Franţa, aplaudat, de cel cu Italia, şi mai mult, fiind de faţă mareşalul Badoglio, căruia i s'au făcut mai înainte ovaţii. Mai departe are interes pasagiul în care ameninţă presa şi acela care promite bună înţelegere cu naţionalităţile.

La plecare, Regele se scuză că nu l-am putut încă vedea. Aminteşte de repausul ce i s'a impus, de cura ce trebuie să facă. — E bună", zic eu, „dar cu condiţia de a ieşi une ori dintr'însa. — De te-ar auzi medicii miei..."

Se pare că Al Constantinescu, bolnav de dublă pneumonie, e pe sfârşite.

*

Cihodariu îmi repetă ce mi s'a spus prin altul acum două zile, că Petrovici doreşte relaţii personale cu fostul său profesor, că el îşi dă sama de ce s'ar întâmpla după dispariţia generalului, că nu vrea „să cerşească un loc de deputat la uşa liberalilor", că am putea face ceva printr'o colaborare, eu luând vice-prezidenţia Consiliului, care s'ar termina printr'o fuziune. Ii arăt că aceasta nu poate pleca decât dintr'o declaraţie formală la Mesagiu în numele lui Averescu că se doreşte o politică nouă, ale carii baze le-am pune în comun. Indic şi persoanele care ar fi să între în Ministeriu. Totul atârnă însă de recunoaşterea necesităţii unui „curs nou".

La Cameră, Guvernul înţelege să păstreze fără alegere biroul din Iunie. Naţional-ţărăniştii arată nelegaiitatea procedeului. Liberalii se rostesc în acelaşi fel. Se audaugă cuziştii.

De două ori revin şi eu asupra chestiunii. Majoritatea pare

zguduită, dar votează după ordin. Astfel s'a salvat... vice-prezidenția unui amic personal al preşedintelui de Consiliu.

Maniu îşi ceteşte declarația cu privire la fuziune.

*

Inaugurarea Academiei de Comerţ. Patriarhul a vorbit cu accente de cald naționalism, mergând până la aluzii cu privire la cazul Berkowitz (frustarea fiscului de .aceşti bancheri), călduros aplaudate de studenți şi de sală. Ministrul de Comerţ Berleseu a atacat îngusta concepţie economică a liberalilor.

16 Novembre.

Argetoianu la mine, emoționat. îmi spune că din aceşti doi ani şi jumătate un singur lucru plăcut îi rămâne în minte: relațiile cu mine. Nu mai face o politică militantă, dar se îngrijeşte de soarta mandatului său; încolo e gata a servi țara, fie şi ca „simplu comisar". îmi povesteşte din nou cazul cu Regele, care ar fi cerut înlăturarea mea. După afacerea Prințului, i-a spus că am calități politice, iar pe urmă, în Mart, i-a trimis pe Hiotu, ca şi cum acesta ar fi venit din propria lui inițiativă, ca să-l îndemne a cere o audiență. Cum totul era pregătit, i-a fost acordată peste două ceasuri. Regele i-a vorbit de politică, i-a recomandat ca „unui ministru al său" să nu numească prefecți politici; i-a vorbit de un tovarăş de vânătoare din Ardeal, Trufia, care i s'ar părea potrivit. La plecare, în prag, l-a rechemat pentru a-i spune că preşedintele de Consiliu trebuie să fie Maniu, cerându-i concursul pentru, a regula lucrurile în partid chiar. El a arătat greutatea lucrului, şi Regele a insistat. A adaus că, dacă s'ar zvoni aceasta, el ar desrninți că a spus (întocmai cum au însemnat mai sus). Mergând la Maniu ca să-i spuie că are „impresia" că Regele ar dori unitatea de conducere, acesta i-a declarat:

„Ştiu, Regele mă vrea pe mine". — De unde ştii?" „Am informațiile mele". Pentru atitudinea sa în ultimul timp dă lămuriri.

*

La Cameră, declar că, nimic nepetrecându-se legal şi valabil în partidul mieu, rămân ce am fost.

Seara, la majorități, Averescu, făcând o pedantă analiză a deosebirilor de partide, jignitoare şi pentru liberali, ne consideră ca un partid al cărui nume nu-l ştie şi care, slăbit prin desfacerea „alianțelor lui", nu poate decât să-l susție în „momentele mari". Aviz amatorilor de portofoliu. Iar Anibal Teodorescu, în numele majorităților, se detiară contra „colaborărilor" cu opoziția, asigurând că ai Iui sunt „tari".

18 Novembre.

Se refac declarațiile lui Averescu, Pe alocurea e şi mai răii mai rău.

20 Novembre.

A murit Al. Constantinescu, Politicianismul întreg îi împleteşte cununi şi-i pregăteşte o înmormântare regală.

*

Mare scandal la Cameră în jurul alegerii din Bihor. Gaşpar e pus să vorbească pentru Lascu, „candidat" căzut. Obişnuitele injurii se schimbă, dar nu s'au bătut.

21 Novembre.

La Chişinău, unde vorbesc despre învățământul superior în trecutul nostru. Caldă primire, la şcoala eparhială de fete,

care-şi serbează hramul. Arhiepiscopul vorbeşte. Episcopul Dionisie îşi aminteşte cu mândrie coborârea din răzeşi moldoveni.

La o adunare cu „naționalii noştri" Ciobanu asistă numai pentru mine. Ii spun că n'am intenţia de a-i sili conştiinţa.

Gore e tot nemulţămit. Crede că lumea care ne ura ne despreţuieşte aCuma. Ţăranul e mai sărac astăzi; mulţi n'au primit pământ. Ce dezastroasă e influenţa hamletismului rusesc!

22 Nouemb re.

Academia de Insei ipţii din Paris mă deleagă Ia congresul de bizantinologie din Belgrad.

*

• Zvonuri tot mai multe de întoarcerea prinţului Carol, susţinut de unii generali. Brătianu ar fi declarat public că-1 va opri... ca la Mărăşeşti. i

După alţii, Regele ar fi mai bine.

2i Novembre.

Dinu Cesianu îmi spune că Prinţul a avut o întrevedere cu Regele la întoarcerea acestuia, şi că ea a fost plină de efuziune. A văzut şi pe Regina.

La gară Regina a fost auzită spunând: „J'espere que bientot tout sera pour le mieux".

De Sf. Mihai o sută de Cavaleri ai Ordinului, cu generali în frunte, au scris Prinţului că speră să serbeze la anul supt prezidenţia lui.

28 Novembre.

La Sinaia generalul Tăutu îmi spune cum, la 9 Novembre, după masa la Palat, auzind pe Rege toastând pentru cavalerii Sf. Mihai din ţară şi străinătate, cei prezenţi, vre-o sută de ofiţeri, au înţeles că e vorba de Prinţ şi de aceia i-au trimis adresa.

Regele e silit să declare printr'o scrisoare către Averescu, publicată în „Monitoriu" şi cetită de Coandă la Cameră că, „puterile revenindu-i", cere sase concentreze toate partidele, cu „sfetnicii" foşti şi actuali în frunte, în jurul tronului pentru a apăra „hotărârile lui" contra „rătăcirilor şi şovăielilor unui copil iubit".

2 Decembre.

Ciolac Antici, căruia îi cerusem să fiu primit de regina Serbiei, pentru,, a interveni în chestia Prinţului, îmi spune că Regele, care ia masa cu dânsa de două ori pe zi, e slab, glumeşte însă. Prefectului de Poliţie, mi se spune de aiurea, i-a vorbit de zvonul ce umblă că e „împăiat". De fapt mulţi îl cred mort, păstrat până la venirea Reginei.

încetul pe încetul ministrul vorbeşte în numele lui: ni trebuie un Rege, nu o Regenţă; Serbia s'a găsit rău de cele două Regenţe ale ei, de şi acolo era, în cazul al doilea, şi Milan, tatăl Regelui, care, mai ales în armată, a făcut mult bine. Serbia are nevoie de o Românie consolidată. Deputaţii liberali i-au spus că e vorba de o Regenţă în timpul bolii Regelui, participând şi Regina şi unii oameni politici. E contra ideii ca oamenii politici să între în Regenţă: Ristici a pierdut partizani ca Mijatovici şi Novacovici tocmai de aceia, şi astfel puterea partidului liberal a încetat.

*

Nu s'a trimis încă de la Paris rezultatul analizei chimice.

3 Decembre.

La Regina Serbiei. M'a întâmpinat în odăița ci: „Ce zici?" — „Ce am zis. Dar mă țin de ce am promis. Nu întreb nimic". — „Nici eu n'aş putea răspunde nimic." Apoi vorbim 3e noua ediție a „României în Icoane", de biserici sârbeşti vechi şi nouă, ca a lui Alexe Comnenul, Sf. Sofia de pe lacul de Ohrida, pe care ea le descrie cu interes şi cu o perfectă competință. Apoi de congresul de bizantinologie, de o vizită la Belgrad a fetelor de la şcoala mea. Intrebând-o de sănătatea Regelui, îmi spune că se nutreşte cu: ouă, carne crudă, peşte, făinoase; n'a avut niciun moment de depresiune; are vervă şi humor. Acuma merge la recepția ministrului Spaniei.

4 *Decembre.*

Discursul lui Lupaş la Mesagiu provoacă obişnuitul scandal între Ardeleni.

*

întoarcerea Reginei.

6 Decembre.

Regele a fost operat prealabil. Cancerul s'a evidențiat. Starea, mțilțămitoare. Peste patru zile se va extirpa partea bolnavă din intestine.

7 Decembre.

La Cameră M> Popovici îmi spune că anturajul lui Vintilă Brătianu, considerând dinastia compromisă, ar visa de o dinastie „septentrională", engleză. M. Popovici vorbeşte de republică.

8 Decembre.

A ars toată partea centrală a Palatului Regal. Lumea *o* crede de rău augur.

A doua operație făcută Regelui a reuşit.

*

Pentru o conferință la Botoşani. Un ziar constată că, în oraşul jocurilor de cărți, cartea mea nu mai e cetită de mult. Se simte. Găsesc admirabile fresce la Sf. Nicolae: de jur împrejur, noroiu şi negligență.

13 Decembre.

Adunare la Cernăuți, urmată de o conferință.

li Decembre.

Sunt silit să iau cuvântul la Cameră, unde generalul Mărgineanu, îndemnat de prieteni puțin inteligenți, aduce la tribună cazul său, atacând violent pe generalul Lupescu, ca şi pe generalii Mărdăreseu şi Stratilescu. Observ imposibilitatea morală a unor asemenea critice în şedință publică. Averescu recunoaşte dreptatea mea, dar observă că nu trebuia să vorbesc de „curățirea" armatei. Arăt sensul în care am cerut-o. Insinuări politice, ale lui cu privire la legea presei mă fac să-i spun că „n'am făcut nicio înțelegere politică cu el".

*

Discuție la Mesagiu, cu patimă, totdeauna pretențioasă, nne ori ridicolă.

15 Decembre.

Davilla a încercat, la tribună, o înțelegere a fuzionaților cu Guvernul. Atacul contra liberalilor trebuie să provoace legături.

17 Decembre.

Cuvântarea mea la Mesagiu e ascultată în tăcere.

19 Decembre.

Adunare a partidului mieu la „Dacia".

Se zice că Regele a fost foarte mulțămit de interviewul Prințului şi că, la o telegramă nervoasă a lui cerând ştiri despre boala părintelui, ar fi ordonat să, i se dea ştirile cât de des.

După izvoarele cele mai sigure, Regina e foarte abătută de starea Regelui. întreabă de ce nu s'a recurs mai răpede la un medic mare (eu o cerusem lui Averescu). Şi princesa Elena dorise o astfel de consultație.

20 Decembre.

Argetoianu vorbeşte la budget, cu un arhestec de sfială şi de ironie.

*

Național-țărăniştii negociază, cu Davilla în frunte, şi cu Guvernul. Maniu s'a văzut cu Goga.

*

Liberalii iau notă în „Viitorul" că aş admite un Ministeriu național cu dânşii.

21 Decembre.

Hiotu vine ca din partea Regelui, cerându-mi sfaturi pentru Fundația lui.

22 Decembre.

Princesa Elena spune că li s'a dat prinților greci o educație foarte grecească: ea însăşi a fost doar vre-o câteva săptămâni la o şcoală în Anglia. Găseşte că e bine aşa: creşterea să fie ca pentru țara în care ai să trăieşti. Laudă cunoştințile prințului Carol; ştia tot, cetind şi ascultând. Prințul Nicolae spune râzând: „aşa se deosebesc frații: Carol ştie tot; eu nu ştiu nimic".

Argetoianu îmi spune că Regele e rău: boala înaintează. S'a renunțat la o nouă operație.

23 Decembre.

Mitilineu îmi spune că Regele, care a primit ieri Camera şi Senatul în ținută militară, cu sabia, cu mănuşa în mână şi a glumit cu primarul asupra lipsei de presiune a pompelor lui, ar putea să meargă în Franța pentru cura cu radiu recomandată de Hartmann.

28 Decembre.

Ştiri contrazicătoare despre prințul Carol.

29 Decembre.

Prințul a trimes daruri de Crăciun fiului său.

19 2 7

4 lanuar.

La Averescu pentru lotăria Ligii.

Se arată dispus să o sprijine din răsputeri. Prefecţii vor merge din sat în sat. Ce nu se va face va fi din vina orientalismului lor.

Mă reține pentru a vorbi de prințul- Carol. Pretinde că n'a fost la 4 lanuar contra lui. Chemat fără să ştie de ce, a găsit la Sinaia, în gară, pe Brătianu, care i-a spus că e din nou situația de odinioară, cu circumstanța agravantă a recidivei. Va trebui să se ceară Regelui o amânare. In audiență, Averescu i-a spus Regelui că împrejurările îl fac să schimbe atitudinea sa din 1918: atunci, cu prințul Nicolae, nu era perspectiva unei lungi Regențe ca acum, dar Regele, plângând, i-a vorbit de hotărârea sa irevocabilă şi i-a cerut sprijin. Atunci el a cedat.

In şedința Camerelor el era contra instituirii Regenței şi voia să se vorbească în acest sens, L-a oprit Brătianu, luând cuvântul cel d'intâiu, pentru a-i spune că e o deciziune a Regelui.

Ii vorbesc de greutățile situației. Şefii de partide, fără a ţinea samă de Maniu, sunt de oarecare vârstă. Noua generație n'are un singur om pe care să recunoaştem că s'ar putea sprijini țara. Regenții, afară de prințul Nicolae, sunt oameni bătrâni. Succesiunea la Patriarhie ca şi la Curtea de Casație va fi disputată serios pentru participarea la Regență, pe care o implică. Ce e de făcut? •

Regina, Regentă? E o femeie de foarte mari talente, care

câştigă şi farmecă. Dar îi lipsesc cunoştinţile politice necesare şi simţul necesar al realităţilor politice.

Atunci n'ar rămânea decât readucerea Prinţului, ori Regenţa, după obiceiul ţării, a mamei Regelui.

Prinţul e un om de mari calităţi. Popularitatea lui e imensă; dacă mr în împrejurările de acuma, în altele revenirea lui se impune.

Altfel, Princesa, străină, n'are legături personale. .

Averescu găseşte că această soluţie e pentru dânsul o suggestie.

In ce priveşte pe prinţul Carol, el, Averescu, îl doreşte în aceleaşi condiţii ca şi mine.

De altfel a trimes Prinţului pe colonelul Manolescu pentru a discuta asupra formei întoarcerii lui.

I-am spus generalului că astăzi ar putea lua o mare hotărâre. Mâne, poate nu.

Aflu de aiurea că Manolescu s'ar fi întors cu această declaraţie a Prinţului: „faţă de împrejurările actuale mă declar gata să mă pun în serviciul ţării". Nicio condiţie.

7 lanuar.

La Paris.

In cursul zilelor următoare fac tot ceia ce pot pentru ca să grăbesc singura soluţie care -mi se pare potrivită faţă de boala Regelui. Cu vremea se vor cunoaşte toate ^greutăţile pe care le-am întâmpinat.

10 lanuar.

Deschiderea cufsului despre Călătorii turci în Franţa secolului al XVHHea şi primilor ani ai secolului al XlX-lea.

Prinţul este de faţă.

12 lanuar.

Din ţară vestea că Regele a luat parte la o serbare de regiment în onoarea lui şi că ar fi vorbit îndelung.

7 Februar.

Ziarele venite din ţară vorbesc de atacul naţional-ţărăniştilor la Cameră şi la Senat, în chestia Prinţul».

La Cameră, Madgearu prezintă decizia partidului, care cere, pentru stricarea actului de la **4** lanuar, un nou Consiliu de Coroană. A răspuns, şi foarte bine, având un mare succes, Averescu. Arată atitudinea trecută a partidului lui, manevrele lui mai nouă, nerealitatea soluţiei. Maniu, M. Popovici, care a pus la cale totul, absolut nedibaciu, nu sunt lăsaţi să vorbească. Intriga cade în ridicul.

11 Februar.

La Dunkerque cu N. Cantacuzino şi alte persoane.

A doua zi, vizităm măreţul port. Excursia în România a Camerei de Comerţ e pregătită pentru 2 Maiu. Va fi precedată de deschiderea liniei „Neptos" cu porturile noastre. Inginerul constructor ar dori să fie invitat a Ie vedea.

La Primărie, primarul socialist trece cu vederea prezenţa lui Cantacuzino. Trebuie să răspund eu. Arăt că, după legaturile de sânge, după ale gândului, între clasele culte, trebuie să fie şi legăturile de muncă între clasele laborioase. In Consiliul Comunal de aici este şi un simplu „docker".

Dejun la fiul lui Felix Coquelle, Eugene, consul al României. După-amiază, conferinţă asupra României economice, înaintea unui public restrâns de oameni de afaceri.

13 Februar.

Vizită la Lille, unde suntem invitaţi de contele Theiller de Poncheville, care, la o excursie de vânat, a cercetat şi România, despre care a vorbit în mai multe conferinţe. Cercetare a frumosului Muzeu.

Dejun la bogatul industriaş Scrive. La Camera de Comerţ ni se vorbeşte cu căldură. Relevez motivele, străine de orice calcul, ale legăturii noastre cu Franţa. Nu-i cerem să ni recunoască nimic, dar de la sine vom fi acolo unde vor fi interesele ei morale şi materiale.

*

Conferinţa mea despre România economică, mai ales ţesătorie şi mine. Mi se dă medalia de membru al Societăţii Geografice.

Masă la Poncheville. Copiii lui apar în costume româneşti. Masa e acoperită cu ţesături de ale noastre.

14 Februar.

Conferinţă la Facultatea de Teologie protestantă din Paris despre „Adevărata schismă a Răsăritului de Apus". Asistă bunul mieu vechiu profesor Bernont.

15 Februar.

Seara, dineu la Bernont cu profesorii Petit-Dutaillis şi Brunei. Se vorbeşte şi de Francezii din Canada, cari, după Petit-Detaillis, se ţin şi singuri şi n'au nevoie să fie cultivaţi de Franţa. Vorbim de caracterul şicanator fără folos real al examenelor universitare. Aceşti oameni de tradiţie isprăvesc prin a o recunoaşte.

17 Februar.

Aflu că I., Brătianu a chemat la dânsul pe Tfrim, Făgeţel şi Cusin, ca să se plângă ca i-am refuzat totdeauna colaborarea. Dictez un răspuns în care arăt că niciodată nu mi-a cerut-o şi n'a voit-o serios. Dacă o vrea măcar

acuma, n'are decât să scrie, cerând o înţelegere publică, fără nicio aprobare pentru trecut şi fără garanţii pentru viitorul care este incalculabil.

19 Februar.

Dormim la graniţa Spaniei, în mica localitate Irun. Biet otel de gară, rece şi murdar. Dar ce aier, ce lumină supt Pirineii înalţi!

20 Februar.

De la Irun la Madrid. După ţara industriei aceia a panii. Peste Gaudarama ninsă spre Capitală.

21 Februar.

Cu bunul nostru consul Lanuza, lăsat de Creţeanu, care lucra cu banca lui, vedem Palatul Regal. Paradă splendidă, arhaică şi melancolică. Iar după amiazi expoziţia vechiului Madrid, foarte remarcabilă (şi colecţia de artă a lui Lanuza însuşi).

Apoi la Junta de cultură, condusă de Canalejas.

Profesorul de filologie prezintă Universitatea ca neexistentă; sunt numai oameni remarcabili, pe lângă alţii cari lucrează izolaţi, cu zece studenţi. Despre România îmi declară că nu ştie absolut nimic decât cartea franceză a lui Ovidiu Densusianu. Aici se simte nevoie de filologia spaniolă, lăsată până mai ieri în sama Germanilor. Laudă monumentala lucrare a lui Menendez i Pidal.

Mi se vorbeşte de tifosul endemic, datorit răului Serviciu Sanitar, despre situaţia creată de guvernul actual Spaniei în lume, despre ieşirea ei din Societatea Naţiunilor.

Consulul mi-a spus că Regele e Ia Bordeaux cu un fiu bolnav. Prinţul Asturiilor are hemo^tie, boala adusă de Regina de la Casa de Hesa, prin Battenbergi; nu se transmite de cât fiilor. Eslab, idiot, tânărul cel blond, odată"

frumos.-..- Al doilea fiu e surdo-mut. Regina nu face de loc politică.

Viata populară e extrem de interesantă. Copii inteligenți şi foarte obraznici. îşi râd de orice* trecător, de străini, fireşte, ceva mai mult.

23 Februar.

Vizita marelui Muzeu de pictură şi sculptură Prado. Am găsit într'o pânză flamandă, de la începutul secolului al XVII-lea, figura lui Mihai Viteazul.

După amiazi conferința mea franceză despre „țara latină eea mai depărtată: România", la cercul de studii istorice. Multă lume, foarte aleasă, dar, la mijloc, apare o bizară Bucureşteancă, plecată din țară, fiindcă „î era greu să îngrijească rănițiі" şi care trăieşte prin mijloace invuabie, pompând pe consul.

25 Februar.

La Orşova. Seara, splendidă privelişte a largii platforme din strada (paseo) „Del gran căpitan". Oraş curat şi interesant de la prima vedere.

26 Februar.

*

Vizita admirabilei moschei, imensă şi de o atât de elegantă discreție. Călăuzul ni spune că a cetit „operele Reginei României" (Carmen Sglva).

La Sevilla vedem în grabă imensa catedrală şi Alcazarul încunjurat de grădini admirabile. E un întreg basm de Orient.

27 Februar.

Cu -âmmm de a nu vedea operele lui Murillo, plecăm

spre Grenada. Drum lung de o zi întreabă, cu opriri dese, dar permițând să se vadă în toate amănuntele o țară întreagă. Sosire noaptea Ia otelul care din Paris are numai titlul. Carnavalul umple de zgomot şi de veselie străzile.

•

28 Februar.

Vederea Alhambrei dimineața. Ne conduce cu prietenie însuşi arhitectul clădirii. După amiazi, la catedrală, cu mormintele „regilor catolici^

Mu Mart

La Madrid.

Amicul mieu de Bastera e încă la Ministeriu, de unde va veni numai către seară.

Consulul Lanuza îmi arată că nu se poate avea audiență la Rege. Secretarul regal mă primeşte. Vorbim de năcazurile din familia noastră regală. El spune că nu poate fi ceva mai bine pentru o dinastie decât să găsească oameni cari spun tot adevărul.

Diamandi nici n'a fost acreditat pe lângă această Curte, care ține cu atâta grijă tradițiile ei de strictă etichetă.

După amiază vedem splendidul Palat Regal. Un profesor al Universității de aici critică violent nu numai pe „canalia" de Primo de Rivera, care s'a ridicat prin desgustul de politică a nației, ci şi pe Rege. Şi-ar fi pregătind pentru eîect subiectele de conversație. Ar fi dispărut sentimentul de care se bucura, în 1913. Ca şi Ferdinand al VH-lea, ar fi în stare să dea răspunsuri deosebite la trei oameni. Regele s'ar fi înțeles cu generalul ca să răstoarne pe blajinul Garcia Prieto, incapabil de a rezista, de şi unii generali, la miezul nopții, se şi credeau descoperiți. Socialiştii sprijină, ca şi clerul, regimul, care a suspendat fără termen libertățile publice.

Vizită la-colecția de artă a ducelui de Alba,'cu amintiri ale împărătesei Eugenia.

Cineva pretinde că, la un moment dat, Rebele nevrând să iscălească un act prezintat de Primo de Rivera, acesta a amenințat să proclame republica din balcon, şi Regele a cedat.

2 Mart.

La întoarcerea în Franța străbatem Catalonia franceză, aşa de asemenea cu cea spaniolă. Prin Narbonne, suită pe^ colina-i galbenă, prin Cette şi Tarascon, prin Marsilia, neprietenoasă la miezul nopții, prin Toulon, zărit la lumina stelelor.

3 Mart.

Aspect gătit şi pregătit al Rivierei Franceze, fără caracter, pe care o văd întâia oară, plină de Englezi şi de bolnavi. Nimic original în clădire şi costume. Flori şi arbori din țările calde. Nenumărate oțele imense. Monaco şi Monte Carlo, cu palatele şi speluncile lor de joc. La Vintimille trecem granița italiană, unde natură şi locuință sunt în voie. Marea devine adânc albastră şi-şi zbate solzii la soare ca un peşte mulțămit de hrană.

i Mart.

Lupu a refăcut, pentru a colabora, eventual cu Brătianu, partidul țărănesc. Ciorovăială cu Mihalache Ia Cameră.

*

Madgearu s'a dus la Londra: se zice că pentru a sonda ca şef pe Titulescu. Vaida spune că d-rul „e întâiul care pleacă din lupii partidului". Halippa rămâne cu Stere. Adeziunile care-i sosesc lui Lupu nu sunt, deocamdată, multe. „Adevărul" rămâne credincios lui Stere.

Regele a creat o Fundație la Iaşi şi un aşezământ pentru fetele de militari.

*

Excursie cu Al Lahovary la Rocca di Papa şi la Castel Gandolfo, la Marino, cu lucrători anarhişti, pe jumătate sălbateci, pe cari-i ține în-frâu doar teroarea. De pe ziduri s'a şters ,,Viva Lenin", dar nu şi un „Viva Matteoti". Foarte rele şosele în toată această parte a oraşului. O murdară rusticitate degenerată. Lahovary îmi spune: de la panes et circenses au trecut la gustarea ofrandelor venite din pelerinagiile întregii lumi catolice.

Americanii, după cele **20.000.000** aur aduse de cardinalul lor, au căpătat biserica Sf. Suzana, care fusese promisă în scris Românilor: uniții ardeleni vor primi în schimb o biserică la Forul lui Traian.

*

Dimineața, vizită la rectorul Del Vecchio, un tânăr activ, încrezător, plin de tact.

5 Mart

Prințul Mihai e aici, găzduit la Palatul Regal.

A doua audiție a „Cântării României". Public mai puțin în sala imensă, dar foarte mare succes, mai ales pentru bucățile populare, care nu se pot bisa, cum se cere, din cauza timpului.

6 Mart.

La Ostia, minunat înviată, de şi numai pentru o cincime.

Am condus la gară pe prințul Mihai. II întreb ce să spun acasă. Se gândeşte: „să spui că sunt cuminte".

*

La 5, studenții din Roma îmi aduc pergamentul de membru de onoare a societății lor. Au invitat şi foarte mulți distinşi membri ei societății romane: Pais, Errico Ferri, directo-

rul „Noii Antologii", de Franeischi şi alţii. Pais îmi spune că denunţul contra mea (că am făcut în Italia propagandă anti-faseistă) vine din Bucureşti. Tot de acolo s'a oprit decorarea lui Bianu.

7 Mart.

La Regele Italiei. Pretutindeni vechiul ceremonial. Saluturi de uniforme supt scări şi anticamere. Multă lume care se strecoară răpede la primire. Ochiul sur al Regelui e cercetător, rece, cu oarecare bănuială. Mă întreabă ce carte scriu despre Italia, şi povesteşte de călătoriile lui când putea **călători.** Unde n'a fost: pe Marea Neagră, în Balcani, la Nânta pe Vardar şi în părţile vecine! Vrea să ştie de unde sunt Românii macedoneni. Apoi, trei sferturi de ceas e vorba de Orientul latin, cu privire la care, prin monede, e admirabil informat. îmi vorbeşte de cele, neştiute de mine, din Caffa şi din Asia Mică a emirilor. Promite a-mi da un studiu rusesc pe care îl are „acasă". Termină seuzându-se că mai 'sunt alţii, „o mulţime". Mulţămeşte el la plecare, şi eu răspund cu călduroase mulţămiri.

*

La 6, conferinţa mea despre „sinteza românească în latinitate". Rectorul Del Vecchio mă primeşte foarte călduros înaintea unei săli pline de membri ai Corpului diplomatic şi de profesori.

Tocmai in' acel moment Mussolini anunţă lui LaHovarg, venit la el ca să-i spuie despre nerăbdarea opiniei publice de la noi în* chestia Basarabiei, că s'a făcut. Cameniev, ministrul rusesc, a fost chemat pentru a i se spune că, Sovietele zăbovind în această chestie, Italia nu mai poate aştepta. La oarele 11 ziarele vor primi ştirea.

S Mart.

La ambasadorul Franciei, Besnard, avocat din Tours, mult timp ales în Cameră ca deputat de stânga. Trăieşte singuratec în imensele sale de piatră sură ale Palatului Farnese. II întreb dacă nu se teme de fantome.

îmi vorbeşte de relaţiile cu Italia, constatând o bănuială grea de înlăturat, mai ales că presa franceză jigneşte necontenit pe Mussolini. El face ce poate ca să îmbunătăţească raporturile.

Apoi la Mâle, directorul Şcolii franceze din Roma, pe care îl găsesc instalat călduţ, burghez, în odăile unde acum patru ani vorbisem pentru ultima oară cu Monseniorul Duchesne.

La 12 şi jumătate sunt primit în audienţă de Papa, care, arătându-i-se, ieri, dorinţa mea, a acceptat îndată, declarând că n'are nevoie să i se dea lămuriri personale. Mă conduce Penescu, decorat cu ordinul Sf. Sepulcru, de şi ortodox. Trecem prin şirul tradiţional al gărzilor, de la Şviţerii de jos la garda nobilă. Intru după un abate francez, care a adus un şir de volume pentru o bibliotecă de pietate. Mi se recomandă cele trei inclinaţii şi sărutarea inelului, Greşesc puţin pe cele d'intâiu şi mi se pare că am uitat complect pe acesta din urmă.

De după un paravan de sticlă apare în bibliotecă Piu al X-lea. Calm bătrân, care nu îşi arată cei şaptezeci de ani. Nici sever, nici zâmbitor: o perfectă seninătate blândă, sprijinită pe un perfect echilibru de cugetare şi simţire. Ascultându-şi ritmul cuvântului abundent, ales şi foarte plăcut, lăsând abia din când în când loc unui scurt răspuns sau unei suggestii uşoare, el vorbeşte, pe rând, de revista mea franceză, de greutatea studiilor de ansamblu în Sud-

Estul Europei, de literatura rea, sprijinită de editori — zic eu — dar — adauge — şi de public, de fasa actuală a scrisului mondial, îngrijitoare. Se opreşte îndelung asupra felului de a lucra al oamenilor din evul mediu, aşa de nedrept uitaţi. Şi noi, „cari ne supărăm că ni lipseşte un moment lumina electrică, nu ni dăm sama ce însemnează să lucrezi singur, fără cărţi, Sără comunicaţii, fără confort, într'o biată odăiţă, la lumina unei candele. Cum ziceai d-ta, nu este un ev mediu, ci un ev. Incorporarea lui în catedrale întrece măsura puterilor noastre". începuse a vorbi de romanitatea noastră şi revine necontenit asupra ei: atâţia pelerini români au venit la dânsul, pe lângă cei de alt sânge, până şi din Suedia! Ii pomenesc de mitropolitul Suciu, de suferinţa lui; e un prelat care „pontifică strălucit".

Da, l-am văzut şi eu pontificând; poate continua cu un picior mecanic; oricum, poate administra. Cum afirm, în legătură cu dânsul, caracterul nostru rural, Papa face o splendidă laudă a ţăranului, citând patru admirabile versuri din Manzoni, care, zice el, cuprind toată morala vieţii. Contactul cu natura face pe ţăran bun şi religios. După fiecare perioadă Papa se opreşte pentru a confirma: „Da, aşa e", şi caută, fără a privi pe interlocutor, alt subiect care să-i permită) a desfăşura aceiaşi măestrie. Bibliotecarul de la Ambrosiană, cardinalul de la Milano, Achille Ratti, trăieşte încă, şi puternic, în Papa. Sfinţenia misterioasă e distrusă puţin, măcar umbrită, de această punere în valoare a cugetării şi talentului său^E un foarte înţelept şi cuminte, foarte simplu, foarte precaut om de bine, cu sufletul foarte modest. Se arată asigurat de sănătatea Regelui şi mântuie dorind toată fericirea mie şi familiei lui. Sărut inelul la plecare. In urmă, un conte Stolberg, cu soţia, se prezintă în veşmântul de cavaler de Malta şi, dincolo de prag, ambii îngenunche; copiii aşteaptă alături binecuvântarea.

La 4, conferinţă despre Eminescu la „Stanze del libro".

La 5, aspecte pitoreşti din România la Universitate, înaintea unui public tot aşa de numeros ca. şi înainte.

*

La 8 şi jumătate la Mussolini. In Casa Chigi aşteaptă multă lume; puţină dezordine: şi contele Sammartino, directorul Şcolii de Bele Arte, vestit călător, cu o doamnă. Primit cu zăbavă, găsesc un simpatic om, sigur de sine, dar cu privirea blândă, de şi ochii i se mişcă une ori într'o învârtire care ar putea să aibă o influentă magică asupra partizanilor săi. Ii arăt gratitudinea noastră pentru Basarabia, şi el repetă explicaţiile date lui Lahovary. Ii vorbesc despre stărik de lucruri din Spania, şi el ascultă cu deosebit interes. S'ar putea face acolo mult, şi anume chiar prin Italia. O comunicaţie răpede Barcelona-Genova s'ar impune. — S'a şi făcut. Pentru calea pe uscat, Francezii pun piedeci. Ceva despre credinţile lui. „Nu e adevărat că aş reprezintă clasa capitalistă. - Câţi capitalişti sunt în Italia? Dacă ar fi atâţia, am fi ţara cea mai bogată. Eu reprezint o democraţie prin aceia că poporul mă vrea. Cearcă pretutindeni şi vei vedea-o, Cearcă în toate straturile. Dictatura nu e anti-democratică. Altă democraţie duce la starea anarhică. Libertatea individuală nu are voie să pericliteze Statul". Se ridică. La despărţire, văzând marea fotografie a lui Averescu pe masă, îi spun că în a doua guvernare a lui s'a arătat mai de înţeles ca Brătianu, care era dispus la o existenţă retrasă şi cu hotărâri ţinute secret. Mussolini surâde, în timp ce mă petrece până la uşă. Audienţa lui Sammartino se amână.

*

Seara, prânzesc cu Pais la fiul lui, medic, inventatorul tratării malariei cu radiu. Pais arată ce grea a fost străbaterea lui. De la accidentul din România s'a ales cu slăbirea

vederii la ochiul stâng. Dar continuă a publica volume din „Istoria Romanilor", la care singur face corectura. • Are vederi asupra timpului întreg al istoriei. Se teme de viitorul revanşei germane. Regretă că Italia nu se gândeşte la aceasta.

9 Mart.

La Neapole.

Sunt primit de rector, un distins fiziolog, Bottazzi, de bogatul consul al României, Girardi, de De Giorgio, fost comandant de vas în războiu, şi câţiva alţii. De pe terasa măreţului otel nou Bertolini se vede toată panorama uriaşului oraş de 1.200.000 locuitori.

Vizităm Castelul Angevin şi Palatul Regal de la Capodimonte, unde acum locuieşte ex-regina Portugaliei, Măria Amelia. Cedat de rege oraşului, acesta l-a dat ducelui de Aosta.

10 Mart

După-amiază, conferinţa despre „Italia de Sud şi România: raporturi şi influenţe". Asistă şi comisarul pentru provincia Neapole şi colonelul Bosi, care îmi revelează o traducere a lui din versurile mele de la 1907.

11 Mart

La Pompeii plăcuta surprindere a „noilor săpături", foarte îngrijit făcute.

12 Mart

La Milano.

13 Mart

Conferinţă despre „Italia şi România" la oarele 5. Publicul cel mai călduros pe care l-am avut vre-odată în viaţa

mea. îmi smulge cuvintele din gură. Manifestaţia pentru România e înduioşătoare.

Seara, 'banchetul oferit de Camera de Comerţ italo-română. Vorbeşte senatorul Conţi. Mulţi Italieni cunosc foarte bine ţara.

16 Mart

La Bucureşti.

La Cameră atmosferă de cafenea obosită.

*

Regele ar fi mai bine. La Teatru i s'au făcut mari manifestaţii. Vrea să meargă la Taormina, în Sicilia. Regina stăruie în acest sens; liberalii, cu dreptate, se opun.

17 Mart

Madgearu îşi desfăşoară revelaţiile despre aeroplane. E corectat de un specialist. Ministrul de Războiu dă asigurări satisfăcătoare. Atmosfera politică e plină numai de intrigi. Totuşi Averescu e considerat ca stăpân pe situaţie. Liberalii ar regreta că l-au adus.

19 Mart

Conferinţă la Institutul economic despre „Căile de comerţ creatoare ale Statelor româneşti". Imens public şi foarte călduros.

*

I. Lăpedatu e învins în lupta cu Manoilescu. Majoritatea aplaudă călduros cetirea, de Goga, a decretului regal care face din Averescu noul ministru al Finanţelor.

Seara, conferința mea la Institutul Italian despre „impresii din Italia de azi". Acelaşi public şi aceiaşi căldură. Caut a explica prin poporul- italian însuşi marea schimbare de la partidism la creațiune.

*

Dejun la Brâncoveanu, cu ministrul Spaniei, Cardenas, şi cu nunciul. Vorbesc cu acesta despre iluzia unirii Bisericilor. Ar trebui o prezidență, zic eu, nu o monarhie a Papei. Cu Cehii s'ar putea reveni asupra procesului lui Hus.

21 Mart.

La Cameră s'au făcut declarații pentru Franța, cu ocazia venirii escadrei franceze de la Constanța. Toate partidele participă.

La curs, vfe-o douăzeci de studenți. Au alte cursuri.

Seara, recepție la Francezi. Enorm de multă lume înghesuită:

22 Mart

Duminecă, între d-rul Anghelescu şi Bqcfdan-Duică, I. Brătianu a spus că ia conducerea ofensivelor culturale care se înscriu de dânsul în prima linie a programului de mâne.

Moartea lui Sandu-Aldea.

Şedință goală la Cameră. Discuție inutilă asupra unui proiect al ministrului de Războiu,

Conferința întâiu despre Spania la Teatrul Național.

Seara, sunt chemat să prezidez adunarea Sindicatului presei, care protestă contra proiectului de lege al lui Goga-Cudalbu, în care sunt clauze care prevăd diplome pentru reporteri, amenzi în lei aur, înlăturări de la meseria reglementată, pentru că „s'a împiedecat politica guvernului", etc. Arăt că, dacă există un plan de dictatură, ridiculă dată fiind valoarea oamenilor, legea e inutilă; altfel, e tot inutilă, căci s'a putut trăi supt vechiul regim. Votată chiar, legea.nu va putea fi aplicată. Dacă s'ar încerca, ar trebui ca ziarele să înceteze.

23 Mart

înmormântarea lui Sandu Aldea. Vechiul mieu amic parc adoVmit în mijlocul arborilor bătrâni din curtea şcolii lui: alb ca marmora, pleoapele parcă tremură. Multe discursuri. Ministrul Goldiş caută să improvizeze. Foarte frumos şi mişcat vorbeşte directorul Academiei din Cluj,

*

La Cameră, obişnuitele certe şi răcnete.

La 6, a.doua conferință despre Spania, şi mai cercetată.

25 Mart

Filipescu îmi spune, vorbind de propriul său partid, că împărtăşeşte starea de spirit de .odinioară a lui Venizelos: „sunt ca un preot care şi-a pierdut credința".

La Cameră luptă între Goga şi Mihalache, cel d'intâiu

spunând făţiş cât de bună este părerea sa despre el însuşi. Azi beligeranţii se tratează mai blând.

*

In seara de 24 Hiotu a fost la mine. Am vorbit de orice, numai de prinţul Carol nu. II înştiinţasem. Filipescu îmi spune acuma că, prin Ballif, Prinţul a cerut să vază pe tatăl său. Răspunsul: „în străinătate",

Tot nu e hotărâtă plecarea Regelui în Italia. Brătianu a disuadat-o.

*

Ieri, Făgeţel mi-a dat alte ştiri asupra vizitei sale, cu Ifrim şi Toni, la Brătianu. S'ar fi mirat cum se poate păstra Maniu după atâtea falimente şi cum nu s'a putut înţelege el, Brătianu, cu mine când, fiind dispus a se retrage la pace, dar reţinut de disciplina necesară în partidul său, nu vedea alt urmaş posibil decât pe mine. Fără a crede în sinceritatea acestor declaraţii, autorizez pe Făgeţel să-i cetească scrisoarea pe care am dictat-o pentru dânsul, când eram în Franţa.

27 Mart.

Dimineaţa, conferinţa despre istoria Spaniei, foarte frecventată.

*

Mi se comunică din partea Regelui că refuzul mieu de a da lămuriri cu privire la întrevederile mele cu Prinţul l-a jignit. Hiotu i-a arătat răspunsul mieu ca. şi cum aş fi spus că Regelui şi Reginei n'am nimic să li spun. Declar că s'a

comis un abuz de încredere. Şi arăt în scris care a fost realitatea. Regele ar fi avut ochii în lacrămi.

*

La 6, la Averescu pentru călătoria mea în Belgrad, unde se ţine Congresul de bizantinologie. A fost bolnav în timpul din urmă; are aierul jenat. îmi acordă vasul cerut. Vorbind de chestia Prinţului, care a devenit pentru mine neoctuală, aprob răspunsul dibaciu pe care i l-a dat lui Madgearu. Dar nimic nu e definitiv. Pe Averescu Regenţa îl sperie prin lungimea ei. Vom căuta, zice el, să ne adaptăm cum vom putea. El pune în discuţie dispariţia posibilă, a Regelui. Ar vrea să întărească, tronul copilului. Nu i s'ar putea găsi origini genealogice româneşti? Ii spun că da, prin Movileşti. El ar vrea qn Mirjâi al H-lea, cu un predicat românesc. Răspinge ideia Regenţei cu un frate al Regelui.

Vine vorba de studenţi. El vrea să-i stăpânească. A împiedecat venirea de la Cluj a celor cari voiau să demonstreze la Chişinău, — nu ştiu cu ce rost. Cei din Iaşi s'au strecurat însă. La Chişinău armata i-a încunjurat şi i-a trimis înapoi.

28 Mart.

La Cameră, Cuza ridică din nou chestia lui „numerus clausus". Petrovici răspunde că s'a făcut ceva pentru revendicările studenţilor, dar că nu primeşte lecţii şi „nu tratează de la egal la egal" cu „minorii". Aproape toată Camera aplaudă.

Vine apoi chestia catedrelor universitare. Protest contra creaţiunilor personale şi arăt care sunt în adevăr catedrale necesare şi de care, din cauza lipsei stăruinţelor obraznice, nu se îngrijeşte nimeni.

*

Seara, ultima conferinţă a ciclului spaniol.

30 Mart.

Seara la Taşcă. Vorbeşte de şederea la Bucureşti a lui Keyserling. Ciudatul propagandist mistic răpede pe un Lahovary care i se pare „neestetic" şi trebuie să se ducă din sală. Se jenează când un domn Ghica îi aminteşte umilii ani de boem la Viena. La conferinţă vine călcând apăsat, cu ochii la cer. Toţi snobii fac sluj înaintea lui.

31 Mart.

Titulescu la mine. A venit ca să aducă ştiri de la serviciul de Informaţii din Geneva. S'ar găti, de către Ruşi, la moartea Regelui, ceva contra noastră; avioane ar încerca să provoace o răscoală. De alminterea cineva îmi spune că amatorii de republici umblă prin Ardeal.

*

încă de alaltăieri, Regele e bolnav de gripă, grav.

l-iu-2 April.

Agravarea boldi Regelui până Vineri; de Vineri o uşoară îmbunătăţire. S'ar fi concentrat jandarmii noaptea. Intre Averescu şi Brătianu ar fi intervenit o nouă înţelegere.

La Cameră, Garoflid apără cu pricepere legea pescuitului. Spune lui Madgearu că informaţia nu şi-o ia din literatură, ci din realităţi.

3 April.

La amiază se adună fruntaşii partidului mieu. Li arăt cum se prezintă situaţia dinastică. Sunt contra pesimismului a-

ratat de unii din ei. Ideile noastre, nesincer şi necomplect aplicate de unii, caricaturate prin exagerări de alţii, sunt mai necesare ţării decât oricând. Nu-mi dau sama ca eu însuşi să inferior faţă de ce am fost în trecut: atunci de ce desamăgirea? Fiindcă Regele n'a avut voinţa? Fiindcă masele ţărăneşti s'au dovedit nesigure şi fricoase? Mi s'a cerut înţelegeri cu alte partide. N'am făcut-o, pentru a li satisface legitima dorinţa de a veni la putere, cu Argetoianu, cu Maniu? Am ajutat pe ţărănişti! Şi cu ce rezultat? De la averescani şi de la liberali n'a venit nicio ofertă serioasă şi făţişă. Cu cine deci mi se cere să negociez?

Taşcă arată că nu opoziţia poate face asemenea propuneri, ci cei cari sunt la Guvern. Dar aceastâ nu s'a produs.

Se aprobă o hotărâre în care ne dedarăm gata de a servi ţara şi a ajuta Coroana potrivit £u dreptatea şi în margenea legilor ţării.

'/ April.

La Cameră, Madgearu îmi spune că ţărăniştii aveau legătură cu Prinţul printr'un medic francez, care se oferise a-l trata pe Rege altfel decât prin radiu, provocator de metastase, şi căruia Legaţia din Paris i-a refuzat posibilitatea, de a veni la Bucureşti. îmi arată scrisoarea medicului, care laudă caracterul bun al Prinţului.

*

Zvon că Regele s'ar fi stins. Iii Cameră este însă o petrecere ca la un club vesel. Râd toate partidele, pe când Cuza vorbeşte despre concurenţa dintre agricultură şi industrie, cu prilejul legii lui Garoflid, care creiază Consiliile de agricultură.

*

Madgearu îmi spune că un, străin, ştiind cât suntem de pândiţi, se mira de optimismul nostru uşuratec.

5 April.

Ministrul cel nou al Franciei, Clinchant, Ia mine, pentru a-mi mulţămi de ce am spus la Cameră despre Franţa. Ii explic de ce Legaţia a ajuns impopulară: alianţa cu clasa pseudo-boierească şi polificianii. II lămuresc asupra originilor unor reforme pe care le credea un act de generozitate.

#

La Cameră, Madgearu vorbeşte îndelung despre agricultura socială şi cooperaţie.

Buletinul stării Regelui constată revenirea la normal, dar Titeanu de la „L'Independanee" îmi cere cartea mea despre Suveran pentru articolul de comemorare.

8 April.

Vasul „Basarab", cu care mergem către Belgrad, se opreşte la Moldova Veche.

Suntem primiţi cu „jivio". Detestabilă cântare, necontenit întreruptă, a imnului regal, pe care nici nu ştiau când se mântuie. Corul de săteni cântă însă foarte bine bucăţi populare şi religioase, în limba lor. Autorităţile îmi vorbesc de dorinţa de a învăţa româneşte a sătenilor, de nevoia ce ar fi de ă trimete la şcolile noastre superioare pe copiii lor.

Mergem la târgul românesc vecin, Moldova Nouă, aî carii preot m'a primit la debarcader. Impresionantă denie înaintea mirenilor.

Prim-pretor e un Ungur din Secuime, Gidofalvi. Ar fi fost ofiţer în armata de ocupaţie austro-ungară. Lumea se simte încă supt străini. Anume oficii au fost date, în Moldova Veche, Sârbilor.

9 April.

Pe Dunăre. Impozante ruinele castelului de la Semendria.

*

La Belgrad ne întâmpină ministrul României, Teodor lamandi, un fost coleg de Universitate la Iaşi.

10 April

Duminecă de Belgrad, populară şi mulţămită, în oraşul transformat de o ambiţioasă şi rodnică muncă.

Deschiderea Congresului.

Regele asistă, lângă Patriarhul octogenar şi lângă nunţiul papal. După învoiala de ieri, ca să se evite ciocnirea între Francezi şi Germani, veniţi cu Heisenberg în frunte, vorbeşte întâiu prelatul francez trimes de Sfântul Scaun, amintind de legăturile Slavilor de Sud cu Roma, de Ciril şi Metodiu, de crucea pe care Nemania a dăruit-o Papei şi pe care vorbitorul a găsit-o. Produce o foarte bună impresie. Apoi eu spun cele câteva cuvinte pe care mi le impunea situaţia. Millet vorbeşte foarte delicat, dar cu glas slab. Cu gesturi mari, cerând legături internaţionale de solidaritate şi de frăţie, Heisenberg, pe care studenţii îl aplaudă îndelung. Foarte bine Munoz, reprezintantul Italiei, care arată cum ţara lui are cele mai frumoase monumente bizantine şi mântuie cu afirmaţia că Bizanţul şi Roma au fost surori. Murmure la început; studenţii râd în galerie. Aplause repetate salută pe Bulgari, şi ele se înoiesc şi la proîe-

sorul din Cracovia, de fapt un Sloven, care vorbeşte în limba-germană, spre mirarea tuturor. Ele devin delirante când apare reprezintantul emigraţiei ruseşti, care strigă credinţa lui că, oricât ar fi ruptă în două de împrejurări, Rusia rămâne „una şi indivizibilă".

Masă la Legaţia României cu delegaţii străini.

După-amiază recepţia oferită de Academie la clubul a~ şezat în măreţul local, care raportează o chirie enormă. Cunosc pe Tagliavini, foarte simpatic tânăr, care vorbeşte, ca şi Skok de la Agrarn, foarte bine româneşte.

*

In audienţă la Regele. Mă primeşte la ceasurile 6. Mă scuz că l-am deranjat. El se scuză că m'a făcut să aştept. Ar vrea o conversaţie dezagreabilă (aici criza continuă). îmi spune că sănătatea regelui Ferdinand e mai bună, dar că e foarte slab: de aceia Regina Marioara va mai zăbovi trei zile. I se pare că ar trebui un Ministeriu de coaliţie, faţă de greutăţile ce se prezintă. Ii arăt că Averescu nu-l voieşte de loc, iar Brătianu l-ar voi pentru el. Şi Refgelui i se pare că Ministeriul de coaliţie s'ar putea face fără şefii de partid Ii arăt după cerere ce este în Italia: ordine şi muncă, zdrobirea complectă a curentelor rele.

Regele îşi arată dorinţa veche de a colabora cu Italia pentru a opri unele primejdii comune. Un eventual conflict, „stupid", ar deschide porţile rasei asiatice şi bolşevicilor, carij ar năvăli în cUrsul războiului chiar. Lumea, spun eu, nu mai poate tolera asemenea lucruri grozave.

Cu cuvinte amabile pentru mine şe mântuie audienţa.

* - ·

Seara banchetul congresiştilor, peste 300 de persoane, la Otelul Bristol.

Anastasevici celebrează în toastul lui întâia adunare a celor două tabere.

12 April

întâia şedinţă a Congresului. Vorbesc Balş şi Drăghiceanu. Interesantă comunicaţie a Rusului Ocunev, acum în Praga, care vorbeşte despre stilul vechilor picturi sârbeşti.

Primire la Palat, unde se dă un concert. Princesa Elena, fiica prinţului grec Nicolae, reprezintă pe Regina. Soţul ei, vărul regelui, prinţul Pavel, fiul prinţului Arsenie, cunoaşte unele mănăstiri din Bucureşti,, ca Văcăreştii. Vrea să facă un Muzeu de pictură nouă: şi-a cumpărat pânze în Anglia şi aiurea; de la noi, de Ştefan Popescu. Se gândeşte şi la adunarea odoarelor bisericeşti, dar se teme de împotrivirea clerului. Conservă o veche căsuţă turcească pentru aceasta. Deploră clădirile imense, fără sens, de astăzi.

Seara, la Teatru, un act dintr'o piesă istorică din epoca lui Duşan, unui din „Boris Godunov" şi un balet rusesc cu subiect chirghiz. Splendidă montare.

Sunt în lojă cu istoricul Radonici, care se plânge că şase ani de viaţă politică l-au slăbit. Partidul lui radical a rămas fără şef, după moartea lui Paşici.

13 April

Şedinţă a secţiunilor reunite. Vorbeşte îritâiu trimesul Papei. Dibace propagandă catolică, în care caută, a se arăta că întâile relaţii bisericeşti consolidate ale Slavilor au fost cu Romă: Astăzi nu lipseşte nimic pentru a atrage la Roma pe tinerii lor. Urmează lunga exppunere a lui Ehrhard din Bona, odată la Strasbourg. Comunicarea mea despre ce e evul mediu bizantin e primită cu simpatie. Pe urmă

Lheritier despre chestia Orientului la Bizanţ. Munoz prezintă limpede, cu proiecţiuni frumoase, raporturi de artă. Strzygowski, lăsat pe Sâmbătă, se supără şi pleacă.

Seara, banchetul Primăriei. Vorbeşte foarte bine primarul Kumanudi, fost ministru de Finanţe, Răspunde Pernot Apoi un Austriac şi Cehul Kadlec.

li April.

A doua comunicaţie a mea.

Vizită la Topcider, unde e o frumoasă colecţie de copii ale frescelor din mănăstiri, făcute de pictori ruşi.

Seara, masa ministrului de Instrucţie. Pomenindu-se iniţiativa mea pentru adunarea primului congres, ating, pe lângă ospitalitatea largă de care ne bucurăm şi pe lângă importanţa artei ce ni se va arăta, valoarea istoricilor sârbi, de la Raid la Radonici şi Stanoievici, eroismul acestui popor, unic în suferinţile lui, care dă un exemplu de virtuţi morale umanităţii. Germanii consideră aceasta ca o demonstraţie contra lor. După Millet, Heisenberg vorbeşte de buna întâmpinare şi doreşte colaborarea cu Universitatea sârbească în necontenit progres. Urmează Slavii şi Grecii.

*

La oarele 6, a fost comemorarea lui Cvijc. Francezul Haumant a pomenit pe larg legăturile lui personale cu dânsul. Apoi, la rândul mieu, l-am arătat pe scurt ca un creator prin iubire. Rusul Caletinschi, Cehii Kadlec şi Murko, apoi bulgarul Işircov au urmat.

15 April.

Comunicaţii, bine primite, ale lui Gh. Brătianu şi C. Marinescu.

După amiazi, vizita muzeelor.

Contra amicilor noştri francezi, declar că voiu merge să depun o coroană la eroul necunoscut al Sârbilor.

Fetele 3e la Văleni au succes cu cântecele şi danturile lor, înaintea unei săli pline. Duioasă înfrăţire cu fetele din Serbia, şi ele în costumele lor variate şi pitoreşti.

Seara, recepţie la „Amicii Franciei".

15 April.

După şedinţa de dimineaţă mergem la soldatul necunoscut. Francezii au adaus o panglică la coroana noastră. Cehoslovacii au adus una de flori naturale. Catalanii alipesc un buchet de violete la coroana latină. Nu se ţine niciun discurs. Dar trimesul Papii rosteşte o rugăciune slavonă.

*

Accident al membrilor delegaţiei româneşti: păr. Popescu, Balş şi Bănescu.

*

La masa dată de Radonici principalilor delegaţi, nu se ţin cuvântări.

*

Congresul ţine ultima şedinţă. Vorbesc: Millet, Reau. După învoială s'a trecut prezidenţia iui Heisenberg. Se votează propunerea greacă a congresului viitor la Atena în 1930. Bulgarii cer oficial pe cel din 1933. Heisenberg, în cuvintele finale, aminteşte vremea când era în tranşee şi cetia cărţi cu dedicaţia franceză. Primire la Ministrul Franciei Dard.

Plecare în excursie. In vagonul nostru: Millet cu d-na, Zeii-

Ier, Brehier, episcopul francez, părintele Salaville, Gerland şi Murko.

întâia zi, prin Ciupria, la Ravaniţa. Satul de lângă mănăstire e românesc. Oamenii rezistă desnaţionalizării. Nu ştiu de unde au venit. Se cred Sârbi.

18 A

Prin Cumanovo la Nagoriciani. Splendide fresce în mănăstirea cu cupola înaltă. Mănăstirea din vecinătate are un preot care a fost patrusprezece ani în România şi a învăţat acolo a ceti şi scrie. Are doi fraţi în ţară: li zice Dudescu. Doreşte să revie la noi ca să-i găsească.

19 April

La Gracianiţa, de o şi mai complicată arhitectură, a aceluiaşi secol al XIV-lea.

întors la Priştina, întâiul cuib turcesc.

Seara, la bisericuţa din Liplian. Un negustor român se prezintă: e vărul d-rului Ghiulamila din Bucureşti. Are milioane depuse la Bucureşti, unde ar voi să se aşeze la sfârşitul vieţii. Pretutindeni, spune el, negustorii sunt dintre ai noştri.

20 April

La Scoplie. Ne întâmpină primarul renovator al vechiului. oraş turcesc, Sapungi, care e din Cruşova şi vorbeşte româneşte, încă mai bine farmacistul Şcodreanu, care a făcut studiile la Bucureşti. In bazarul interesantului centru de viaţă orientală trei sute de negustori aparţin rasei noastre: sunt cei mai bogaţi şi mai în vază; unul vinde punguliţe de mărgele cu colorile româneşti.

La banchet. După înţelegere, vorbeşte episcopul d'Herbigng, apoi Brehier. Se îndeamnă reprezintanţii diferiteblor naţii. De şi declarasem că nu vorbesc, defilarea neamurilor mă sileşte să iau cuvântul. Lepădând orice pretenţie personală, dar amintind că ţara mea îşi avea locul ei, arăt legăturile noastre cu Serbia în trecut şi ridic paharul pentru soldatul sârb, creator şi întregitor al ţării. Un general medic„ Staici, îmi vorbeşte de studiile făcute la Nothnagel, de cuvântul acestuia că inima e mai scumpă decât mintea, de mila pe care o arăta soldatul sârb duşmanului.

încercare de a trece Vardarul spre mănăstirea lui Marco Cralievici nu reuşeşte. Apele mari sunt în creştere.

La întors vizita hanului acoperit cu plumb, băii, moscheilor. Splendidă vedere de pe cetăţuie a. oraşului la căderea serii, cu miile de lumini larg semănate.

21 April

La Cruşevaţ, pentru biserica regelui Lazăr, prefăcută. Orăşel plăcut, ca ale noastre mai mici.

La 3 după amiază suntem în Belgrad. Mulţi dintre excursionişti au plecat spre Saraievo şi Dalmaţia.

Cercetez frumoasa bibliotecă a Universităţii, făcută cu banii Americei. Plăcută seară în casa prietenilor Ibrovac.

22 April

Plecarea pe „Basarab" cu familia Pernot, cu Smets, profesorul la Bruxelles şi familia lui, cu Puig şi abatele Mogse, cu d-ra Rouillard, cu CoUinet, cu Reau, cu Kubitschek, numismatul din Viena, şi familia lui, cu Tagliavini, cu ziariştii sârbi Milan Popovici, de la „Vremea", şi Radovanovici, de la „Politika".

La Semiendria se coboară soţii Ibrovac, cari au ţinut să ne întovărăşească.

23 April.

La Severin vizita castelului roman. Puig, Reau pleacă înapoi.

Cu ceilalţi mergem la Topolniţa, iar, după amiază, la Gura Motrului, la Strehaia. De aici pleacă Smets, cu familia.

24 *April.*

Orientez în Bucureşti pe oaspeţii miei.

Aflu că Făgeţel, poate şi alţii, la capătul răbdărilor de a ajunge, sunt pe cale de a trece la liberali. Se vorbeşte de un memoriu pe care mi l-ar pregăti.

25 April.

Vizita muzeelor cu oaspeţii. Sârbii sunt uimiţi de ce găsesc.

26 April.

Conduc pe oaspeţi la Vălenii-de-Munte şi la Snagov.

27 April.

Primă conferinţă a lui Pernot despre literatura greacă populară, în prezenţa princesei Elena şi a Marii Ducese Măria.

28 April.

A doua conferinţă a lui Pernot, despre stilul Evangheliilor.

Am vorbit cu Mitilineu, care îmi spune că Ungurii erau gata să ne atace, dacă se producea moartea Regelui, Ni lipseşte aviaţia.

I

29 April.

„Cuvântul" vorbeşte de propuneri liberale ce ni s'au şi făcut: două Ministerii (Instrucţia şi Cultele; alţii zic şi Mimca), vice-preşidentia Consiliului, etc. Arăt că nimic serios nu mi s'a spus pe calea directă, singura acceptabilă.

*

Popovici mi-a povestit, în calea spre Strehaia, următoarele: în ziua asasinării lui Alexandru Obrenovici, era recepţie la Curte. Cutare, apoi senator, s'a dat înapoi ca să nu sărute mâna Dragei; ea a observat şi i-a întins-o. Seara, ofiţerii erau beţi. Ţara era nemultămită, armata neplătită. Se dădeau timbre în /loc de bani. Dar trebuia, spune el, o expulzare, nu omorul. Pe mormintele Regilor morţi, mareşalul Curţii reginei Natalia a adaus: „ambii au fost ucişi de mână criminală".

30 April.

Papacostea, directorul Poştelor, intimul lui Averescu, îmi spune că acesta se gândia dacă să primească în condiţiile date, cu balastul celor trei Ardeleni. N'a fost liber decât după plecarea lui I. Lăpedatu, bănuit de simpatie pentru liberali. Averescu ar fi spus că, dacă Maniu va prezintă lista comună, acesta va guverna.

Dejun la Legaţia franceză cu Collinet, Drouhet, Densusianu şi vre-o câţiva alţi Români.

l-ia Maiu.

La 0, la Averescu. îmi spune că sunt al patrulea după Regele, Vintilă Brătianu, Titulescu, căruia-i arată ce sarcini nou descoperite apasă asupra Tezaurului. Două miliarde vin de la trecerea, de două ori, în doi ani, a aceloraşi ve-

nituri în budgetul liberal Se «togă furturi pentru armată, a se plăti din Tezaurărie, tot supt liberali, şi unele datorii din străinătate. El a trebuit să se îngrijească şi de mantălile *in* timp de pace ale soldaţilor> care erau insuficiente. Sumele se vor eşelona pe mai mulţi ani. Excedentul se va fixa, prin lege, în Septembre. Aşa cere legea Contabilităţii: şapte luni şi jumătate după terminarea anului financiar.

Are nevoie de împrumut. II negociază în Germania. La Geneva a văzut pe Stresemann. E om de înţeles. Se -doreşte de ambele părţi apropierea. Până la războiu, n'aveam a ne plânge de Germania. In războiu au făcut ca toată lumea. A ieşit la iveală vechiul fond germanic. Nu erau destule secole de civilizaţie, destulă pătură de instinct civilizat pentru a o acoperi. Greutatea împrumutului e a Băncii Generale. Pentru opinia noastră ar fi acceptabilă una din propunerile de la Berlin: aceia de a nrezinta o sumă de rentă a Austriei ca fiind cumpărată din banii noştri; alta, să se fixeze o dobândă mai mică sumei împrumutate.

„Ligei Culturale", pentru interesele căruia venisem^ e gata a-i da ajutor supt forma unui împrumut la Casa de Depuneri, garantat de Stat.

*

Seara, Făgeţel îmi spune că nu se gândeşte încă a pleca. Dacă nevoile materiale l-ar sili, ar spune-o. Caută să apere pe liberali. Odată, I. Brătianu i-a spus: „Crede Iorga că-Prinţul ar guverna cu dânsul? Nu, cu mine!".

2 Maiu.

Seara, banchet, la şcoala Ffipescu, excursioniştilor olandezi. Ne întrecem în discursuri, după obiceiul nostru. Un profesor dlandez spune că în adevăr Apusenii ne socot uşori, „dar se ştie cum a murit cu un zâmbet soldatul d-voastră, apărător al ţării": Din nenorocire, aceleaşi prostii pe sama femeilor noastre.

3 Maiu.

Lecţii, despre armată şi nobleţă în evul mediu, ale lui Lot la Universitate. Urmează şi a doua zi.

6 Maiu.

Collinet e primit la Academie.

7 Maiu.

„Cuvântul" continuă a face intrigi pe tema conversaţiei ce aş fi avut-o cu Averescu.

Papacostea mi-a vorbit de condiţiile în care Averescu şi-a început guvernarea. Cu câteva zile înainte, credea că nu va fi chemat. Lista deosebită a lui Maniu a hotărît în favoarea lui. Până la ieşirea din Ministeriu a lui Lăpedatu a avut manile legate.

*

Lot a fost la Argeş, unde reparaţia lui Leconte de Noiig a trezit indignarea lui şi a colegilor lui francezi. Apoi la Florica, unde I. Brătianu l-a reţinut la masă, i-a arătat cărţile rare. Venind vorba de mine, Lot„ spune: „Cest un tres ancien et tres cher ami de moi". Brătianu se înclină şi spune: „Cest un bonheur. que je vous envie". Explic lui Lot câtă ipocrizie şi dorinţă de a mă denigra se euprind în aceste cuvinte.

*

Seara, masă la Legaţia Americană, cu foarte distinsul nou ministru al Poloniei, Szembek, venit din Pesta.

Şedinţă festivă a Camerelor, precedată de slujbă la Mitropolie. Pe străzi ceva lume, în mare parte necunoscută.

La Mitropolie a fost Regina, Princesa, prinţul Mihai şi princesa Ileana. S'au prezintat câţiva veterani ai Independenţei. Regele permisese această prezenţă. Se aştepta Regina la Cameră. N'a venit. Şi I. Brătianu lipseşte: se zice pentru că generalul face din serbare începutul unei sesiuni extraordinare.

Averescu, în noua uniformă de proprietar al unui regiment de roşiori, apare, foarte aplaudat. Vorbeşte lung, fără coloare, făcând istorie, fără adevăr adesea. Apoi Vinciia Brătianu, şters. In al treilea rând se dă cuvântul lui Maniu, care vorbeşte cu formule democratice şi ameninţări. Venind în al patrulea rând, observ nedreptatea ce se face persoanei mele şi partidului mieu. Adăugind omagiile mele Regelui şi Reginei, amintesc că am obiceiul de a săruta buzele amare şi că am făcut-o în ceasurile grele pentru dinastie. Apoi: Lupu, Cuza, Sandor, care strecoară apeluri la libertatea şi unitatea maghiară, H. O. Roth foarte bine, de şi, la o greşeală de limbă, râd toţi prosteşte şi, în sfârşit, foarte lung, P. P. Negulescu.

*

Cu privire la sănătatea Regelui care a dat o masă intimă, Szembek îmi spunea că l-a primit ridicându-se, de şi cu oarecare greutate, şi stând zece minute în picioare.

11 Maiu.

Reîncepe Camera, cu nimicuri. Oteteleşeanu aduce un proiect de lege pentru ca Averescu, care refuză, să poată purta uniforma toată viaţa.

12 Maiu.

Discuţie la Cameră asupra proiectului armonizării salariilor.

13 Maiu.

Comunicaţii la Academie despre cei patru factori ai independenţei.

li Maiu.

Discuţii la Cameră cu privire la deschiderea Cazinoului de la Sinaia.

15 Maiu.

Cu prilegiul conferinţei mele despre relaţiile anglo-române, spun d-rului Angelescu că liberalii ar trebui sa proclame public, într'un congres, noua politică şi să ceară o colaboraţie care, atunci, s'ar putea discuta.

*

Vineri a fost înmormântarea arhitectului Gr. Cerkez. In căsuţa elegantă, abia isprăvită, puţină lume. El, deosebit de frumos şi fin pe catafalcul cu fiori. Doi vorbitori au avut cruzimea de a pomeni văduvei de moartea fiului unic, căzut în războiu. Un funcţionar de la Poştă a vorbit o jumătate de oară.

16 Maiu.

Lung discurs al lui Vintilă Brătianu. Atât,de vag că nu înţeleg nimic.

17 Maiu.

Cuvântarea mea la legea armonizării. Ministrul care prezintă proiectul vine târziu.

*

Memoriile lui Marghiloman au apărut. Interesante pentru cele două războaie, dar îmbâcsite de anecdote proaste şi de patente minciuni. Omul asculta pe oricine şi îl credea. E o jale să-1 vezi în acest costum de casă...

Argetoianu e indignat. N'a putut spune Nemților că nu primeşte anumite propuneri ale lor numai ca să nu piardă portofoliul. îmi aminteşte de cererea lui Kuhlmann, despre-țuitoru^l de Austrieci: acel simplu batalion cu steagul şi România va rămânea neatinsă. Tot aşa şi răspunsul lui: că are un mandat precis, aşa încât, pentru orice alta, ar trebui să întrebe la Iaşi, adăugând că, personal, poate spune atâta; că nu s'ar găsi în Moldova nimeni care să consimtă la aşa ceva.

Tot aşa de falşă e aserțiunea că el ar-fi zăbovit intenționat să-i aducă lui Marghiloman dorința Regelui de a-I vedea. Dar, comunicând Germanilor, cari-1 păziau cu doi ofițeri, dați ca însoțitori, dorința de a întâlni pe Marghilo--man, i s'a răspuns că bărbații politici din teritoriul ocupat sunt considerați ca prizonieri de războiu şi pentru a-i vedea trebuie învoirea comandantului suprem. Abia după două zile s'a acordat aceasta. In odaia de, alături păzia un colonel german. Argetoianu e^hotărît să răspundă.

Şi ştirile despre mine sunt falşe. Niciodată; n'am pus condiții de şefie lui Maniu, cum i-ar fi spus-o lui Marghiloman Coltor, niciodată n'am întemeiat un partid pentru „naționalizări" şi „socializări", niciodată n'am tratat public — **„be**tement" sau ba —, pe Regele de „paravan al liberalilor". Am tăcut la intrusiunea lui Averescu în 1920 şi la căderea lui Take Ioneseu, fiindcă n'aveam niciun rost să intervin,, într'o situație pierdută, pentru o ultimă paradă.

20 Maiu.

La Târgul-Murăşului pentru. Congresul Ligei. In tren cu

profesorul Anthong, anatomist care se ocupă şi de costumul popular al provinciei sale, interesându-se şi de întinderea unei anume „coiffe" şi cere lămuriri cu privire la originea, poate greacă, după dânsul, a unor anumite cuvinte. Vorbeşte latineşte cu clericii din Blaj cari vin la Congres.

Aceşti clerici îmi par sinceri când îşi arată părerea de rău că m'am despărțit de Maniu.

21 Maiu.

întâia zi a congresului. Oficialii asistă, dar nu vorbesc. Doi parlamentari ai Guvernului n'au vrut măcar să primească oaspeții.

In schimb, pe lângă episcopul Nicolescu, sosit anume pentru aceasta şi pe care îl propun preşedinte de onoare, pe lângiă profesorul Bozdoc şi câțiva alți Români, vorbesc trei Unguri, în tonul cel mai cald pentru țară.

Mulțămindu-li, insist, în ce priveşte pe Unguri, asupra datoriei ce au de a păzi la acest hotar răsăritean, alături de noi, civilizația veche a Europei, contra amenințării stepei barbare.

orașului, ridică un imn culturii și, în mozaicul național din

La masa comună primarul Bernadg, creatorul de fapt al care se compune Ardealul, face un loc propriei noastre activități în acest domeniu.

La 6, conferința mea despre granițile noastre: arăt nepotrivirea între opera de expansiune a celor de jos şi negligența celor de sus, cari n'au ştiut să întărească național nici baza din Vechiul Regat. Opun popoarelor istorice, cu sate, burghezie sau patriciat şi nobilime, scursurile etnice, în care însă oricine are drept la scutul legilor şi la ocrotirea umanității.

Corurile maghiare îmi cântă la Primărie.

Seara ,concert, foarte îngrijit al unor profesori ai Conser-

vatoriului. Urmează, pe dreptate foarte admirat, corul de la Sălişte, din care dihonia a dispărut.

22 *Maiu.*

Aceiaşi mulţime enormă asistă la şedinţa consacrată măsurilor pentru Palatul Ligei. Unele donaţiuni sunt impresionante. Ţăranul tutovean Traian Ichim, făcându-şi socotelile de drum, dă şi pentru Palat şi pentru clădirile de la Văleni.

Alaiul popular al satelor vecine, cu „turca" şi colacul urărilor de Anul Nou. Oamenii arată însă năcăjiţi: se plâng că li s'au luat pădurile.

Seara danturi populare. Numai Săliştenii ştiu să le joace nobil şi pur. Ceilalţi sunt prea adesea smunciţi şi triviali.

23 Maiu.

Plecare pa Valea Murăşului spre Gheorgheni. Cea mai splendidă natură, cu vechi păduri de brazi şi plute pe apa lină.

In oraş vedem căminul făcut de o misionară de la Văleni şi de câţiva învăţători. Directorul Liceului e un Romaşcan, care a făcut studii de fizică la Berlin. Arată multe lipsuri: şcoala de sat e adesea o simplă formă. La biserica unită se predică ungureşte pentru credincioşi români cari şi-au uitat limba. Agerul, spiritualul protopop armenesc Sigismund Gofog (de fapt: Grecul), senator, s'a înscris la recensimânt ca Maghiar, împreună cu toată colonia. Armată nu este. Toţi funcţionarii sunt Unguri.

Li vorbesc despre rostul istoric al oraşului, care este de fapt un Sânmielăuş al Gurghiului şi despre originea Secuilor, grăniceri de toate neamurile, cu predominanta maghiară. Numerosul public, pe trei sferturi măcar minoritari, înţelege şi râde la glume.

Excursie la „Ghilcoş", locul „ucigaş", şi la Cheile Bicazului, pe şoseaua făcută de Unguri în timpul războiului, întoarcere noaptea supt fulgere, pe când pe culmi se aaprinde luceafărul şi glasul cânilor iese din adăposturile ciobăneşti.

Târziu, masă oferită de localnici fără deosebire de naţie. Vorbeşte, după directorul Liceului, care se fereşte să precizeze ceva, deputatul ungur Viller, căsătorit cu o Popovici din Lugoj. Karacsongi, profesor tânăr, care a fost la Vălenii, la cursurile de vară, află accente de o poezie delicată, într'o cuvântare de o ireproşabilă formă românească. Scuzându-se că nu ştie destul limba noastră, protopopul Gorog găseşte cuvinte foarte alese pentru a arăta simpatie şi încredere.

23 Maiu.

Cu automobilul prin Mireurea Ciucului şi Sân-Gheorghiu la Braşov. Aceiaşi regiune de brazi, de o neasămuită frumuseţe.

24 Maiu.

Dejun la ministrul Angliei, care îmi spune că n'am decât inimici. Vorbim despre Regina, rămasă foarte activă în mijlocul îngrijorărilor pe care trebuie să i le inspire sănătatea Regelui. La telegrama din Târgul-Murăşului, în care vorbiam de „Regina care a crezut, a luptat şi a suferit", ea a parafrazat, răspunzând că „va gândi, va lupta şi va suferi". Soţia ministrului cunoaşte Argeşul şi multe părţi din ţară. Crede că Bucureştii nu reprezintă România „sans lui faire tort".

*

Deschiderea sesiunii Academiei Române. Preşedintele Racoviţă constată deficitul de trei milioane. Atmosfera este de totală indiferenţă.

Camerele'* s'au închis azi. Regele a fost dus la Scrovişte. Pare, că, în ciuda asigurărilor, se stinge încet. Consemnul este să se ascundă starea lui.

26 Maiu.

Altă ştire, că Regele n'a fost dus la Scrovişte. Cineva de la Curte îmi spune că el şi-a pierdut acea frumoasă încredere în sine care-l susţinea.

27 Maiu.

LaK Universitate condamn „mişelia" care s'a făcut cu un biet student basarabean, căruia doua bande i-au spart capul. După lecţie un student are impertinenţa de a-mi cere socoteala de „acuzaţiile" şi „calomniile" care li s'au adus, şi, fireşte, îl dau afară. Cum ceilalţi refuză să-i spuie numele, li anunţ că nu voiu lua parte la lucrările Universităţii, a carii anarhie creşte din zi în zi.

28 Maiu.

Lungi discuţii la Academie cu privire la deficit, datorit şi lipsei de interes a Statului. Câte unul din membri arată nn optimism nejustificat.

29 Maiu.

La conferinţa de la Societatea anglo-română asistă şi Seton-Watson, care începe a nu mai crede în Ardeleni.

Imensă îngrămădeala la concursul de aviaţie.

Mi se spune că Averescu a căutat să împiedece, pentru o veche rivalitate, proporţiile primirii lui Berthelot.

30 Maiu.

Hiotu, care doria să-mi Vorbească încă de Sâmbătă, vine spre seară la mine. îmi spune, din ordinul Regelui, că i

s'a arătat lui Averescu dorinţa de a se face un Ministeriu naţional şi că mi se cere să-I ajut. — Ca să dau un ajutor trebuie să mi se ceară, dar nimeni nu mi l-a cerut. întrebat ce cred de situaţie, răspund că totul atârnă de la cuminţenia şefilor de partid. Hiotu îmi vorbeşte de telegrama Reginei şi-mi comunică părerea ei de rău că, după serviciile pe care i le-am făcut şi relaţiile de odinioară, sunt „contra ei". Răspund că n'am arătat aceasta niciodată în public, dar că am găsit, de sigur, de rău atitudinea Reginei în cazul Prinţului, în călătoria din America, şi aş face tot aşa dacă ar voi Regenţa. Hiotu asigură; că nici nu se gândeşte la aşa ceva. îmi cere câteva cuvinte pentru Regina. Ii spun şi îi repet că-i poate arăta acelaşi respect pentru Suverană cum am spus-o şi la Zece Maiu, iar, în ce priveşte inima omului, Regina ştie mai bine decât oricine cum se câştigă, cum se pierde şi cum, eventual, se poate recâştiga. Nu uit să amintesc pasagiul din Memoriile Iui Marghiloman în care sunt acuzat, dintr'un anume loc, că, după ce aş fi criticat pe Rege, am cerut mobile şi... cuie de tablouri. Hiotu răspunde evasiv. Şi el critică Memoriile, în care se spun grosolănii şi despre femei.

#

In cursul nopţii se confiscă ziarele. „Universul" singur scapă.

Ce vrea generalul?

31 Maiu.

Scriu un articol, în care arăt exact ce s'a petrecut ieri. Şi ziarul mieu e confiscat.

Merg la Hiotu. In cale întâlnesc pe Duca. Recunoaşte greşeala făcută cu chemarea lui Averescu. Nu pare mişcat de ce se petrece. Admite că dictatura se instalează .

Hiotu, căruia îi duceam o scrisoare, cerându-i confirmarea mesagiului de ieri, „ca să ştiu în ce ţară trăim", îl confirmă. Da, înainte de a pleca la Scrovişte, de unde aflu că abia s'a întors, Regele i-a dat această misiune. Ii pun înainte declaraţiile din „Politica" şi „îndreptarea". Duca îi spunea că prima formă era şi mai dârză, în care „Ministeriul Naţional", pe care îl recomandă, de altfel, şi „Viitorul", e taxat de zvon neserios. Va raporta Regelui.

*

Prefectul de Silistra a Ifost împuşcat în cap de şeful jandarmilor. Studenţii au bătut pe comisarul regal. într'un restaurant, un bătrân parlamentar a fost snopit de banditul care vinde foaia antisemită şi care îşi continuă meseria. In Teleorman ţărani cu revolvere, scoşi de pe pământul care li vse dase, au atacat pe jandarmi, comandaţi de doi căpitani, şi pe procuror. Soldaţii au tras: doi morţi, mulţi răniţi.

Goga s'a întors din Focşani, unde mersese pentru serbări culturale: măsurile de confiscare vin de la îngâmfarea lui.

Sunt decis să suprim ziarul în aceste împrejurări, înlocuindu-l prin „Naţionalul", fără direcţia şi colaborarea mea, şi să dau în judecată organele administrative.

l-iu Iunie.

Averescu mă caută pentru a-mi spune că regretă confiscarea şi asigură că nu se va mai face aşa. După dorinţa mea se pune şi în scris.

Tot felul de zvonuri umblă, care nu merită să fie consemnate.

Averescu vine la mine dimineaţa. Mă asigură că Regele nu i-a dat o misiune expresă şi n'a invocat starea lui de sănătate (cântăreşte 55 de kilograme; cu toate că are „moartea într'ânsul" şi e foarte palid, nu arată demoralizat) şi viitorul ţării. I-a vorbit de o campanie violentă pe care ar pregăti-o toată opoziţia, campanie, pe care el, Averescu, n'o crede cu putinţă, căci nu-i află o bază, dat fiind că unele lucruri s'au îmbunătăţit, şi şi-a arătat, ca şi la precedenta cădere a lui, dorinţa de a se face un Ministeriu naţional, fără a-i da expres însărcinarea de a-l pregăti.

A bănuit o intrigă liberală. Când Regele era mult mai . rău, de i se aştepta moartea din moment în moment, el, Averescu, a avut o întâlnire cu Brătianu, care nu simţia nevoia Ministeriului naţional. Aceasta pentru că şi-l credea infeodat. Acuma nu i-au plăcut anume atitudini şi s'a decis să-l sacrifice. Proiectul de lege privitor la situaţia lui Averescu în armată a fost redactat de Regele fără vre-o influenţă a lui Averescu. Intr'însul nu e nicio primejdie. înscrierea în Anuariul armatei e o simplă formă; ofiţerul trecut în rezervă rămâne în afară de cadrele ei. De altfel, el n'a vrut şi nu vrea dictatura. Pentru a o voi, ar treibui multă hotărâre, dar puţin cap, şi el are cap. Legea a fost modificată apoi tot de Rege, cu mâna lui, şi anume exact în sensul dorit de Brătianu,

Revenind la dorinţa Regelui, ea i-a fost comunicată în scris. El nu ştie cum să se hotărască. Ministeriul naţional nu-i convine. Strecoară de două ori ideia unor miniştri fără portofoliu, şi îi arăt că niciun om serios n'ar primi o asemenea situaţie. Vădit se teme de partizanii cari, în cazul Ministeriului naţional, ar trebui să plece. Crede că Parlamentul i-ar fi o piedecă — şi-i spun cât de uşor se poate cineva acomoda cu dânsul. îşi închipuie că până în toamnă,

în loc de a se înțelege, miniștrii ar ajunge a se dușmăni. Vede posibilitatea înlăturării Ministeriului i național la cea d'intâiu demisie pregătită, pentru a se aduce liberalii. Se îngrijește și de repartizarea portofoliilor.

Ii spun că l-aş prefera pe dânsul ca prezident. Evident că Ministeriul ar trebui să fie veșnic pe pază. Dar regenții n'ar îndrăzni; el îi crede complect înfeudați liberalilor și capabili de a da lovitura.

E de părere că, de și Brătianu n'ar veni, s'ar face o chemare a șefilor de partid, pentru a spune ce cred. Arăt credința mea că s'ar putea ajunge astfel la un bun rezultat, consemnându-se părerile.

Intrebându-l de Regina, el spune că n'a văzut-o. Goga, merge la dânsa.

Fac rezerve în ceia ce priveşte devotamentul acestuia. Averescu recunoaşte că i-a fost impus, cu insistență, la Interne, după sfatul liberalilor. Dar acum Brătianu nu e mulțămit de Goga, care nu-l serveşte. Ar. fi spus că s'a înşelat asupra lui. Admite şi aceia că atitudinea obişnuită a lui •Goga n'a fost cea mai bună şi că Ministeriul e foarte rău condus.

Se plânge de I. Lăpedatu, care primeşte să meargă cu cei doi tovarăşi ai săi dacă iese, dar nu dacă întră în partidul poporului. A fost devotat liberalilor. Glumind puțintel cu privire la ambiția politică a lui Lupaş, îi arăt ce greşală face neutilizând pe Grozea. A vorbit în treacăt de. greutățile ce ar întâmpina, cu Ministeriul național, unele puncte de program: chestia Prințului, la cafe, în fond, n'ar fi renunțat național-țărăniştii, şi aceia a regenței, pe care unir ar voi s'o schimbe.

2 *Iunie.*

La 6 şi jumătate la Consiliul de Miniştri, afară de Cuza.

Averescu îmi arată motivul acestei absențe. Ar fi imposibilitatea de a distinge între un însărcinat cu formarea Ministeriului național şi un prim-ministru în funcțiune. Scrisoarea lui Brătianu n'a venit încă. A lui Maniu, adusă de Meissner, pune condiții: alegeri libere, preşedinte şi ministru de Interne afară de partide, dar cu voia lor, a tuturor; pe urmă s'ar discuta. Generalul observă ce inferior e omul: Lupu se va explica tot în scris. Generalul se tânguie: „A, Regele, Regele...". Mulțămeşte că am venit la dânsul şi altă dată. Cum e acuzat că a venit numai la mine, generalul arată că venise numai pentru confiscarea ziarului, înțeleg, şi-i spun că explicația e inutilă.

Cu asemenea pretenții, nici dracul n'ar putea fac^ ceva!

4 *Iunie.*

Primirea lui Berthelot la Academie.

Fel de fel de zvonuri politice: Ministeriu Brătianu „L'Independanee" răspinge ideia, Ministeriu Titulescu, Ministeriu Hiotu.

La oarele 8 seara, Averescu mă chiamă la telefon. — Am iscălit decretul noului prezident. Gîci cine e? — Brătianu. — Nu. — Titulescu. — Nu. — Prezan. — Nu. — Barbu Ştirbei. — E o ofensă care se aruncă terii. E de ne crezut să fii înlocuit cu un asemenea om. — Asta e.

Chem pe Taşcă şi pe Cihodariu. Primul e, hotărât, contra participării. Celălalt are şovăieli, pentru a reveni răpede la părerea noastră că e o sfidare.

Ministeriul se alcătuieşte răpede. Se vorbia de... Gh. Br'ătianu la Instrucție. Lupu primeşte; îndoială despre Argetoianu. Pompiliu Ioanițescu vine să-mi arate nesiguranță în ce priveşte pe țărănişti.

*

E un râs toată seara — şi o tristeţă! Ciuceanu de la „Universul" îmi relatează cele petrecute. Regele, care ar îi în stare de a fi dus în cărucioară, a ascultat o expunere scrisă a lui Averescu. Acesta a plecat fără a demisiona. Peste vre-un ceas, Hiotu s'a preziritat la Prezidenţia Consiliului. A cerut să fie primit de „generalul". Intrând, a scos din plic decretul lui Ştirbei. Generalul a refuzat să iscălească înainte de a redacta, cu Goga, în termeni tari, demisia lui.

5 Iunie.

La 7 dimineaţa, Pompiliu Ioaniţescu îmi anunţă că ai lui întră în guvern.

Foile aduc lista primilor cari au depus jurământul. Nu e Gheorghe Brătianu. Instrucţia o are Lupu.

După amiază vor pertracta naţional-ţărăniştii, ajungând la desemnarea lui Iunian, M. Popovici şi Sever Dan.

Tot dimineaţa, la 9, generalul Nicoleanu vine să mă întrebe când îl primesc pe Ştirbei. Ii arăt că douăzeci şi şapte de ani i-am fost prieten. Pe urmă, a intervenit ce ştie şi el. N'avem relaţii personale. Prin el, îi spun un nu, hotărât şi definitiv. Totuşi el lasă cartea: „Prince Barbo Stirbeg". Ii răspund că nu se poate. Regretă foarte mult.

La 6, ai miei, noi şi vechi. O parte dintre dânşii sunt adânc nemulţămiţi că n'am folosit ocazia. Cutare cere abţinerea de la alegeri. Amintesc, la sfârşit, înfierând opoziţia cu caracter personal care mi se face, că partidul a fost creat contra politicianismului, pe care în cea mai urâta formă îl reprezintă Ministeriul. Se iea hotărârea de a lupta în alegeri fără legături cu averescanii.

Comnen la mine. Vorbim de situaţie. El crede că era bine să mă înţeleg cu Ştirbei. Ii spun că sunt dispus să evit tulburarea unei lupte electorale invierşunate: dacă Guvernul face liste naţionale, o poate spune şi lui Ştirbei. Venind la I. Brătianu, îi povestesc cât folos a avut el de la mine. I-o poate şi spune. Vreau să ştiu de la dânsul taina ciudatului Ministeriu şi aş dori să-mi declare dacă vrea luptă, ori, de unde nu, să nu mă prezinte ca omul cu care nu se poate înţelege nimeni.

*

La amiază, Taşcă îmi spune că Ştirbei regretă refuzul mieu şi că ar dori, faţă de lista separată a ţărăniştilor, simpli observatori, gata să se retragă, participarea cu noi la aceiaşi listă. N. Georgescu îmi spune aceleaşi lucruri din partea lui Argetoianu, care vrea să mă vadă.

' *

La 7 şi jum., Argetoianu. A vrut să-şi plătească numai o poliţă (se vorbeşte de intenţia ce a fost de a se aresta la nevoie miniştrii. Se dăduseră ordine de ocuparea gărilor cu jandarmi, dar în loc au apărut vânătorii generalului Popescu, comandantul Bucureştilor, care e liberal). Nu ştie alta. Nu înţelege cum Brătianu s'a putut expune unui succes al ţărăniştilor la alegeri: trebuie să mai aibă un plan. MÎ2 îmi cere să reiau raporturile cu Ştirbei. — Imposibil! După legăturile pe care le-am avut cu Prinţul, ar fi o infamie să stau lângă călăul lui. Şi eu nu pot să mă expun unei priviri de despreţ din partea nimănui. Vorbeşte de Rege: redus la schelet, are toată luciditatea de spirit, verva, voioşia. De pe scaunul pe care e pironit, a dat dovezi de o puternică memorie şi de un perfect echilibru. Numai privirea de la urmă spunea tot ce nu atinsese cu un singur cuvânt.

Seara Comnen îmi spune că Ştirbei nu se amestecă în alegeri. Brătianu se miră că mă cred prigonit de dânsul. Din contra, eu am vrut să-1 distrug pe dânsul şi partidul lui. N'am venit odată la el; el a fost de două ori la.mine.

Lai observația că i-am lăudat fiul, el întreabă de ce nu și pe dânsul. „Impresia mea", spune Comnen, „e că vei avea zile grele".

8 Iunie.

Averescu la mine. Spune că ai săi nu tratează în alegeri decât cu amicii miei. îmi vorbește de nevoia ca eu să fiu în Parlament. Repudiază ideia de dictatură. Dacă știa că era vorba să-l aresteze, aștepta „pentru a-i primi în palme" pe cei ce ar fi venit. Brătianu, pe care îl face responsabil, ar fi spus despre mine: „E un om pe care toți îl întrebuințează, dar nimeni să nu-l ieie în serios". Regina s'ar fi plâns că am cerut Princesei să dea jos portretul ei: i-l arăt în biuroul mieu. Crede că mergem spre Republică ori spre Carol al II-lea. Ar prefera regența Princesei, femeie cuminte, îmi cere răspuns până a doua zi seara.

*

Făgețel și Oltenii pregătesc trecerea la liberali.

*

Adunarea Comitetului -executiv, Făgețel, Ifrim au curajul de a asista. Apoi Ifrim declară că s'ar fi înțeles pentru cartel cu liberalii. Adunarea decide lupta, Comitetul electoral având să chibzuiască alianțele.

*

Brătianu se declară gata să iea guvernul și, când l-a cerut, spune el, l-a avut. Cine vrea, poate colabora, dar eî va fi centrul.

*

Zvon că țărăniștii vreau să plece din guvern. Se numesc prefecți agenți liberali din administrație și ofițeri activi sau de jandarmi. Maniu declară că miniștrii lui sunt simpli „controlori". In Prahova, Consiliile comunale de sate nu se confirmă decât cu chitanța agenților liberali.

10 Iunie.

înștiințat că ai noștri nu-i primesc apelul, Averescu declară că voia doar să-mi facă mie personal pomana de a mă alege..

*

; l

La Academie comemorația războiului.

*

Caragea de la Nedelea și Dori Popovici mi se prezintă. Sunt hotărâți, chiar contra lui Averescu și, evident, contra lui Goga și a altor vre-o doi, să se puie la dispoziția mea. Sunt gata să schimbe chiar numele partidului. Mă întreabă:, ce cred. N'am nimic împotrivă. Anunță o altă vizită, oficioasă.

13 Iunie.

Țărăniștii pun listă separată.

*

Petrovici vine, cu Dori Popovici. Ii spun cât a întârziat hotărârea pe care în sfârșit sunt dispuși s'o iea. Vorbește de un cartel; îi arăt că ai miei nu-l vor. Popovici pomenește de un „bloc". Ii amintesc caracterul exact al propunerii. Adaug că n'ar trebui jignit generalul Cele două congrese ar manifesta dorința fuziunii și s'ar instala o conducere provizorie, așteptând ca în toamnă congresul comun să aleagă un președinte cu termin. Partidul s'ar numi „naționalist al poporului". De fapt, se pare qă Petroviei ar dori numai cartelul electoral. El spune că asistăm la „restabilirea dinastiei pământene", cu cea străină ca paravan; i se pare enormă situația unui guvern numit și controlat de adversarii săi; crede că e necesar să se reducă rolul lui Goga.

*

Din Craiova, secretarul partidului averescan îmi cere să candidez contra listei liberale, la care e să se adauge Făgețel cu amicii lui personali. Primesc.

li Iunie.

Pentru lista comună liberalii dau un ultim asalt.

*

De la Curte mi se spune că, Regele ar întâmpina greutate numai la coborârea scărilor; altfel umblă singur.

17 Iunie.

Goldiş mă întreabă ce e de făcut. Ii recomand un cartel pentru Ardeal cu ai noştri. Cere timp pentru răspuns.

18 Iunie.

Ovidiu Hulea, directorul liceului de la Aiud, şi alți doi profesori se înscriu la noi.

*

Goldiş a căutat pe Cihodariu pentru răspuns, şi nu l-a putut găsi.

*

Ziarele liberale anunță că, neputând să se facă înțelegere cu țărăniştii pentru lista comună, legătura se va rupe. Liberalii se plâng de tonul manifestelor țărăniste. Țărăniştii de numirile de prefecți şi alte uneltiri ale guvernului.

Prin județul Ilfov. Țăranii sunt nedumeriți. E o jenă să li se vorbeasGă. Ce pacoste şi pe capul oamenilor şi alegerile! Cutare țăran, dârz, îmi spune că „tot satul e liberal"

şi-mi dă înapoi manifestul, cu brutalitate. Lângă Oltenița, pe care o văd întâia oară, țărani cari se întorc de la întrunirea lui Ioanițescu, cred că suntem împreună şi, când li arăt semnul mieu, exclamă: „atunci ne încurcați". La Fundulea un bătrân strigă: „Trăiască d. Iorga, dar şi d. Brătianu, că a făcut multe".

*

Satul Obileşti a devenit „I. I. C. Brătianu".

Ziarele dădeau ieri lista viitorului Guvern Brătianu.

In Ardeal, prefecții prezidează întruniri liberale, şi ziarele partidului o şi spun.

•*a*

La Mănăstirea, moşia prințului Carol, sătenii abia-şi aduc aminte de dânsul.

21 Iunie.

In Dâmbovița agenți țărănişti pretind că Iunian şi Madgearu sunt „țărani". In margenea județului, un mic grup de averescani rămân în jurul fostului prefect, care a lăsat bune amintiri. In Muscel, la Boteni, femeile îmi spun că fac pentru Bucureşti covoarele cele proaste, iar pentru dânsele ştiu să lucreze altfel.

*

La Câmpulung aflu vestea că Guvernul Brătianu s'a instalat. Ştirbei ar fi recomandat însă pe Hiotu.

22 Iunie.

Cercetez bisericile câmpulungene. Şubeştii e foarte bine reparată şi bine îngrijită. La Domneşti, o bisericuţă veche.

*

„Viitorul" a publicat scrisoarea, în care, pentru că „sunt negativ" faţă de „actul de la 4 Ianuar", Cusin, Ifrim, Făgeţel, nu ştiu ce Moscu de la Teleorman şi Meza de la Vasluiu, în fruntea a câtorva sute de anonimi, trec la I. I. C. Brătianu, pentru a participa la „realizări" (începând cu plata datoriilor lor...). Se pare că mai era un pasagiu, în care îmi trimiteau vorbe bune; aşa eram asigurat. Cum pasagiul a fost apoi suprimat, rămâne în aier invitaţia lui Brătianu să-i dau şi eu ajutor în interesul terii.

Scriu un articol prin care declar că, nefăcând afaceri şi neavând nevoie de scont, nu pot urma invitaţiei.

23 Iunie.

De-a lungul Teleormanului, ici şi colo ţărani cuminţi, cari ascultă bucuroşi. La Ruşii-de-Vede găsesc o frumoasă biserică din veacul al XVIIiI-lea, oribil maltratată. Se adună alegători din toate partidele, mai ales liberali, şi aprobă adesea. Ajungem prea târziu la Turnu, unde nu găsim mai mult decât un grup căruia să-i putem vorbi.

24 Iunie.

Spre Alexandria, unde e bâlciul de Drăgaica: ţăranii ni cer necurmat afişul. Unul spune că ei sunt „ca iarba la vânt". In cale, oameni de mai multe sate, cu steaguri, între jandarmi, ascultă democraţia lui Victor Antonescu. Alţii vin însă la trăsura noastră.

*

La Bucureşti, înfrigurare şi haos. Duca are Internele. D-rul Angelescu a scos de la Instrucţie pe Lupu, care trece la Muncă. Rămân Argetoianu şi Stelian Popescu, ca şefi de grupe, pentru că Regele a făcut un nou apel la unire.

N. Georgeseu l-a văzut pe Regele când sosia la Sinaia. Micşorat în haina-i civilă, făcea în dreapta şi în stânga semne de prietenie.

26 Iunie.

Străbatem douăsprezece sate din Covurluiu: la Bujor, la Măstăcani, pe locul codrului Chigheciului.

27 Iunie.

întrunire la Galaţi.

*

Aflu moartea lui Vasile Pârvan de pe urma unei operaţii. Cine îl va înlocui?

28 Iunie

La Bucureşti.

Cele d'intâiu plângeri despre sălbătăciile electorale sosesc. La Focşani şeful ţărănist Graur e tocat cu cărămida pe nas şi pe obraz. Duca ordonă păzirea legalităţii. Regretă că nu voiu avea doi la sută.

Multe adeziuni nouă la partid.

29 Iunie.

Foarte frumoasă adunare la „Dacia", cu oameni de ispravă, în locul obişnuitei plevi de la întruniri. Se vorbeşte poate prea deschis asupra chestiei Prinţului. La rostirea numelui acestuia, sala se ridică în picioare.

La dejun, eruditul partizan Maeler, care a ținut despre Armenia o frumoasă conferință.

*

După-amiază, înmormântarea lui Pârvan. Multe discursuri lăudătoare, dar reci. Se spune că moartea ar fi venit de pe urma pansamentului infect la Sanatoriul Elisabeta!

*

Seara, tânărul Gatosky, fost prefect la Bacău. A fost la prințul Carol, care a refuzat să-i facă declarații privitoare la liberali: el e pentru toți fără osebire.

30 Iunie.

Stavri Brătianu la mine.

E nemulțămit că „vărul" nu l-a pus pe listă la Dâmbovița. Ar fi supărat că mi-a comunicat cutare; știre despre scoaterea lui Averescu din guvernul liberal. Mă consultă dacă să demisioneze din partid.

îmi povestește lucruri interesante. Când canonicul Baud a spus că Mitropolitul Calinic a murit catolic, Stavri Brătianu e acela care, pentru a-și servi „vărul", a făcut pe canonic să se deszică și să plece. Tot el a împiedecat pe Baud de a reveni, de și ministrul Germaniei pariase că-1 aduce. La Paris, Baud i-a arătat raportul clericului francez, care, chemat de Calinic, 1-a asistat în ultimele momente.

Abuzurile electorale continuă. Batzaria a fost arestat și despoiat de primarul din Cislău.

*

Se asigură că urnele vor fi schimbate, singura soluție pentru a scoate pe Brătianu din impasul în care s'a băgat.

l-iu Iulie.

Prefectul de Poliție mă caută. Are ordin de la Duca să-mi spuie că, de oare ce la întrunirea noastră s'a vorbit de

! i i | i I |. î• I i i

„actul de la 4 lanuar", nu ni se va mai permite să ținem alta, oriunde, dacă nu dau în scris că nu se va vorbi mai departe despre acest subiect. Dacă ziarul mieu ar duce o campanie pe această chestie, se vor lua măsuri.

Ii răspund, amical, că nu ne gândim la o nouă întrunire în București, dar n'am dat și nu dau nicio declarație în scris. Ne ținem în margenile legilor: dacă le-am călca, să ni se facă proces. Iar, oficios, îi răspund că, dacă Excelența Sa d. Duca are să-mi spuie ceva, săi se adreseze direct în Șoseaua Bonaparte, 6, cum, în locul lui, Excelența Mea ar face așa față de dânsul.

2 Iulie.

Prin Prahova, la Homorâciu, Bălța Doamnei, unde e o interesantă biserică de lemn, și Potigrai Liberalii mențin pe trei sate și un preot paralitic, care nu poate vorbi.

3 Iulie.

La Craiova. Prin sate adesea sunt recunoscut. Jandarmii, cari mă lasă să vorbesc țăranilor, chemați ca să asculte pe Argetoianu, mă întreabă pe urmă cine sunt eu și mă lasă să plec cu condiție să nu împart manifeste și să nu fac propagandă, fiindcă au ordin să iasă Guvernul. La Băilești *pxi~*mărul pândește pe șosea automobilele și bicicletele automate, dar nu și trăsurile, ca să le ducă la Poliție. E frate cu un candidat. „Autoritățile" sunt silite să ceară scuze.

*

La întors în Craiova, splendidă întrunire.

• • .

In drum spre Târgul Jiiului, un cârciumar mă salută ca

„omul lumii". „Dar nu vă prea sârguiţi cu politica". — „Dar I. I. Brătianu?".

Statuia lui Tudor Vladimirescu e căptuşită cu afişe liberale şi sabia eroului are unul în vârf.

7 Iulie,

Paşnică zi de alegeri.la Bucureşti, unde se prepară marea victorie liberată.

La ţară, delegaţii şi candidaţii sunt arestaţi. Nu mai e nicio ruşine. Ai noştri sunt bătuţi în margenea Bucureştilor. Lupu, căruia i s'a spus aceasta, înlătură plângerea cu un gest: „Excese de zel"...

Bună ţară!

8 Iulie.

Rezultatul ce se putea aştepta. Cu toate sforţările desperate din Covurluiu, Râmnieul-Sărat, Brăila, Prahova, nu vom avea niciun reprezintant. Liberalii au strivit, prin mijloacele lor, pe naţional-ţărănişti, dar Ardealul lui Maniu se tine.

10 Iulie,

Munteanu-Râmnic îmi scrie că fiii lui, studenţi, pentru păcatul de a fi lipit manifeste, au fost duşi la Poliţie, bătuţi cu vâna de bou şi călcaţi în picioare. La Odobeşti prietenii noştri fug pe câmp. Unul a telegraîiat ministrului Americei. Pretutindeni, aşa.

11 Iulie.

Cineva vine din partea lui Duca aducând regrete: Nu mă credea aşa de slab! Alegerile la Senat s'au făcut în linişte^ ^esgustuluji.,Am avut câteva voturi şi aici.. Ardelenii singuri scot câţiva senatori.

13 Iulie.

Vizita la Văleni a profesorului american Muzzleg, care a scris o „Istorie a Statelor Unite", şi cu o colegă. Muzzleg nu pare încântat de căldura şi vulgaritatea din Bucureşti. Ii place de munca pe care o cheltuim aici.

Vi Iulie.

Henric Oteteleşeanu, fost secretar la Instrucţie, şi Gatosky vin, după cât se pare, ca să mă sondeze în ce priveşte o iminentă şi violentă acţiune carlistă. îmi vorbesc de lipsa de respect faţă de general a acoliţilor lui. Li spun că n'am nimic de schimbat în atitudinea mea.

Starea Regelui de vre-o trei zile încoace ar fi foarte rea. De aceia Camerele sunt chemate la 17, în loc de 27 Iulie.

15 Iulie.

La deschiderea cursurilor, întrebat de un ziarist, îi răspund că n'am intenţia de a mă prezintă la alegeri parţiale şi că atitudinea avută în alegeri faţă de mine taie toate podurile faţă de dânşii.

17 Iulie.

La o nouă adunare a prietenilor miei politici, arăt situaţia. Aş fi dorit colaborarea tuturor oamenilor de ispravă, dar pentru aceasta ar trebui un stăpân, şi el lipseşte. Aş dori un al doilea partid. Dar unde sunt cele cu program, autoritate şi garanţie? Aşa, rămâne a munci pentru a ne întări pe noi. Afară de unul singur, care ar dori

să facem un pas către avereseani, ceilalţi sunt de aceiaşi părere — şi cu căldură.

Bârlea îmi cere să-1 autorizez a face o organizaţie în Maramureş.

19 Iulie.

O doamnă îmi spune că Regina şi Princesa sunt înspăimântate de rezultatul, apropiat, al bolii Regelui. „Ce pot două femei neputicnioase şi un copil?" Lui Brătianu începe a i se zice: „Ioan-Vodă cel Cumplit".

Adaugă: „Acuma, după deschiderea Parlamentului, pe Regele îl pot lăsa să moară". Stă toată ziua în cortul din faţa Palatului de la Sinaia. Un mort: abia poate să vorbească. De Sâmbătă e foarte rău. Unele doamne de la Curte au oroare şi-1 evită.

20 Iulie.

Aflu prin ziare vestea morţii Regelui pe care n'am avut onoarea de a-l servi vreodată.

*

Moartea Regelui produce o complectă debandadă. Nu s'a dat nici măcar ordinul de a suna pretutindeni clopotele şi de arbora drapelul negru.

Cursurile noastre sunt însă oprite de Prefectură, ele fiind considerate ori ca „reuniune" ori ca „spectacol".

22 Iulie.

Abia acum îmi vin ştiri din Bucureşti. Telegrama mea către prinţul Carol a fost oprită, ca şi oricare alta în acea direcţie. Guvernul nu l-a înştiinţat pe Prinţ de moartea tatălui său, care prin testament îl lasă fără moştenire şi pfintr'o scrisoare către Brătianu îl acopere de învinuiri.

Prinţul ar fi telegrafiat surorii sale Măria, spunând să pună crini albi pe sicriu „pentru a risipi ipocrizia de care a fost încunjurat". Starea de asediu a fost restabilită. Mi s'a tăiat jumătate din articolul despre Suveranul mort şi s'a cerut să se umple golul. Niciun ziar nu cutează a vorbi despre cenzură şi starea de asediu, despre măsurile militare. „Cuvântul" e la picioarele dictatorului şi Pamfil Şeicaru admiră părul alb imaterial şi crunta căutătură invincibilă a lui.

23 Iulie.

Sosesc la Bucureşti.

La Cotroceni, unde e expus corpul Regelui, imensa sală „bizantină" e prea largă pentru colţul unde pe catafalc doarme Ferdinand al României. O mică figură palidă, năvălită de pete negre. Pe jur împrejur multe flori. La picioare coroana prinţului Carol. Un ofiţer, înduioşat, mi-o arată. Unul din miniştri se plimbă ca acasă la el, în cipici roşii şi ciorapi cenuşii, la spate cu o pălăriuţă galbenă. La vederea mea caută o uşă pe unde să dispară,

O nesfârşită lume, curat îmbrăcată şi exemplar de cuminte, îşi aşteaptă rându-1 să-1 vadă.

Pe coroana mea: „Regelui Unităţii naţionale, al improprietării ţeranilor, modestul său colaborator moral".

2b Iulie.

La 8, începe slujba la Cotroceni. Aşteptăm sosirea famiHei regale. In colţul mieu e Ştirbei, impasibil, şi P. P. Negulescu. Soseşte apoi Maniu cu Vaida, care se aşează în rândul întâiu, lângă Averescu, obosit şi stângaciu în haine civile de doliu, care nu-1 prind.

In jurul sicriului se aşează, cu săbiile scoase, Alexandru al Serbiei, foarte distins în uniforma vânătorilor de munte, prinţul Nicolae, prinţul de Hohenlohe şi unul din fiii lui

Wilhelm, fratele Regelui, în uniformă germană roşie. Serviciul e scurt. Ii tulbură frumuseţa exereiţiilor de bas ale preotului rusesc, adus de la catedrala din Chişinău.

Foarte duios, cu glasul înecat în lacrămi, Pimen al Moldovei spune cel d'intâiu rugăciunea deslegărilor. E foarte emoţionant.

La catafalc, de două ori, Regina îngenunche. Princesele au faţa planşă, dar o atitudine stăpânită.

La uşă, foarte îngrijorat, I. Brătianu primeşte strângerile de mână.

Lungă defilare de un ceas şi jumătate. Enormă lume cuviincioasă la fereşti şi la balcoane. Pe trotuare un public de o foarte bună ţinută. Pe alocuri, pe unde e o Şcoală primară, copiii în genunchi, cu lumânările aprinse, cântă. E amănuntul cel mai impresionant.

Lumea politică merge în dezordine. Vaida mă întreabă ce „simbol" reprezintă pălăriile lacheilor. Averescu s'a agăţat de Maniu şi pertractează: la un moment se opresc: unul în faţa altuia şi, foarte bine dispuşi, râd, supt miile de ochi. Târziu apare Vintilă Brătianu, într'un frac pătat şi soios, cu manile la spate, şi se intercalează în cortegiu. Apoi ia locul fratelui său la cordoane.

Negulescu, un om cuminte, îmi spune că, la venirea luî Averescu, i-a propus în zădar, cu, stăruinţă, să facă Ministeriul naţional. La gară, Averescu, zdrobit de oboseală, se retrage. Va reveni la Argeş.

In drumul spre Argeş, mulţi săteni, cari caută să vadă la fereşti pe Mihalache. Par a fi fost aduşi. Pentru altceva nu arată simţire.

La Argeş, scurt serviciu. Apoi o nebună îmbulzire trivială. Arhiepiscopul catolic, episcopul de Gherla sunt în grămadă cu toată adunătura. De pe o „tribună oficială" de scânduri, liberalii locali privesc cu o comică importanţă. In fund numai, ca o chemare plină de mustrări, pe afetul de tun sicriul acoperit de purpură, şi, lângă un bucheţel care se usucă de soare, surguciul alb al pălăriei Regelui.

E atâta lume, gonită pe laturi, cu strigăte, de nedibaciul prefect de Argeş, încât maiorul de jandarmi ordonă închiderea porţilor mănăstirii. Riscă să strivească pe Gheorghe Brătianu. Trebuie muncă pentru a linişti pe sălbatec.

încă un scurt serviciu în aier liber. Pătrundem în biserică. Se caută în zădar arhitectul Ghica, zidarii. Familia regală se închină şi pleacă.

In semi-întuneree, sicriul rămâne părăsit la margenea groapei. Pe peronul gării trenul regal pleacă. Brătianu, Duca apar la fereşti şi salută zâmbind. Nu i-a chemat nimeni. Miniştrii sârbi: Periei, cel de la Muncă şi su^eu eterul de la Exteine stau singuri. Oficialii noştri au altceva de lucru. Misiunea militară sârbească se pierde în gloată. Sub-secretarul de Stat Tătăreseu îndeplineşte cu stângăcie misiune de ordine.

Cum cenzura funcţionează cu neruşinare, suspend ziarul mieu şi înştiinţez telegrafic pe regenţi de măsura ilegală care întrerupe publicarea foii care a dat încredere şi avânt războiului.

*

Acasă aflu telegrama de răspuns a prinţului Carol: „Cu sufletul şi mai îndurerat de depărtare mulţămesc pentru cuvintele mângâietoare, trimese de acela care în orice clipă s'a arătat un prieten. Carol".

Prinţul ar fi primit ştirea printr'un ziarist american. Fruntea, manile i s'ar fi îmbrobonat de sudoare. Ar fi pus fruntea în mâni. S'ar fi plâns că i s'ar fi dat ştiri falşe despre sănătatea părintelui său. In „Le Temps" un intim ar fi vorbit de manifestul, zăbovit pentru motive de doliu, al „regelui Carol". Prinţul ar fi cerut să poată asista

la parastasul din biserica românească. Brătianu se laudă că ar avea o nouă scrisoare de renunțare.

Denize îmi povestește moartea Regelui. Ar fi stat sprijinit de Regina, care plângea asupra lui — el credea că sunt picături din băutura ce i se dăduse — câteva minute în care, arătându-se foarte obosit, adăugia că se va reface. Apoi a întins brațele în cruce: murise.

26 Iulie

Ședință solemnă la Parlament. Brătianu comemorează în termini preciși, fără emoție, pe Regele. Bate cu pumnul în masă, când afirmă că actul de succesiune e „incontestabil". Maniu, contra promisiunii date, cetește și o critică asupra Guvernului ilegal, sprijinit pe un Parlament ieșit din silă. Se înșiră Banu, Săveanu, Roth, contele Bethlen, Fiidermann... Brătianu deplânge eriticile țărăniste. La Senat Averescu se raliază la Mihai I-iu: Brătianu îi strânge mâna. Averescu se plânge că l-au răsturnat pe zvonuri. Uimire generală. „Ai doilea partid" se mișcă spre general...

27 Iulie — 3 August.

La Cameră, sfânta prostie națională în toată splendoarea ei. Stelian Popescu se luptă cu Madgearu. Lupu arată cum democrația vine de la dânsul și-și trăsnește foștii prieteni. Duca apare ca pacificatorul viitorului, lăsând la îndoială „ce va face mâne" „colaboratorul" său, Argetoianu. Titulescu tace plin de înțelesuri.

„Neamul Românesc" fiind suspendat, din cauza cenzurii, Cihodariu vrea să-l facă a reapărea supt alt titlu (propun: „Onoarea Națională"). Cusin îmi trimite sfatul „amical" să nu înfrunt „Jilava". Generalul Tăutu e amenințat de prefectul de Prahova cu închisoarea, pentru că vorbește de „prințul Carol".

Prințul nu se decide, de și o persoană din jurul lui îl intitulează „rege" în „Le Matin". El desminte: deocamdată se consacră doliului. A mers la biserica românească, pentru parastas, în frac și decorații. Oficialii îi strâng mâna. Afară, studenți și public francez strigă: „Vive le Roi". El răspunde Reginei, care l-a oprit să vie, cu confirmarea deriziunii de „a-și ținea cuvântul". Un comunicat al Legației, iscălit de bunul Cantacuzino, căci Diamandi e la București, anunță ziarelor că renunțarea Prințului a fost liberă și definitivă.

Pentru regele Mihai, Brătianu nu face nimic. Prezintându-și demisia Regenței, care l-a confirmat, el i-ar fi spus că nu primește altă soluție.

3 August

N. Georgescu îmi cere să las ca ziarul să se cheme numai „Neamul". îmi cere colaborația supt cenzură, și eu o refuz.

***i* August**

Prințul a vorbit. Printr'o scrisoare în „Le Matin", el se plânge că n'a fost lăsat să-și vadă tatăl, care nu e adevărat că n'a dorit să-l mai întâlnească odată. Anunță că renunțarea i-a fost smulsă de anume amenințări. Aruncă de la dânsul legătura „sentimentală". Face deosebire între împrejurările de atunci șinele de acum. Regele mort, situația externă tulbure. Nu va provoca un războiu civil, dar, dacă țara se va adresa la dânsul, e gata să se pună în serviciul ei, pentru a transmite la rândul său moștenirea lui Ferdinand I-iu fiului său propriu.

„L'Oeuvre" glumește asupra regelui Mihai și asigură că am trimes pe cineva să negocieze cu acela care va domni el, sau România va deveni republică.

*

Foştii mici amici politici se caută pentru a forma un grup parlamentar capabil de a şantaja pe liberali.

*

Brătianu şi-a închis Parlamentul. Unii se plâng că n'a spus nimic opoziţiei, alţii observă că totuşi i-a surâs. E ceva pentru ireductibilul Maniu.... Tachiştii pun în ilustraţie porumbelul care vine de la liberali spre dânşii. In acelaşi timp, „România" mă insultă pentru „descălecarea" în Ardeal, şi „Viitorul" reproduce. Par toobilef

6 August.

La cursurile de vară Manoilescu face o conferinţă, în care vorbeşte de legalitatea falsă, viciată la origine, contra căreia se poate ridica, dacă nu individul, societatea. Se discută mijloacele în care ea o poate face. Sunt evidente aluziile. Sala aplaudă, de mai multe ori, călduros. Ii dau sfatul de a-şi lamuri atitudinea în ce priveşte legătura de partid. Stă la îndoială: promite să revie.

Fratele lui Manoilescu a revenit de la Paris, unde l-a primit Prinţul. Aduce cu dânsul forma românească, adeverită de el, a declaraţiei Prinţului către Sauerwein de la „Le Matin".

Intr'însa el arată că e falş cum că Regele n'ar fi vrut să-1 vadă, că plecarea lui n'ar fi fost din motive „sentimentale", că, a fost silit de oameni şi prin procedee de care îi e greu a vorbi, că s'au schimbat împrejurările, ţara fiind azi periclitată, că nu va veni ca s'o tulbure, dar că e dator, ca Român şi ca tată, să nu lase a se pierde truda a două generaţii şi a două Domnii glorioase pentru a o transmite fiului, „la vremea lui", că, „înfocat patriot", e gata a-şi servi ţara când ea o va cere.

Prinţul a vorbit amical de mine. Evită orice discuţie a-

supra partidelor, păstrând principiul că e mai presus de ele.

Declaraţia o avem, trimească din Franţa. Opinia publică, franceză, şi încă mai mult cea engleză, a primit-o cu cea mai mare satisfacţie. Mi se aduce şi un admirabil articol, iscălit „Carol de Roumanie", prin care în Revue des vivants se adauge, cu un tact perfect şi cu cea mai mare stăpânire de sine, un duios omagiu „Regelui loaial".

Mă bucur că sfaturile mele au fost aşa de bine şi cu atata talent urmate.

17 August.

D-rul Topa afirmă că Regele îşi cerea fiul. Brătianu l-ar fi minţit că e pe drum. Lumea are îndoieli asupra autenticităţii codicilului.

Munteanu-Râmnic a vorbit cu câţiva coloneii. Toată armata a rămas pentru Prinţ.

Mi se spune că atitudinea mea e pretutindeni aprobată.

Pentru întâia oară, pe când alţi studenţi, adunaţi la Mănăstirea Neamţului, se solidarizează cu asasinul Corneliu Codreanu, Oltenii, de la Râmnicul Vâkrii, îmi trimit o .foarte călduroasă telegramă, subliniind rolul care îmi revine.

Regentul Buzdugan ar fi — şi după destăinuiri din „Cuvântul", care iese cu largi pete alpe de la Cenzură, — în conflict cu faimoasa şi incorigibila aroganţă a lui I. Brătianu. Acesta a făcut pe ruda sa, Bebe Brătianu, subsecretar de Stat la Prezidenţie. Observând lui Buzdugan că nu e eonstituţional, i s'a răspuns, insolent, că n'are de dat explicaţii, la care riposta a fost că altă dată să se facă reprezintat prin altcineva care e capabil să le dea. Patriarhul n'ar fi răspuns aşteptărilor. Prinţul Nicolae ţine mai mult la viaţa sa de până acuma.

Greutăţi se ivesc, criticate aspru de public, în ce priveşte

deosebitele dotații și regalele de etichetă. E evident că Regina dorește un rol activ.

8 August

Papacostea, profesorul, venit la cursuri îmi aduce această scrisoarea:

„Stimate Domnule Profesor,

Cred că vi s'a spus că aveam dorința să vă vorbesc. Nu am putut realiza această dorință pentru două motive: nici nu am apucat a lua contact împreună, și ziarele interesate au dat curs liber la felurite invențiuni.

O vizită a mea la Văleni, chiar în cazul că ar fi fost urmată — după cum eram convins — de un rezultat fericit, încă ar fi fost obiectul la tot felul de comentarii, între care cu siguranță cel mai de căpetenie că doi noufragiați speră să mai însemneze ceva dacă, își vor da mâna.

Credința mea este că, departe de a fi naufragiați, noi reprezintăm o forță, de care nu numai că va trebui să se țină sama, dar care mai târziu se va dovedi că atârnă în cumpănă mai mult decât se bănuiește chiar de cei mai optimiști.

Nu mai puțin ultimele evenimentele eu exercitat o influență deprimantă asupra naturilor impresionabile și din acestea am descoperit câteva și Ia mine în partid, pentru care motiv s'au semnalat unele atitudini în dezacord cu disciplina serioasă de care a dat dovadă până acuma partidul. Ziarele firește au exagerat realitatea. Nu mai puțin ceva a fost. Am crezut de aceia că este în interesul viitoarei acțiuni să repun ordinea în partid. Ceia ce este deja pe foarte bună cale și timpul, topind mărunțișurile și făcând să se profileze mai accentuat faptele esențiale, va împrăștia și restul efectelor datorite șocului brutal din Iunie.

Pe de altă parte, un partizan politic in'a askjurat că

d-voastră veți veni pentru unele afaceri în București. In asemenea condițiuni o întâlnire ar fi fost mai la adâjpost de a fi comentată și amânarea intenționată de mine nu ar fi luat numai decât caracterul unui eșec.

Am crezut necesar a vă da aceste explicații, adăugind în același timp că am dorința să ajungem la o înțelegere, căci sunt încredințat că interesele țării ni-o impun atât partidelor noastre, cât mai cu samă personal d-voastră și mie.

In speranța că vedeți lucrurile în același mod, vă rog, stimate d-le profesor, a primi încredințarea înaltei și afecțioasei mele considerațiuni.

General Averescu."

Răspunsul:

.„Vălenii-de-Munte, 9 August 1927.

„Stimate Domnule General,

A fost pentru mine o vie și statornică dorință să se poată alcătui în această biată țară, care Viu trebuie robită unui partid, cu atât mai puțin unei clici de familie și tiranicului ei șef, un partid care să contrabalanțeze greutatea de bani și de intrigi a liberalilor.

Această dorință mă însuflețește cu atât mai mailt acuma, când liberalii reprezintă și o sălbatecă patimă împotriva cuiva căruia calitatea lui de fiu de Rege nu-i poate răpi cele mai elementare drepturi în țara lui. E necesar ca al doilea partid — care poate fi prin moralitate și loaialitate primul — să ție deschise ușile țării' aceluia care, azi, cu atâta înțelepciune reclamă ceia ce după orice omenie î se cuvine.

După ce v'am putut cunoaște personal, știți ce atitudine am avut față de d-voastră în momentul când omul nu află între prieteni chiar un prieten. Orice discuții în jurul acestei chestiuni care interesează țara sunt așteptate cu o prevenitoare plăcere de mine. La întoarcerea d-voastră, când și eu voiu fi în București, în ajunul deschiderii sezonului politic,

vom găsi uşor mijlocul de a ne întâlni pentru a comunica apoi amicilor noştri politici rezultatul convorbirii noastre.

Primiţi, vă rog, stimate d-le general, încredinţarea celor mai bune sentimente şi a aprecierii marilor servicii pe care, în clipa când se hotăra viaţa însăşi a terii, i le-aţi adus.

N. Iorga "

îndreptarea" va avea notiţe prietenoase pentru noi.

11-12 August.

Asumpţionistul Salaville de la Halchedon vine să ţie o o conferinţă asupra Constantinopolului şi Turciei în ultimul timp. Nu vrea să ni lase paginile pentru a nu fi bănuit ca autor al eventualei lor publicaţii.

Bulgarii nu mai au exarh la Constatinopol, ci doar un Mitropolit. Patriarhul Grec, Vasile, are peste optzeci de ani; e fost director al revistei ,/ldevărul ecleziastic".

Şi biblioteca societăţii greceşti a „Silogului" a fost mutată oficial la Angora.

Salaville e Provenţal. El regretă că prin şcoală limba provenţaliă, în care s'a scris o aşa de bogată literatură, e pe cale să dispară.

13 August

Duca ridică în sfârşit cenzura preventivă, dar în schimbul angajamentului ziariştilor că nu vor pomeni de subiectul oprit. Frumos articol de protestare al lui N. Georgescu, în „Neamul".

Liberalii desmint că Buzdugan li-ar face dificultăţi.

Subsecretarul de la Căile Ferate, Perieţeanu, e silit să plece. Instituţia e din nou politicianizată.

16 August

La Moreni cu excursioniştii cursurilor de vară. Frumos început de iniţiative culturale.

Seara la Târgovişte, pentru o conferinţă. Suntem primiţi de Asociaţia preoţilor dâmboviţeni, cari organizează masa de seară.

*

De dimineaţă spre Câmpulung, unde, la Şcoala Normală, ascultă cursuri româneşti, prea programatice, vre-o trei sute de minoritari.

18 August

Conduc pe Salaville la Peştera Dâmbovicioarei. Seara la Piteşti.

19 August

La Vieroş, ţărani cari se plâng că nu venim la ei să-î luminăm. Cutare mare proprietar li-a promis reparaţia pe sama Statului a bisericii, dar s'a opus să li dea, după lege, pământ pe moşia lui.

*

La Curtea-de-Argeş. Pentru a acoperi mormântul Regelui s'a luat şi s'a ciocârtit perdeaua de purpură de pe aî Regelui Carol. Mulţi vizitatori dintre îmbogăţiţii de războiu, cari se uimesc de aurul lui Leconte de Noug şi nu ştiu că există Biserica Domnească.

20 August

Despărtindu-mă de Salaville, trec cu trăsura la Râmnicul-Vâlcii şi de acolo pe Valea Oltului. La Cozia se repară şi se spală pictura. S'au desgropăt oscioarele lui Mircea şi

ele mamei lui Mihai Viteazul. Se încearcă o poartă de beton armat, pe care eu o opresc. In schimb, la Cornet, singuratecul egumen, care ştie franţuzeşte şi englezeşte şi a iost în America, a creat un adevărat raiu. Abia a plecai; prinţul Nicolae, venit incognito, cu o înfăţişare modestă.

La Sibiiu aflu că am fost aşteptat, pentru o conferinţă, de •o sală plină, trei ceasuri

21 August. ,

Parastas pentru Andrei Bârseânu.

Apoi, înaintea unui mare public, conferinţa despre Partidele politice după războiu. Atac drept şi pe naţionali. Nicio protestare. Din potrivă, o deosebită căldură.

La Sălişte, unde un student mă salută ca în vremea veche. Critic negativismul steagurilor negre şi crucilor bârlijate. Apoi stăruiu pentru păstrarea vechii daţine smerite, în case, port şi danţ şi pledez pentru biata bisericuţă unită din veacul al XVII-lea, care e ameninţată să fie distrusă pentru clădirea Şcolii Comerciale.

22 August.

La Braşov imensă îngrămădire de lume, încă mai călduroasă decât la Sibiiu, în sala Gimnaziului, pentru aceiaşi expunere. Asistă şi Caiu Brediceanu, care mă felicită şi crede că vechile legături ar putea să revie.

23 August.

La mănăstirea Cheia aflu preoţi veniţi pentru „reculegere", în cele mai bune dispoziţii sufleteşti.

24 ÂMgust.

Am dat să se publice în „Neamul", ca o încercare, articolul mieu despre Regele Ferdinand, şi el a trecut. O încercare de cenzură contra foii, deosebit de curagioasă, a fost retras. Autorizez deci reluarea „Neamului Românesc", cu aceiaşi directori Taşcă şi N. Georgescu, eu rămânând director politic.

*

Brătianu, cu Ştirbei, vânează capre negre în munţi...

25 August.

Se răspândeşte zvonul că Regina va pleca din nou în America.

26 August.

Aflu de la cineva care s'a întors din Paris că Prinţul continuă a duce o viaţă demnă şi discretă.

*

Am găsit admirabilă publicaţie a lui Tagliavini, Studi Romeni.

*

Spurcata revistă pariziană Fantasio apare cu o carieacatură ignobilă a prinţului Carol şi cu un articolaş hrănit cu infamii.

Liberalii s'au îngrijit ca pamfletul să ajungă în 5.000 de exemplare...

l-iu Septembre.

Arhiepiscopul catolic Cisar, oprindu-se în drum spre Câmpina, arată că e mai mare avantagiul pentru noi decât pentru Biserica lui, şi aşa împlântată de secole aici, în încheiarea concordatului.

*

Regina face o călătorie în Secuime.

Nouă încercări de a nu vorbi în ziar despre Regenţă. Tot aşa şi pe lângă Nae Ioneseu.

In Ardeal sunt invitat de învăţătorii cari îşi ţin Congresul la Careii Mari.

10 Septembre.

La Cluj, într'o sală .a Universităţii, conferinţă despre Fazele istoriei Ardealului.

Seara, în sala societăţilor populare, despre „Program şi acţiune politică".

11 Septembre.

La Zalău, primire de câţiva profesori şi de minoritari cari dală şi bisericească a Românilor ardeleni. Oficialitatea a rost oprită de a asista. O regretă. In auditoriu mulţi din frumoşii ţărani ai împrejurimilor.

Seara, la Cărei, unde s'a încercat oprirea conferinţei mele despre hotarul de Apus al nostru. In sală sute de învăţători veniţi ca să serbeze cinzeei de ani de viaţă a societăţii lor. Şeful naţionalilor ar fi arătat o dorinţă de colaborare.

In acest timp naţionalii calomniază şi ameninţă. Unul din şefii lor vorbeşte de gloanţele pe care mi le rezervă!

12 Septembre.

Veşti din Paris că prinţul Carol ar fi slăbit.

20 Septembre.

Profesorul Motru îmi cere să candidez la alegerea de senator al Universităţii. Accept pentru a nu mi se ţinea în nume de rău refuzul.

21-22 September.

La Constanţa.

Inaugurarea clădirii ridicate de Demostene Tranulis pe iocul Ligii Culturale, căreia îi va reveni într'un număr de ani. Vorbesc: episcopul Gherontie şi preşedintele Ligii, Stoicescu*

Seara, conferinţă despre Românii de pe malul drept al Dunării.

23 Septembre.

La Mangalia.

Frumoasă regiune, care până acum îmi rămăsese necunoscută.

De acolo spre Cavarna şi Balcic, care e în adevăr o minune a celei mai frumoase Mări. La colonia Ciairlighiol demobilizaţii noştri trăiesc ca nişte camarazi lângă vechii locuitori bulgari. Se fac şi căsătorii. Bazargicul vecin ar fi însă centrul iredentismului bulgar. E vorba să se mute capitala la Balcic, locuită mai mult de Găgăuţi.

La întors, oprire le proprietarul Banciu, din Topraisar. A fost repartizat la Turci, cari l-au dus la Chiutaie. Acolo 1.500 de bieţi ai noştri mor de tifos exantematic, care nu atingea pe Turci. Au fost îngropaţi întâiu la Greci, apoi mormintele lor s'au risipit pe toate câmpurile. Prizonierii lucrau la şosele. De la o vreme trăiau bine, îndrăgiţi de femei şi permiţându-şi şi alte atentate la proprietatea aproapelui.

l-iu Octombre.

La Bucureşti pentru alegerea de senator. Titulescu nu s'a înscris candidat, totuşi Duca asigură că va primi. Preşedintele alegerii, Boroianu, nu tine Samă de călcarea legii. Şi rectorul o admite. Automobilele oficiale aduc pe votanţi. Motru poartă candidaturii mele mai mult interes decât mine.

La **4,** merg la Congresul presei latine. Puțină ordine. Prea se amestecă ai noştri. Rapoarte nestudiate. Dar se împart bune cărți tipărite de Români.

Titulescu are vre-o nouă zecimi din voturi.

*

Se zvoneşte că Guvernul ar avea de gând să suprime şcoala de la Fontenay.

*

Numai ziarul „Cuvântul" crede că la Universitate mi s'a făcut o nedreptate. „Lupta" tachistă mă atacă: mai-mai să spuie că mi-am căpătat catedra prin „bilețele de recomandație". Iar „Viitorul" mă declară „un mic izolat".

*

Tot felul de intrigi circulă: conflicte în familia regală, amestec al lui Brătianu, schimbare a Regenței, cu plecarea lui Buzdugan, conflict şi între Regina şi Patriarh.

*

Averescu, întors în țară şi primind în audiență pe membrii „Dirctoratului" său, a spus lui N. Georgescu că ar veni la mine, dar că i-i teamă să nu fie refuzat. Căci vrea să-mi ceară o fuziune, în care el ar fi şef, iar eu vice-preşedinte şi preşedinte al Comitetului executiv. Ridic înainte chestia luptei cu liberalii şi a Prințului. Recomand ca, întâiu, trei dintre ai miei: Cihodariu, Taşcă şi Munteanu-Râmnic, să ia contact cu averescanil Pe urmă, voiu vedea.

Membrii congresului Presei au fost aşa de iute mânați, încât unul spunea, la un toast, că „i-am învățat a trăi fără a mânca şi dormi".

10 Octombre.

Cineva dintre ai miei ar fi fost la Maniu, care ar regreta ruperea relațiilor şi ar fi pentru colaborare, susținându-se candidaturile noastre. Spune că la Guvern sunt neînțelegeri între preşedintele Consiliului şi al Camerei. Maniu ar îi gata să ia atitudine în chestia Prințului. Mihalache afirmă că i-ar fi pus condiția şefiei lui, a lui Maniu.

12 Octombre.

Mi se spune, de Taşcă şi Cihodariu, că Averescu socoate fuziunea cu noi ca îndeplinită, pe baza unei declarații a lui N. Georgescu, că-1 accept ca şef, celelalte condiții fiindu-i aproape indiferente. Aş fi dat această misiune în ziua înmormântării Regelui. Nu-mi aduc aminte de loc. O spun prietenilor miei, cari au avut o întrevedere cu P. P. Neguleseu şi Anibal Teodorescu. Arăt că nu sunt opus ideii de colaborare cu țărăniştii, dându-ni-se garanții pentru viitor.

13 Octombre.

In trenul spre Văleni aflu pe M. Popovici, revenit de la Paris, unde cercurile politice franceze n'ar considera ca serioasă candidatura prințului Carol. Deci Popovici vede perspective de republică. Prințul se menține într'o atitudine pasivă, aşteptând ca țara să-1 cheme.

Aseară, după cererea lui Manoilescu, care pleacă, să-1 vadă şi care a primit în acest sens o telegramă, eu am scris Prințului, cerându-i să-mi confirme declarația sa din „Le Matin".

Popovici e cu totul contra lui Averescu, care nu face politică, ci tactică şi n'are nicio sinceritate. Cu noi „în trei minute" se poate face colaboraţia. I se pare că în partidul lui s'a mântuit cu tachiştii şi nu-şi ascunde anarhia ambiţiilor ţărăniste.

20 Octombre.

Conferinţă la Galaţi, pentru cercul de muncitori „Arta şi Meserii", înaintea unui public cum, recunosc şi adversarii, nu s'a mai văzut în oraş.

La Londra se publică Memorii ale Reginii.

La Cameră, în loc de înţelegerea dorită de Guvern cu ţărăniştii, necontenite ciocniri, fără niciun plan, ca de obiceiu. Ţărăniştii n'ar dori, în înţelegerea cu noi, precizarea atitudinii în chestia dinastică şi asigurări pentru guvern.

Interviewul dat de I. Brătianu la „Figaro", cu atacuri contra stângii franceze şi a marii finanţe evreieşti din New-York, îi atrage neplăceri şi-1 sileşte la desminţiri.

„Uniiversul" se face a apăra, în litere groase, pe acela care e „fostul Moştenitor de tron", pentru o anume hotărâre de natură intimă.

*

Titulescu, întors acum, asigură că n'a ştiut de condidatura mea, — dar mandatul tot îl păstrează.

25 31 Octombre

Secretarul lui Manoilescu apare seara târziu ca să-mi anunţe arestarea acestuia în trenul cu care venia din Paris. După ce i s'au luat scrisorile Prinţului Carol către şefii de partide, a fost trecut în alt vagon şi pus supt pază.

Afacerea Manoilescu va ocupa, singură, atenţia timp de două săptămâni. O înscenare ridicolă, prefăcând transmiterea unor scrisori, în care Prinţul se plânge de nedreptatea ce i s'a făcut, dar nu apare ca pretendent, într'o conspiraţie. Se reţine supt pază şi maiorul Teodorescu de la Aviaţie.

După aspre măsuri, pentru a impune tăcerea — foaia mea e iarăşi cenzurată — Brătianu deschide în Cameră duelul cu Maniu, afirmând intangibilitatea „actului de la 4 Ianuar". Maniu răspunde în doi peri. Ripostă batjocuritoare a lui Brătianu. La Senat Averescu, care îşi laşează tânărul aghiotant, se pierde într'o discuţie cu Orleanu. Zăpăceala isprăveşte în comedie.

l-iu Novembre.

D-na Manoilescu îmi arată ce brutal i-a fost percheziţionată casa şi cum colonelul Carapancea i-a vorbit ca nevestei unui borfaş.

h Novembre.

După ce, ieri, s'a dat drumul unui interview al Prinţului, Tătăreseu publică în facsimile o pagină din carnetul lui Manoilescu despre vizita la Prinţ, un proiect pentru ziarul lui, „Craiu Nou", şi nu ştiu ce naivă telegramă cifrată. Se afirmă tot odată că armata nu e amestecată.

6 Novembre.

La Sibiiu. Vizitez Ocna Sibiiului, cu foarte frumoase i-

coane de la începutul secolului al XVIM-lea în vechea bisericuță unită.

Nouă vizită la Sălişte. Apoi, la Sibiiu chiar, conferința mea, foarte cercetată, despre „Şcoala națională, originile şi decadenta ei".

10 Novembre.

începe procesul Manoilescu. Sunt admis, în loc de martur, apărător. In sălița urâtă, multă lume. Chestii de procedură. „Acuzatul" e liniştit ca acasă la el. Preşedintele, foarte decorat, cu fața rotundă, aspră: colonelul Vlădescu. Intre membrii Curții doi elevi ai miei dela Şcoala de războiu, unul ginerele lui Şt. C. Pop.

11 Novembre.

La proces, Averescu îmi arată o scrisoare a Prințului, în care păstrează acelaşi ton de perfectă măsură. Manoilescu începe apărarea sa. Foarte frumos discurs, dar prea multă politică.

12 Novembre.

Spre seară la proces. Aflu că în continuarea de azi Manoilescu a fost mişcător până la lacrămi. S'a prezentat o scrisoare a Regelui din ultimele zile, prin care ruga pe Brătianu să-i redea fiul, în interesele terii. Averescu, care a declarat că „actul de la 4 lanuar" e supus revizuirii, a văzut fotografia scrisorii. El îmi spune că odată Regele îi zicea în această privință: „Ni jamais, ni â tout prix". Averescu era gata să găsească o soluție.

Cum alaltăieri Mihalache şi Răducanu au venit să-mi vorbească de o colaborare fără Averescu, în care ei nu se încred (M. Popovici e şi mâi categoric), am adresat lui Maniu şi lui Averescu o scrisoare îndemnându-i la unirea fortdor. Averescu răspunde imediat, foarte amabil. Maniu în răspunsul său va face rezerve jignitoare pentru general.

14 Novembre.

La proces, comisarul regal isprăvind, ia cuvântul Averescu, deosebit de precis, găsind şi expresii potrivite. Apoi e rândul mieu, care arăt că Manoilescu avea tot dreptul să aducă orice scrisoare de la oricine, şi cu atât mai mult de la acela pe care îl numesc, cum şi are dreptul, „fiul mai mare al Regelui Ferdinand". Din partea mea, eu aş fi făcut acelaşi lucru şi, dacă s'ar fi făcut încercarea să-mi iea scrisoarea, acela care ar fi încercat ar fi primit o memorabilă corecțiune. Isprăvesc spuind că e mai mult patriotism la acela contra căruia, de fapt, se duce procesul.

După-amiazi urmează avocații, apoi acuzatorul, fără talent şi putere de convingere, şi, la sfârşit, Manoilescu, deosebit de. impresionant.

După un sfert de ceas se aduce, cu trei — tinerii — contra doi, sentința de achitare.

Duca, Tătăreseu, Brătianu au aşteptat până în ultimul moment achitarea. Erau furioşi.

11 Novembre.

La oarele 10, miniştrii s'au adunat în Consiliu. Dau un comunicat, care, vorbind de excesiva indulgență a Consiliului, atacă de fapt armata.

Manoilescu vine să-mi mulțămească.

După răspunsul târzielnic al lui Maniu îi scriu acestuia şi lui Averescu, arătându-îi că nu pot îi decât cu acela care nu ridică rezerve.

17 Novembre.

Maniu face să apară răspunsul lui.

Averescu vine la mine. Dă voie să se publice scrisoarea lui, dacă o cred necesară, dar cere să se puie, acolo unde apreciază guvernul: „orbiţi", în loc de „inconştienţi".

îmi explică de ce natură i-a fost „pactul" cu Brătianu. Când cu demonstraţia de la Arenele Romane, el voia să „cucerească".• Bucureştii cu trei grupe, pornind din trei părţi, supt conducerea a trei generali, dintre cari Mărgineanu. Brătianu l-a chemat: admite defilarea la Arene, nu la Ateneu, cum era planul. Altfel, va opune forţa, şi nu se ştie dacă Averescu va birui. In, caz contrar, promite să-1 susţie „după puteri" pentru succesiune, Afară de generalităţi ca: dinastie, integritate teritorială, etc, nu i-a cerut măcar angajamente în cele economice.

Maniu a tratat cu dânsul când era la Guvern, de şi avea aceleaşi amintiri despre trecut. Acuzând pe Averescu de înţelegere cu Brătianu^ el însuşi s'a înţeles cu acesta pentru Guvernul naţional. Dar, văzând Averescu pe Maniu, pentru chestia Manolescu, i-a declarat că a făcut tot ce trebuie ca să-i scurteze lui Brătianu guvernul.

19 Novembre.

Conferinţă la Severin despre „Oltenii în afară de Oltenia".

20 Novembre.

Conferinţă despre Politică şi cultură la Institutul social.

In aceiaşi zi se ţine Adunarea naţional-ţărăniştilor la Club. Maniu declară că vrea colaborarea cu noi, dar păstrează neîncrederea în Averescu, făcând apel la partidul lui, ca el să dea garanţii. Cum manifestanţii de la conferinţa rnea stau în faţa Clubului — şi armata îi va risipi—, Maniu face declaraţii asămănătoare asupra colaboraţiei cu mine.

*

Dori Popovici vine să-mi spuie că e sătul de politica generaiului şi a lui Goga. Răspunsul mieu e să rezolve între ei afacerile interne ale partidului în aşa fel încât să poate oferi garanţiile cerute.

21 Novembre.

In **Prager Presse** un articol contra lui Brătianu. Se prevede un Guvern naţional, prezidat de... Ştirbei.

24 Novembre.

La ceasurile 6 de dimineaţă, stând să plec spre Văleni, aflu în gară moartea lui I. Brătianu, bolnav de mai multe zile de o anghina infecţioasă.

îndată Regenţa trece puterea lui Vintilă Brătianu.

Se va schimba ceva în aceasta ţară a tuturor răbdărilor şi sclaviilor?

*

Seara, mă întorc la Bucureşti. Regenţa mă invitase îa amiază.

25 Novembre.

M. Popovici vine să-mi spuie că Maniu. a pretins Regenţei disolvarea Parlamentului şi alegeri libere. Din partea lui,, Vintilă Brătianu a vizitat pe Maniu şi i-a cerut declaraţii cu privire la „actul de la 4 lanuar" şi continuitate, cu acceptarea punctului de vedere liberal în politica economică. El vrea să păstreze Parlamentul.

Merg la Regenţă la oarele 5. Amintesc relaţiile mele mele cu aceia cari o compun: lecţiile la mine acasă ale prinţului Nicolae, vechea cunoştinţă, încă de când era pro-

tosinghel la Sibiiu, cu Patriarhul, pe care l-am ajutat la alegerea lui răpede şi unanimă ca Primat, cele, mai nouă, cu Buzdugan. Li declar că şi situaţia mea, în urma legii electorale a liberalilor, îmi impune o sinceritate deplină şi modestă, cum n'ar putea-o avea Maniu, cu cât posedă în Cameră.

Patriarhul doreşte un Ministeriu naţional, ca în Franţa, Ministeriul de capacităţi (cel de rangul al treilea şi al patrulea, „Negrii", se opun la înţelegere). Ii spun că şi eu recunosc lipsa deosebirii reale între partide: cele de clasă sunt imposibile într'o ţară unde oricărui fiu de ţăran toate drumurile îi sunt deschise. Dar în Franţa este un Parlament ales, la noi unul numit. Francezii au destul simţ patriotic, pentru a vota după soluţii, la noi sclavii aşteaptă porunca. Oare s'ar încrede cineva serios într'o situaţie în care colegii de Ministeriu l-ar majora şi majorităţile parlamentare ar fi gata să-1 zugrume?

Dar, obiectează Patriarhul, pe care-l complectează Buzdugan, Maniu cere disolvarea şi alegeri nouă, care, în starea de tulburare a ţării, ar fi periculoase. — Tot periculoase ar fi după ce s'ar adăugi la tulburare efectele unei noi guvernări liberale. Aşa cum sunt lucrurile, cum le-a făcut votul universal (pe care Patriarhul şi Buzdugan îl critică, iar eu observ că I. Brătianu, care l-a dat fără a-i prevedea urmările, putea fi un distins om politic, iar nu, cum zicea la început Patriarhul, un mare om de Stat; arăt şi cum concepeam eu, cu „curii" de clasă ca în Austria, reforma electorală), nu e decât o singură soluţie pentru Regenţă, care n'are autoritatea răposatului Rege — şi tustrei o recunosc—: să dea puterea aceluia pe care-l încunjură credinţa Ardealului şi părerea ţăranilor că „ţărăniştii" sunt partidul **lor,** Maniu.

Cu Vintilă Brătianu, cu Maniu, cu un Guvern naţional, Camerele ar putea fi puse să voteze budgetul (şi legea contra furturilor funcţionarilor, adaugă Patriarhul şi Buzdugan) pentru a li da vacanţă peste câteva zile, iar, la rechemarea lor pe ziua de 1-iu Februar, să Ie disolve şi să se facă alegerile în a doua jumătate a lui Mart.

Revenind regenţii la ideia Ministeriului naţional, arăt că prezidenţia lui Ştirbei e, în toate privinţiie, o imposibilitate. — Dar Titulescu? — Nu i s'ar putea cere o muncă urmată Poate fi bun pilot pentru un yacht într'o regată, dar nu pentru o luntre putredă în mijlocul valurilor tulburate.

Prezan ar fi excelent, dar nu-1 vrea Averescu.

Fiindcă e vorba de tulburare, arăt că Maniu nu vrea revoluţia şi n'ar putea-o face. Eu pot, oricând, — Regenţii o recunosc: „da, dumneata eşti animatorul" —, dar conştiinţa mea mă împiedecă. Am simpatii pe care nu le reneg. Ţin la un punct de drept pe care nu-1 părăsesc; orice lege se poate revizui, orice om poate fi util la ceasul lui; dar chestia la care se gândesc ei nu e pentru azi, poate nici pentru mâne, şi eu nu bag sabia în ţară (Buzdugan recunoaşte că aşa am spus totdeauna).

Cer să fiu scuzat că plec, Vintilă Brătianu aşteptându-mă acasă.

Explicaţiile mele par îi produs impresie.

Aflu pe Vintilă Brătianu sosit. Ii prezint condoleanţe, începe a vorbi, fără pretenţii, recunoscând că poate să aibă lipsuri şi i se pot aduce critici. Spuindu-i că nu pot să colaborez cu dânsul, el declară că nu urmăreşte o colaboraţie. — Din mândrie? — Nu, dar nu e în planul mieu. Ce vrea el, este întâiu îmbunătăţirea raporturilor personale. — Nu sunt eu vinovat că am ajuns aici. — Să lăsăm trecutul. Eu eram un ministru de resort; relaţiile cu partidele erau în sama şefului de guvern. Şi, cum eu critic morga lui Duca, el zice: Duca s'a schimbat; acum el are răspunderea, atunci o

avea şeful lui. In al doilea rând Vintilă Brătianu declară că doreşte înţelegerea asupra chestiilor niiari. — V'am dat-o la Iaşi, doi ani de zile. El tace, pentru a trece apoi la chestia prinţului Carol, faţă de care găseşte cuvinte aspre. Ii arăt că astfel de critici se puteau aduce şi regelui Ferdinand. De fapt, ei, liberalii, s'au temut că viitorul Rege va fi contra lor. El neagă. Eu observ că Hohenzollernii urmează totdeauna linia lor şi liberalii ar fi putut să-1 influenţeze pe Prinţ, ba, chiar acum, ar avea mijlocul să-1 câştige vorbindu-i clar şi loaial. Vintilă Brătianu revine şi asupra împrejurăJlor de la Iaşi. Orice suggestie pentru prezent îi înfăţişez, e în zădar. Chiar părând a recunoaşte că măsurile de la 31 Decembre, luate fără a înştiinţa pe nimeni, nu sunt perfect legale, el stăruie să se păstreze situaţia astfel creată, fiindcă aşa cer interesele ţării, fiindcă aşa e potrivit cu înţelepciunea populară a poporului nostru, încejpând cu Ştefan-cel-Mare, „care nu e liberal" („nu se ştie", observ eu). Ajungem la amintiri: la lungă bucată de vreme care l-a dus pe dânsul la Psezidenţia Consiliului, lăsându-mă pe mine profesor părăsit şi sărac. I se pare că n'am ţinut samă de realităţi. „Pentru a mă umili?" Nu ştiu ce-mi obiectează. Discuţia deviază în anecdote şi predici.

Colaborarea e pentru dânsul un lucru de viitor, după înţelegerea în „chestii mari".

La plecare e amabil: crede că deosebirile vor dispărea cu timpul şi astfel vom putea lucra împreună.

Manoilescu pure dispus, să reia „aventura". Mă asigură că în jurul Prinţului nu există un rău anturagiu.

26 Novembre.

Profesorul Victor Papacostea vine în numele lui Averescu, care îmi cere să mă pronunţ între dânsul şi Maniu. Răspund că am dreptul să aştept răspunsul generalului la acuzările şi restricţiile lui Maniu, care a declarat că, neîncrezător în Averescu, hu înţelege să ofenseze pe nimeni şi e gata să negocieze cu partidul, dar cu oameni cari pot fi bine primiţi acolo. — Cine? — Nu eu am să-i designez. Pot adăugi că la ţărănişti se doreşte ca Averescu, păstrând un loc cât de înalt, să nu rămâie elementul determinant. Arbitru prin forţa împrejurărilor, eu voiu fi acela care va face mai multe concesii ca să se ajungă la scopul pe care-1 urmăresc. U asigur însă pe general, ca un „prieten mai tânăr", că impresia culeasă de mine nu e că liberalii ar voi să-1 prezinte, nici că Regenţa! e gata să-1 accepte. Necesitatea lucrurilor ne îndreaptă către ţărănişti.

*

Ieri seara, pentru o şedinţă la Universitate. In public nu o tristeţă sau îngrijorare. Dar un imens şir de mulţime trece la Ateneu înaintea sicriului lui Brătianu.

întreaga presă românească şi străină se închină înaintea amintirii celui dispărut, trecând peste toate greşelile lui.

Argetoianu şi Stelian Popescu s'au înscris la liberali. .

27 Novembre.

înmormântarea lui Ion Brătianu.

Impresionantă ceremonie religioasă. Un ciudat amestec de muzică apuseană între rugăciuni. Trei noi aderenţi ai partidului, Lupu, Stelian Popescu şi Argetoianu, fac garda la sicriu.

Discurs rece al Mitropolitului Bălan, după care caldele accente cu glas vibrant ale d-rului Angelescu. Solemn, generalul Coandă, familiar, Vaida; curagios în osebirea adevăratelor merite şi în sublimarea părţii noastre în politica

țării, Tașcă, ascultat întâiu cu antipatic. Apoi, pentru d-ruî Lupu, Borcia, pentru „provincii" AL Lăpedatu, Inculeț șl Nistor. Inginerii au ci;ezut că trebuie să vorbească deosebit. La sfârșit, Moșoiu și I. T. Florescu., Un student nu păstrează discreția vârstei sale. Pe stradă multă lume, curioasă și rece.

29 Novembre.

Seara, la Tașcă, reîntâlnesc pe Maniu, care vorbește de conversația sa cu Vintilă Brătianu, întru toate asemenea cu a mea. Se vorbește și de Titulescu. Maniu întreabă cu insistență, poate ca să lămurească bănuieli ce are față de mine,, cine ar putea să formeze un Ministeriu de coaliție. Vrea să-mi știe părerea: ce e preferabil, un Ministeriu al lui sau. acela al unei coaliții. Ii arăt ce infern ar ifi acesta din urmă și cum n'ar putea răspunde la anume greutăți de politică internațională, care tocmai pentru a-l încurca i s'ar pune înainte.

El a refuzat, pentru a nu provoca „încurcături", înțelegerea de guvernare.

Intre altele îmi spune că, în Iulie 1917, Prie îi spunea la Blaj, unde, în concediu, el vorbia de apropiata cădere a Centralilor, că în Regat toți au cedat și că o spun și eu în foaia mea. In 1914 el se întreba dacă să nu treacă dincolo și pentru aceia a făcut să se întrebe Brătianu, Take Ioneseu și Filipescu. Primul i-a zis: nu; cel de-al doilea: da; cel de-al treilea: să-și facă datoria unde este, dar pentru același scop.

*

In comitetul executiv averescan s'a votat șefia generalului și, după o grea luptă, o moțiune contra liberalilor. Dori Popovici se arătase deosebit de pornit contra politicei nehotărâte a lui Averescu.

2 Decembre.

Răducanu și Iunian vin să-mi spuie că liberalii au prezintat condiții de colaborare cu național-țărăniștii, care le râsping.

3 Decembre.

Regina Măria primește pe Maniu și pe Vaida pentru a li da niște bronzuri ca amintiri despre Regele Ferdinand.

După-amiază se dă în scris liberalilor răspunsul partidului lui Maniu. E fixarea pe scurt a unei atitudini de drept.

4 Decembre.

Tașcă vorbește la întrunirea național-țărănistă.

6 Decembre.

De ziua mea, prințul Carol îmi trimete felicitări.

7 Decembre.

Cu ministrul Cehoslovaciei la Cernica. In drum oprire la Mărcuța: ce temniță pentru vagabonzi și pentru „prostituatele minore!"

<S Decembre.

Câteva ceasuri după o scrisoare amicală a lui Pavel Gore, aflu moartea lui, de inimă.

9 Decembre.

La Oradea Mare și la Cluj eongresiștii studenți au săvârșit ne mai pomenite devastări, distrugând sinagoge și rănind pe proprietarul unui otel.

La Cameră şi la Senat, unde interpelează curagios Romul Boilă, Duca dă explicaţii care nu spun nimic. Deviază atacând pa Vass, locţiitorul de prim-ministru la Pesta, care, în chestia hotarelor de la Trianon, s'a unit cu protestarea Parlamentului maghiar.

10 Decembre.

Cu prilejul „serbătorii studenţilor" trupe străbat oraşul.

Vass a repetat discursul său în Camera Magnaţilor. „L'Independanee" ia tonul cel mai războinic.

12 Decembre.

La Botoşani, conferinţă despre „Ce este un oraş".

13 Decembre.

La Roman. Pictura spălată de la biserica episcopală e din trei epoci: prima, jos în pronaos; o a doua, de pe la 1620, sus, în bolţile cu ciubuce; o a treia, relativ recentă dar foarte frumoasă, sus şi în altar. Păcat că s'au introdus inovaţii moderne. Regăsesc în turn cartea, de mult căutată, a lui Nicolae Milescu despre Mohammed. In tot oraşul, biserici bine îngrijite, cu covoare frumoase.

*

In trenul de întors, generalul Holban aruncai de la el bănuielile că ar fi încercat mişcarea fascistă care i s'a pus în samă, zdrobindu-i cariera. Ideia banchetului pentru Bacalbaşa a fost a unui tânăr liberal, Marius Roşea. Cu Zăvoianu n'avea nicio legătură. Mărdărescu a avut o atitudine duşmănoasă faţă de dânsul.

17 Decembre.

Tulburările de la Oradea au fost deosebit de grave: tore stau întinse ca nişte covoare la Căminul studenţesc din Iaşi, unde se poartă în batjocură haine bisericeşti ale Evreilor; broşuri de agitaţii se vând prin trenuri. Lupu ar vrea să se retragă pe această chestie.

S'a închis, prin rezoluţie ministerială, încă de ieri, Universitatea, dar eu continuu cursurile, oprite ilegal.

22 Decembre.

Un prieten al mieu a văzut pe Vintilă Brătianu. Era autorizat să-i spuie că n'aveam şi nu am niciun pact cu Maniu, ci lucrez numai la dărâmarea unui regim care, supt impulsul lui I. Brătianu, a uzurpat puterea şi m'a izgonit din Parlament, că întoarcerea Prinţului trebuie să se facă în anumite condiţiuni. Dacă aş primi puterea de Ia cineva, n'ar fi ca să-1 trădez, dar aş fi liber să plec când n'aş mai putea fi loaial cu dânsul. Vintilă Brătianu ar fi ascultat timp de un ceas, răbdător, cele ce i s'au spus. Declară că până acum el n'a făcut decât să execute o politică de care în liniile lui generale nu este răspunzător.

23 Decembre.

Vintilă Brătianu vine la mine supt pretext de a-mi vorbi despre Adunarea naţională. Cand îi amintesc de Institutul de bizantinologie pe care-1 înţelege ca o simplă anexă a Universităţii din Bucureşti, şi de ajutorul cuvenit Ligei Culturale, el strecoară că ar face multe dacă „între mine şi dânsul n'ar fi nicio rezervă". Formula o repetă. E pur şi simplu un mijloc de a mă aduce la „actul de la 4 lanuar". Ii explic care sunt relaţiile mele cu Prinţul, îi repet ce mi-a spus prietenul mieu, ca să isprăvesc aşa: „eu nu fac decât declaraţiile pe care mi le cere ţara mea şi conştiinţa mea".

In cursul conversaţiei el a spus că nu cunoaşte decât „u-

tilităti „încadrate" şi că va rezista până la ultima tranşee.

Ca şi fratele său, vorbeşte singur, nu ascultă, şi predică în numele principiilor eterne.

26 Decembre.

Ataşatul comercial din Sofia laudă munca Bulgarilor. Sătenii se aşază de-a rândul Căilor Ferate şi îşi zidesc case cu mai multe rânduri. Se deschid bulevarde. Funcţionarii îşi fac datoria cu zel. Tribunalele sunt deschise toată ziua. Regele e un om de toată isprava. Dar stăpâni pe situaţie sunt Macedonenii.

30 Decembre.

Şi lui Davilla, acum ministru la Varşovia, i s'au trimes cartea contra prinţului Carol, în traducere evreiască. El a refuzat să o împartă.

1928

Se discută aprins interviewul dat de Maniu, prin Lugoşianu ca interpret, lui Bourgues de la Petit Parisien. Spune că, dacă Regenţa nu-i face dreptate, e liber să se gândească şi la Republică şi la prinţul Carol. E decis la luptă prin orice mijloace. Liberalii pârându-l, el sfârşeşte prin a desminţi.

Aceluiaşi Bourgues i-am spus că nu cred în autenticitatea scrisorii Regelui pentru Prinţ şi, întrebat dacă, fiind chemat la guvern, eu l-aş rechema, i-am spus că, în aceste momente, nu.

întrebat din partea Princesei dacă să divorţeze, cum o sfătuiesc liberalii — şi ea crede că trebuie să întrebe pe şefii de partid —, răspund că ar pierde astfel prestigiul ei, că s'ar arăta şi ea legată de liberali şi s'ar aduce iarăşi înainte toată chestia dinastică.

l-iu Ianuar.

Rn cu triste prevestiri în toate privinţile.

*

Princesa Elena declară că, de şi Vintilă Brătianu personal a fost contra divorţului, ea acceptă această soluţie, dar numai peste câteva luni. Maniu a sfătuit-o numai la amânare. Lungile mele silinţi rămân cu desăvârşire zadarnice.

11 Ianuar.

D. Ghiea, numit la Roma pentru a aranja puncte precise, îmi spune că Durazzo a prezintat un memorand pentru chestiile în litigiu, mai ales comerciale, aşa încât tratatul de comerţ nu poate fi încheiat deocamdată. Vorbim de transportul de mitraliere pentru Ungaria: se întreabă cum s'a putut ridica de acolo controlul militar. Se teme de un conflict italo-sârb.

***12** Ianuar.*

Cardenas îmi spune că ar dori o catedră de spaniolă aici şi doreşte să ştie condiţiile de realizare.

13 Ianuar.

Durazzo stă să plece în curând şi, ajungând de înţelege ziarele şi cărţile româneşti, îi pare sincer rău. Nu ştie

cine îl va înlocui. Regretă polemicile de presă între cele două țări. Admite și el că sentimentul este *un* fapt, de care și calculele diplomatice trebuie să ție samă.

Văd și pe Manoilescu, care îmi dă știri despre atitudinea familiei regale italiene în chestia Prințului.

15 lanuar.

Maniu crede, după spusele lui Titulescu, că Ungurii și Rușii gătesc un atac simultan contra noastră în Mart. Cum îmi spune că niciun sfert din mobilizați n'ar răspunde la chemare, eu protest: așa ceva nu se va întâmpla în Vechiul Regat, orice ar fi. Toate acestea și le închipuie el, vădit, din ură contră liberalilor. Nu vrea ca aceștia să se eternizeze într'un războiu care ar izbucni. îmi arată un plan de întruniri și-mi cere concursul nostru. Pe urmă, adauge el, noi vom avea să creștem din afară prestigiul guvernării sale.

22 lanuar.

Conferință la Galați.

24 lanuar.

Recepție le Legația italiană pentru senatorul Corradinj, venit la reprezintarea piesei lui, Ghilio Cesare.

Argetoianu îmi vorbește de repararea casei Goleștilor și a bisericii din Vieroișt.

*

Mihalache la mine. Vorbim franc. Ii arăt că mențin acordul, de și știu lipsa de bună credință a lui Maniu, cu care

o adevărată discuție e imposibilă, și vechile sentimente ale lui Madgearu. Dacă însă ar interveni împrejurări anormale, sunt liber pe acțiunea mea, și chiar ei m'ar prefera pe mine unei improvizații. Mihalache o afirmă. N'am cu dânșii niciun angajament de Guvern, pentru că la momentul oportun nu mi s'a spus nimic, ba încă, la întrebarea prietenilor miei, li s'a arătat, după ce candidatura mea la Bălți a fost înlăturată de dorința lui Mirto, că „nu trebuie complicată chestia", iar Popovici a găsit formula că noi trebuie să gătim plăcinta ca să o mănânce ei.

Mihalache îmi declară că el dorește participarea noastră la noul regim, care, din cauza lipsei de omogeneitate, de și pretinde că între Ardeleni, tachiști și țărăniști ar fi un început de „armonizare", ar fi slab și nu s'ar putea susținea luptând și cu liberalii și cu intelectualii, mai ales că toți nemulțămiții lor s'ar îmbulzi la noi. El nu precizează, și nu precizez nici eu. Ii spun doar că un mare număr de naționaliști în Parlament, cum se crede el capabil a reținea zelul electorilor săi, ar împiedeca o Imediată întoarcere, pe cine știe câți ani, a liberalilor, cari s'ar prezintă ca o necesitate națională.

I-am spus că în ceilalți n'am încredere. Din partea lui, mi-a explicat că o stabilire a condițiilor de amănunte ar aduce de la început conflictul. Recunosc că poate fi ceva adevărat în aceasta.

27 lanuar.

Conferința lui Corradini, a cărui piesă, plină de idei și de lungimi, a fost splendid reprezintată.

28 lanuar

La Facultatea de Litere discuții asupra excluderilor de studenți amestecați, după rapoarte confuze ale Poliției, în urâta afacere de la Oradea.

29 lanuar.

întrunire naţional-tărănistă la Iaşi, cu multă lume adusă puţintel de pretutindeni, dar ţinută în rânduială. Basarabenii aclamă pe Stere, care i-a prelucrat d'inainte ceasuri întregi. Stere ţine un discurs, în care cere să se sfărâme zidurile închisorilor. E purtat pe sus şi bătut cu flori.

In numele mieu vorbise Taşcă, Maniu a strigat: „Trăiască N. Iorga". Sala, care nu era a mea, i-a răspuns cu aclamaţii.

Guvernul nu se arată impresionat.

4 *Februar.*

Mihalache mă întreabă dacă e bine să primească pe socialişti în tovărăşie. Ei ar voi să combată din punctul lor de vedere pe Rothermere şi pe optanţii unguri. Răspund: — Da, dar cu ochii deschişi.

5 Februar.

Congresul nostru are un succes strălucit. Cea mai călduroasă asistenţă. Dau lămuririle necesare, afirmând şi dreptul partidului mieu de a exista şi dreptul mieu personal de a guverna. Banchet de 300 de persoane.

„Lupta" tachistă atacă şi insinuiază.

13 Februar.

La Paris. j \

întâlnire cu Roques, care pleacă Ia Bucureşti. Mă întreabă de „starea de spirit" de la noi. — Niciuna. — Atunci agonie? — Nu tocmai. Dar lumea ştie ce e în dosul acestei simple lupte pentru putere. Ii arăt cum aş înţelege un guvern de activitate creatoare. Pe vremuri, în numele lui Albert Thomas, el a avut o conversaţie cu Maniu: nu mi-a spus efectul.

Aici foile iau puţintel la vale marile proiecte ale lui Titulescu.

15 Februar.

Deschiderea cursului mieu.

O persoană oficială, trimeasă de la Bucureşti, îmi spune că, întrebând pe Prinţ, formal, dacă vrea să se întoarcă, de mai multe ori i s'a spus: nu.

20 Februar.

Fac o conferinţă despre România cu proiecţiuni înaintea unui auditoriu de şcolari,

încercarea mi s'a părut deosebit de interesantă.

21 Februar.

*

Diamandi îmi propune, prin avocatul Legaţiei, la telefon, un dejun cu ziariştii Micii înţelegeri, prezidat de el. Refuz.

Neculce mă asigură că în cercurile financiare nu e nicio dispoziţie de împrumut pentru noi.

Lui Gatoskg, secretarul prinţului Carol, îi recomand ca Prinţul să caute se semnala printr'o ^călătorie, prin redactarea unei cărţi, prin amestecul viteaz într'o luptă.

*

Din ţară veşti de scandaluri parlamentare, urne răsturnate, injurii, excluderea lui Vaida, retragerea Ardelenilor din Cameră, condamnarea de către Maniu a politicei „balcanice" a Guvernului.

25 Februar.

Am ajuns la a patra lecție. Suflete bune din țară spun că n'am decât trei ascultători şi întreabă dacă nu vorbesc prin interpret.

2 Mart

La Institut, comunicație despre lucrările de la Vodița şi Popăuți.

*

întrunirile continuă în țară. La Cernăuți s'a vorbit în toate limbile. A fost readus pe scena politică şi Grigoroviei. Moțiunea votată de național-țărănişti ne ignorează ca partid.

4 Mart

In medii universitare franceze găsesc admirație pentru Panait Istrate.

5 Mart

Conferință despre raporturile de arta Orientului şi Italiei la „Amicii Universității".

8 Mart

Diamandi se declară fără alte legături de partid decât prietenia pentru I. Brătianu.

9 Mart

La Madrid.

// Mart

Conferință despre mănăstirile Popăuți şi Hurezi la Legație. Asistă şi infantele, soțul surorii Reginei.

12-13 Mart

Conferință despre politica spaniolă față de Turcia şi de țările noastre la Residencia studenților. Asistă ducele de Alba, rectorul şi multă lume intelectuală.

13 Mart

La Regele, Aşteptare în splendide saloane din secolul al XVIIIHea, cu doamne în toalete de bal şi domni cu fețe grave, înfăşurați în redingote şi fracuri solemne.

Rândul mieu vine la amiazi. Regele, extrem de amabil, începe îndată a se informa. îmi mulțămieşte că, odată, fiind atacat de Blasco Ibanez, i-am luat apărarea.. Observ că politica poeților n'are însemnătate. El citează proverbul spaniol: „gura care tace nu întră multe limbi într'însa". I se pare că la noi acum e un adevărat haos. Arăt că el putea fi înlăturat dacă, la un moment, Regele victorios ar fi luat o.hotărâre. Despre prințul Carol spune că l-a cunoscut acum vre-o câțiva ani şi i-a părut inteligent şi de o bună ținută.

14 Mart.

La Lisabona. Cu consulul nostru Santos Bastos, vizităm foasta mănăstire Belem.

Este aici şi o colonie românească de vre-o douăzeci de oersoane, „funcționari". Au trecut şi nenorociții de emigranți basarabeni în Brazilia.

15 Mart.

La Santos Bastos întâlnim pe un tânăr profesor de Ia Drept, care a luat la Galați pe o d-ră Macri şi îi place a reveni în țară. Cu ochii în lacrămi fostul consul portughez la Galați îmi vorbia de prietenii lui, a căror moarte o află prin mine: Caramfil, Carnabel, dâll'Orso.

16 Mart.

La Evora, unde aflu o icoană bizantină şi un nou portret al lui Mihai Viteazul. <

17 Mart.

*

Conferinţa mea despre căile de penetraţie ale latinităţii în Sud-Estul European.

La ministrul de Externe, medic format la Paris, în curent cu toate.

19 Mart.

*

La Coimbra, unde mă conduce tânărul profesor francez Raymond Bernard.

20 Mart

Vizită Ia Universitate, unde vorbeşte Miliardei, care a îost şi la noi, dar şi Germanii, Berlinezii Wechsel şi Gamilscheg, în oraşul unde o Germană, Carolina de Vasconcellos a inaugurat — şi cu câtă strălucire! — cursurile de romanistică.

21 Mart

Cercetez oraşul Porto. Aflu în suburbii, ţinuţi de filantropia portugheză, cei treizeci şi cinci de nenorociţi emîgranţi basarabeni în Brazilia. Acasă sunt numai femeile. Una singură vorbeşte româneşte. Toţi se zic Români şi găsesc că „e mai bine acasă".

In trenul spre graniţa spaniolă, un comerciant din Porto vorbeşte contra vechii aliate, Anglia, care ia tot şi nu dă nimic în schimb. A cerut la începutul războiului artilerie portugheză şi instructori artilerişti.

Pe frontul francez la Lille, ei au părăsit apoi sectorul lor,

lăsând pe Portughezi singuri, cari, după o zi de luptă, au avut 2.000 de morţi şi mulţi prizonieri, toţi răniţi. La ofensiva Aliaţilor, Portughezii formau grupuri de artilerie cu paritate de participare, dar cereau pentru ofiţerii lor comanda. — Nu ne lăsăm comandaţi de elevii noştri englezi. Din cauza părăsirii sectorului, Portughezii evitau legăturile personale cu Englezii.

Nu iubeşte pe Spanioli, de şi, în timpul războiului, aceştia lăsau să treacă spre Franţa ofiţeri portughezi în uniformă, doar fără chipie. Pretinde că şi trenul e mai prost în Spania.

22 Mart

Ziarele anunţă îndârjite lupte politice la noi. Figura lui Maniu apare ca a unui zeu pedepsitor.

23 Mart.

„Secolo" vorbeşte de „cele patru naţii bolnave": România, Iugoslavia, Cehoslovacia şi Polonia.

Seara, la Milano. Ninsese. Acum plouă. Iarnă...

25 Mart.

Conferinţă la Circolo Filologico din Milano despre „Piemontul şi Lombardia Românilor".

26 Mart

Titulescu nu pare a se bucura, după ultimele lui intervenţii diplomatice, de o mare consideraţie în Italia.

28 Mart.

In ţară aflu lupta înverşunată pentru putere. Maniu a considerat întrunirea la Bucureşti ca o Adunare Naţională,

care, după şedinţa ei plenară, s'a declarat disolvată pentru ca, apoi, actele ei şi chestiunile constituţionale să treacă la noua Adunare de la „Alba-Iulia". O cale pe care n'o pot aproba, şi o spun deschis, încă de la gară.

Se validează alegerea mea, fără a candida,- la Ismail.

Anunţ că voiu veni mâne la Cameră, de şi „Adunarea" m'a oprit de la aceasta.

După amiazi Mihalache cearcă să mă abată de la acest gând. Maniu a plecat, tocmai azi, în Ardeal, de unde nu se mai întoarce până la „Alba-Iulia", pentru care s'ar fi dat plicuri închise, ca unor comandanţi de unităţi'în războiu. Mihalache se oferă a negocia, dar în secret, fără a trăda ştirea la ziare, pentru a satisface dorinţile prietenilor miei. Despre mine îi spun limpede: că doresc să guvernez eu, cu metodele mele şi potrivit cu concepţiile mele.

*

Regina a plecat în Cipru, de unde are intenţia să meargă la Ierusalim. Mihalache se plânge că ea trimete şi dă sfaturi ca un Rege. A chemat pe Stere, care a şi fost de două ori la dânsa, declarându-i că~î urăşte de douăzeci şi cinci de ani şi chiar până în acest moment, dar totuşi îl înţelege; nu poate da însă de rostul Ardelenilor. S'a prezintat ca apărătoarea îndrituită a drepturilor Coroanei.

29 Mart

La regentul Buzdugan. Ii arăt cum văd eu situaţia. Din partea lui, îmi spune că n'are legături de partid. Când a intrat în Regenţă, a părăsit tot ce era înainte. înţelege să

iea şi tot riscul situaţiei. A încercat, timp de două ceasuri, să aducă pe Maniu la o atitudine conciliantă. In zădar: el vrea puterea pentru dânsul, şi imediat. Totuşi Vintilă Brătianu i-a arătat că ar îi dispus să-i cedeze locul mai târziu. In ce-l priveşte, Buzdugan nu va ceda înaintea străzii. Şi Patriarhul e de această părere. Reginei nu i se recunoaşte niciun rol politic, şi i s'a lăsat îndestul s'o înţeleagă. Mă întreabă dacă aş putea lucra cu averescanii. — De ce nu?

30 Mart.

Vorbesc la Cameră. Dimineaţa, d-rul Angelescu m'a rugat să nu atac pe Titulescu în chestia hotărârii de la Geneva în afacerea optanţilor unguri. Ieri, Mihalache m'a rugat să nu mă leg de national-ţărăniştii lui. Eu însă vorbesc aşa cum îmi este datoria. Răspunsul lui Vintilă Brătianu e peste măsură de stângăcia. începe spunând că am făcut un răspuns la Mesagiu întârziat, la care se va răspunde numai la toamnă. El nu vrea să admită ce-i spun eu: că Guvernul lui nu apucă toamna. Sfârşeşte prin a recunoaşte şi el că înaintea străzii nu va ceda.

2 April

Dejun la Princesa Elena, fiind de faţa princesa Olga al Serbiei şi foasta Mare Ducesă Măria. Aceasta dă perfecte amănunte despre asasinatul regelui Carol în Portugalia. Apare şi micul Rege, care isprăvia abia o gripă. E voinic şi cu un oarecare aier de precoce demnitate regală.

Teatrul Naţional e plin pentru prima conferinţă despre Portugalia.

3 April

Seara, Madgearu şi Mihai Popovici vin amândoi la mine,

la ceasul la care, nu fără o intenţie maliţioasă, i-am poftit şi pe unul şi pe altul Par a fi dorit să fie deosebit. Vorbesc de atitudinea lor faţă de mine în trecut. Dau vina pentru lucrurile neplăcute pe d-rul Lupu. La plecare, Popovici mă asigură că nu „partidul", ci „partidele" ar fi să ieie moştenirea. Eu îi amintesc ce se cuprinde în moţiunile lor.

De altfel ei regretă hotărârea lui Maniu de a scoate opoziţia din Cameră. Asigură că, la Alba-Iulia, „nu va fi nimic". Atunci, de ce mai ţin adunarea? Li spun cu hotărâre că refuz absolut să colaborez la ceva care este pentru mine o faptă rea.

4 ***April.***

Vorbesc ia legea Cultelor.

înainte, Istrate Micescu atacă pieziş pe Titulescu, care n'a pus bine chestia optanţilor, neconsultând pe specialiştii români. Argetoianu apără pe colegul său şi cere Camerei aplause pentru dânsul.

Conferinţa a două despre Portugalia, la care asistă şi prinţul Nicolae, care s'a anunţat el însuşi prin aghiotantul său. Aplaudă la atacul contra „monşerocraţiei", care, e cald subliniat de sală. E foarte bine ca înfăţişare, dar se sfieşte încă a vorbi.

5 April.

Azi Hans Otto Roth la mine. E hotărât contra politicei liberale de îmbulzire, dar şi contra uneltirilor revoluţionare. Maniu, care vrea un „bloc ardelean", i-a chemat şi pe Saşi la Alba-Iulia. Roth nu iea asupră-şi acest păcat. Aurel Dobrescu l-a asigurat că „va dezarma o divizie".

Saşii au convins cu greu pe Vintilă Brătianu să nu se atingă de cooperaţia lor, la legea pe care o prezintă Lupu, dar e făcută de doi tineri liberali.

7 April.

Arăt la Cameră intenţia pe care o au unii exploatatori proşti de a strica, printr'o clădire fără sens, frumoasa piaţă a Mediaşului; alţii vreau să se înstăpânească pe Biserica Domnească din Câmpulung. Argetoianu e şi el indignat de cazul de la Mediaş, care, spune el, e complicat cu un şantaj.

Sesiunea se mântuie cu un cald mesagiu al Regenţei. Vintilă Brătianu mă asigură că o să rămâie. Lupu îl proclamă un „sfânt", Argetoianu un „şef" respectat, ale cărui ordine se execută de „soldaţi".

8 April

Şi la ultima conferinţă despre Portugalia foarte multă lume.

*

Vizita lui Marcel Pernot de la Debats. Are de gând să meargă şi în provincie. Vine din Grecia, unde l-a speriat „etatizarea", pe care Zaimis o crede necesară pentru un ariume stadiu al unor anume popoare. In ce priveşte România, e rezervat asupra national-tărăniştilor. La Cluj va vedea pe Maniu, care a adresat un adevărat mesagiu lui Halippa cu privire la cei zece ani de stăpânire românească în Basarabia.

18 April.

Mari cutremure în Bulgaria şi Grecia.

26 April.

Venirea abatelui Zavoral.

27 April

Primirea lui Zavoral la Academie, cu un discurs al d-rului Marinescu. Abatele, care vorbeşte româneşte, ni dă sfaturi de a iubi limba noastră.

La Fundaţie, primirea solemnă a lui Zavoral, în asistenţa Patriarhului. Nistor îl salută în numele Guvernului, primarul Costinescu în al Capitalei. Urmează cuvântarea mea, extraordinar de cald primită. Vasile Stoica vorbeşte în numele legionarilor ardeleni, relevând ajutorul dat revoluţiei din Praga. Se adauge şi un student. Abatele se exprimă foarte corect, spre uimirea auditorilor. Patriarhul îl sărută.

Seara prânz la ministrul cehoslovac. Hiotu mă face să reiau relaţiile cu Duca. El îmi anunţă că prinţul Carol se află la Bruxelles.

28 April

In drumul spre Chişinău, generalul Istrate, care a comandat ca general de corp de armată la ocuparea Basarabiei, îmi spune că nu face politică, fapt pentru care l-a felicitat regele Ferdinand, al cărui aghiotant a fost.

29 April

La Chişinău Regenţa ajunge ceva mai târziu. Bună ţinută, la gară, a Prinţului Nicolae. Discursurilor de întâmpinare li răspunde Patriarhul.

La Sobor, impresionant discurs, foarte înţelept, al Patriarhului, care face apel la unire şi regretă absenţa naţional-ţărăniştilor. Ineunjurat de amicii săi, general Averescu, venit încă de aseară, caută să se menţie vizibil în locul d'intâiu. Vorbesc cu generalul Coandă, cu care împart trăsura, şi îi arăt că un Guvern al lor, la început, e imposibil. Ar fi un crâncen războiu cu naţional-ţărărtiştii. Pe urmă, ar fi un mijloc de a se înţelege cu mine. — Şi cu Goga? — La Culte; ce ştiu eu! — La Interne ar fi bun Mitilineu. Generalul îmi cere voie să comunice şefului său conversaţia. — De ce nu? Dar sunt sigur că nu va înţelege astfel de lucruri.

La Sfatul Ţării, clădire în stil napoleonian, ca mai tot ce a dat aici oficialitatea rusească. Sală strâmbă, urâtă. Vor* beşte Prinţul. Apoi discursuri liberale: al lui Vintilă Bm~ tianu, cu un întreg program ca pentru un lung viitor de guvernare, al lui Nicolescu, preşedintele Senatului, fără coloare, al lui Săveanu, mai nou ca stil. Averescu face o lungă expunere a felului cum, lucrând cu „Puterile centrale", în trista vreme de la Buftea, ar fi putut să unească Basarabia, care i se oferia. Amintind astfel de lucruri, el nu-şi dă sama de deplorabilul efect pe care-1 face la o serbare de demnitate şi mândrie românească. Nu ştiu de ce Mihali, de la Cluj, crede că trebuie să-şi facă un fel de autobiografie.

Dezvelirea, cu discursuri, al lui Buzdugan în frunte, care însă nu se aud, a statuii lui Ştefan-cel-Mare, măhăloasă creaţiune a Basarabeanului Plămădeală, care a luat chipul fixat de Costin Petrescu, acesta în&uşi urmând pe Bucovineanul Epaminonda Bucevschi, de acum trei sferturi de veac.

Supt aeroplanele numeroase — se zvonise, fiecare dând răspunderea pe altul, că vor veni avioane bolşevice şi vor bombarda statuia... — se primeşte defiarea, care e splendidă. Excelentă ţinută a şcolilor, şi a celor de fete. Evreii se prezintă numeroşi, şi ca socoli, cu steag zionist, purtând doar o panglică românească. Armata e ireproşabilă: soldaţi voinici, cai zdraveni, arme care par înoite. E o mândrie s'o vezi. La urmă, pe căluţii lor, ţărani supt dârze căciuli.

Masă de 400 de persoane. Averescu, încântat, e la ureehea Patriarhului. In faţă, Prezan îl priveşte cu curiozitate. Vintilă Brătianu toastează pentru familia regală. Prinţul Nicolae ceteşte apăsat răspunsul, în care se cuprinde o scrisoare a Reginei. Pomenind pe soţul ei, ea declară că omul

politic care se poate stăpâni pe sine, acela câştigă: aluzia e evidentă. Senzaţie.

Oficialii pleacă la 5. Eu rămân pentru reprezentarea, cu o foarte bună artistă, a piesei mele „Domn pribeag". Urmează o conferinţă a mea, în care relevez rolul mulţimilor pentru păstrarea caracterului românesc al Basarabiei.

30 April

Cu Inculeţ, Pântea şi Ciobanu şi cu doamnele lor, cercetez satele Goiana şi Vadul-lui-Vodă. Rare ori câte ceva vechiu în bisericuţele cu covoare splendide, pe care recomand să le adune într'un Muzeu. In ultima localitate, frumoasă catapeteasmă, cu icoane de o inspiraţie în parte occidentală.

Apoi la şcoli. La Facultatea de Teologie, foarte cercetată, refuz să fiu întâmpinat de scriitorul Gala Galaction, din cauza atitudinii lui din timpul războiului.

La întoarcere trenul e întâmpinat cu muzică militară, şcoli, urale, pentru d-rul Angeleseu, care e înăuntru.

l-iu Maiu.

La Bucureşti aflu rezultatul alegerilor franceze, cu un mare succes al moderaţilor, comuniştii pierzând unsprezece locuri.

Societatea Urban Jarnik dă un dejun lui Zavoral. Intre asistenţi, şi Madgearu, care stăruie pe lângă mine pentru înţelegerea înainte de 6 Maiu. El ar voi să, vorbesc la adunarea din Bucureşti, unde promite 40.000 de oameni. La Alba-Iulia oficialii vor încerca să-l împiedece. Madgearu asigură că se va păstra liniştea.

Arătasem lui Zavoral dorinţa mea de a colabora cu socetaitea lor ceho-română, stăruind să se aleagă bine solii culturali. El vorbeşte foarte cald de Urban Jarnik.

*

Universitatea nu e închisă de „ziua muncii".

2 Maiu.

Dejun la Afacerile Străine. Duca îmi strecoară ştiri triste despre Prinţ, „un om căruia i se oferia rezultatul a o mie de ani de muncă prin Coroana României Unite".

Lăpedatu crede şi el că legea electorală se va schimba. Vintilă Brătianu nu vrea însă: i se pare 'că actuala lege înfrânează interesele locale în folosul celor generale. Dacă e contra panaşagiului: ori un sistem, ori altul! Lăpedatu recunoaşte că sistemul de acuma dă ţara pe mâna organizatorilor de alegeri, cari-şi fac de cap.

Seara, masă la Hiotu, cu Zavoral. Ştirile rele comunicate de Duca m'au impresionat adânc, provocând un proces de conştiinţă, pe care admit să-l comunic Reginei, fără ca pentru aceasta să doresc o audientă.

Hiotu mă asigură că vizitele lui Stere „la câte trei zile" se datoresc numai insistenţei acestui om, care crede că a găsit în sfârşit reabilitatea aşa de mult dorită.

3 Maiu.

Cu abatele Zavoral şi ministrul cehoslovac la Văleni. La Ploieşti abatele e primit de 500 de fete de şcoală în costume naţionale. Primarul îl anunţă că o stradă va fi numită după oaspetele iubit.

La Văleni aflu că ministrul a fost aghiotant al împăratului Carol.

Cineva din Ploieşti îmi spune că acolo se prind la telefon adevărate conversaţii între Stere şi Ştirbei. Ar fi vorba ca primul să între în Ministeriu.

4 *Maiu.*

In cursul unei discuţii la Patriarhie, pentru noua clădire, între membrii Comisiei Monumentelor Istorice şi Patriarh, acesta îmi spune că s'ar putea ca eu să fiu ministrul care să ordonanţe cheltuiala.

5 *Maiu.*

„Alba-Iulia."

Trimet lui Maniu o telegramă în care „recunosc partidului său dreptul de a fi valorificat într'un viitor guvern cum va înţelege Regenţa". Maniu îmi răspunde cu frazele vage pe care le aşteptam.

In oraş, unde manifestaţia e condusă de Madgearu şi de generalul Holban, domneşte o linişte perfectă. La Şosea se îmbulzeşte lumea săracă, profitând de vremea bună.

7 *Maiu.*

Cetesc moţiunea de la Alba-Iulia, Vechiu stil de ideologie revoluţionară ardelenească. „Guvernul inimic al Patriei", îndemn la neascultarea de legi, repudiarea îmlprumutului, etc; se vorbise de coloanele ţărăneşti care merg pe jos... la Bucureşti... Amestecul steagului roşu a fost evident, şi tindea să fie.decisiv. Bine că s'a afirmat măcar caracterul inviolabil al unităţii naţionale!

Un învăţător din Muscel, care a fost de faţă, îmi spune că a rămas scârbit de sentimentele de duşmănie faţă de Vechiul Regat. La lumina focurilor înalte, 100.000 de oameni, ca la 1784 sau la 1848, strigau: „Azi să se schimbe guvernul, azi!" „Murim azi, şi aici!" Trenurile au fost luate cu asalt.

Ziarul Saşilor declară că pentru ai săi nu este nimic de aşteptat de la acest partid, afară doar că pune problema de drept, ceia ce trebuie salutat.

10 *Maiu.*

Cu Suedezul Mohl, de la un ziar din Stockholm, şi cu Clinton Logio, la Văleni, unde şi Lăpedatu.

La masă, acesta spune că la Alba-Iulia au venit mai mulţi ţărani din judeţul Alba şi muncitori. Puţini din Cluj, vre-o două sute din Braşov. Trimes să vadă situaţia în Ardeal înainte de întrunire, Lăpedatu s'a întors cu ştiri asigurătoare. N'ar fi vorba de o succesiune a lor. Se lucrează mai mult în direcţia mea. Naţional-ţărăniştii fac imposibilul mai ales pe lângă Patriarh, ca să împiedece guvernul mieu de „destindere". S'a prins o comunicaţie a lui Stere către Maniu, la întoarcerea mea din străinătate, în acest cuprins: „spusesem că va trăda în patruzeci şi opt de oare; a făcut-o în douăzeci şi patru". Observ că acest om e cel mai bun expert în materie de trădare.

Ziarele, informate de Guvern, sunt pline de ştiri cu privire la un complot în Anglia al prinţului Carol, care ar fi fost să se întoarcă în momentul de la Alba-Iulia. Prinţul, bolnav, a trebuit să părăsească Anglia.

In Le Monde Slave din Paris un Rus, Adamov, e primit să falsifice, şi să înjure şi pe Poincare, în chestia Basarabiei, întreb pe Eisenmann supt ce presiune s'a primit acest pamflet.

15 *Maiu.*

Beza doseşte din Londra, aducându-mi ştiri liniştitoare cu privire la afacerea din Londra, care mi-a răscolit tot sufletul

21 Maiu.

La Afumaţi cercetez biserica lui Constantin Cantacuzino Stolnicul.

Seara, la Legaţia italiană, cu profesorul Maragliano din Geneva, descoperitorul serului anti-tubereulos, şi noul ministru al Belgiei Guilaume, al cărui tată pregătise o bibliografie a Istoriei Românilor, pe care fiul spune că ar fi dispus să o continue.

Noul ministru al Italiei, Preziosi, ginerele lui Tittoni, arată o mare admiraţie pentru Averescu.

La o întrunire din Dobrogea, V. Sasu a dat ca sigur un viitor guvern Averescu.

28 Maiu.

Princesa Elena, la care dejunez, a primit pe Maniu, care i-a făcut timp de două ceasuri un „expozeu" fără s'o lase să. adauge un cuvânt.

29 Maiu.

Mi se acordă în unanimitate premiul de proză de 100.000 de lei.

30 Maiu.

Şedinţă de comemorare a Regelui Ferdinand la Academie. Cum aş fi trebuit să vorbesc de politica unui Suveran care nu mi-a îngăduit nicio participare la conducerea ţării, am refuzat. Sarcina i s'a dat lui Mehedinţi, fost ministru.

Sunt de faţă Prinţul Nicolae, care a răspuns bine salutării preşedintelui Racoviţă, şi ceilalţi doi membri ai Regenţeii, precum şi regina Măria, care s'a apropiat de mine, observând că e mult de când nu ne-am văzut. Bianu a

vorbit, mişcat, despre legăturile răposatului Rege ca Academia.

2 Iunie.

La Academie şedinţă pentru Aleesandri, în prezenţa Reginei, a princesei Elena şi a prinţului Nicolae. Discursul lui Goga a fost bine clădit şi ferm.

3 Iunie.

La Târgovişte, pentru Congresul Ligei Culturale.

Seara, un deputat liberal îmi spune cât de adânc simţia I. Brătianu criticele mele. Era rău informat şi adesea aţiţat de oameni interesaţi să producă şi să menţie duşmănia. Mă credea înviersunat contra lui personal, căutând să-I scad.

4 Iunie.

După-amiazi, la Deaîu. Mormântul lui Mihai Viteazul e acoperit de un praf gros. Colonelul comandant al şcolii vorbeşte frumos membrilor Ligii în faţa celor 500 de elevi, cari defilează. Până ajungem la poartă ei se coboară pe cărări ca să ni dea o ultimă bună-ziua.

Seara, festival foarte reuşit, cu corul din Târgovişte, în care întră bărbaţi şi femei din toate clasele, având drept conducător un contabil şi un băcan ca solo. Iţi face plăcere. Corul din Sălişte e condus de însuşi Timoteiu Popovici. Studenţii prezintă frumoase danturi.

5 Iunie.

La Cobia, gingaşă clădire de la 1572, înveşmântată în cărămizi smălţuite. Apoi la Butoiu, cu resturile unei mănăstiri din veacul al XlV-îea, refăcută supt Matei Basa-

rab, apoi stricată de negligenţa egumenilor greci. Mergem şi până la Ludeşti, unde piatra soţiei lui Stoica, logofătul şi cronicarul cantacuzinesc, e oribil maculată de ceara lumânărilor proaste.

7 Iunie.

La telegrama trimeasă în numele Ligii Culturale Regina răspunde sec prin d-na Mavrodi, princesa Elena, direct, foarte călduros, Regenţa, convenabil.

9 Iunie.

La Văleni cu d-na Quensel, soţia unui profesor universitar în Suedia, care a fost în Rusia sovietică, despre care a scris două volume, şi a mai trecut prin România pentru studii. E foarte rezervată în tot ce priveşte Basarabia.

12 Iunie.

Duca-mi arată telegrama prin care prinţul Carol arată la **Paris-Midi** că el se va apăra în procesul de divorţ şi că a fost silit să plece de conrupţia regimului românesc.

13 Iunie .

La d-na Novian, căpitanul de aviaţie francez pe care l-am chemat ca sfătuitor îmi spune că accidentele dese vin din lipsa unor buni mecanici şi, în genere, a unei baze sănătoase. Prinţul Carol organizase o mare aviaţie, căreia după plecarea lui i s'au luat mijloacele. O mică aviaţie bună poate produce aproape instantaneu, în caz de războiu, una de proporţiile cerute.

*

Averescu răspunde articolului mieu despre Guvernul de notabilităţi naţionale cu altul în care cere colaborarea de partide, adăugând că, de altfel, el n'are nevoie de niciun ajutor ca să vie la putere.

14 Iunie.

Lăpedatu îmi spune că ar trebui ,,să mă mişc", să expun Regenţei drepturile mele. Regenţa s'ar teme să dea ţărăniştilor, gata de răzbunare, Guvernul, iar Averescu ar fi făcut, şi acum în urmă la Mărăşti, o rea impresie.

17 Iunie.

Cu Lăpedatu la Cluj, pentru inaugurarea, adecă trecerea de la „Fundaţia Regelui Mihai" la Stat a Muzeului, atât de bine, şi de greu, alcătuit de Romul Vuia, care m'a invitat în cuvinte mişcătoare. Şi în cuvântarea lui el spune că prezenţa mea acolo face pentru dânsul mai mult decât toate discursurile şi distincţiile. In discursul său Racoviţă rā$pinge concluziile istoricilor şi asigură că toată civilizaţia românească era gata încă din epoca pietrei.

In tren, Lăpedatu, şi la întors, Franasovici, spun multe lucruri interesante, Lăpedatu îmi arată că înfrângerea în procesul Manoilescu a fost pentru I. Brătianu cea mai grea lovitură. In Consiliul de miniştri a fost o uimire când Tătăreseu a adus ceia ce el numia probele. Şi Duca îndemnase la proces. Brătianu mă privia ca omul în stare să deslănţuiască o mişcare carlistă. S'a crezut că Regina lucrează la un Ministeriu Ştirbei, care ar deschide calea ţărăniştilor. Prinţul Nicolae a vorbit liber, bine, la Timişoara. Amândoi miniştrii iau în uşor pretenţiile de succesiune ale lui Lupu.

Lăpedatu îmi spune în ce condiţii s'a format guvernul

î

Ştirbei. Brătianu l-a chemat pe Lăpedatu şi i-a spus ce pregăteşte; l-a rugat să nu plece din Bucureşti. Lui C. Dimitriu i-a vorbit mai vag. Noii miniştri au fost înştiinţaţi noaptea. Ştirbei era cu Nicoleanu, cu comandantul Bucureştilor şi directorul Poştelor. Intenţia lui Averescu de a da o lovitură îi pare evidentă. Ştirbei n'avea nicio autoritate: se silia să pară imparţial. Lui Brătianu i-a părut rău pe urmă că n'a pornit de-a dreptul.

20 Iunie.

La Belgrad, un Muntenegrean, insultat de opoziţie, ucide pe Pavel Rădici şi încă un opozant şi răneşte grav pe Ştefan Rădici.

21 Iunie.

Dejun la Legaţia sârbească pentru conferinţa Micii înţelegeri.

Beneş recunoaşte că a vorbit „Dimineţei" de factori permanenţi şi factori schimbători în politica naţională, dar cuvintele lui au fost complectate, şi el n'a dat autorizaţia de publicare. Spune că e obosit de când, tot pe drumuri, reprezintă ţara lui.

Marincovici asigură că în luptele politice de la dânşii e mai ales dorinţa lui Pribicevici de a reveni la guvern. A constatat caracterul superficial al luptelor de la noi, dar în străinătate zgomotul lor ni face mult rău.

Seara, prânz la Externe. Ştirbei se închide o jumătate de cea cu Duca. Hiotu îl laudă ca pe un om ,,cu scaun la cap".

*

Curtea de Apel a pronunţat divorţul Prinţului..

28 Iunie

Titulescu cercetează pe şefii de partide pentru a li da oarecare informaţii în chestia optanţilor.

29 Iunie.

La Brăila, conferinţă despre „Bazele României noi".

Mi se dă asigurarea că împrumutul nu se face.

l-iu Iulie.

Prefectul de Prahova mă asigură, din potrivă, că de azi dimineaţă s'a trimis înştiinţarea iscălirii împrumutului.

Deschiderea cursurilor în prezenţa princesei Elena şi a verelor ei, fiicele prinţului Andrei, Margareta şi Teodora, care trăiesc la Paris.

Asistă şi d-rul Angelescu, care găseşte cuvinte bune pentru mine şi opera mea.

7 Iunie.

Manoilescu mă asigură că intriga guvernului Ştirbei înaintează.

Acuma câtva timp a avut loc o întrevedere între Vintilă Brătianu şi Maniu. Cel d'intâiu a început prin a declara că nu ştie pentru ce e pus în faţa celuilalt, că poate guverna şi că ar admite succesiunea naţional-ţărăniştilor numai în anume condiţii, între altele respectarea comercializărilor, îşi închipuie cineva capul lui Maniu!

9 Iulie.

La Sinaia pentru un şir de conferinţi despre literatură şi artă la noi.

N. Georgescu îmi spune că presiunea asupra Regenței e mai mare. Buzdugan însă n'ar voi să mă jignească.

14 15 Iulie.

La Brașov. Ce străin pare orașul! Ai noștri abia cutează a vorbi pe stradă și se semnalează prin negligența îmbrăcămintii și încetineala mersului...

*

Arăt unui grup de Unguri din Făgăraș lucruri de artă din Sinaia. Perfectă înțelegere. Invitați la conferința mea, ei vin cu plăcere. Vorbesc curat românește.

28 Iulie.

Congresiștii învățământului secundar vin la Văleni, cu Claviere și Reg în frunte. Mulți Cehoslovaci și Poloni, dar nu văd niciun Sârb. Un interesant Bulgar, Cațarov. Doi Englezi și patru Americani. Vre-o doi Greci.

24 Iulie.

Tătăreseu vine să-mi explice ce s'a petrecut în ArdeaL De fapt a existat o conspirație cu lucrătorii din mine, în mare parte străini. Un Consiliu instituit pentru a trata cu fabricanții a funcționat; inginerii au fost bătuți, jandarmii atacați cu pietre, etc. El, Tătăreseu, a dat ordin să nu se tragă; oamenii au fost speriați numai cu mitraliera, trăgând în aier. Jandarmii și-au răzbunat bătând pentru câte le înduraseră. Tătăreseu, îmbrăcat ca țăran, a fost el însuși la Alba-Iulia. A cunoscut deci psihoza. Cum se vede și din depuneri, lumea țărănească era convinsă că Maniu vine cu altă Constituție, ale legi și alți funcționari.

Ii învederez lipsa de autoritate a regimului, imposibilitatea de a se menținea, ca și aceia de a aduce pe Averescu ori, cum însuși o recunoaște, de a se juca de-a Titulescu ori de-a Prezan. O guvernare a mea ar atrage ce e mai bun la țărăniști. Ar însufleți țara. Pe urmă, înainte de alegeri, partidele de autoritate s'ar putea lega într'o Uniune națională, precum cere programul. Fiecare cu organizația sa, dar cu o repartiție a rolurilor în Parlament și în Guvern. Ar ținea, cu putință de revizuire, dacă împrejurările ar schimba proporțiile, cinci ani, zece. — Până la majoritatea Regelui. — Până la majoritate! Tătăreseu crede că, dacă așa ceva — cum îi arăt că a fost cu putință de patru ori până acum — nu s'a făcut, era părerea fermă a lui I. Brătianu că nu se poate Guvern de coaliție. Dar sistemul lui, slăbit prin reaua stare fizică din ultimul an, nu se poate menținea și după dânsul, lipsind și sprijinul unui rege totdeauna la dispoziție. Va fi deci „ceva nou", și în curând o voiu vedea în Septembre, la întoarcerea mea din Oslo.

26 Iulie.

La București pentru Cameră. Deschidere cu entuziasmul de comandă. Toată lumea în picioare la cetirea, de Vintilă Brătianu, a Mesagiului.

După-amiază, cetesc declarația noastră. Vintilă Brătianu ia cuvântul ca să se arate consecvent. Mă silește să-i dovedesc contrariul. Sunt adus a vorbi de „legalitatea contestată" a unora și de „popularitatea nemeritată" a celorlalți.

27 Iulie.

Sosirea studenților italieni aduși de Isopescu. Ii conduce profesorul Bartoli de la Turin și geograful Riceardi. La Budapesta intraseră cu tricolorul nostru lângă al lor. Uimire. După sfatul lui Isopescu au scos pe cel românesc.

9 August.

Berlinul apare cam murdar la margene, cu oarecare decadentă în înfăţişarea oamenilor, mult mai politicoşi, ba chiar foarte serviabili. In centru, perfectă ordine şi o excepţională muncă. Părăsitul, melancolicul Potsdam, plin de socialişti. Lucrează aici delegaţia financiară românească, în frunte cu Oromolu.

10 August

Plimbări prin cartierele muncitoreşti, admirabil organizate.

11 August.

La Oslo n'a sosit încă mai nimeni dintre congresişti.

14 August.

Deschiderea congresului, cu 1.500 de participanţi, între cari mulţi sovietici şi destul diletanţi. Preşedinţii naţionali ne expunem pe estradă. In sală, Regele, pe un simplu scaun între banchetele pline; lângă el un aghiotant. Trebuie să asculte lungimea discursurilor şi a comunicatelor. Muzica l-a primit cu o bucată străină oarecare.

Koht, preşedintele norvegian, vorbeşte, nu prea lung, cu humor, în englezeşte, franţuzeşte şi nemţeşte, regretând că nu cunoaşte şi „frumoasa limbă italiană". Urmează discursul englez al rectorului Universităţii, în aula căruia ni ţinem şedinţele. Koht însuşi tratează despre ideia naţională în epoca modernă. Monseniorul Baudrillart se ocupă de influenţa d-nei de Maintenon asupra bătrânului Ludovic al XlV-lea. In faţă Regele protestant nu zimbeşte. Elegantă expunere cu orizont a Germanului Brandi de la Qottingen, despre Carol Quintul. Apoi, expansiv, tumultuos, agresiv,

ofensiv, elocvent şi pitoresc, Belgianul Pirenne, care face ca Regele, cu toată oboseala lui, să râdă. El datează evul mediu de la întreruperea de circulaţie maritimă pe care ar fi provocat-o invazia arabă. La urmă, scurt, Americanul Kidder.

Seara, recepţia primăriei la Ankershus, cu o bogăţie de bufet ca în ospeţele medievale. ®

15 August.

Recepţie la Palat. Suntem înşiraţi câte doi după hazardul sosirii. Regele şi Regina, prinţul Olav aşteaptă, în dosul uşii. Suntem prezentaţi, fără nume, după naţiune, ceia ce face că Puig e bănuit a fi Român. Regele găseşte câteva cuvinte: ştie că eu eram, dimineaţa, „acolo sus". Obiceiul cere să se strângă mâna şi aghiotantului şi domnişoarelor de onoare, care păzesc altă uşă. Se trece la bufet. Regina, cu Curtea ei, iea ceaiul la o mesuţă deosebită, unde sunt chemaţi Englezii. Regele trece la întâmplare printre congresişti.

Două banchete. Unul e oficial, cu discurs al preşedintelui Consiliului. Guvernul e liberal-socialist. Deci mult pacifism spus pe englezeşte. Răspunsul lui Pirenne în aceiaşi notă. Stau lângă un German din Riga şi lângă un Elveţian. In faţă, Vulici e obosit şi foarte plictisit de opoziţia croată, care se afirmă şi aici.

După masă, în salon, plimbare ostentativă a d-nei Kollontag, ambasadoarea Sovietelor, în căutare de conversaţii. Femeie grasă, trecută, cu mers greoiu; sprincene mari negre pe ochii suri obosiţi. Asigură pe Fedele, uriaşul fost ministru de Instrucţie italian, că „pe căi deosebite cele două naţii lucrează pentru acelaşi scop". Un moment a captat pe bunul Puig. Alţi amatori nu se găsesc. Profesorul finlandez Mikkola mă îndeamnă să vin în iarnă la dânşii.

Al doilea banchet al întregului Congres reprezintă o for-

midabilă îmbulzeală. Am iarăşi vecinătatea lui Vulici şi a câtorva Francezi şi doamne francezi. Oficial ni se cer discursuri naţionale, pronunţate pe o estradă după ce au fost anunţate cu gongul, de un secretar norvegian. Mă supun cu greu la acest „ridicul colectiv" şi mă mulţămesc să arăt recunoştinţa pentru buna primire.

16 August

Dejun dat de delegaţia polonă. Sunt între ministrul Poloniei de aici şi cel din Madrid, oameni tineri amândoi, şi foarte afabili.

După-amiazi, în urma prezintărilor arheologice ale lui Rostovţev, despre Dura, şi unui Berlinez, despre Milet, ţin locul lui Diehl, prezinfând raportul său asupra influenţelor bizantine în Occident. Pe urmă Puig face o interesantă comunicare despre vechea artă romană. Se ceteşte un memoriu al lui Balş, despre goticul în Muntenia. Am atins, nu fără aprobări, chestia comorilor noastre de artă deţinute la Moscova.

17 August.

Dimineaţa, Gh. Brătianu vorbeşte despre războiul din 1877, prezintând pe bunicul său ca intransigent în chestia Basarabiei, pe când Kogălniceanu ar fi fost dispus la transacţii, ceia ce mă face să rectific, arătând că de fapt aveau amândoi aceiaşi politică. Se amestecă şi o profesoară polonă cu lămuriri utile. Puţintel înainte Francezul Pages ridicase chestia atitudinii ruseşti faţă de Sud-Estul european pe vremea lui Napoleon al Ill-lea. Urmează o comunicaţie a lui Temperley, delegat englez, profesor la Cambridge, fost ataşat militar în Serbia şi, ca expert la conferinţa de pace, decorat cu Coroana României, a carii rozetă o poartă.

Dejun la Italieni. Fedele e între vice-preşedinţii Dopsch

şi Pirenne. La capetele potcoavei, Dembinski, şeful delegaţiei polone, şi eu; lângă mine, Italienii Gallavresi şi Albertini, un tânăr bizantinolog. In cele câteva cuvinte ale lui Fedele, el atinge fascismul. Dopsch răspunde rezervat, arătând că n'are nicio sarcină din partea Guvernului său.

C. Marinescu tratează despre Catalani în Mediterana orientală. Bernont află cuvinte calde pentru participarea Românilor la luminarea post-cruciatelor în secolul al XlV-lea.

Seara, serbare etnografică la Skansen. Frumoase coruri, cu note cunoscute nouă. Danturi, dintre care unele amintesc pe ale noastre; altele sunt de o delicată poezie şi politeţă occidentală.

8 August.

A doua şedinţă generală. Calisse, care trebuia să vor^ bească despre unitatea italiană, lipseşte şi e înlocuit cu Volpe, care prezintă personagii mai puţin cunoscute ale Risorgimentului. Dopsch câştigă atenţia cu observaţiile sale, spuse cu bonomie, despre economia în bani şi în natură, cu multe exemple de pretutindeni. Antipatic, cu figura-i umflată, cu ochii morţi supt ochelarii de după urechi, cu barbişonul de colonel în rezervă de la 1877, Pocrovschi, şeful sovieticilor, se luptă cu „istoricii şi autorii burghezi", cu capitalismul, pronunţat chepichelism, pentru „a dovedi" că Ţarii au fost stăpânitori paşnici, purtând totuşi războaie, iiindcă le cereau „cupeţii" ruşi, evident „chepichelişti". Formidabile aplause ale „tovarăşilor", în frunte cu d-na ambasadoare, pe care o ajută un blond secretar. Frumoasă figura de bătrân erudit englez. J. Holland Rose vorbeşte nervos despre politica lui Bonaparte în Egipt şi în restul Orientului. In locul lui Zakrzewski, care trebuia să trateze despre „Rolul Slavilor în evul mediu", Zelinski, care ne întreţine, distrând auditoriul şi prin întorsături de spirit

într'o foarte bună franceză, despre curajul grec şi cel modern, cu citaţii din „Hamlet" şi din Gustave Ie Bon. La capăt, foarte strâmtorat de lungimea predecesorului mieu, amintesc de vechii noştri Domni, asupra cărora cădeau datoriile înaintaşilor, şi câştig astfel lumea, foarte redusă, pentru comunicaţia mea despre „Interpenetraţia Occidentului cu Orientul în evul mediu".

La adunarea preşedinţilor, cum se discută „voturile" (Ies voeux), atrag atenţia că unele nu sunt scrise, din lipsa secretarului sau distracţia preşedintelui. Astfel acela despre obiectele noastre de artă de la Moscova: ştiinţa ar câştiga dacă s'ar scoate din pivniţile Cremlinului pentru ca Academia Română să le ţie la dispoziţia cercetătorilor. „Nu există relaţii diplomatice între cele două ţări", ripostează Pocrovsehi. „De aceia mă şi adresez aici; Academia Română nu face politică de Stat." Nu se face proces-verbai, dar, trimetându-se toate „voturile" la Comitetul istoric, preşedintele, Glotz, înseamnă că pot fi şi cele verbale, iar altcineva îmi arată că s'ar putea face propunerea în numele întregii delegaţii. Rămâne deci pentru adunarea Comitetului la Veneţia, în Maiu.

19 August.

O ultimă adunare a Comitetului a hotărât viitorul Congres la Varşovia şi a ales ca vice-preşedinte, deci viitor preşedinte, pe Dembinski. Pirenne îşi cedase locul, fiind prea ocupat, dar declarase că nu „demisionează", cum nu-şi prezintă nici candidatura. Brandi propune ca nou membru în comitet pe Cehoslovacul Susta.

20 August.

Accident uşor de automobil al lui Rosetti, Marinescu şi Gh. Brătianu.

Vizite la Muzeul de artă decorativă şi la cimitirul din Akershus, cu mormintele lui Bjoermson şi Ibsen.

22 August

La Stockholm. Vizitând Nordisk Muzeum, găsesc o sabie a lui Brâncoveanu.

*

Seara, o conferinţă în limbă germană la o Societate de femei.

23 August.

Dejun dat de ministrul Penescu profesorilor, ziariştilor, etc. Lângă mine oameni ca directorul de Muzeu Curman, Hildebrand, directortil datoriei publice, Isac Collin, directorul Bibliotecii Naţionale, Wigman, creatorul curentelor de presă suedeză. Răspunzând, arăt legăturile dintre noi şi Suedia, vechi şi nouă, cu toată depărtarea.

24 August.

Vizita la Hildebrand, care îmi vorbeşte de viaţa politică suedeză, apoi la Curman. Dejun cu d-na Quenseî şi soţul ei, profesor de geologie.

26 August.

Vizită la mormintele regale, unde întâlnesc pe d. şi d-na Hauser, întorşi de la Oslo. Excursie la Drottningsholm.

28 August.

La Berlin, Oromolu şi I. Lăpedatu, delegaţii noştri, îmi spun Că Germanii oferă pentru recunoaşterea unei datorii de 500.000.000 de lei, scăriţată pe mulţi ani, reprezintând

renta lor, pe care n'am recunoscut-o, un împrumut de 60.000.000 "de lei, acum. Mă întreabă ce cred. Mi se pare că e bine să facem locul liber şi clar; ce-o mai fi vom vedea.

*

Dejun cu ministrul Poloniei, încă un tânăr, care a fost şi la Roma şi la Angora, cu al Serbiei, Balugcici, cu Stein, directorul lui „Nord und Sud"...

29 August.

Aflu moartea, într'un accident de automobil, a lui M. Cantacuzino.

. *30 August.*

La Bucureşti.

Văd pe Argetoianu, care mă asigură că recolta de porumb nu e chiar aşa de dezastroasă cum pare. Pentru a face pe exploatatori să scadă preţurile, i-a speriat cu un import din străinătate. II felicit pentru notă demnă cu care a răspuns Ungurilor, cari se ţin învierşunaţi în chestia optanţilor. Se vorbeşte de Ministeriul Ştirbei.

4 *Septembre.*

D-rul Lupu îşi închipuie că poate moşteni pe liberali. Oricum, sorţii lui Ştirbei ar fi scăzut.

La înmormântarea lui M. Cantacuzino vorbesc, în două sensuri deosebite, Maniu şi Grigore Filipescu. Pentru ţărăniştii puri, Răducanu.

5 Septembre.

Ludwig, ataşatul militar polon, vine din partea mareşalului Pilsudski ca să-mi ceară lămuriri asupra rostului în Ardeal al lui Ştefan Bathory, marele rege polon. Ludwig crede că prinţul Carol are încă mulţi aderenţi, şi o repetă.

7 Septembre.

Grigore Filipescu întrevede un Ministeriu Ştirbei. Ar dori ca eu să-1 întreb pe Maniu dacă-1 acceptă. Ii răspund că eu nu pot discuta intrigi, ci numai situaţii. Averescu n'ar întră într'un asemenea Ministeriu. Primind de la Regina darul în amintirea Regelui, „care l-a iubit aşa de mult", el răspunde: „Ştiu, dar nu m'au iubit şi cei cari-1 încunjurau". Filipescu e sigur că, şi dacă ar fi format Averescu Ministeriul Naţional, tot venia Brătianu: liberalii o spun făţiş.

12 Septembre.

Cihodariu, care a văzut la Paris pe Papacostea, intimul lui Averescu, a cules de la acesta o conversaţie cu regele Ferdinand, care i-a spus că puţin a fost să nu capete generalul puterea în 1926: „Dacă Iorga mi-ar fi prezintat o listă şi cu ţărăniştii, cu dânsul în frunte, îmi era imposibil să refuz, date fiind sentimentele pe care le am pentru dânsul şi tot ce ni-a făcut nouă, mie şi Reginei, fără a mai socoti că are dreptul, la vrâsta lui, să fie ţinut în samă".

Giurculescu, de la Câmpulung, a văzut pe Patriarh, care i-a lăudat articolele din „Neamul Românesc" şi ţinuta mea faţă de Regenţă. Era indignat de hoţiile de la petrol şi stăruia în părerea că pedeapsa trebuie să fie deplină şi necruţătoare. Şi-a exprimat părerea că, fiind eu suprema rezervă morală a terii, trebuie să mi se dea putinţa de a lucra pentru dânsa.

16 Septembre.

Mi se aduce din partea Iui Goga şi lui Averescu o ofertă de colaborare. N'au nimic contra unui Guvern al mieu, pe. care l-ar sprijini; îmi oferă, în cazul când ei ar fi chemaţi, vioe-prezidenţia Consiliului cu un sub-secretar de legătură, două, trei locuri de miniştri, câteva de sub-secretari, un număr mare, care ar putea fi crescut, de deputaţi şi senatori. Răspund că n'am nimic contra venirii lor, dacă aşa crede de cuviinţă Regenţa; personal, având idei de realizat, nu pot împiedeca acţiunea în alt sens a altuia. Dacă mi se da ceva în scris, voiu convoca pe ai miei, a căror participare la Guvern o admit.

*

După-amiazi, Lăpedatu ca să mă sondeze dacă aş lucra câteva luni cu actualele Camere. De ce nu, dar fireşte trimeţându-le necontenit în vacanţă până la posibilitatea unor alegeri normale. Amândoi credem că legea electorală trebuie schimbată. E foarte nesigur de soarta Guvernului.

19 Septembre.

Trimesul mieu a fost la general şi a stat acolo vre-o două ceasuri. Averescu i-a vorbit de vechile negocieri întrerupte, de lipsa mea de dispoziţie de a-l primi, de şi se oferise, îmi aduce în scris că generalul, dorind fuziunea, pe care, deprins cu astfel de acţiuni, ar face-o răpede şi insistând să reluăm discuţiile, îmi cere o solidarizare în opoziţie şi la guvern.

Ii amintesc, în scris, că l-am susţinut şi în ceasurile cele mai grele şi-i spun că, dacă Regenţa l-ar vrea, îl voiu susţinea cu ai miei, dar eu însumi nu pot, ca unul care am un program integral de realizat, decât să rămân la locul mieu de deputat.

23 Septembre.

într'o scrisoare caldă generalul promite acelaşi lucru.

24 Septembre.

Un inspector al administraţiei pretinde că Duca ar dori un Ministeriu naţional-ţărănist, dar cu patru păzitori, şi anume: I. Lăpedatu, Crăsnaru, Rătescu şi generalul Olteanu, că Maniu acceptă aceasta, ca să-i răstoarne, şi că Mihalache singur cere totul pentru partidul său.

30 Septembre.

Recepţie la Legaţia polonă pentru mareşalul Pilsudski. îmi vorbeşte de portretele şi iscăliturile lui Ştefan Bathory: iscăliturile câştigă tot mai multă amploare şi complicaţii de la Voevodatul Ardealului la Coroana regală şi de acolo la biruinţa asupra Muscalilor. Necontenit i se aduc în odaie vizitatori. Apare şi Stere, mi se pare cu un cordon dat de regele Ferdinand. Mă ridic: „Scuzaţi-mă, domnule mareşal", şi plec. Aşa face şi generalul Cihoschi. Explic ministrului Poloniei că nu pot stă alături de cine ar fi trebuit să fie împuşcat pentru trădare.

l-iu Octombre.

Alegerea mea ca decan al Facultăţii de Litere.

Către seară la Averescu. Situaţia i se pare foarte rea. Bilanţul comerţului cu străinătatea e deficitar, pe când supt ^el era cu profit. încasările sunt proaste: va ajunge să nu se mai poată plăti lefile ori să se facă o nouă emisiune, care ar descredita leul. El însă are legături cu străinătatea. In Maiu 1927 Germania era gata să-i dea un împrumut de 17.000.000 lei; i se pare curios că I. Lăpedatu nu

s'a grăbit. Franța, căreia îi arătase că, dacă Ifadiiei i se dau comenzi, ea dă mai mult şi deci Franța ar putea da măcar pe jumătate, era dispusă a o face: cu două zile înainte de a cădea, generalul primise marele cordon al Legiunii. Are prețioase legături cu Mussolini şi Stresemann. Acestuia i-a spus că în războiu ne-am găsit față'n față; acum situația e alta şi relațiile trebuie să fie reluate. Stresemann era de aceiaşi părere. Cum ministrul german la Bucureşti, Mutius, s'a arătat foarte „înbumbat", Averescu a trimis pe colonelul Anastasescu, fost ataşat la Berlin, pentru a cere explicații. Imediat Mutius s'a scuzat. A primi prezidenția de Consiliu acum ar fi pentru dânsul o povară: n'ar creşte cu nimic. I-ar fi fost frică să nu trebuiască a se retrage din cauza neizbânzii față. de greutățile țării. Dar din ceia ce spune anume ca să-şi afirme dreptul, reiese că ar putea-o face. Nu-1 contrazic, şi nu-1 aprob. A strecurat şi ideia că acum suntem înțeleşi. Am lăsat-o să treacă.

Apoi aduce vorba de fuziune. El e obosit. Eu aş putea prinde rădăcini la ai lui, şi s'ar putea ajunge la o şefie. Ii arăt că şi eu doresc, între liberalismul epuizat şi țărănismul care anunță „lupta pentru pâne", un partid al Centrului. Am făcut pe ei miei cari țineau cu țărăniştii să-şi schimbe orientarea. Intre noi şi dânşii e acuma un şanț, peste care nu se poate trece. Dar eu nu dispun de amicii miei ca el de ai lui. Ei e general şi mult mai bătrân, având oameni pe cari el i-a ridicat; eu lucrez cu oameni din generația mea, cari mi-au sacrificat viața lor. Orice presiune poate aduce desertiuni la țărănişti şi aceştia, mândri de succesul de la Năsăud, pe care li l-a provocat şi stupiditatea „furării" părintelui Man — şi Averescu recunoaşte căi e o stupiditate, — s'ar prevala de orice dezerțiune către dânşii. Să lăsăm lucrurile a merge de la sine. O putem face cu atât mai uşor, cu cât înseşi profesiunile noastre ne-au pregătit pentru aceasta: el, general, deprins a consolida

orice chilometru; eu, istoric, învățat să nu primesc nimic decât după îndelungate socoteli, nu ca avocații, cari cred că „c'est arrive". Generalul surâde.

Seara, masă la Externe pentru Pilsudski. Discursul lui Argetoianu e sobru: şeful guvernului polon, foarte rezervat. Opoziția nu e reprezintată. Averescu a oprit pe ai lui.

12 Octombre.

Prințul de Hohenzollern, oaspetele Reginei, a venit să mă vadă ca „şef de partid". N'am avut un tren la îndemână.

Ih Octombre.

Inculeț vine, în aparență, întâmplător. Vorbeşte de apropiata retragere a Guvernului. A spus Regenței că nu pot fi chemați național-țărăniştii, periculoşi prin lipsa de coheziune şi autoritate. Desfacerea tuturor legăturilor în Stat şi societate s'ar face tot aşa de răpede ca în Rusia. Regentul Buzdugan a răspuns că şi el a atras atenția asupra unor asemenea posibilități.

11 Odombre.

Goga face să-mi comunice că Averescu a fost la Regenți, cărora li-a amintit că, atunci când ei nu jucau niciun rol, el făcea „dintr'o miliție o armată". Li-a vorbit o oară şi jumătate. Ca răspuns, acela că Guvernul are de făcut stabilizarea, iar pe urmă se va vedea; Regența doreşte un Ministeriu național.

18 Odombre.

Guvernul se crede acuma asigurat.

Goga vorbeşte de audiența lui Averescu. Regenții nu şi-au dat samă în de ajuns ce este stabilizarea.

întrebat la Banca Naţională, de Ştirbei, ce plan are, generalul a răspuns: „Jumătate din planul mieu i-am spus Regenţei, jumătate îl ţin pentru mine".

Goga, acuzând pe Vaida că ar fi aprobat în timpul războiului pe Stere, e pentru o campanie de întruniri care ar crea o nouă opinie publică. Eu n'am încredere în asemenea apeluri. Măcar la ţară, lumea e aşa de zăpăcită...

21 Octombre.

După ştiri serioase, unii averescani ar voi dictatura pentru a „absorbi" pe Ardeleni şi a îngrozi pe ţărănişti. Ni s'ar cere nouă numai o acţiune „concordantă" în opoziţie.

25 Octombre.

Averescu, cu Goga, la Văleni. Generalul ni arată că între programul şi ţintele noastre nu e nicio deosebire între noi, că el doreşte ca la banchetul întrunirii noastre de la 4 Novembre să fie invitaţi şi amici de-ai lui, dintre cari unul să şi vorbească. Atunci când vor ţinea ei o întrunire în Ardeal, pentru a combate ura contra regăţenilor, ar fi de dorit să vin şi eu; ceia ce admit.

Multe amintiri şi constatări recente, de mare interes. Neutralitatea a demoralizat pe ofiţerii de rezervă, lăsându-şi familia în suferinţă, fără tot ce poate da supt raportul moral războiul. Czernin i-a trimes pe un agent consular român din Bucovina, Timeiue, să-1 întrebe cum e situaţia. I-a răspuns: „Din moment ce războiul cu Serbia a fost deschis pe tema interzicerii unui ideal naţional şi Aliaţii îl pun pe steagurile lor, noi nu avem decât o singură linie". Czernin spune: „Generalul are dreptate". De mai multe ori s'a interesat pe lângă Brătianu cu privire la intrarea în acţiune. Brătianu căuta „momentul". Când au fost atacaţi Sârbii, era vădită Intenţia de a aproviziona pe Bulgari, de a reaproviziona pe Turci, cari sfârşiseră muniţiile. Puteam da o lovitură. S'a zăbovit din nou. In 1915 Regele spunea că se va face ceva în primăvară, dar a ataca în acea clipă chiar, air fi o „folie furieuse".

Când războiul a început, s'au aranjat generali chiar în locurile unde nu se pricepeau, în regiunile necunoscute lor. Pe de altă parte, s'a schimbat, după* dorinţa lui Iliescu, toată alcătuirea armatei. Cristescu, chemat să vadă întăriturile de la Turtucaia, le-a declarat insuficiente; Zotu i-a trecut raportul „la dosar". •

înaintea armistiţiului era vorba de trecerea noastră în Rusia. El, Averescu, a arătat imposibilitatea: lipsă de ţintă; imposibilitate de aprovizionare pe drumuri rele, cu obligaţia de a răsfira soldaţii prin sate depărtate şi bolşevizate. El se punea la dispoziţie pentru rezistenţă, dar voia şi răspunderea politică a celorlalţi. Brătianu a terminat spuind în faţa Regelui că armata noastră nu poate fi distrusă pe căi de exil. Lui Averescu i-a spus că în sfârşit se întâlnesc şi ei doi asupra aceleiaşi parări.

Bănuieşte chiar şi în acordarea puterii intenţia de a i se strica popularitatea. Au încercat să-1 seducă la o lovitură pentru putere, la Bacău, şi el a refuzat.

In ce priveşte acţiunea lui Maniu, Goga afirmă că, în timpul războiului, un avocat al Mitropoliei din Blaj n'avea datoria de a întră la şcoala militară pentru a deveni ofiţer. Opera lui de organizare militară s'a făcut după ce Comitetele Naţionale se alcătuiseră pe baze wilsoniene şi funcţionau până şi în Ungaria. Şi Vaida a vorbit după aceia. Cehoslovacii isprăviseră încă din Octombre, pe când „Alba-Iulia" a noastră e numai din Decembre. Acţiunea lui Bălan şi a lui Dragomir n'a avut nicio legătură cu aceia a partidului naţional.

Ştirbei ar voi să conducă partidul ţărănesc. In guvernul său „naţional" ar lua Internele şi Războiul.

Averescu voia să trimeată pe Regele în Sicilia. Tumoarea «era inofensivă: se putea extrage, dar corpul nu trebuia slăbit printr'o boală. In schimb, a fost dus la teatru, la cinematograf. Călătoria i-a fost refuzată, doctorii, şi Belgianul, fiind siliţi să spuie aşa. Pe chestia călătoriei generalul voia să demisioneze. De fapt, moartea i-a venit Regelui din bronho-pneumonie.

Când a ajuns la putere în 1920, Regele îi ceruse să lucreze cu Parlamentul mieu. Dar Brătianu l-a compromis acceptându-1. Discursurile lui Maniu, care totuşi îi vorbise conciliant, şi mai ales aprinsul discurs al lui Mihalache au precipitat hotărârea.

25 Octombre.

Serbările comemorative de la Constanţa.

Goga îmi vorbeşte cu aprehensiune de Ştirbei, care se pregăteşte. E contra participării la orice „Ministeriu naţional", prin care liberalii caută să uzeze pe celelalte partide, pentru a reveni ei după ce vor face dovada incapacităţii celorlalte.

Vintilă Brătianu, din partea lui, mă pofteşte în automobil, în drumul spre biserică. Pun de la început în discuţie soluţia Ştirbei, arătând cât de fără valoare ar 'fi; cu valurile ridicate de demagogie, nu mâna acestui om se cere; ar fi şi o nedreptate să se lase la o parte oameni cari au luptat şi au suferit, pentru a răsplăti pe acest diletant. Vintilă Brătianu îmi obiectează că „nu e singurul factor", că să-i vorbesc Regenţei. „Mâna tare" nu i se pare potrivită. „Grija ţeriii", spune el, îl preocupă singură.

Vintilă Brătianu îmi spune, despre prinţul Nicolae, că, într'o chestie de familie, a vorbit cuminte „ca tatăl său în momentele cele mai bune".

Episcopul de Constanţa vorbeşte „cărturăreşte". Foarte Dine Patriarhul.

*

La sala festivă, discursul regentului Buzdugan, cam lung şi difuz. Urmează preşedinţii Camerilor. Cuvintele lui Vintilă Brătianu abia se aud.

Şi aici defilarea e splendidă. Intre alţii, 800 de veterani, profund emoţionanţi, între cari şi un biet călugăr cu coşarcă în mână, 60 de ofiţeri, unii cu uniforma epocii lor (un general doctor, alb, palid, dar plin de stăpânire de sine); alegoriile aşa şi-aşa. Armata însă mai presus de orice laudă.

Bună şi expoziţia etnografică, artistică şi istorică. La amiază se retrage Curtea în semn de doliu pentru oribila catastrofă de cale ferată de la Recea.

Ţărăniştii au serbat deosebit la Club. Madgearu se bucură că nu s'a realizat împrumutul.

*

Cihodariu a văzut pe d-rul Dumitrescu-Brăila, fost tachist, acum liberal. După moartea şefului lor voiau să vie Ia mine, Au întrebat însă pe Rege, care la numele mieu ar fi pufnit de râs. — Iorga om politic! La Averescu şi-a arătat nemuîţămirea, iar la Maniu a aprobat din toată inima.

l-iu Novembre.

La Bucureşti găsesc plină criză ministerială. Sunt asigurat de Lăpedatu că Regenţa a luat angajamente faţă de ţărănişti şi nu le mai poate retrage. Vintilă Brătianu va demisiona înainte de semnarea împrumutului. Ar admite însă Ministeriul de coaliţie, pe care ***B®§mţ&*** îl sabotează.

5 Novembre.

Dejun la Legaţia franceză pentru Focillon. După-amiază vorbesc la Cameră despre cele două partide „mesianice". Majoritatea stârneşte o aspră critică în contra ei, cu tot năcazul evident al lui Duca.

2 Novembre.

Miniştrii se adună în conferinţă la Externe, Seara se află că Vintilă Brătianu a şi prezintat demisia. Stere trece triumfător pe Calea Victoriei. Duca s'ar fi plâns că izgonirea liberalilor o ştia şi servitorul de la poarta Palatului.

Seara, frumoasa lecţia a lui Focillon, la Universitate, despre peisagiul în evul mediu.

*

Averescu vine la mine. E sigur că Regenţa are angajamente faţă de ţărănişti. îmi cere să adaug la dorinţa Ministeriului de coaliţie rezerva că acela care n'ar voi să între într'însul se exclude astfel de la sine din succesiune. Regenţa vrea coaliţia doar numai pentru împrumut; apoi va fi un „guvern de partid".

4 Novembre.

Strălucită adunare a noastră la sala „Dacia". Patru tribune pentru oratori; la 5.000 de oameni. Şi e vorba numai de trei judeţe...

Foarte potrivit vorbeşte săteanul Creţu, de la Suceava, în stil de Creangă, zguduitor părintele Câmpeanu de la Târgul Murăşului, care aminteşte datoria Ardealului faţă de mine. A fost preot militar la noi în timpul războiului, cu patru fii pe front.

Apoi lungă defilare, îngăduită de Poliţie, până la clubul pe care-l inaugurăm. Preotul binecuvintează mulţimea,/ care aşteaptă supt fereşti.

Dejun de patru sute de persoane. Averescu e reprezintă! prin generalul Coandă, Goga, Anibal Teodorescu, Manoilescu, Trancu-Iaşi şi alţi cinci. Taşcă n-i salută, şi după dânsul Batzaria. Apoi Petrovici. Anibal Teodorescu face un foarte bun discurs politic: între altele spune că e autorizat să-mi arate că Partidul Poporului e la dispoziţia mea. Din partea mea doresc să se apropie cele două partide.

La plecare, se înfăţişează, din partea lui Maniu, nepotul său Boilă pentru a-mi oferi ce locuri de miniştri şi parlamentari aş vrea. Răspund că nu pentru avantagii materiale de ultimul moment pot să rup angajamente abia contractate; dacă este să fie Ministeriul Maniu, Regenţa să-mi spuie ce vrea de la mine.

La Regenţă. Ii cetesc memoriul prin care arăt rostul partidului mieu, serviciile pe care le-a adus Coroanei şi terii, recomandând un Ministeriu de coaliţie şi arătând primejdiile guvernării ţărăniste, supt aripile „unuia din marii trădători ai războiului, sinistrul Stere".

Sunt ascultat cu atenţie. Buzdugan aprobă când spun că n'am ameninţat pe Regele chiar când ni se făcea nedreptate. Mă arăt gata de lămuriri. Şi, când li prezint slăbiciunea în guvernare a Ardelenilor, singurii interesaţi şi îndrituiţi, nu cei câţiva tachiştii şi ţărănişti din Vechiul Regat, pe jumătate plecaţi de la mine, când vorbesc de Constii!e de miniştri chemate pentru că „fratele Aurică" Vlad cerea satisfacţie contra colonelului Antonescu de la statul-major, de cererea lai Cicio Pop ca să propun Regelui prorogarea Parlamentului până la venirea, fără termen, a lui Vaida, de atitudinea faţă de Prinţul Carol, e un râs general. Pe rând toţi îmi spun ce îndărătnic e Maniu în refuzarea oricării propuneri de conciliaţie, ce

teribil e omul care de nimic nu se înduioşează şi care sacrifică tot ambiţiei sale. Prinţul arată că în zădar i-a vorbit şi în parabole. II felicit pentru claritatea intervenţiei lui.

Aflu indirect că Maniu a fost tranşant: după ce a ascultat tot, a ripostat că el îşi iea răspunderea situaţiei şi că nu discută altă soluţie.

Ziarele liberale, supt influenţa lui Duca, sunt pentru guvernul lui Maniu.

6 Novembre.

Rădulesgu-Motru se înscrie la ţărănişti.

Lăpedatu îmi spune că Vintilă Brătianu a hotărât o rectificare a notei din „Viitorul".

Şi Vintilă Brătianu se plânge de îndărătnicia lui Maniu. A vorbit în viaţa lui cu un Filipescu, cu un Take Ioneseu, cu un Marghiloman, dar n'a întâlnit niciodată un suflet aşa de incapabil de a vibra. A fost la Patriarhul azi, pentru a se informa. A aflat buna impresie lăsată de Averescu. A arătat Regenţei ameninţarea de moarte contra celor ce se opun „curentului popular", a învederat nevoia de a se păzi cu Guverne de dreapta graniţa de către bolşevici, care altfel s'ar muta la Tisa, a vorbit de înşelarea lui de către regele Ferdinand. A lăsat o impresie foarte bună. Lui Maniu i s'a pus în vedere că nu se pot lăsa la o parte oameni cărora li se datoreşte atâta. In zădar. Aseară numai el a oferit să ia parte la noi discuţii, care ar fi să aibă loc azi. Lăpedatu crede că Regenţa trebuie susţinută. După alte informaţii, din tabăra lui Maniu, prinţul Nicolae a părăsit sala când Maniu şi-a afirmat neclintita hotărâre, dar Buzdugan ar fi aprobat gestul lui Maniu. Certele sunt în toiu la cei cari scontează puterea. Generalul , ar fi dat lecţii de

constituţionalism. Lui Buzdugan, care vorbia de Parlamentul ilegal, Vintilă Brătianu i-ar fi obiectat că e Parlamentul înaintea căruia Regenţa a jurat.

Duca ar lucra şi mai departe pentru ţărănişti.

8 Novembre.

La amiazi, Titulescu capătă misiunea de a încerca un Ministeriu naţional.

Seara vine la mine, care îi promit tot concursul, şi foarte sincer, afară de participarea mea personală, „pentru care s-unt'prea bătrân". — „Nici n'aş îndrăzni". La Vintilă Brătianu a găsit condiţia de a păstra Parlamentul, la Maniu aceia de a-l disolva. El crede că s'ar putea guverna după disolvare fără Parlament pentru a încheia convenţiile financiare şi ce se leagă de dansele, dacă şefii de partide şi-ar lua în scris angajamentul de a le păstra.

,9 Novembre.

Intre două îndărătnicii, Titulescu îşi depune mandatul. Regenţa dă puterea lui Maniu, şi prima lista de miniştri apare: cu el, fără portofoliu, ceia ce era de aşteptat, şi un şir de Ardeleni necunoscuţi. înaintea Palatului poporul aclamă.

Seara, chem pe amicii mei. Mulţi, cu Toni în frunte, par a-mi reproşa acest rezultat. Cei ce aplaudau Duminecă de câte ori se rostia numele lui Averescu, îmi fac azi un act de acuzare pentru acordul cu dânsul. Ar vrea să nu lupte în alegeri. Li arăt limpede şi hotărât că nu pot fi omul hotărârilor călcate îndată după încheierea lor — şi cine vrea să plece, o poate face.

*

Sunt anunţat că liberalii vor lupta în alegeri.

10 Novembre.

Sunt nu maî puţin de douăzeci şi unu' de miniştri: Costăchescu la Instrucţie, Mironescu la Externe, Vaida la Interne. Şi apoi Sever Dan, Dobrescu, Bocu, până la ultimul trepăduş zgomotos.

*

Goga îmi spune că era înţeles din Iunie cu Patriarhul, care îi dăduse şi o formulă secretă pentru chemarea la Bucureşti. Apoi s'a schimbat subit. Când Goga se plânge, Patriarhul îi răspunde că el nu-şi uită prietenii.

In Ardeal, ca în 191S, se sfinţiau steaguri contra „duşmanului".

*

Vom lupta în alegeri alături de averescani.

*

Pe străzi tipuri patibulare, cu flori în mână pentru Maniu...

Toni îmi declară că se retrage din viaţa politică.

11 Novembre.

După conferinţa mea la Teatrul Naţional, despre Suedia şi Norvegia, un ofiţer de Poliţie îmi spune că, studenţii pregătindu-mi o manifestaţie de simpatie, el este trimes s'o oprească. — Din ordinul cui? — Nu pot să spun. Arăt publicului acest „întâiu semn de libertate". Curtea Teatrului e plină de jandarmi.

*

La generalul Averescu. E adânc mâhnit că Regenţa l-a înşelat. Până la sfârşitul audienţei l-a asigurat că e vorba de un Guvern naţional. La plecare, prinţul Nicolae l-a felicitat pentru patriotismul lui. — Nu e întâia oară. Arâtându-mi manşeta „Dreptăţii", care ameninţă cu moartea pe asupritori, el spune că şi pe câmpul de luptă a arătat cât de puţin se teme de moarte. Venirea la puterea a ţărăniştilor e rezultatul unei intrigi melodramatice. Vineri, în chiliile Mitropoliei, Madgearu se întâlnia cu „două persoane necunoscute" şi cu aghiotantul Patriarhului, în civil.

*

Până în noapte bandele de ţigani ale amicilor guvernului danţează pe pieţele publice.

*

Bocu stătea la Capsa, supărat că are numai Ministeriul Banatului, şi-şi critica şefii, în loc să meargă la jurământ. D. R. Ioaniţescu, biet sub-secretar, vorbeşte de cei 2.000 de săraci, cu cari poate cuceri Bucureştii.

15 Novembre.

La masă la Averescu.

Povesteşte din războiu. N'a existat victoria de la Jiiu. Divizia bavareză distrusă e tocmai aceia care a dat lovitura la Argeş. Un detaşament de avangardă nenorocos, şi atâta, câţiva morţi şi vre-o sută de prizonieri. Se dădea masă cu şampanie pentru „victorie" şi se servia o căprioară, ucisă trecând liniile noastre, ca dovadă că nicio căprioară nu le poate străbate.

Pe Argeş lovitura noastră era imposibilă. O singură divizie întreagă; restul bucăţi asortate. Germanii veniau cu o preciziune ştiinţifică absolută — ca la manevre —, pentru a face cerc în jurul Bucureştilor. Socec n'a avut nicio vină, Lambru singur avea trupe utilizabile. Era şi o divizie de miliţieni. Un masacru inutil. Averescu l-a prevăzut într'o conversaţie cu M. Cantacuzino, care l-a acuzat de lipsă

de patriotism. Apoi, după tristul rezultat, s'a scuzat în scris.

îmi arată o corespondentă bucureşteană din „Le Matin", care, în April 1927, anunţa tot ceia ce trebuia să se întâmple contra lui. „Şi acuma lucrează tot aşa, aceleaşi persoane.

Goga-mi arată ce fricos e Stere. Pe vremea averescanilor, după ce a propus împărţirea electorală a Basarabiei, el cerea să i se dea un paşaport faţă de prefect;, de care avea groază. E adevărat că prefectul era dispus să-1 treacă peste Nistru. A trebuit opunerea ministrului.

Ar fi vorba să se facă din el un preşedinte al Camerei.

Pentru acordul nostru răsar dificultăţi. Goga pune în vedere perspective de o mai mare apropiere.

In cursul mesei apare, un moment, Titulescu. Discuţii constituţionale cu dânsul. Generalul îl acuză că, după răspunsul lui Vintilă Brătianu, n'a mai încercat. El afirmă încă odată că nu putea să primească un guvern cu disolvarea imediată şi fără dreptul de a face alegerile.

Dimineaţa, generalul Nicoleanu mă lămureşte că ofiţerul de la Teatru n'a fost autorizat. Vaida prezintă regrete. Răspund cu regretele mele că a venit el la guvern.

17 Novembre.

Preotul Ţincoca şi alţi doi naţionalişti demisionează, din neputinţa „morală" de a merge cu averescanii. Dau acestor profitori politici răspunsul pe care-l merită. Tot aşa bancherului Maniţiu de la Galaţi, venit în numele altui grup de revoltaţi.

*

Liste comune se stabilesc.

20 Novembre.

Generalul Coandă îmi spune că la Roman soviete ţărăneşti împart pământurile.

22 Novembre.

Mare mulţime la o conferinţă despre Eminescu. Nichifor Crainic ceteşte o foarte frumoasă închinare „celui din toate locurile şi din toate timpurile".

25 Novembre.

Ciocnire între Poliţie şi demonstranţii comunişti, câteva capete sparte.

26 Novembre.

Scriitorul Iov, şef de organizaţie averescană la Soroca, îmi dă dovada tipărită că Stere organizează „libertatea poporului", că adună mii de ţărani ca să ocupe oraşele, că lumea fuge de groază înaintea bandelor, „ca la 1917".

In Ardeal goană pe regăţeni. Ţeranii săraci din Vest ar porni asupra „domnilor", fără deosebire.

29 Novembre.

Gr. Filipescu îmi spune că tatăl său, îndemnat să lupte pentru răsturnarea liberalilor, în epoca războiului, a răspuns că e necesar ca ei să fie la putere, căci, altfel, din opoziţie, l-ar împiedeca.

La ieşirea din Târgovişte cu prietenii şi aliaţii noştri, ţeranii scot automobilul din noroiu şi ne primesc în că-

rutele lor fără a voi să primească un ban. Unul spune: „şi omul mic e bun la ceva".

30 Novembre.

Prin satele Doljului, pe linia Jiiului. Mai mulţi averescani, cari ne primesc foarte bine. înaintăm până la Bechet. In faţa orăşelului înecat în noroiu şi a noului grup de case, a căror gospodărie e întreruptă de lipsa de bani, scântek în lumină electrică Rahova bulgărească.

l-iu Decembre.

Comemorare a unirii Ardealului la Universitate. Puţini studenţi. Ceilalţi serbează deosebit. Slujbă la Patriarhie. Patriarhul s'ar fi mirat că partidul mieu nu e reprezintat, reprezintantul lui Averescu e Coandă.

După-amiazi Maniu merge să se facă aclamat la Teatru. Şi serbarea de la Ateneu e măsluită de interesul de partid. Arăt datoria ce avem de a consolida unirea şi relevez rolul hotărâtor al Vechiului Regat.

2 *Decembre.*

Nistor a tipărit Istoria alipirii României către regele Ferdinand, cu discursul scris de mine, fără a o spune însă.

3 Decembre.

Laurenţiu Oanea, pentru a fi reprimit în partidul lui Maniu, îmi adresează o „scrisoare deschisă" prin care mă acuză că n'am făcut panegiricul celor cari sunt azi la guvern. Pe urmă, în ziare „independente", ultimele din injurii.

5 Decembre.

Un redactor de la „Universul" îmi spune că în trenurile de lux se lipesc articole electorale comuniste.

*;

La Ministeriul de Interne e o invazie sălbatecă de postuianţi şi de agenţi, cărora li se ţin discursuri. Vaida e acolo mai mult de formă.

6 Decembre.

între oaspeţii de „Sf. Nicolae", şi generalul Averescu. E sigur că încă din vară Regenţa pregătise intriga pentru aducerea naţionaHlrăniştilor. Vizitând în taină pe Buzdugan pentru a-i da numai informaţii, a doua zi M. Popovici i-a spus că a venit „pe urmele lui". Averescu îi oferise la Iaşi un Ministeriu lui Buzdugan, care a refuzat.

Prinţul Nicolae îmi telegrafiază: „Vă urez sănătate şi viaţă lungă, pentru ca multă vreme tineretul român să se bucure de lumina învăţăturilor d-voastră".

12 Decembre.

Alegeri fără nicio însufleţire.

13-14 Decembre.

Cartelul nostru iese în patru locuri: Teleorman (Ghiţescu), Vasluiu (generalul Răşcanu), Brăila şi Dolj (locuri câştigate de mine). Lupu, cu titlul lui de ţărănist, cu semnul lui de două cercuri, cu ce este în capul naţiei, ne întrece. Liberalii se menţin uimitor de bine.

15 Decembre.

Alegeri cu totul moarte pentru Senat.

*

Stere a refuzat orice candidatură nebasarabeană în pro-

vincia lui: ar fi o compensaţie pentru că Basarabia are numai un loc în Ministeriu. El ar vrea prezidenţia Camerei sau Finanţele.

Alegerile au provocat crime: părintele Dăianu e călcat în picioare, ca şi lupistul Brudariu şi Basarabeanul Cristi.

Averescanii par siguri că grupul Garoflid îi părăseşte.

17 Decembre.

Lupistul Floarea vine cu capul plin de răni. Ţăranii îl trimeteau acasă cu bâtele pe „regăţean". Un protopop îi striga că nu-i nimic „cât se ţine pe picioare: aşa li trebuie cui nu ţine cu Maniu".

21 Decembre.

Lupaş, la Academie, îmi spune că a auzit ţărani ardeleni regretând că, în loc să cumpere porcul, şi-au plătit dările. Vorbindu-li de România, a auzit un glas: „dă-o dracului de România, că e numai tâlhari".

22 Decembre.

Deschiderea Camerelor, la care nu asist. Mi se spune că prinţul Nicolae ar fi cetit bine, dar rece. Entuziasmul ce se putea aştepta al majorităţilor.

După-amiazi vin la Cameră. Se alege ca preşedinte de vrâstă generalul Holban. Goga, căruia şi eu îi recomandasem alaltăieri să nu cetească nicio declaraţie, vine cu dânsa; din nou îl sfătuiesc să nu o facă. Răşcanu şi Ghiţescu sunt de aceiaşi părere. Duca apare ca să proteste contra „violenţei" alegerilor. Ameninţă şi sfidează, des întrerupt. Ieau cuvântul ca să spun că n'am... calitatea morală de a protesta şi eu. Cetirea lui Goga e întreruptă des. După plecare ceartă între Ardeleni: Goga cu Vaida şi Dobrescu. Cum se mai urase oamenii ăştia...

23 Decembre

Adunarea Comitetului executiv al partidului nostru. Taşcă e pentru atacarea Guvernului şi cruţarea liberalilor. Un altul critică violent cartelul. Li arăt că numai o cale e posibilă: împiedecarea succesiunii liberalilor, duşmani permanenţi. într'o atmosferă destul de bună se ajunge la o raliare în acest punct de vedere.

*

La Cameră, Cicio Pop a fost ales contra lui Stere, ca preşedinte. II felicit pentru credinţa lui statornică faţă de naţie şi amintesc sprijinul pe care i l-am dat în Guvernul Vaida. Când el răspunde în cuvinte de prietenie, Camera, în picioare, ovaţionează.

*

La Club, îndemn la muncă şi condamn pe aceia cari, în loc de a munci, se ţin de intrigi şi răspândesc bănuieli.

29 Decembre.

Cuvântarea mea la Mesagiu e primită cu atenţie în partea prfmă, care constată punctele de asămănare cu ideile mele a Răspunsului.

Dimineaţa, am luat cuvântul la proiectele financiare.

30 Decembre.

Un majoritar, Horia Maniu, se ridică pentru a spune că majoritatea e dispusă a-mi urma suggestiile.

M. Popovici, răspunzând criticilor, afirmă că rămân legăturile noastre de tendinţi şi că Guvernul vrea ajutorul şi colaboraţia mea.

31 Decembre.

Vacanţa Camerelor.

19 2 9

5 Ianuar.

Prima mea lecție la Paris despre Armenia Mică.

7 Ianuar.

Vestea loviturii de Stat în Iugoslavia. Regele înlătură Constituția şi inaugurează un regim de absolutism.

8 Ianuar.

Mi se raportează un cuvânt al lui Titulescu, când s'a desfăcut de liberali: „Ei vreau numai oameni de aceia cari să li care apă şi nisip, ei singuri fiind maeştri".

13 Ianuar.

„Viitorul" mă prezintă pe de o parte mergând la Sorbona, iar pe de alta cerşind la Banca Blank, pe lângă ce am extorcat de la Ministeriu. La cursul mieu doi tineri vorbesc despre nesațul mieu, care trec de la liberali la Costăchescu, fără a uita vre-odată pe Blank.

Prințul Carol mi-a scris o scrisoare de urări şi i-am răspuns dorindu-i „tot ce i-au dorit părinții şi țara, care merita atâta de mult".

17 lanuar.

La un dejun, Forster, Germanul care a fost contra războiului german. Trăia în Elveția; de vre-o doi anii e în Paris. Im punătoare figură severă şi tristă. Trebuie să audă considera {iile oaspetelui său francez asupra posibilităților de flămân zire a Germaniei... O, Nemesis, care se tine şi de acela cai (a sacrificat adevărului patria sa!

18 lanuar.

M. Popovici la mine. împrumutul îl îngrijorează. „Azimâne" se decide. Lugoşianu îmi spune cu câte sacrificii se tine stabilizarea de fapt. Titulescu, la Londra, lucrează pentru un împrumut la Societatea Națiunilor.

19 lanuar.

M. Popovici se plânge că din cinci în cinci minute îi răsar noi dificultăți' pentru împrumut.

23 lanuar.

Ceaiu în splendida casă dăruită de Nubar-Paşa nației sale armeneşti: şapte etaje, bibliotecă de 30.000 de volume franceze, admirabil legate. Iea cuvântul şi Arşag Ciobaniân. Fină figură de Occidental, aproape de Francez. Li vorbesc despre legăturile Armenilor cu noi. Unele Armence pomenesc cu înduioşare de adăpostul ce au găsit la Bucureşti.

24 lanuar.

Conferința la Lille, despre „Ce poate interesa în România".

25 lanuar.

Conferință la „Amicii Universității" despre Castele oc-

cidentale în România. Asistă şi ministrul sârb Spalaicovici, foarte mişcat că am vorbit şi de castelele din tara sa. Arată o mare ură contra politicianilor şi o mare încredere în regimul instaurat de regele său.

26 lanuar.

La Facultatea de Teologie protestantă, despre Protestantismul în România.

27 lanuar.

La Societatea de Istorie modernă despre Memoriile lui Bârnreither şi o nouă metodă de a studia Marele Războiu.

28 lanuar.

La Veneția, prin Italia-de-Nord, acoperită de un gros strat de zăpadă. In Piața Sfântului Marcu abia se mântuie curățitul. Prin piazzete încă mormanele albe, care vor dispărea a doua zi. 6 grade supt zero.

29 lanuar.

Semnez contractul pentru întâiul apartament al Casei Româneşti din Veneția.

l-iu Februar.

. Sosire la Bucureşti peste câmpiile înghețate şi măturate de vântul sălbatec; 24 de grade supt zero.

După-amiază, la Cameră, Goga prezintă obrăzniciile ziarelor ruseşti din Chişinău, care proslăvesc pe Lemn, ne acuză că, împreună cu Polonia, voim să atacăm Rusia şi, cerând plebiscitul, ne consideră ca un regim de ocupație. Din nenorocire se ajunge la hărțuieli de partid, zgomotoase şi triviale. Buzdugan voia să ridice chestia uciderii unuia din

membrii Sfatului Țării cari au votat pentru Unire; n'are timp. Madgearu răspunde vehement, pe aceiaşi bază a urilor de partid. In urletele Basarabenilor şi ţărăniştilor el asigură că numai gradul de penetrație face periculoasă o propagandă. Relevez greşeala teoriei: nu trebuie să dăm impresia că România este un sat fără câni.

Am anunțat şi o interpelare cu privire la despoiporarea terii şi alta la Teatrul Național, unde, după un raport al lui Kirițescu, Costăchescu a oprit pe elevi de a veni la scandaloasă piesă a lui Minulescu, pe care superiorul lui, Vlad, ministru al Artelor, îl apără în scris.

2-3 Februar.

Un ziar semnalează declarația lui Voroşilov, ministrul de externe al Sovietelor, că are tot ce-i trebuie pentru a invada România cu Cazacii săi.

*

împrumutul s'a semnat. Vom avea controlor la Banca Națională pe Rist, ginerele lui Monod.

6 Februar.

Discuții la Cameră asupra împrumutului şi asupra contractului cu Suedezii pentru chibrituri. Duca declară: că liberalii se abțin pentru motive „constituționale". Nervos, el provoacă o scenă penibilă cu mine. Majoritățile arată — Saşii mai discret — dorința revalorizării despăgubirilor de expropriere.

*

Ieri, d-rul Gheorghian, scos din Comisia interimară, în folosul lui Dobrescu, îmi oferă lupta împreună la alegerile comunale, contra listei Guvernului. ,

7 Februar.

Discuții cu privire la îngrijirea orfanilor şi la conflictul de la Teatrul Național, unde Costăchescu susține că a găsit jaf.

9 Februar.

Se discută la Cameră modificările lui Madgearu la legea Camerelor de Comerț.

IU Februar.

Cumplit ger: doar la Botoşani în copilăria mea să mai fi simțit unul ca acesta.

11 Februar.

La Cameră legea lui Madgearu pentru comercializări. Discuție cu Duca dacă „rechinii" sunt numai la liberali sau şi la național-țărănişti.

12 Februar.

Cuvântarea mea la legea comercializărilor.

14 Februar.

Mironescu prezintă protocolul cu Sovietele, pe care îl deapănă domol. Şi el şî Duca par a crede că totul e aranjat, dar ziarele publică un articol din „Pravda", care menține punctul de vedere rusesc asupra Basarabiei.

„Blocuri": basarabean, . moldovenesc, muntean se ridică în fața guvernului.

16 Februar.

Mi se spune în taină că, față de demisiile ce se îngrămădiau, Averescu a asigurat pe partizanii săi că va veni la guvern, făcând, provizoriu, un loc lui Ştirbei...

*

Cea mai cumplită zi de vânt la Bucureşti.

18 Februar.

Davilla îmi spune ce s'a petrecut la Moscova după semnarea protocolului. Când a pomenit de Românii prizonieri de războiu reținuți încă acolo, cererea i-a fost bine primită. S'a ajuns la chestia Basarabiei, Litvinov i-a obiectat că Sovietele au în doctrina lor plebiscitul. Ministrul român i-a obiectat că pentru a crea un nou titlu de drept trebuie să-1 fi avut ei, dar actul de la 1812 nu are valoare legală, căci Turcia nu era îndrituită să cedeze ce nu era aî ei. Apoi de ce se cere plebiscitul pentru Bucovina, care n'a fost niciodată a Țarilor? 'Răspunsul a fost evasiv: chestie de slavism. Dar, obiectează Davilla, dacă Polonia, care şi ea poate să se prezinte ca Stat slav, ar cere Ucraina, care i-a şi aparținut? Şi, dacă! e vorba de un plebiscit basarabean, i-ar primi Sovietele rezultatul dacă ar fi defavorabil? — Ar fi de văzut. Cei de la Moscova par dispuşi să restituie unele hârtii privitoare la Mine. Ii cer lui Davilla să încerce pentru documentele şi obiectele de artă,, direct ori prin Polonia; aceasta pentru a evita zgomotul în jurul acestei chestiuni, cu prilejul adunării la Veneția a Comitetului internațional de istorie.

Ca situație, Moscova reprezintă, cu ordine, o civilizație redusă la cele mai rudimentare forme.

Prima conferință despre Armenia.

19 Februar.

La Cameră, Madgearu, apărându-şi legea, pune adese în foarte rea postură pe Duca.

20 Februar.

Interpelez cu privire la nevoia de a se publica Memoriile

Regelui Carol, din care Diamandi publică un extras, căpătat de sigur de la I. Brătianu, în Revîie des deux mondes. Duca, fără niciun rost, declară că am profitat de generozitatea lui. Intervin şi în ciudata discuție dintre Ardeleanul Dionisie Roman şi ministrul Voicu Nițescu, cu privire la „necesitatea" de a da paşapoarte Ardelenilor, cari vreau să emigreze în America. De asta avem noi nevoie? „Cu biciul trebuie să fie readuşi" şi agențiile de emigrare închise. Şi Madgearu intervenise, spuind că până la April n'au bani. A trebuit să îi amintesc că sunt țărănişti.

22 Februar.

Camera, fără lucru, încă de pe acum, iea vacantă pe trei zile.

27 Februar.

Cu toate silințile desperate ale politicianilor sunt ales rector cu 59 de voturi.

La Cameră, un deputat liberal tânăr îmi spune că o schimbare trebuie să intervină, că Vintilă Brătianu e complect descurajat şi are nevoie de mângâiere, că tinerii vor un şef.

Un altul e de părere că s'ar putea face ceva cu muncitorii: un naționalism social, pentru care ar voi să întocmească un program.

„Fundați^ Ferdinand I-iu", cu aprobarea Reginei, îmi oferă premiul cultural de 300.000 lei. II trec Universității pentru publicare de cursuri.

*

Filipescu s'a despărțit de Averescu, care îi ceruse cruțare față de Știrbei, dar generalul i-a scris amabil, amintindu-i ceasurile de convietuire în războiu.

*

Era vorba de o gazetă a lui Goga cu nuanță antisemită.

2 Mart

La Cluj conferință într'o sală a Universității despre „O rient %i Occident în sinteza românească".

3 Mart.

Conferința la Teatrul Național, despre „Ce nu se cunoaşte în România".

Episcopul Nicolae Ivan îmi arată lucrările de la catedrală. Fost preot de sat, cruța de taxe pe ai săi. A strâns o avere pentru biserică.

4 Mart.

Conferință la Universitate despre Romanii. Decanul şi rectorul îmi cetesc hotărârea Facultății şi a Senatului de a mă face profesor onorar.

Aflu că Ungurii se țin tot de o parte, desprețuitori.

Şi abuzurile noastre îi întăresc în această atitudine. Copiii urmează la Pesta şi la Paris, unde aflǎ conaționali din Ungaria.

6 Mart.

Maniu îmi răspunde la întrebarea despre Memoriile Regelui Carol. Ele sunt ale Reginei, dar şi ale terii; se vor publica în înțelegere cu Guvernul. Carol I-iu nu e, cum am

spus eu, „cel uitat". Se va pune la serbările din Maiu piatra monumentului său (şi al acelui al urmaşului). Cer grabă în publicare. Bine că nu mai „e Carol cel uitat".

Averescu a făcut, ieri, la Senat, un discurs de destăinuiri, care a ținut cinci ceasuri.

7 Mart

La Cameră imensă lume ca să asculte interpelarea lui Lupu despre data Paştilor. Urmează Basarabeanul Bețianu, diaconul Gaşpar, profesorul Andrei de la Iaşi, țăranul Vasiescu, Trist spectacol. Din partea mea arăt că forul nu poate fi decât congresul bisericesc. Şi miniştrii par să aprobe, dar au, de la Regență, o declarație scrisă, pe care sunt datori a o ceti. Duca e în conversație particulară cu Stere; declarația lui e rezervată. Goga arată a fi cam de părerea mea Şi Vlad se amestecă. Deputatul Spineanu strigă, când voiam să întrerup, că sunt „tolerat în Cameră". Silesc pe Maniu să-1 dezaprobe. Maniu sprijină Sinodul, dar dă voie oricui să nu ție samă de hotărârile lui.. Arăt că astfel nu se rezolvă nimic.

La masă, d-na Quensel, Popovici şi Taşcă.

Popovici n'are bani: sunt datorii uitate, de miliarde. II întreb ce fac cu Liga şi Universitatea, El propune să ni se dea o parte din Lotăria de Stat.

8 Mart

Cea d'intâiu şedință a Senatului universitar a mers foarte bine. Meitani a spus câteva cuvinte amabile pentru mine, cerând să se treacă la proees-verbal, şi Coculescu a regretat că au mai fost candidaturi.

Searş, vorbesc preşedinţilor Societăţilor studenţeşti. întâiu rezervă, apoi o călduroasă dovadă de simpatie.

9 Mart

Şedinţa Comitetului pentru serbările Ardealului. Propun Muzeele celor nouă Biserici, publicaţii documentare, etc.

10Mart

Sonferinţa d-riei Quensel la Academia Comercială, despre Suedia. Asistă Regina, princesa Elena şi princesa Ileana.

*14 Mart**

La Patriarh, pentru data Paştilor. îmi arată că prima deriziune s'a luat în lipsa lui, că el a dorit împăcarea, dar a întâmpinat rezistenţă. E hotărât ca în anul viitor să se revie la tradiţie, până la o hotărâre ecumenică. Patriarhul din Constantinopol e pentru reformă. Cel din Ierusalim nu poate serbători odată cu latinii. Ar dori ca situaţia lui ca Patriarh faţă de Sinod să fie alta decât a Mitropolitului Primat de odinioară. Ii arăt cele trei soluţii la criză: revenirea din partea Sinodului, pe care şi eu o cred grea; restrângerea calendarului nou la Ardeal şi Bucovina, cu îndreptăţirea că acolo sunt şi locuitori de altă confesiune; o declaraţie a lui, cupripzând unele îndulciri. Patriarhul promite că va încerca să vadă pe episcopi, dar prevede rezistenţă dârză a lui Bălan.

Ii spun că am întâlnit pe acesta azi dimineaţă la Ministeriul de Culte şi s'a arătat ireductibil. Patriarhul se teme, dacă ar face o declaraţie, să nu stârnească dezavuări. Obiectez că, în calitatea lui de regent, nu mai merge la Sinod. Trecând la alte subiecte, spune că ar voi să scoată Camera din

Dealul Mitropoliei. Catedrala ar dori-o însă la Parcul Carol. îmi afirmă că abia s'a putut înlătura guvernul Ştirbei.

La Cameră cetesc scrisoarea episcopului de Roman, care, foarte îngrijorat, va reveni încă odată,, seara. Voicu Niţescu crede că poate răspunde, afirmând că s'a luat o hotărâre. Preotul Drăghici şi alţii strigă, fără să li pese de autoritatea lui Cicio Pop, care, încetul pe încetul, se fărâmiţează.

Banu întrebase în chestia exportului de Români, care se constată şi prin adresa către prefecţi. Răducanu îl crede necesar. E susţinut de majoritate, de un Maramurăşean, de un socialist. E deplor abil...

15 Mart

Vorbesc la Cameră despre situaţia Universităţii. Răspunde Costăchescu, recunoscându-mi dreptatea. Va evacua Senatul.

16 Mart

Costăchescu îmi telefonează că evacuarea Senatului îa Teatrul Popular se va face. Să prezint numai cererea oficială lui Maniu.

17 Mart.

La Prezidenţia Consiliului mi se confirmă promisiunea lui Costăchescu.

Vorbim şi de altele. Maniu îmi confirmai că de fapt a existat primejdia guvernului Ştirbei, pe care el a înlăturat-o prin intransigenţa lui. A arătat că pentru prestigiul dinastiei nu se poate. Caut să învederez ideia de a nu alterna cu liberalii.

19 Mart.

Vorbesc ,la legea cooperației. Basarabenii și socialiștii aplaudă ideia ca ea să fie liberă.

20 Mart.

La Legația Belgiei, pentru egiptologul Capart.

21 Mart.

Instalarea mea ca rector.

Lumea merge de acolo la Legația Franciei pentru doliul mareșalului Foch.

22 Mart.

Prânz la Legația Italiei, și cu Davilla, care schimbă cu Crețeanu de la Washington.

*

Dimineața, am vorbit la legea minelor, de la care s'au retras liberalii și au dispărut averescanii. După discursul pasionat al lui Madgearu se închide sesiunea.

23 Mart.

La rectorat întâlnire a prințului de Rohan cu câțiva intelectuali. Prințul, șef al unei mișcări pacifiste, crede că tinerii Unguri nu mai sunt iredentiști.

Regina a plecat în Spania.

24 Mart.

Grigore Filipescu denunță în „Epoca" noi mașinații de Curte.

27 Mart.

Ministrul Franciei vine să-mi mulțămească pentru manifestația studenților.

31 Mart.

Pastile au trecut liniștite. Doar în Basarabia Mitropolitul a împiedecat pe militari de a serba la data lor în bisericile lui.

10 April.

Rist se arată speriat de dezordinea pe care a văzut-o în socotelile noastre. Nicio măsură de prevedere. 8.000 de creanțe numai la Instrucție. încasări mizerabile pentru luna lui Mart. Temere că moneda nu s'ar putea susținea. Il întovărășește și Leverve, care îndeplinește de fapt funcțiunea de controlor la Căile Ferate. Aicea am ajuns.

13 April

Diehl a vorbit, ziua, la Fundație, înaintea unui public enorm. Seara, conferința lui Brunot, cu care cercetăm orașul. Decanul francez găsește că totul e absolut deosebit de ce a întâlnit până acuma.

15 April.

Excursie la Argeș cu Brunot, Diehl, d-na Guillaume, soția ministrului Belgiei, cu sora ei, marchiza Imperiale, și un văr, cu Collas ministrul Greciei, cu secretarul Legației cehoslovace și spaniole, cu Jindra Flajshansova. Mergem până la Valea Danului. Bună primire și la țărani.

16 April.

Cu aceiași, fără Collas, la Vălenii-de-Munte și la Drajna-de-jos.

*

Seara aduce ploaie, vânt și frig. A doua zi va fulgui și la

Bucureşti, unde e o adevărată furtună ca în cea mai teribilă zi de iarnă.

17 April

A treia conferinţă a lui Brunot, la care asistă şi princesa Elena. La a doua, Brunot a recitat admirabil versuri franceze.

18 April

Prinţul Pavel al Greciei cu princesa Elena şi Marea Ducesă Măria mă cercetează acasă.

Seara, plecarea lui Brunot, căruia i-am arătat şi mănăstirile Pantelimon şi Cernica.

22 April

Cu episcopul Nicolae Ivan la Galda şi Misentea, unde s'a restaurat barbar biserica. E acolo un mediu ca în 1750. Prin astfel de locuri nu s'a schimbat nimic din viaţa de odinioară.

23 April

Cercetare la căminurile studenţeşti. Unele samănă cu aziluri de cerşetori, altele cu case de întâlnire. într'un colţ câţiva Bucovineni îşi ţin căsuţa ca în satul lor.

26 April

La comunicaţia mea la Academie asistă prinţul Pavel şi princesa OJga, care văd apoi colecţiile.

28 April

Deschiderea Consiliului eparhial, puţin cercetat. Atrag atenţia asupra primejdiei anchilozării în rapoarte şi regula-

mente. După certele politiciaiiilor în jurul serbării Paştilor, afirm încă odată nevoia ce era de a se aduce în acest for chestiunea, care nu e numai de canoane, ci şi de acceptare populară. Cer să se aprobe şcoala de zugravi şi cea de de cântări la Vălenii-de-Munte.

30 April

Redeschiderea Camerei. Lupu, des întrerupt, cere ca în acelaşi sat să se facă şi o a doua înviere. Atacuri împotriva lui Răducanu.

A trecut pe la mine profesorul Labbe de la Paris. Mic, fin, foarte corect în ţinută şi vorbă, se interesează de artă, execrând pe cea „nouă". I se pare că romancierul Maurois, primit ca un zeu la Atena, e o figură reprezentativă între cei „vechi" şi între cei „noi",, cari nu-l recunosc. Faima i-ar fi început cu cele două romane din timpul războiului.

Diehl şi d-na Diehl pleacă la Belgrad.

4 *Maiu.*

La Veneţia. Găsesc casa noastră mobilată cochet de foasta mea elevă Lucia Caracostea.

5 Maiu.

Deschiderea şedinţelor. Vorbeşte italieneşte preşedintele Koht apoi primarul, contele Orsi, şi Fedele. De la început se simte lipsa de prietenie între Francezi şi Italieni.

6 Maiu.

In secţiuni discuţii prea lungi asupra unor subiecte de o însemnătate secundară.

7 Mam.

In plen discuții mai ales asupra raportului, atacat de Italieni, al lui Glotz, despre spiritul învățământului. Unii nu vor niciun amestec în procese naționale, ale căror piese ni se prezintă totuşi. Curios discurs lung al fostului preşedinte din Chile, Alexandri, foarte „umanitarist", de şi mi se spune că a fost un feroce dictator. Nu lipseşte nici tânărul sovietist Friedmann, care, fireşte, dă luptă cu burghezii.

După amiazi, frumoasă reftepție la Padova, unde ni se arată, în bazilica lui, dinții şi limba, legați în aur, ai Sfântului Anton. Revăd pe directorul Muzeului, Moschetti.

8 Maiu.

Continuă discuția asupra raportului lui Glotz. Friedmann a atacat pe Italieni şi pe toți ceilalți „capitalişti", cari continuă să fie amabili cu dânsul.

Am prezintat biuroului cererea către Comitetul național sovietic de a ni se restitui documentele, manuscriptele şi obiectele de Muzeu. Lheritier, secretarul, a fost de părere să nu ridic verbal chestia pentru a nu-mi atrage de odată un refuz.

9 Maiu.

La Roma.

10 Maiu.

La biserica unită pentru serbare.

Apoi, la Legație, decorez pe Gentile, del Vecchio, Cardinali, Rossi, Ricardi, Levi, Bertoni; Bartoli e absent. Par foarte mişcați de cuvintele mele şi răspunde cald Gentile.

12 Maiu.

D Ghika, în drumul sjjre țară, îmi spune că Mussolini l-a asigurat că în relațiile cu Ungurii aceştia au fost înştiințați că nu e vorba de „nicio palmă de pământ românesc". El observase efectul asupra opiniei publice a unor declarații ca aceia a lui Grandi, de curând întors de la Pesta.

13 Maiu.

Serbarea de Zece Maiu a fost, la Bucureşti, de un cald caracter popular, evitându-se şedință solemnă: a Camerelor şl ferindu-se de orice decorări. Guvernul ar fi însă slab. Recolta e în cea mai mare parte foarte rea. Contribuțiile se strâng greu. Nu e afluență la Căile Ferate care opresc lucrări începute.

18 Maiu.

La princesa Elena, pentru alcătuirea unui Comitet de patronagiu a Monumentelor Istorice.

Ieri s'a hotărât la Academie să nu se pună iscălituri pentru „cartea de attr" a unității naționale pe care ni-o prezintă o doamnă. Atâta ar mai rămânea să iscălim alături cu. cei compromişi în războiu!

O ploaie de decorații, începând cu cordonul Carol I-iu pentru preşedintele de Consiliu.

Vintilă Brătianu reclamă public puterea.

19 Maiu.

In drumul spre Alba-Iulia o doamnă în legături foarte strânse cu Curtea spune că d-rul Hartmann, care îngrijise

pe Rege, i-a spus formal: „de ce a murit regele d-voastră? N'a murit de cancer". Princesa Elisabeta fusese înştiinţată cu puţin mai înainte că starea Regelui nu-i atât de gravă. Hotărât el se gândise la fiul său cel mai mare. Când aceasta doamnă îi lăuda însuşirile acestuia, el a izbucnit în lacrămi: „Aşa e că avea însuşiri?".

23 Maiu.

*

Serbarea jubilară. Imensa muţime căptuşeşte toate dealurile, dar e venită mai mult din împrejurimi. Multe ţinuturi sunt total nereprezentate. Şi ceva Secui, dârji, aplecaţi spre băutură, cari nu vor defila. Toţi studenţii din Cluj, perfect echipaţi. Destui de la Cernăuţi, în costume populare. De loc cei de la Iaşi. Ai noştri, câţiva, cu steagul ce li-am dat. Destulă lume oficială. Câţiva liberali, fără şefi. De la averescani au venit, cu caracter personal, Mitilineu şi generalul Iancovescu. La biserică, reparată, bună slujbă. Lipseşte Mitropolitul Pimen, care pedepsise în Sinod ipe preoţii ardeleni, de la Alba-Iulia cea revoluţionară, Lung discurs bun al Patriarhului. Răspunde Maniu, slab, cu nesiguranţe.

Trecem la sala Unirii. Discurs solemn al regentului Buzdugan, cu nuanţe politice, cam bătăios cu Ungurii. La biserică reformată, Ioaniţescu, reprezintând guvernul, n'a găsit pe nimeni; dar, de la catolici, asistă Majlath şi Pacha. Nicio nuanţă polemică; apel la unirea partidelor.

Masa în două părţi: Vaida şi unii miniştri la sala Caragiale, unde se vorbeşte liber şi cald, şi de un ofiţer sârb orbit în luptele din Dobrogea. Sunt la masa regală din Sala Unirii. Ştirbei rămâne izolat. înflăcărat, cu strigăte mari şi unele greşeli de fapt, discursul lui Şt. C. Pop.

Cu miniştrii Angliei, Poloniei, Belgiei, la vechea biserică catolică. Pe Majlath îl găsim în mică ţinută, dezorientat şi jenat, în uşa palatului său. Un bătrân canonic ne conduce în interiorul clădirii bisericeşti, a carii reparaţie nu e

terminată. Mormintele familiei Zapolga sunt în tristă stare Armata păzeşte biserica de ţărănime.

Unii săteni mă recunosc şi mă aplaudă.

Vorbesc la Cameră pentru Universitate, Liga Culturală şi arcul de triumf. Maniu nu se poate hotăra, afară de Universitate. Liga o respectă, dar nu-i promite nimic; asupra arcului de triumf se va vedea. Mihalache e pus să explice ce s'a discutat în comisiunea aleasă de Argetoianu.

Vorbesc la legea bacalaureatului, susţinut numai de minoritari şi socialişti.

25 Maiu.

Bătrânul Arbure a văzut aici, la Bucureşti, pe bătrânul şef socialist rus Burţev, care crede că neapărat vine la putere Miliucov. întrebat asupra Basarabiei, el spune că viitoarea Rusie nu s'ar gândi la dânsa decât dacă i s'ar prezintă plângeri.

26 Maiu.

Drum spre călăraşi, cu oprire la Urziceni, la Grindu, unde aflu profanat mormântul ctitorului bisericii, Ispas Făgărăşeanu, la Slobozia, cu puternica biserică! a lui Matei Basarab, refăcută de Greci în 1844. La Călăraşi vorbesc despre sensul vieţii ialomiţene. întoarcerea în splendoarea de apus a Bărăganului.

27 Maiu.

La Cameră Costăchescu îşi apără domol bacalaureatul.

***28** Maiu.*

La Academie au votat membru de onoare pe Ştirbei, ca

auxiliar al Fundației Elias, şi, ca acoperire, şi pe avocatul Pantazi. Prințul Nicolae şi regentul Buzdugan sunt aclamați în aceiaşi calitate. Se alege în unanimitate Saint-Aulaire şi, în calitate de membru corespondent, Glotz.

Contra lui Ştirbei au fost numai patru voturi.

*

La Cameră legea Căilor Ferate.

29 Maiu.

La Academie, discursul de intrare al lui Silviu Dragomir, care trece prea uşor, şi oarecum sec, asupra lui Pârvan. Emoționează sfârşitul, despre martiriul unui luptător ardelean de la 1848, Constantin Roman. Răspunsul lui Lupaş e şters. Asistă, şi ca rudă cu Roman, Patriarhul, puțin jenat, față de ceilalți episcopi, când ocupă locul de regent. Demonstrație triplă: ardelenească, ortodoxă şi mai ales avereseană. Şi locurile din incintă sunt invadate.

*

La Cameră, Concordatul: prind sfârşitul, când Vlad recomandă votarea. A vorbit Duca şi reprezentanții minorităților. Preoții ortodocşi, continuând atitudinea lor fără sens, nu votează.

31 Maiu.

Prezint raportul Fundației Carol I-iu regenților, Patriarhul şL Buzdugan, între cari îmi pare că zăresc o umbră de rivalitate. Patriarhul e şi el supărat de atitudinea Mitropolitului Bălan, pentru că a,,invitat" pe şefii de partid cari s'au declarat contra calendarului nou să nu mai servească supt masca Bisericii altor scopuri.

*

Ambii regenți sunt contra drepturilor politice ale femeilor.

La Cameră, legea Căilor Ferate.

M. Popovici mă asigură că situația financiară nu e aşa de desperată. Se caută anulări de credite ca să se poată ajuta Universitățile.

l-iu Iunie

Alegerea lui Bianu ca preşedinte al Academiei. Candidatura mea, ca reprezintant al secției istorice, a căzut.

La Cameră discuția legilor lui Madgearu.

2 Iunie.

La Mangalia, în prezența princesei Elena, se sfințeşte biserica nouă. Răsplătirea cu medalia pentru biserică a ctitorilor, cuviincioşi țărani, e impresionantă.

Vizită la moschee, unde cei câțiva Turci săraci îşi fac rugăciunile, întrerupte de „aminuri" suspinate.

La Tatlageac slujbă în câmp pentru o mănăstire ce ar avea să se ridice. In față, Marea admirabilă, în stânga, lacul. Malul înalt înaintează asupra apelor sărate.

3 Iunie.

Vorbesc la legea Căilor Ferate.

4 *Iulie.*

Legea continuă a se discuta înaintea băncilor goale.

Patriarhul e bolnav, dar starea lui n'ar fi îngrijitoare.

6 Iunie.

Vizita la Vălenii-de-Munte a marelui fizi&an francez Perrin, minte deschisă pentru orice problemă.

7 Iulie.

La Sibiiu, pentru congresul profesorilor de istorie. întâmpinare solemnă, prea solemnă pentru câţi suntem: vre-o patruzeci fără Ardeleni şi fără Moldoveni. In sala Prefecturii, frumoase discursuri. Mitropolitul Bălan vorbeşte de divergenţe pe trecătoare puncte de detaliu între dânsul şi mine. E foarte amabil şi doritor de împăciuire. Apoi episcopul Teutsch, cu oarecare rezerve. D-rul Preda vorbeşte pentru Asociaţie. Inspectorul Ţepoşu aminteşte vremea când „Sămănătorur era în Ardeal hrana tineretului. Masă împreună, fără discursuri. Mitropolitul se apără de paternitatea îndemnului către „şefii de partide" de a nu agita în chestii bisericeşti: măsura, luată în absenţa lui, a fost cerută de Gurie pentru Basarabia.

După-amiază, în cursul discuţiilor, tinerii profesori Giurescu şi Panaitescu, cerând o nouă revistă istorică, prezintă activitatea mea şi a generaţiei mele ca pătată de subiectivism şi preocupaţii naţionale. Adevărată operă „balcanică". Li răspund că metoda noastră, ba până şi a lui Tocilescu, a fost tot „occidentală“ şi că, făcând parte dintr'un popor atacat din toate părţile, avem datoria de a a-i apăra şi ca istorici drepturile. Unuia dintre dânşii îi spun în treacăt: „deosebirea nu e de generaţie, ci de inteligentă“.

Am vizitat şi şcoala de fete a Asociaţiei: lângă splendida zidire nouă a Saşilor, ce stafie de trecut, fără lumină, cu piane prin dormitorii şi refectorii, cu tablouri de Munkacsy şi madone catolice pe păreţi...

La plecare, muzica tineretului săsesc, lângă cercetaşii noştri, înaintea trenului.

8 Iulie.

Conferinţa fizicianului Perrin.

9 Iulie.

Desvelirea în Parcul Carol a monumentului Iui I. Lahovary. Discurs biografic al lui Mrazek, cuvinte tare articulate ale lui Mihalache; câteva fraze de ocazie ale lui Mironescu.

10 Iunie.

Masa dată de Facultatea de Ştiinţe lui Perrin. Lăudându-i, ca rector, bunătatea, modestia, larga curiozitate ştiinţifică, el răspunde vorbind de misterele rasei. Aici el se simte ca acasă: parcă „i s'ar fi lărgit patria“. Aminteşte zicala: „laudele, şi nemeritate, tot le primeşti bucuros“. Hurmuzeseu evocă zilele lor de tinereţă, cu încercarea primelor descoperiri.

La Legaţia Italiei bal pentru aviatorii italieni, veniţi cu ministrul lor, Italo Balbo. Acesta, tânăr, gras, cu bărbuţă, în albul costum tăiat de banda albastră de general, care se confundă cu cordonul „Coroanei României“, pe care-l are de mult, primeşte salutul adresat escadrei. Vine de la Odesa, unde a întâmpinat o bună primire. Bolşevicii au cel mai puternic chiurasat din Marea Neagră; garda roşie e excelentă; pretutindeni disciplină şi autoritate. întreabă ironic pe M. Popovici cum merg lucrurile la noi..

Acesta îmi spune că încasările merg bine, de şi nu e acoperit tot deficitul; că „are bani“.

înaintea lui Ştirbei, care tronează pe o canapea, cei mai mulţi vin de se închină profund.

Vaida îmi vorbeşte de agitaţii nouă ale grupului de studenţi liberali, cari vreau să meargă la congresul din Pesta. Ii arăt câtă răspundere are el însuşi în această atitudine.

Spun lui Popovici că optimismul lui Madgearu, care crede că partidul va fi la putere până în 1931, e greşit, că au pierdut prieteni utile, între care şi a mea. Popovici asigură că se pot îndrepta raporturile dintre noi; eu o tăgăduiesc.

11 Iulie.

La mine scriitoarea norvegiană Nina Alkina, de origine rusească, poate Evreică. A fost şi în Africa. Scrie descrieri de călătorie. Admiră pe Masargk, „tânăr, frumos, călărind două ceasuri pe-zi".

La Cameră ceartă între ţărănişti şi liberali. E vorba şi de „potlogari". Teribilii adversari se împacă în culise.

Generalul Prezan îmi aduce, seara, scrisoarea de răspuns către Vintilă Brătianu, a cărui foaie îi întreba jignitor de ce nu s'a unit la protestul lui Moşoiu, contra unui vechiu articol al lui Bocu, reprodus mai ieri, în care spune că unirea n'a făcut-o nici I. Brătianu, nici regele Ferdinand, ci poporul românesc şi Dumnezeu. Vintilă Brătianu n'a publicat-o şi nu i-a răspuns. îmi arată că liberalii au vrut să-1 câştige şi prin participări la societăţi anonime.

Şomeri unguri trec pe bulevard spre casa Iui Lugoşianu, unde a stat Maniu. întrebaţi ce vor, răspund brusc, unei doamne. „Lasă-ne, cocoană"... O femeie strigă că mor de foame".

In Ialomiţa, un primar, cu fraţii săi, sparge capul căpitanului de jandarmi şi cată să ucidă pe procuror.

Nu e autoritate.

Banchet, dat de vre-o şaptezeci de profesori fostului rector Pangratti.

*

D-rul Angelescu arată situaţia politică în colori negre. E mai rău decât în 1914. Mă întreabă de ce n'aş lucra cu Averescu. Şi el ştie că Buzdugan vrea pe Titulescu, ceia ce am observat şi eu cu prilejul mesei la care regentul mă invitase.

15 Iunie.

Vorbesc la legea pescăriilor. Camera, ca de obiceiu, goală.

16 Iulie.

Fostul comandor Dan Zaharia, luptând la Cameră cu liberalii, termină vorbind, literal, de „iahnia pe care o mănâncă aceştia". Prezidenţia tace.

In acest timp Vintilă Brătianu şi Duca străbat Ardealul şi Averescu se anunţă, în repetate întruniri publice ca salvator.

17 Iulie.

Evenimentul zilei e discursul, de la Senat, al Iui Ave-

rescu la legea lui Madgearu. Se aştepta un scandal, care n'a avut loc.

18 Iulie.

înmormântarea profesorului Lalescu. Vintilă Brătianu vorbeşte duios de fostul său colaborator. Pangratti ii înfăţişează clar frumoasă carieră. Asistă mulţi studenţi.

19 Iunie.

Mihalache explică legea lui, cu aceiaşi emfază apăsată de învăţător. Alături, Madgearu îl priveşte cum nu mi-ar plăcea să fiu privit de prietenul şi asociatul mieu.

Lupu îmi face aprinse demonstraţii de cel mai pur fascism, fireşte pentru dânsul.

20 Iunie.

Pentru îmbunătăţirea raporturilor, d-rul Popovici mă invită seara la o masă cu fratele său, Maniu şi Vaida.

21 Iulie.

Refuz pe d-rul Costinescu care ar voi ca amicii miei să fie pe lista lui pentru Primărie.

După-amiază, la Cameră, Duca atacă pe primul-ministru ungar Bethlen, pentru rodomontadele lui, riscând afirmaţia că noi am promis să plătim optanţilor în credinţa că sunt oameni de treabă, iar acum, fiindcă se poartă prost, să nu li se dea nimic. Goga, înţeles cu Duca, se întinde asupra emoţiei pe care ar fi provocat-o la noi campania lui Bethlen. Ieau cuvântul ca să spun că avem a face, nu cu

o manifestaţie naţională, ci numai cu zvâcnirile fără scop ale unei clase exploatatoare.

*

Preziosi, mulţămit de primirea aviatorilor italieni vine fa mine pentru oarele de italiană, pe care le vrea în învăţământul secundar.

22 Iunie.

La Cluj, pentru Congresul Ligii. La gară, ceva şcoli şi cercetaşi. Vorbesc profesorul Ghidionescu şi bătrânul Mihali.

La 6, mi se impune la Teatru o conferinţă pe care n'o dorisem. Cineva a avut bunătatea |ă anunţe cu câteva momente înainte că nu voiu vorbi, aşa că lumea s'a dus pe jumătate; de altfel studenţii „au examen" şi şcolile tot aşa; nici directorul, un domn Pavel, nu e acolo. întâmpinare lâncedă în „Patria". Mâni, vor fi injurii în ziarul unguresc „Ellenzek".

23 Iunie.

Obişnuitele discursuri de „beneventare", unele foarte frumoase. Vorbeşte bine Dăianu, e foarte aplaudat generalul Pap, pe care îl cooptăm în Comitet. Asistă vechii noştri ligişti, unii foarte atinşi de vârstă. Batzaria are accente mişcate pentru Macedoneni. Foasta misionară Ileana Zara arată cum, în Secuime, desfiintându-se şcolile de Stat, am pierdut, în ultimii ani, terenul.

Congresul viitor va fi la Brăila.

Seara foarte bună şi calmă conferinţă a lui Teodor Mihali despre procesul Memorandului în sala chiar unde au fost desbaterife.

24 Iunie

La Feleac. Vechea biserică e adausă şi stricată. Totul e

sărăcăcios şi ridicol, dar ce splendide danturi vechi şi ce popor înţelegător în sărăcia şi ignoranţă lui!

Şi ce ocazie de solidară manifestaţie românească au pierdut Clujenii prin atitudinea lor faţă de Congresul Ligii!

26 Iunie.

Mironescu aduce nota către Bethlen şi răspunsul, foarte molcom, al acestuia, dar cu afirmarea că Ungaria a fost nedreptăţită prin tratatul de la Trianon. Discursul lui Duca e de pură retorică; Intervin, amintind şi de discursurile de la Oradea ale contelui Bethlen şi lui Ggarfas, care, după „Universul", ar fi cerut graniţa Cârpaţilor. Răspunde un Secuiu, făgăduind. Recomand deputaţilor unguri să urmărească în justiţie pe calomniator, dacă este unul, şi li atrag atenţia asupra insultelor din „Ellenzek".

' *

Şedinţă bună.

D. R. Ioaniţescu ţine un foarte bun discurs în apărarea legii jandarmeriei. Cum Franasovici întrerupe, preotul Man îi spune că „se obrăzniceşte"....

*

Grigore Filipescu organizează o ligă „VIad Ţepeş".

27 Iunie.

Goga iea cuvântul în aceiaşi chestie a declaraţiilor de la Pesta. Urmează socialistul şi sociologul Lotar Rădăceanu, care atacă Italia fascistă. Ceia ce mă| face să protest, întrebând pe preşedinte dacă n'are nimic de spus. De un timp, Cicio Pop e absolut pasiv.

*

Seara, d-rul Angelescu îmi cere să mă retrag şi eu din Cameră odată cu liberalii, cu Lupu şi cu Goga, ca protestare împotriva legii administrative elaborate de Stere.

Mironescu relevă atacul contra Italiei şi adauge cele mai mari laude pentru genialitatea lui Mussolini.

Discutându-se avantagiile acordate Fundaţiei Carol, cer să se reglementeze raporturile ei cu Universitatea.

29 Iunie.

împărţirea premiilor la Universitate.

1-10 Iulie.

La Cameră, pentru „voinicii" ardeleni, atacă Duca şi Goga. Maniu răspunde curagios şi dibaciu. începe a se forma. Lângă dânsul Stere îl aplaudă şi-1 întrerupe,

*

Liga „Vlad Ţepeş" ţine întruniri Ia „Dacia" şi Ia Ploieşti.

•*

Guvernul descopere complotul colonelului Stoica. Se fac 58 de arestări.

11 Iulie.

Ieri a fost o zi grea pentru guvern. Prinţul Nicolae ar fi vrut să demisioneze la iscălirea reformei administrative; cu greu a fost adus d ela Sinaia, colegii lui nevoind să-şi iea singuri răspunderea. Se vorbia de un guvern Tiţulescu-Ştirbei, cu Titulescu în frunte. Când intriga a căzut, Ştirbei a plecat din ţară. Amicii miei ar voi o înţelegere cu Gu-. vernul, ameninţat la toamnă, pentru o prezidenţie a Camerei atunci, sau o înţelegere cu Titulescu, eu având prezidenţia Consiliului. Li spun că eu recunosc numai două imposibilităţi: liberalii şi Ştirbei.

*

Legea administrativă s'a depus ieri. Lupiştii observă că

discuţia se începe prea curând, contra regulamentului. Liberalii aşteaptă momentul plecării, dar până atunci sunt. liniştiţi, amabili cu majoritatea, primind calm atacurile lui Dobrescu cu privire la unele acte neoneste supt guvernarea lor.

Declar, la începutul şedinţei, că ţin să se ştie' încă de acum că vreau satul şi regiunea, dar nu cea străină, şi nu sovietele în locul prefecţilor. întâiu calde aplause, apoi deziluzie.

*

Lipsă de bani. Am impresia că se zăboveşte intenţionat orice plată. Nu capăt nici milionul atribuit Ligii. Şi cele douăzeci şi cinci de milioane ale Universităţii, promise de Popovici, întâmpină greutăţi de formă.

U Iulie.

La deschiderea cursurilor de vară vine şi Vaida, cu Ioaniţescu. Asistă la luarea jurământului mieu în calitate de consilier comunal la Vălenii-de-Munte. La cuvântarea mea din sala de cursuri răspunde amabil şi, se pare, şi mişcat.

După masă îmi povesteşte complotul lui Stoica. A fost destăinuit lui Maniu de un cunoscut, lui Vaida, cred, de un muncitor. Se înscriseseră, şi de silă, măiestri de la Arsenal. S'au verificat datele când trebuiau să se adune înarmaţi, şi la Cişmigiu. S'au găsit proclamaţiile. Stoica, locuind la Odobeşti, e un fost coleg de clasă a lui Cihoski, căruia îi oferia conducerea. Ar fi fost amestecat generalul Broşteanu şi alţii. Le Matin dădea şi portretul generalului Anghelescu. S'a vorbit şi de Petala, de generalul Nicoleanu. Colonelul de la aviaţie Sturdza a fost reţinut, n'a mărturisit, şi i s'a dat drumul. Planul ar îi fost ca aviaţia să ocupe cele două Poşte, unde s'au aşezat jandarmi cu granate, cum, de altfel, ei au fost concentraţi toţi, împreună cu trupele credincioase,

şi s'a întărit paza la Regenţă. Cutare ar fi venit din Olteniţa cu automobilul. Ar fi fost vorba de trei zile ale dictaturii Broşteanu, şi apoi de rechemarea prinţului Carol. Vaida pune în legătură anumite detalii din viaţa Familiei regale în ultimul timp. Regina vrea regenţa, chiar şi singură; în acest sens se pregătise lucrul când cu boala Patriarhului.

Vaida se plânge de lunian, care nu înlătură, ci înaintează pe „hoţii de urne", mutând de la Arad la Caransebeş pe cutare judecător bun; ministrul de Justiţie şi procurorii lui refuză ajutorul necesar pentru a descoperi pe complotişti şi pentru a-i aresta.

Vaida nu se încrede în Vintilă Brătianu, Duca şi Goga. Ştie ce primejdii îi stau împrejur. Nu află însă nicio cale. Când îi spun de nedreptatea ce ni s'a făcut nouă la venirea lor la putere, caută să scape.

Cu dânsul la Interne, ce putem aştepta? Unde e ochiul clar, voinţa neînfrântă şi libertatea de a lucra?

16 Iulie.

Vorbesc la legea administrativă.

Contele Bethlen ceteşte o declaraţie în care sună cuvântul de autonomie pentru ţara unde sunt mai multe naţii Maniu reacţionează energic, amintind suferinţile româneşti de ieri şi relevând spiritul de toleranţă, al Vechiului Regat, când eu prezidam Camera. Răspunde Willer, care cere ca trecutul să fie uitat: de ce acuzaţii aşa de dure?

19 Iulie.

Se proclamă senator de drept Stere. Prezan, ia apariţia căruia senatorii s'au ridicat în picioare crezând că va vorbi de comemorarea regelui Ferdinand, declară că nu poate sta lângă un astfel de om. Iunian obiectează că admiterea s'a făcut în chip legal.

20 Iulie.

După ce Stere s'a lăudat la Cameră ca autor al legii administrative, atacând Regenţa, Mirto şi Vaida vorbesc la lege fără . a-l pomeni cu un singur cuvânt.

Şi generalii Popovici şi Văitoianu iese din Senat.

La Vălenii-de-Munte adunarea amicilor miei. Li arăt situaţia. Nu putem ajuta pe liberali şi deci nu vom exploata greşelile Guvernului. Mi se aduce înainte că linguşirile guvernanţilor mă dezarmează. Li arăt că, de vreme ce' ei nu-mi dau un partid, nu pot face alta decât să întrebuinţez împrejurări pe care nu eu le creez.

25 Iulie.

Discut la Cameră chestia absolvenţilor Institutului Electrotehnic. Costăchescu spune că, dacă i se pun piedeci, va retrage reforma învăţământului superior.

*

Lupu, care caută un teren de agitaţie, promite un proiect de lege contra carneţel şi întâmpină o rezistenţă dură, şi din partea preşedintelui. Când aduce înainte halul mănăstirilor Bistriţa din Moldova şi Neamţ, trebuie să recunosc, dar cât e de săracă şi de rău servită Comisiunea Monumentelor Istorice!

După plecarea mea se ceteşte scrisoarea Iui Stere, care declară că optează pentru Cameră.

La plecare laud legea contabilităţii a lui Popovici, ceia ce face ca majoritatea să se ridice în picioare, dar apăs asupra nerecunoştinţii guvernanţilor faţă de. mine. . ...

29 Iulie.

Excursie' la Stari-Chojd, unde se face impresionanta înmormântare a oaselor de ostaşi culese în munte, unde sunt „cu căruţele", apoi până la frumoasă biserică din Calvinii Săseni sau Basca Rusenilor.

30 Iulie.

La parastasul pentru regele Ferdinand, din opoziţie, a fost numai Mitilineu. Familia a cerut să fie lăsată singură câteva minute.

Se face greşeala de a se cere urmărirea lud! Gr. Filipescu pentru articolele lui din „Epoca".

5 August.

Vizită la Vălenii-de-Munte a princesei Elena.

6 August.

Deputaţii din deosebite părţi ale terii şi preoţi din Basarabia se prezintă la regina Măria.

7 August.

Conflict de muncă la Lupeni. Lucrătorii au ocupat uzina electrică. Au atacat armata, care a tras. Mulţi morţi.

18 August.

La Veneţia.

20 August.

împart câteva decoraţii notabilităţilor veneţiene.

2 August

La Colegiul Armenesc din Palatul Zenobio, producţie de

muzică şi datiţ a şcolii din Vălenii-de Munte, cu ajutorul tenorului Vulpescu. Publicul, foarte ales, se arată încântat. Armenii îmi prezintă diploma de membru al Academiei lor.

. - *25 August.*

Serviciul religios la San-Giorgio de Greci, cu trei preoţi de-ai noştri şi corul de la Vălenii-de-Munte. Episcopul de Constanţa împarte anafora şi dă, seara, o masă arhimandritului grec şi secretarului comunităţii!.

După-amiază, caldă primire la San-Lazzaro.

30 *August.*

Văd pe Maniu. El nu pare a crede că intrigile ţesute asiipra lui -— „cazanul Satanei" pe care-1 denunţ într'un articol — l-ar putea răsturna.

5 *Septembre.*

Profesorul rus Petrov de la Universitatea din Petrograd, acum pribeag la Praga, vine la, Vălenii-de-Munte ca să discute asupra Istoriei Românilor şi Ruşilor în „Podearpaţca" Cehoslovaciei. E bolnav de inimă şi de picioare: nevasta, fiii,, fiica au rămas acasă: îşi scriu. Crede în influenţa Românilor asupra Rutenilor din Maramurăş. La şaptezeci de ani, uriaşul bolnav are tot entuziasmul pentru ştiinţă.

7 *Septembre.*

Primesc numărul din „Europa Orientale", în care celebrul prigonitor al nostru, Jancso Benedek, în legătură cu traducerea cărţii mele de Istoria Românilor în italieneşte, ne insultă, tăgăduindu-ni şi drepturile în Vechiul Regat.

La Bucureşti procesul contra complotiştilor ae desfăşură stupid, în mjlocul iindiferenţei generale.

25 Septembre.

Valeriu Moldovan mă pofteşte la Turda, unde şi Asociaţia îşi ţine adunarea, pentru desvelirea statuii lui Ion Raţiu.

Răspund că, din nenorocire, nu mai avem atmosfera sufletească a serbătoririlor.

26 Septembre.

Mirto mă caută pentru a mă întreba dacă ai miei înţeleg să facă parte din Comisia interimară a Bucureştilor, «crescută după noua lege. Ii răspund că nu s'ar putea face cu o listă de partid. Ii arăt şi lui ce nedreptăţi au fost cu mine şi amicii miei: şi la alegerile pentru Parlament şi după, când puteau corecta; îmi răspunde că au de gând să o facă a*-cuma, când unii parlamentari vor trece la Directorate. Ai noştri ar candida oficial. Refuz.

Universitatea se arată nemulţămită de rezolvirea „anului preparator" prin „decizie ministerială". Am scris oficial ministrului că planul lui e nerealizabil. Borzea, secretarul general, îmi spune că n'are nicio răspundere într'un act pe care vădit îl dezaprobă.

29 Septembre.

Cu arhitectul Teodoru, vine la mine istoricul Grabar, Rus, profesor la Strasbourg. A terminat, pentru Comisia Monumentelor Istorice, o lungă călătorie prin ţară, şi e foarte mulţămit. A găsit la Hârlău fresce splendide, capete fiecare tu altă expresie. Pretutindeni a văzut lucrâiidu-se la monumente.

2 Octombre.

Gravă boală a regentului Buzdugan. Mi se spune că e pierdut.

3 Octombre. x-

La Legația germană se arborează steagul negru: a murit, subit, noaptea, Stresemann^

Lui Buzdugan i s'a făcut o operație: e mai bine, de şi slab. Mă înscriu acasă la el: fiul lui îmi spune :că s'a deschis bolnavului, un abces la prostată, dar rinichii sunt foarte buni, inima ține, şi ei cred că va putea lupta. Liberalii, în cazul dispariției regentului, ar voi pe Regina, care a chemat pe Maniu la Balcic, unde s'au dus cu hidro-avionul, pe Oscar Niculescu şi pe Titulescu. Altă listă: Regina, principesa Elena şi Titulescu. Nici într'un chip, liberalii nu admit pe Prezan.

5 Octombre.

Gazeta lui Tancred Constantinescu pune fățiş candidatura la Regență a Reginei Măria.

6 Octombre,

Moartea lui Buzdugan.

întrebat de cineva din familia regată ce cred despre regența Reginei Măria, arăt că nu pot fi pentru această soluție. Regina, femeie atât de înzestrată, n'ar putea stăpâni împrejurările.

Maniu vine la mine. Fac aşa ca să ni revizuim legăturile, încep spuindu-i că ar trebui să scape de discreditul pe care-I aruncă asupra lui şi asupra politicii lui, Stere. — D-ta, care eşti un om dibaciu, de ce nu-1 operezi? Doar l-ai operat pe Lupu, şi m'ai operat şi pe mine. — D-voastră m'ați

operat. • • — Cum?, rămânând d-ta cu partidul şi eu cu nimic? îmi arată îngrijorarea lupu I se pretinde să primească pe Regina: nu la prima întâlnire cu cei doi regenți rămaşi, ci la a doua, când i s'a vorbit aşa: Se spune că am fi contra candidaturii Reginii; nu suntem contra ei, ci o dorim. Examinez cu dânsul candidații posibili. Vorbesc de Prezan, pe care unii îl cred prea bătrân. Maniu arată că, în ce priveşte candidatura lui Mironescu, el e om de partid şi nu poate trece de-a dreptul de la Ministeriu la Regență. Cu părere de rău amintim pe cei morți: Flondor, Gore — de care vorbeşte Maniu —, Parteniu Cosma, I. Mihu, Ungureanu, M. Cantacuzino. .11 rog să nu susție candidatura Reginei, pentru că n'ar fi bine pentru țară. II conduc până jos:' „doar eşti şi d-tâ rege pe o zi!".

Candidații la Regență sunt mulți: un coleg de Universitate, unul de Academie, aşa de tineri! Maniu a văzut de două ori pe Buzdugan. Odată i-a vorbit de agitația unor tineri coloneii, pe cari îi dezaprobă regența, care vrea să să rămâie constituțională; altă data vorbiâ vag despre decrete de iscălit: îşi pierduse cunoştința.

Stere luptă de moarte, cu Ştirbei, cu Hiotu, pentru regența Reginei.

8 Octombre.

Adunarea Națională e chemată pentru oarele 10. La 11 şi jumătate Maniu n'a venit încă. In față, la Mitropolie, Patriarhul $e plimbă, vizibil, în lungul coridorului. Se dă lupta supremă.

Uşa din fața Camerei se deschide, împinsă de un grup foarte grăbit şi aprins: „Sărățeanu! Sărățeanu!".

Maniu îmi lămureşte cum s'au desvoltat lucrurile. Nici într'un chip, Regina; Regenții, cari amenințau cu demisia, n'au vrut pe Prezan. S'a căutat, alături, un magistrat. Eu observ că Sărățeanu e cumnatul lui M. Popovici.

Şedința se deschide. Elogiul lui Buzdugan e făcut con-

venabil de Cicio Pop. Amplu şi distins dc Maniu, care e, în general, foarte bine. După mine vorbeşte Hans Otto Roth, loaial, ca şi reprezentanţii Ungurilor.. Vine apoi şi al E-vreilor. Lupu face politică de partid: Maniu se reaşează, înainte de consfătuirea majorităţilor, cer cuvântul pentru a combate candidaturile dinastice: generalul Racoviţă, Nae Ioneseu, Nichifor Crainic sunt pentru prinţul Carol. Avem de ales între un magistrat şi „omul tare" (Prezan).

Rezultatul: douăzeci de voturi pentru Prezan, nouă pentru prinţul Carol, restul, pentru Sărăţeanu.

Acesta vine, foarte jenat, Cicio Pop a uitat să-1 salute. Strigă: „Trăiască dinastia*" română". Un sfârşit aproape comic. Şi era odată aici Regele Carol I-iu...

După-amiază, serviciul la Ateneu pentru Buzdugan. Prin colţuri liberalii, cari s'au abţinut de la înfăptuirea a ceia ce numesc ei „lovitura de Stat". încerc o conversaţie cu Vintilă Brătianu, care îmi răspunde brusc şi fără sens. Averescu lipseşte: şi acuma-şi aduce aminte de 1928.

Pompos cortegiu. Imensă lume indiferentă. In trenul care duce pe mort la Faraoani, moşia lui: se glumeşte, se mănâncă. Oficialii, şi ministrul Palatului, se întorc înapoi.

10 Octombre.

De Martonne, venit din Serbia, a găsit Belgradul în deplină transformare. Când era acolo, Regele schimba titlul ţării în: Iugoslavia. Armata i se pare admirabilă.

Gorschi îmi spune la Cameră că regele Alexandru i s'a plâns lui Mironescu că nu vom putea satisface condiţiile convenţiei (Gorschi recunoaşte că, din vre-o 250 de avipane, cum s'a văzut la ultimele manevre, abia 24 sunt utilizabile; promit a cere în şedinţă secretă lămuriri Guvernului). Acelaşi lucru îi spune şi Pilsudski Ia Varşovia.

11 Octombre

Vizita la Vălenii-de-Munte a generalului Prezan şi a d-nei, pentru a-mi mulţămi. El spune: „Regina războiului sprijinită de trădătorul Războiului".

12 Octombre.

Insultele liberalilor la adresa mea continuă. „Ordinea" mă aşează „mai jos ca ultima târâtoare". „îndreptarea", fără ruşine, ţine hangul.

15 Octombre.

Ţărăniştii, îndemnaţi de Iunian, care n'a fost consultat la alegerea regentului, fac o declaraţie, prin care cer demisia rudelor lui Sărăţeanu, M. Popovici şi Vaida. Primul şi demisionează, şi Maniu îi adresează o caldă scrisoare de prietenie. Aparenta înţelegere între cele două nuanţe ale guvernamentalilor e ruptă pentru totdeauna Orbii cari chiamă pe liberali! Se vorbeşte de un guvern ţărănist-averescan-liberal... Lumea a înebunit.

*

Prin „Universul" Regina spune că voia, ca şi prinţul Nicolae, şi ea să conducă ţara, care trebuia să o roage pentru aceasta, că aşa ar fi fost mai bine, că ea nu sufere altă dinastie.

16 Octombre.

Averescu crede că se cuvine să mă califice de „mercenar", „grosolan" şi „caraghios".

17 Octombre.

Prin Hiotu, trimes anume la Balcic, rejjina Măria declară că „n'a dat interview" şi că „persoana apropiată de gu-

vern" nu i-a făcut nicio propunere. Printr'un număr special Stelian Popescu, care publicase un articol cu titlul „Moriamur pro regina nostra Măria", declară că sunt absolut autentice cuvintele Reginei, că are „dovezi" şi face apel la „sângele" ei ca să confirme.

20 Octombre.

Spre Giurgiu pentru o conferinţă de comemorare. La Călugăreni ruină şi murdărie; 1830 era aşa de superior lui 1930... In oraş aflu că arhiva a ars în 1916

23 Octombre.

Regina doreşte să mă vadă.

i-iu Novembre.

Ieri la Senatul Universitar Guşti a relevat că împlinesc treizeci şi cinci de ani la Universitate şi întru în al patruzecelea de învăţământ. Bazilescu audauge cuvinte amabile. „Epoca", „Curentul", chiar „Dimineaţa" au articole de simpatie.

4 Novembre.

Dejun la Gafencu, secretarul general de la Externe/ leau parte: Madgearu, foarte satisfăcut de încasări şi de descoperirea unor fonduri ascunse, şi Iunian.

7 Novembre.

Inaugurarea palatului Ligei. Vorbeşte clar, tare şi frumos. Scrabă, căruia: *X* se datoreşte splendida clădire. După mine primarul Dobrescu, distins şi bine. Apoi, emoţionant, Băicoiănu de la Banca Naţională, profesorul Şt. Pop, în numele „Asociaţiei", sincer şi cald. Regina, care anunţase că

va veni, lipseşte. Sunt de faţă: princesa Elena> regentul Sărăţeanu, Maniu, Voicu Niţescu;

9 Novembre.

La Broşteni, unde prinţul Nicolae a invitat un număr de persoane pentru inaugurarea fundaţiilor lui industriale şi a căminului pentru scriitori. Vintilă Brătianu şi Averescu au refuzat. Goga e bolnav. A venit d-rui Lupu, care, acum un an, spunea lui Argetoianu: „peste un an voiu fi, sau dictatorul Terii Româneşti sau călugăr la muntele Athos".

Slujbă de ţară, discordantă, *-r-* „ca Ministeriul naţional",, zic eu. Modest cor de şcoală. Căsuţa cu fereştile albastre în faţa marelui pod care duce la moară şi fierăstrău. Asistă regina Măria şi fiica ei, Elisabeta. Prinţul Nicolae îmi cere să vorbesc la masă. Se vizitează lăpţăria.

Seara, la masă, în vagon, Madgearu îmi vorbeşte de felul cum trebuie să biruie greutăţile financiare şi greşelile pe care le-a descoperit. Nu se vor mai numi funcţionari noi în locul celor pensionaţi, se, va face un Oficiu al licitaţiilor. A găsit un haos; ordonanţări fără prevedere de fonduri, mai aleş la Războiu, unde s'a construit în aier imensul local. E mult schimbat în bine. Spune că-i pare rău de atacurile violente împotriva lui Vintilă Brătianu.

Seara la Cercul studenţesc, despre viaţa studenţească în străinătate. Uri student îmi răspunde, asigurându-mă că, atunci când mă voiu crede mai izolat, mii de tineri vor fi în jurul mieu. ! . /

10 Novembre.

Mi se spune că Regina vrea să vie la ultima mea conferinţă

despre Veneția, dacă i-o cer în audiență. Fac cererea ca rector, pentru a o ruga să ocrotească pe studente.

*

Seara vorbesc Ia radio pentru armistițiu. După mine generalul Mărdărescu, calm și hotărât, cu un îndemn către unirea sufletească.

13 Novembre.

Audiență la Regina. Ii vorbesc despre Universitate, despre mizeria materială și morală a studenților. Și Regina dezaprobă căminurile mixte, lăudând căminul d-nei Averescu și pe aceasta. Laud inițiativele de la Broșteni ale prințului Nicolae. Ating apropiata mea călătorie în America.

Duaă-amiază, venin la conferință princesa Elena, cu princesa Ileana, e aplaudată de public.

14 Novembre.

Dejun la princesa Elena. Când vorbesc de casa din Veneția, unde sunt și apartamente pentru membrii familiei regale, regina Elisabeta spune: „mă mai socot ca făcând parte din familia regală?". „N'ați încetat niciodată de a face parte. Din stângăcie, nu din rea voință nu vi se spune".

16 Novembre.

La Veneția.

17 Novembre.

La Genova.

18 Novembre.

La Barcelona unde aflu pe consulul nostru Benet, pe inginerul Ioanițiu și Sebastiah. Palatul românesc de Ia Expoziție e foarte frumos. Comparat cu al Ungariei, are un răspicat sens național, plin de artă și poezie. Seara, la amicul Puig, unde întâlnesc pe istoricii Nicolau d'Olwer

și Valls, care a fost în Rusia după congresul de la Oslo. Petrogradul e o ruină. Pretutindeni Sovietele sunt detestate. Femei din aristocrație vând pe furiș chibrituri și se plâng străinului. Moscova singură e credincioasă noii religii. Față de străini, multă politeță.

19 Novembre.

Ședință preparatoare a Congresului Internațional de Istoria Spaniei. Cunosc pe Finke, bătrân de șaptezeci și cinci de ani, dar voinic și plin de viață. Se plânge de diletantismul pretențios al tinerilor. Viața lui Frederic al H-lea de Suabia.a fost scrisă recent, cu străiugire, dar,cu despre*țul izvoarelor, d€ unul din ei, elev al lui Stephan Georg. Aflu și pe venerabilul Mager-Lubke, care vrea să vie la Cernăuți și la Cluj: îl invit și la București. Este și Brandi și Paul Paris. Catalanii refuză orice participare.

Prezidează „cenzorul" Academiei din Madrid.

Seara, la 6, ședința solemnă de inaugurare. Ducele de Alba, fină figură, în chiurasă de decorații. Ministrul de justiție, un general rotungior, ia preșidenția. Alți doi generali, un al treilea, într'o măreață mantie albă, apoi episcopul, rectorul, cu blana de iepure a rectoratului. Profesorii, în măntăluțe de colori deosebite, cu vechi pălării curioase. Superbă sală modernă, cu portretele întregii istorii a Spaniei. Muzică militară, public de doamne și studenți.

Ducele vorbește, după Ballesteros, frumos și clar. Cere ca Istoria să fie reală, subiectivă și în legătură cu viața omenească. Discursul se traduce, în franțuzește, în englezește. Nu în nemțește, ceia ce provoacă oarecare protestări. Apoi vin la rând națiile: Finke, scurt, în limba spaniolă, amintind toată opera istorică făcută de Germani pe acest teren, mai pe larg, retoric, Paul Paris, Italia lipsește. Englezul vorbește foarte bine spaniolește și continuă în limba

lui. O întreagă expunere în numele Americei meridionale a delegatului din Peru: învederează ce au dat Castilia, Aragonul acestor ţinuturi unde azi sunt „fii legitimi" ai rasei: mişcă şi provoacă aplause. înainte de aceasta, reprezentantul Cehoslovaciei, care e însuşi ministrul la Madrid, expusese, într'o foarte bună spaniolă, dar foarte pe larg, ce legături de cultură a avut ţara sa cu Spania. Zic câteva vorbe franceze precedate de această formulă: ,,Se las parolesfaltan, habla ei corazon". Apoi Norvegianul şi reprezintantul Suediei, care e cunoştinţa mea de la Stockhoim, Curmau. Urmează marele discurs cu gesturi largi al ministrului.

20 Noembre.

Vorbesc despre „Orient şi Occident, un pretendent român la Madrid". Dimineaţa, am vizitat cu Puig frumosul muzeu episcopal din Vich.

22 Novembre.

La Rubio i Lluch. Frumoasa figură a învăţatului aproape orb, care n'a părăsit o clipă ocupaţiile ce fac onoarea şi gloria vieţii sale. îmi dă cărţi pentru regele Gheorghe al Greciei şi pentru mine. îmi arată figura lui Lambros tânăr; tip de Macedonean, rotund, gras, cu ochii mari şi părul creţ. „Era un om tăcut şi rece. A făcut o mare operă; nu i-a îngrijit totdeauna detaliile".

Seara, la o şedinţă a congresului, unde un cleric irlandez afirmă legăturile alor săi> catolici, cu Spania şi le voieşte mai strânse. Un Iezuit spaniol vorbeşte despre Loyoja şi arată câtă istorie spaniolă se află în flcta societatis Ihesu.

23 Novembre.

Conferinţă, despre arta, românească la pavilionul nostru.

24 Novembre.

La Taragona cu Puig i Cadafalch^ care mi asigură că regele este impopular, că luaătorii ca şi intelectualii se îndreaptă spre republică.

27-30 Novembre.

Greu drum spre casă.

1-6 Decembre.

Ministrul de Instrucţie vrea să deie în sama mea purtarea unui Congres al studenţilor creştini care e să se ţîuă la Craiova, fără să fi fost consultat.. Răspunde întâiu lunian, apoi, peste două zile, Costăchescu. E dispus şi Ia schimbarea proiectului de lege pentru Universităţi.

Camera pare descurajată.

7 Decembre.

Congres al corpului didactic, foarte cercetat.

8 Decembre.

Conferinţă la Iaşi, despre Arta după Bizanţ, ***pmtru*** societatea studenţească „Moldova întregită".

9 Decembre.

Vorbesc la Mesagiu. Cuvântarea mea e întreruptă de Maniu, ca să-mi spuie că armata e bună, dar, bine înţeles, defensivă, de Madgearu, de Mihalache, care mă învaţă ce e o pârloagă. Camera stă ea înţepenită. Se. vor da instrucţii la ziare pentru uciderea prin tăcere. Dar cea mai mare parte din presă, cu- foile liberale în frunte, mă atacă pentru declaraţiile de Vineri. „Viitorul" mă califică, pur şi simplu de „morişcă".

10 Decembre.

Afară de o lojă francmasonică devastată, serbarea studenților se face în linişte.

11 Decembre.

D-rul Lupu vorbeşte la Mesagiu. Menajează pe liberali şi averescani. Aminteşte legăturile cu țărăniştii, dar loveşte din când în când, cu o vehemență voită, în ei. Camera face haz. Ii spun lui Maniu că, purtându-se cum s'au purtat cu mine, aşa merită.

12 Decembre.

Liberalii s'au declarat contra Creditului agricol cu capital străin şi au îndemnat pe capitaliştii din afară să nu răspundă la apelul Guvernului. Deci Madgearu, provocat de interpelări aranjate, fulminează: liberalii, „criminali", sunt „în afară de lege". Maniu iea cuvântul ca să declare că va preserva pe aceiaşi cale şi nația îl va sprijini; dacă e provocat, va lăsa altuia puterea. Emoție în public. Se scontează lovituri contra guvernului.

13 Decembre.

Conferință la Teatru despre expoziția din Barcelona.

15 Decembre.

La Brăila pentru centenariu. Bună slujbă la catedrală, după care un discurs cuminte şi bine informat al primarului Orăşeanu, altul al generalului Cihoski. Pentru Guvern vorbeşte Mihalache, cu îndreptări economice țărăniste. Episcopul de Buzău se pierde în considerații filosofice-creştine. Armata defilează bine. Şcolile de fete se prezintă convenabil,

băieții ca o turmă; studenții salută fascist. La revista vaselor, echipagiile au o perfectă ținută. înainte de conferința festivă, cercetez biserica Sf. Spiridon, unde aflu notițe importante.

La dejun generalul Macri vorbeşte entuziast despre prințul Carol, pe care de curând l-a văzut şi Bocu. Trăieşte retras la țară.

19 Decembre.

Vorbesc la budget, întrerupt, violent şi necuviincios, de Madgearu, care face un alt discurs alături. Sunt silit să-i spun lucruri dezagreabile. Maniu e de față, şi-i amintesc de îndatoririle ce i-am făcut fără niciun interes. Atunci, Madgearu tace.

21 Decembre.

V. V. Haneş asigură că, Guvernul cedând față de o cerere de spor la salariu din partea corpului didactic, acesta a căpătat încredere în regim. Cum eu reacționez, Madgearu are prilejul de a-şi afirma dreptul de egalitate cu oricine; forma e cea obişnuită. Cum i se răspunde, el se supără că majoritatea nu strigă contra adversarilor săi. Se votează legi cu nemiluita.

Princesa Elena vizitează un cămin de studente.

26 Decembre.

N. Miclescu îmi raportează aceste cuvinte ale Patriarhului: „țara nu merge pentru că n'are cap, Prințul îşi fumează țigările, Sărățeanu cercetează cărțile, eu, un preot, nu pot decât să încerc a împăca".

19 3 0

l-iu lanuar.

La Paris.

4 lanuar.

întâia lecţie despre istoria Ragusei.

5 lanuar.

Un om de dreapta îmi spune că salariile au crescut aşa de mult, încât acţionarilor de la mine din Lens nu li rămâne mai nimic; dacă mai vine şi legea pensiilor, oprită încă la Senat, e insuportabil.

• .. , *6 lanuar.*

Dejun la rectorul Charlety. Vorbeşte de anii săi de student, cari sunt şi ai miei. Sta într'o străduţă în faţă cu CoP lege de France. Vedea enormul cap al lui Renan placat până târziu seara asupra lucrului (Daudet zicea de acest cap că este „une cathedrale desaffectee"); doamna Renan trecea cu lumânarea în dosul ferestrelor pentru a-I chema la masă. El rezista întâiu, apoi trupul greoiu se desfăcea de la masa de lucru. „Era un exemplu pentru noi."

* '

Seara, la Neculce, pictorul Stoenescu, care face în Mart o expoziţie la New-York.

7 Ianuarie.

„Cuvântul" îşi râde de „apostolul" care, după, ce a chemat la sfat corporaţiile, fuge în America.,

8 Ianuar.

Vendryes spune că, la sosirea lui în Budapesta, i s'a prezintat imediat profesorul Alexandru Eckhardt, format la Paris, şi i-a vorbit la otel de suferinţile Ungariei, de nevoia unei catedre de ungureşte la Sorbona. El a răspuns: Da, când vom avea un Francez pregătit pentru aceasta. II şi au acum;

9 Ianuar.

La Lille, vizita şcolii de Bele-Arte şi conferinţă despre „Liniile noi ale istoriei", după care se prezintă probe de veche artă românească.

10 Ianuar.

Taşcă îmi scrie că a dat Patriarhului scrisoarea mea. Acesta arată că s'au confirmat puterile Guvernului, că şi el doreşte colaborarea fruntaşilor, dar fără rezultat până acum. In alt domeniu spune că ar voi un episcopat românesc în America. Taşcă a fost rugat de Maniu să primească Legaţia de la Berlin şi, „mai ales", cea de la Haga, ca unul pe care un alt Guvern n'ar „îndrăzni" să-l înlăture, îmi cere aprobarea. Ii răspund că „înaltele lui însuşiri" ar face oriunde onoare terii şi că „d. Maniu ştie să-şi aleagă colaboratori".

într'un discurs către ai săi, Maniu a vorbit de „pulverizarea" partidelor, afară de liberali, cu cari tratează un armistiţiu.

11 Ianuar.

Prima lecţie despre Aventurierii orientali în Franţa.

12 Ianuar.

La Societatea de Istorie modernă comunicaţie despre concepţia turcească a tratatelor şi situaţiş ţărilor vasale.

Seara la Ancei, cu Mirchin-Gutchievici, care vorbeşte despre Racovschi Acesta se exprima rău ruseşte la Chiey, dar impresiona prin fanatism. Acuma e într'un sat. siberian, supt garanţia ţăranilor.

16 Ianuar.

La Genova sunt întâmpinat de studenţi catolici din România, în foarte bune cuvinte româneşti, de şi ei sunt Unguri şi Germani.

Seara, conferinţă despre Penetraţia economică italiană în România.

17 Ianuar.

îmbarcare pentru America, pe vasul „Roma".

Zece zile de drum greu, ultimele cu furtună.

27, Ianuar.

La New-York. Reporteri la gară. Frumoase discursuri de întâmpinare ale coloniei. Davilla mă întâmpină foarte amical.

Şi Evreii au vorbit cald şi frumos româneşte.

28 Ianuar.

La un grup de Evrei cari vreau să ştie ceva despre ţară. Şeful lor, Wolfsohn, se interesează cu de-amănuntul de împrejurările de acasă.

29 lanuar.

Recepţie la Nelson Cromwell, darnicul ocrotitor al Românilor. Foarte mult public ainerican.

La dejun, la Ochs, proprietarul lui New-York Times. întreabă pe fiecare din oaspeţi despre imjpresiile lor. Subguvernatorul Insulelor Filipine îi face o conferinţă despre starea de spirit la indigenii de acolo. Vrând să, ştie ce m'a lovit mai mult pe mine aici, îi răspund că puterea morală, care mişcă această enormă maşină.

30 lanuar.

La rectorul Universităţii Columbia, Murrag Butler, om de primul ordin. Soţia vorbeşte bine franţuzeşte. De faţă profesorii Garridge, romanist, şi Shotwell, istoric.

2 Februar.

La Washington, unde sunt găzduit la Legaţia românească.

3 Februar.

Recepţie, seara, cu mulţi diplomaţi şi altă lume americană. Mi se cere o conferinţă cu proiecţiuni despre România, în franţuzeşte, cu explicaţii în englezeşte, pe care vădit le doreşte publicul.

4 Februar.

La Mount Vernon casa lui Washington.

6 Februar.

Conferinţă la Universitatea de Stat, în englezeşte, despre sinteza românească; întâie încercare, destul de slabă.

7 Februar.

La Chicago. Seara la profesorul Craigie din Oxford, autorul Dicţionariului englez, care dă cursuri aici o parte din an şi e foarte mulţămit de tinerii săi colaboratori americani.

9-10 Februar.

La Indiana Harbour. Mişcătoare manifestaţie naţională. La amiază, recepţie la Primărie, cu ministrul României. La High School sunt rugat să vorbesc copiilor despre satul românesc, cu proiecţiuni, iar, spre seară, explic coloniei româneşti împrejurările de la noi.

In jurul steagurilor româneşti s'au adunat acelea ale coloniilor prietene.

11 Februar.

Recepţie la consulatul nostru din Chicago, Morris, fost trimis în Suedia pe timpul războiului.

12 Februar.

Cu o delegaţie românească, duc, de ziua lui Lincoln, coroana de rigoare la statuia preşedintelui.

Conferinţă la Cameră de Comerţ, despre căile comerciale din (Estul Europei.

Văd marea fabrică de mobile pentru copii a lui Feldman, Evreu din România, şi marea casă, a Evreilor români.

La masa dată, seara, de aceiaşi, rabinul, oare nu e Român, doreşte înţelegerea între,,urmaşii Romanilor şi aceia ai profeţilor". Admirabil vorbeşte profesorul Shrager (Şaraga), arătând superioritatea învăţământului românesc faţă de cel american înainte de războiu. Bun discurs şi al altui Evreu român, însărcinat cu înalte funcţiuni poliţieneşti, Landesco.

13 Februar,

Masă oferită de Românii bănăţeni. Oarecare dezordine şi prea mare familiaritate între fete şi băieţi.

Ca şi la Indiana Harbour, Wopicka, fostul ministru al Statelor-Unite în România, vorbeşte deosebit de sincer şi cald. Spune că m'a cunoscut ca pe un om simplu, acelaşe cu cei mari şi cu poporul.

14 Februar.

La Gairy, pentru colonia de acolo, care îmi oferă o masă. „Măsarul" G. Toma mă pofteşte la dânsul ca să-mi arate admirabile lucrări din sute de bucăţi de lemn deosebite pe care le pregăteşte pentru o expoziţie.

15 Februar.

La grupul românesc din Aurora.

16 Febr

La Cleveland. Vizitez întâiu bisericile româneşti, apoi, după dorinţa muncitorilor români, li vorbesc despre Ce să cetească.

17 Februar.

Vizita gazetei centrale a Românilor din America. Dejun la University Club.

Apoi conferinţă la Universitate despre „The background of Roumanian history".

Seara, la Akron, unde adunarea poporului e mişcătoare.

18 Februar.

Masă la Clubul Universitar. Vorbesc trei intelectuali americani, cu înţelegere. Unul cere ca naţiile să-şi păstreze nota lor speciala pentru viitoarea sinteză americană.

Conferinţă la Şcoala Normală despre democraţia rurală în Apus şi lâ noi.

Seara lă Youngstown, unde e un grup important de Români.

19 Februar.

La Champbell, Românii au un „hali" ailor, unde mi se prezintă, aşa de duios, mici daruri. Cercete? şi ferma, bine rânduită, a negustorului Sârbu. Masa, de trei sute de persoane, e strălucită. Participă un reprezintant al Primăriei, un judecător, inspectorul învăţământului. Preoţi români spun amintiri din războiu. Un Evreu din Burdujeni, fost soldat, salută steagul românesc.

După-amiază, la Newcastle aceiaşi mişcătoare primire. Punem flori la mormântul unui din primii îndrumători ai Românilor de aici, Păcurariu.

Seara, conferinţă despre „Inima României". Inspectorul prezidează. Corul, costumele sunt de toată frumuseţa.

20 Februar.

*

La colonia românească Farren. Masă ca în tară Ja părintele Ilie Pop; una din fiice, absolventă, de „High School", întoarce „drotul" la o fabrică de lămpi; băiatul nu vrea să vorbească româneşte. Seara la Sharron şi Witland. Mare mulţime, foarte călduroasă; cântece de copii.

21 Februar.

La Pittsburgh. Profesorii de istorie de la Universitate mă

primesc foarte amşbil, câte unul amintindu-şi de Congregreşul de la Oslo. Un arhitect român a învăţat la Cerchez, la Pangratti, la bătrânul Socoleseu, pe care îi crede, pe toţi trei, vii. Găsesc şi pe fiul generalului Gărdescu, căsătorit cu o Americană, care vorbeşte şi româneşte: studiază la şcoala de mine. Vedem, conduşi de un tânăr Rus, Avinov, care a fost întrebuinţat odinioară la biroul ceremoniilor din Petrograd, Muzeul, splendida dona{ie a lui Carnegie. Şcoli — şi de copii mici — ascultă explicaţiile. întoarcere, printr'o regiune de ferme răzleţe şi de păduri.

*

Aflăm la otel că radical-socialiştn francezi, cu necunoscutul Chautemps, au luat moştenirea lui Tardieu.

22 Februar.

Spre Canton. La biserică mi se pare că observ o oarecare răceală. Aici a fost un vechiu centru socialist. Dar, seara, la banchet, e o lume bună şi prietenoasă. Câţiva Americani, cu judecătorii în frunte, vorbesc bine. Unul, cu numele german, laudă rasa noastră, a carii generaţie a doua* încă mai bună, o cere el pentru America. Apoi, într'o sală de şcoală, vorbesc despre actuala stare a Ardealului.

23 Februar.

La Detroit. Cercetez toate cinci bisericile, pline, în care preoţii vorbesc mişcător, făcând rugăciuni şi pentru mine. La Rbmânii baptişti, bună muzică. D-rul Loîchiţă, care vine cinual în ţară, are aici o situaţie ştiinţifică înaltă.

3 Mart.

La Los-Angeles. La gară apare o familie de Bucovineni, trei generaţii, fetele în costum românesc, aducând fiori: ar voi să se întoarcă în ţară. La Universitatea de aici sunt doi Români, Comarnescu şi Costin.

Trecem cu automobilul solidului Sălăgean Alexandru Pop la Claremont, unde ne aşteaptă profesorul Maro Jones. La Universitatea Pomona este şi o studentă româncă, d-ra Paraschivescu, nepoata pictorului Ştefan Popescu, şi ea bursieră a d-nei Stuart din Chicago. Fac o primă lecţie despre Literatura franceză în Sud-Estul Europei.

După o vizită la Muzeul din Los Angeles, petrecere seara la Jones, care arată cu mândrie cărţile Iui româneşti, cetindu-ni şi versuri. Apoi sunt prezintat câtorva profesori, între cari un foarte inteligent Catalan, autor al unei Istorii Universale, care face lecţii despre Istoria Artei: se interesează de războiul nostru. Dormim în paşnicul hm de aici.

// Mart.

Fac în franţuzeşte la clasa lui Jones o lecţie despre „România ţara latină". Apoi văd Colegiul Scripps. Dejun la restaurantul servit de studenţi şi studente. La 3, lecţie despre Separaţia Bisericii de Răsărit de cea de Apus.

La Los Angeles, seara, întâlnire cu doi profesori ai Universităţii, dintre cari unul, Graham, vrea să vie ia noi.

5 Mart

Prin San Diego, la hotarul Mexicului.

6 Mart.

Lecţie la Los Angeles, despre Problemele artei bizantine, la Universitate. Asistă şi bătrânul filosof Karr şi soţia sa'

Plecare pe linia „Canyoanelor".

10 Mart

Din nqu la Chicago.

11 Mart

Simplă îngropare a fostului preşedinte Taft.

12 Mart.

La Gettyssburgh, câmpul de luptă al războiului civil în 1863.

13 Mart

Conferinţă în franţuzeşte la Universitatea Georgetown despre Rusia. Enorm public, foarte distins.

U Mart.

La Baltimore. Mişcătoare primire la gară: soţii Olinescu, d-rul Silverberg, o Franceză care a fost în România. La Universitatea Hopkins, unde mă duce profesorul Lancaster, conferinţă despre democraţia în Balcani (Ragusa) şi în satele noastre. Masă cu Clubul Universităţii, prezidat de Welsh, medic bacteriolog, de cunoştinţi extraordinare, care a auzit vorbind pe Regina, foarte bine, şi-şi aduce aminte de cuvintele amabile ale princesei Ileana, de pasiunea pentru automobile a prinţului Nicolae. Un fost elev al mieu face aici lecţii de româneşte. încă o păreche de Români după conferinţă.

La 9 conferinţă pentru Club despre Probleme în Balcani şi în România.

In ţară tulburări antisemite. Cu exagerările obişnuite, se telegrafiază că la Cluj studenţii s'au baricadat in Primărie.

15 Mart.

La Philadelphia,, unde ne conduce consulul României, Marian. Cuvântare la „halT, unde s'au adunat Românii. Prânz la Marian, într'o atmosferă bănăţeană.

16 Mart.

La Roebling şi la Trenton, unde se cercetează bisericile. Vorbesc Românilor despre legăturile lor cu America. Profesorii americani prezenţi par a se fi ofuscat de îndemnul mieu la întoarcere. La discursuri, inspectorul vorbeşte despre ce face şcoala lor pentru a pregăti „cetăţeni" şi de cei ce ar putea să se întoarcă, aducând cu dânşii darurile acestui învăţământ.

Seara, cu preotul Bungărdean, la măreaţa cetate universitară Princeton.

17 Mart.

La New-York. Dejun cu doi profesori americani şi un Cehoslovac, şi el profesor în America: vreau să vie cu toţii în România.

Recepţie organizată de pictorul Cristoloveanu. Nelson Cromwell e furios că Evreii se ceartă între ei, şi de aceia nu va veni la masa lor.

Maşa Evreilor şi a societăţilor româneşti („Sons of Roumunia", Ardeleni, Macedoneni, studenţi). Preşedintele Evreilor, Wolfsohn, se plânge de excesele din Universităţile noastre. Ii spun că e şi multă exagerare, şi, oricum, procesul nu se judecă aici, ci în ţară, în faţa conştiinţii poporului românesc. Un muncitor ardelean, Ovesea, se arată convins de necesitatea întoarcerii.

Ziua Sfântului Patriek, cu defilări irlandeze pe străzi.

18 Mart.

Seara, conferinţă la Universitatea Columbia despre „îs-

torie şi istorici din vremea noastră". Profesorul Garridge mă prezintă în cuvintele cele mai amabile. Asistă şi profesorul francez Millet, care e aici pentru trei luni.

19 Mart

La Boston. Primit de profesorul Andrews, vizitez Muzeul, căruia îi dau două covoare româneşti.

Dejun cu Cornish, şef al unitarienilor, care se interesează de lucrurile româneşti.

Vizită la Universitatea Harvard. Profesorul Merriman, şi el elev al lui Bernont. La masa de seară, ataşatul comercial Boncescu e rugat a vorbi despre finanţele româneşti, eu despre pericolul bolşevic.

20 Mart.

Plecare pe vasul „Aquitania".

27 Mart.

La Cherbourg, unde sunt întâmpinat de prieteni, între cari secretarul prinţului Carol, care-mi aduce o scrisoare. Secretarul îmi spune că Prinţul ar dori să.-l văd. Ii răspund a doua zi.

Seara la Fontenay-aux-Roses.

28 Mari.

Primesc răspunsul Prinţului Carol.

30 Mart.

La Turin. Primire de Bartoli şi de foarte mulţi studenţi români. Mi se arată parcul ofiţerilor căzuţi în războiu, cu splendida statuie luminoasă.

După amiază, la Saluzzo.

Masă la Bartoli.

Seara vorbesc studenţilor noştri despre America.

31 Mart.

Vizită la Superga şi la Chieri. Seara, conferinţă, „Un capitol inedit din arta românească". Tot Turinul intelectual e de faţă, în dauna conferinţei despre Ungaria a profesorului Mosca de la Pavia.

l-iu April.

La Veneţia conferinţă despre Veneţia şi Orient în sala Ateneului.

2 April.

Seara, strălucita inaugurare a Casei Româneşti. Discursului mieu îi răspunde ministrul Summonte şi primarul.

4 April.

La Bucureşti.

5 April.

Mironescu vine să-mi spuie că lucrurile merg rău; e probabilă o rectificare a bugetului.

8 April.

La Cameră, Costăchescu mă întâmpină mulţămindu-mi public pentru ce am făcut în America.

Politicianii sunt în plină criză din cauza „demisiei" lui Stere. Se cetesc declaraţiile Basarabenilor lui şi ale celorlalţi.

9 April

încă două demisii basarabene.

*

Prima mea conferinţă despre America.

10 April.

Viaţa politică e prinsă toată de „chestia Stere". „Curentul" are milă de dânsul. Basarabenii se ceartă două nopţi ca să ştie dacă merg cu vraja lui sau cu banii guvernului. „Moş Codreanu", vice-preşedinte al Camerei, boloncăneşte acolo până ce, de la tribună, menindu-i „trădătorului" Halippa să mântuie „pe cracă", îşi aruncă biblica apostrofă de demisie. Fireşte, se trece peste supărarea importantului bărbat. Basarabenii sterişti nu iese din partid, dar fac grup separat de control. A doua zi, îi văd la iesle cu ceilalţi. Asupra „demisiei" lui Stere se întinde complezant Maniu, Stere declară solemn că n'a murit, că va chema Sfatul basarabean, că va face un „adevărat" partid ţărănesc, că va răsturna guvernul, ţara şi lumea. Deocamdată trimite o epistolie a „moşului" său în care „destăinuieşte" că toate în partid el le-a făcut.

Primire amicală şi la Academie şi la Senatul Universitar.

12 April

Ieri invalizii, cari cereau revenirea asupra unor măsuri recente, anunţând, supt conducerea vrednicului general Mărăşescu, dar şi a unui Zăvoianu şi a unui Teişeanu, că se vor aşeza în- stradă, în faţa Palatului Regal, sunt udaţi cu apă şi pe urmă bătuţi cu patul puştii. Mulţi studenţi s'au raraliat. De două ori li spun să nu servească luptele pentru putere. Seara îi întâlnesc pe bulevard, defilând în monom, cu strigătul: „Dreptul invalizilor!".

*

La Cameră, Lupu începe un lung discurs savant, pe care-l termină cu denunţarea celor ascunse în budgetul Prezidenţiei Consiliului. Madgearu îi aruncă în cap budgetul, iar el i-l restituie cu piciorul.

Văd grupe în faţa Societăţii studenţilor în Medicină, blocaţi prosteşte ca să nu facă manifestaţie. Se aruncă de pe fereastă călimări, lighene, scaune în capul soldaţilor, cari ard să se răsbune, cu ofiţerii în frunte. Şi aici sălbateca luptă pentru putere cu ajutorul oneştilor, călduroşilor naivi. Presa spumegă contra „ucigaşilor". Şi eu care lăudasem pe studenţi pentru buna lor ţinută... E adevărat că preşedinţii societăţilor au stat liniştiţi.

13 April.

De la Vălenii-de-Munte telegrafiez, dimineaţa, lui Maniu ca să-i spun că, dacă-şi aducea aminte că Universitatea are un rector, „se tăia de la început un conflict pornit din confuzie şi desvoltat în brutalitate".

Către seară Vaida vine la mine, la ţară. El n'are îndoieli în nicio privinţă. îmi vorbeşte de lucrurile cele mai variate şi mai îndepărtate. De ce a venit, nu mă pot dumeri.

16 April

In viaţa politică, potolire. Regenţa păstrează Ministeriul. Liberalii sunt furioşi, averescanii, în lipsa generalului, au criză de nervi. E atacat Prezan pentru că a votat legea armatei şi a lăudat pe Maniu. Insultele plouă, şi Patriarhul îşi are şi el partea lui. Eu, pentru „îndreptarea", „îmi fac datoria", servind Guvernul.

Numărul şomerilor creşte.

22 *April.*

Ceain la princesa Eiena.

Regina s'a întors din Egipt.

23 April.

Plecare în Anglia.

26 April.

La Paris. Titulescu, ocupat cu negocierile datoriilor internaționale, mă cercetează pentru vizita în Anglia. îmi spune că a câștigat 300.000.000 partea de rentă pentru trecut pe care au reclamat-o Ungurii. Nu vorbim nimic de politică.

27 ***April.***

Primire oficială la Londra. Aspectul Angliei îmi pare cu totul schimbat: e ca reclădită din nou. Fețe de Duminecă, mulțămite, ale lucrătorilor.

*

Cu C. Marinescu și Ciotori, în automobilul lui Titulescu, la Cambridge.

28 April.

Găzduire la profesorul J. Holland Rose, care mă primește ca pe o veche cunoștință.

29 ***April.***

Deschidere solemnă a ședinților cu un discurs latin al vice-președintelui. Bun răspuns al președintelui Koht.

In prima ședință se admite adăugirea la Comisia Arhivelor a unui delegat al Sovietelor, cu numele ridicul de AdorațchL Glotz îmi suggerează că aș putea cere și eu un delegat român pentru a discuta cu dânșii chestia depozitului nostru științific în Rusia. Koht mă taie scurt; nu vede necesitatea: dacă este să se discute ceva care ne privește, putem fi chemați. Ca de obiceiu, nu se mai consultă adunarea. Lheritier, ca să scape de bucluc, mă face să trec cererea către Prezidenție la Comisia arhivelor, prezidată de un Belgian.

Sovieticii spun lui Marinescu că ar dori informații, neștiind de ce e vorba.

La amiază primirea ca doctori de onoare a șase dintre delegații naționali, cu Koht în frunte. Foarte impunător Spaniolul Altamira, cu care fac cunoștință.

Seara, recepție în marile clădiri vechi de piatră. Curioasă și pitorească defilare, între rochiile moderne ale femeilor, a costumelor roșii și negre medievale.

30 April.

Dejun oferit de Legație prin Ciotori. East, tânăr profesor, autor al „Chestiei rurale în România care vorbește toate limbile — și românește perfect, cu citații din slujba bisericească" — și Dembinski, viitorul președinte de la Varșovia. Aflu, că la anul, ne adunăm la Budapesta.

Seara, marele prânz la Trinitg College. • Vorbește frumos, răspicat, Trevelgan, nepotul Iui Macaulay.

Făcând lauda noilor doctori, ca și a lui Colenbrand Olandezul, a lui Leland Americanul, atinge și numele mieu lângă al lui Dembinski ca al unuia care asociază politica și știința. Rjăspunsul îl dă în englezește Dembinski.

*****

Aflu că în țara se vorbește de o întâlnire a mea cu prințul Carol.

*

Președintele Institutului pentru Mitteleuropa din Dresda mă felicită pentru doctoratul din Oxford. Ii răspund pomenind pe Lamprecht și doctoratul mieu de la Leipzig.

1-iu Maiu.

Vizita Catedralei din Ely.

2 Maiu.

La un dejun oferit de Titulescu cu participarea rectorului de la Kings College, bătrânul Gaster îmi spune cât e de recunoscător pentru felul cum am tratat pe ai lui din America. „Te asigur că, oriunde vei merge în viața d-tale și vei găsi pe unul dintre ei, el îți va fi recunoscător."

Discuții lungi la Comitet. Biroul vrea să păstreze și supravegherea Congresului din Varșovia, ceia ce aduce împotrivirea, de altfel amabilă, a lui Handelsman. Totuși președintele, secretarul norvegian al fostului congres vor fi reuniți cu Comitetul național polon. Invitații personale nu se vor mai face. Biroul ar dori să fie mai ales rapoarte și discuții în jurul unor chestiuni de mai înainte alese. Pentru dreptul personalităților se ridică Brandi și Pirenne.

*

Helen Murgoci ne chiamă ia expoziția colecției de artă populară a tatălui ei.

*

Ceaiu la „Societatea regală Istorică".

*

Seara, masa guvernului. Vorbește Thomson „ministrul aierului", acum lord, odată autorul romanului Smaranda. O cuvântare adevărat englezească, țesută numai din glume. Koht răspunde la fel. Atmosfera unei întâlniri întâmplătoare de prieteni veseli.

*

Conferința lui Beza despre „Shakespeare și România".

La Oxford cu automobilul. Dejun la profesorul de istorie universaiă, cu Koht și profesori englezi. Colegul mieu a fost la Haudes Etudes, urmând pe Bernont aproape în aceiași timp cu mine.

Ceremonia conferirii doctoratului pentru Dembinski, Dopsch și mine e atât de impresionantă: Profesorul Pognter, „public orator", are bunătatea să vorbească de opera mea în patru limbi, atingând domenii turcești, bizantine, neîâsând la o parte „nimic din ce este uman",de „Philippe de Mezieres" și cartea mea despre cruciate și de potrivirea între acest obiect al statornicelor mele studii și ziua înălțării Crucii, când ca „pelerin" și eu vin aici.

Titulescu e de față și îmi oferă o copie după roșia rochie doctorală.

Un grup de studente în costume românești și de studenți veniți de la Londra.

Masa la un Colegiu cu Koht.

Seara, recepție. Vorbește un profesor din Oxford și răspunde scurt, într'o englezească bună, Dopsch.

4 Maiu.

La Fontenay-aux-Roses.

5 6 *Maiu*

La Paris.

Prințul Carol îmi trimete felicitări pentru Oxford. La plecare, secretarul lui vine la gară în momentul când ziarul

Paris~Midi publică un articol despre Prinţ. Mi se cere un sfat, şi îl dau. El tine sama de situaţia făcută în ţară .

7 Maiu.

La Berna. Conferinţă despre „Sempach şi Posada".

Seara, recepţie la Legaţie.

Am văzut la amiază pe foarte amabilul ministru de Externe Motta. La conferinţă a fost şi preşedintele Confederaţiei. •

9 Maiu.

Aflu moartea bunului mieu prieten Cihodariu.

La Zurich, invitat de „Studentenschait".

Seara, vorbesc de „hotarele dreptului naţional".

12 Maiu.

Atmosfera deprimantă în Cameră. In faţa unui discurs antisemit majoritatea, când strigă, când râde.

13 Maiu.

La Bucureşti.

Acelaşi spectacol în Cameră. Lumea se teme de revoluţie. Liberalii fac apel la prinţul Nicolae. Regina a plecat la Balcic.

li Maiu.

Şt C. Pop la mine. Ni:i el nu pare sigur de viitorul Guvernului. Pretextul vizitei e o invitaţie la adunarea interparlamentară. Ii arăt că nu mă pot duce.

16 Maiu.

Lecţiile la Fundaţie ale economistului francez Ripert.

*

Conferinţă la Teatrul Naţional despre Anglia şi America. Afară, jandarmii păzesc străzile, împiedeeându-mi publicul: e lupta cu ziarele de opoziţie, „Epoca" şi „Viitorul", în „chestia închisă". La conferinţa mea asistă şi regentul Sărăţeanu.

*

La Academie e primit „futuristul" Marinetti. Mă sustrag de la prezenţă.

*

„Ordinea" continuă injuriile contra mea, pe care Ie-a pornit „Viitorul".

21 Maia.

Congresul „Ligei culturale", la Brăila, cu participarea studenţilor.

22 Maiu.

Pe Dunăre, la Chilia, Vâlcov şi Ismail.

27 Maiu.

Primirea lui Loucheur la Cameră. E întovărăşit de Titulescu, pe care Cicio Pop îl omagiază, ca fiind „cel mai ilustru bărbat român". Preşedintele nostru încearcă să vorbească franţuzeşte cu Loucheur. Mi se oferă să vorbesc, dar refuz. Cel d'intâiu care vorbeşte e Lupu.

Foarte bun discurs al lui Mironescu.

*

La Academie, Goga mă întreabă ce cred despre prinţul Carol. El e pentru imediata lui întoarcere ca regent, pentru că „Regenţa nu funcţionează".

La Cameră reintrarea lui Ioaniţescu, care anunţă, In particular „că nu va mai împrumuta popularitatea sa Guvernului".

- *29 Maiu.*

Academia Română constată că are o datorie de cinci milioane.

30 Maiu.

Sainte-Aulaire la Cameră. Vorbeşte preşedintele, apoi Averescu, care, adresându-se către Cameră, îşi scuză politica păcii separate şi nu pomeneşte pe Berthelot. După mine Lupu. Splendidă cuvântare a fostului ambasador, care arată că lipsa Iui Sarrail ne îndreptăţia să rupem angajamentul cu Aliaţii.

Tot aşa de frumoasă cuvântarea lui Sairite-Aulaire la Academie.

*

Seara „cei de la Iaşi" vin la Legaţia franceză.

Sainte-Aulaire arată cât de puţin crede în pacifismul cu care încântă învinşii.

4 *Iunie.*

Scandaluri la Cameră. Lupu, confundând pe un Ardelean cu altul, îl întitulează „canalie ungurească"; alt deputat € e calificat de „porc bătrân".

5 Iunie.

Manoilescu la mine. Crede în posibilitatea întoarcerii principelui Carol.

7 Iunie.

Sunt trezit la ceasurile cinci de Puiu Dimitrescu, secretarul Prinţului şi de Cădere, secretarul de la Justiţie. îmi anunţă sosirea cu avionul a Prinţului.

Tiparul
TIPOGRAFIA „CARAGIALE"
Strada Şelari, 4
Bucureşti